

Dnevi evropske kulturne dediščine
The European Heritage Days
Les Journées Européennes du Patrimoine

Secesijska arhitektura v Sloveniji

Dnevi evropske kulturne dediščine
The European Heritage Days
Les Journées Européennes du Patrimoine

Jelka Pirkovič, Breda Mihelič

Secesijska arhitektura v Sloveniji

Slovenska nacionalna komisija za UNESCO
Slovenian National Commission for UNESCO

Secesijska
arhitektura
v Sloveniji

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

72.036"189"(497.4)

PIRKOVIČ, Jelka

Secesijska arhitektura v Sloveniji / Jelka Pirkovič, Breda Mihelič ;
[fotografija Miran Kambič, fotografije so prispevali še Dragan Arrigler...
[et al.] ; zemljevidi Geodetska uprava Republike Slovenije, Geodetski
zavod Slovenije]. - Ljubljana : Ministrstvo za kulturo, Uprava Republike
Slovenije za kulturno dediščino, 1997

ISBN 961-6037-23-4

1. Mihelič, Breda 2. Geodetska uprava Republike Slovenije 3. Geodetski
zavod Slovenije

69147648

Kazalo

- 9 Uvod (Hans Dieter Dyroff, Zofka Klemen Krek)
- 11 Secesija med moderno in modo
13 O secesiji (Jelka Pirkovič)
17 Secesija na Dunaju in v srednji Evropi (J.P.)
21 Slovenci in secesija (J.P.)
37 Secesijska Ljubljana (Breda Mihelič)
47 Miklošičev park - najlepši secesijski ambient v Ljubljani (B.M.)
- 53 Najpomembnejše secesijske stavbe v Ljubljani (B.M.)
56 Mestna hranilnica, Čopova 3
61 Hotel Union, Miklošičeva 1
63 Ljudska posojilnica, Miklošičeva 4
65 Pogačnikova hiša, Cigaletova 1
66 Čudnova hiša, Cigaletova 3
67 Hauptmanova hiša, Wolfova 2
69 Urbančeva hiša, Trubarjeva 1
72 Dekliška šola, Levstikov trg 1
74 Krisperjeva hiša, Miklošičeva 20
76 Hribarjeva hiša, Tavčarjeva 2
78 Bambergova hiša, Miklošičeva 16
80 Mladika, Prešernova 25
82 Drogenigova hiša, Mestni trg 23
84 Zadružna gospodarska banka, Miklošičeva 8
87 Sokolski dom, Tabor 13-14
- 91 Drugod po Sloveniji (J.P.)
93 BLED
94 Vila Ana, Ribenska 4
97 CELJE
98 Deška ljudska in meščanska šola, Kosovelova 1
100 Joskova hiša, Glavni trg 2
103 JAVORCA
104 Spominska cerkev sv. Duha
109 KRŠKO
110 Hartmanova hiša, Cesta krških žrtev 18
113 MARIBOR
114 Baroničina hiša, Prežihova 8
116 Dekliška ljudska in meščanska šola, Cankarjeva 5
119 Vila Welley, Cankarjeva 30
123 MURSKA SOBOTA
124 Cerkev sv. Nikolaja
127 Deška meščanska šola, Cankarjeva 91
129 Hotel Dobrai, Trg zmage 8
131 Hranilnica južne Železne županije, Slovenska 41
135 PIRAN
136 Tartinijevo gledališče, Kidričevo nabrežje 6
141 POSTOJNA
142 Deška meščanska šola, Ljubljanska 2
145 RADOVLJICA
146 Čebelica, Gorenjska 18
149 TOPOL PRI MEDVODAH
150 Prezbitarij cerkve sv. Katarine

153	Katalog secesijskih stavb v Ljubljani
173	Katalog secesijskih stavb drugod po Sloveniji
195	Literatura
199	Kratice v literaturi
201	Imenik arhitektov in stavbenikov

Uvod

Novosti na področju razvoja arhitekture v začetku 20. stoletja je bila osrednja tema, ki je vzpodbudila nacionalne komisije za Unesco v evropski regiji in tudi na drugih celinah za projekt z naslovom Skupna mednarodna študija za ohranjanje in obnovo svetovne Art Nouveau/Jugendstil arhitekturne dediščine. Nujnost takega pristopa je jasna takoj, ko si ogledamo Unescov seznam svetovne dediščine, na katerem se najde komaj kakšen spomenik iz tega obdobja. To kaže, da kulturna vrednota, znana pod imeni Art Nouveau, secesija, Jugendstil, Liberty, modernizem in podobno, ki je leta 1993 praznovala stoto obletnico, ni bila dovolj priznana in ocenjena. Osnovni namen Unescovega projekta je bil usmerjen v raziskovanje in dokumentiranje tega obdobja, s čimer so dane možnosti za ocenjevanje vsebine kulturnih spomenikov.

Spoznanja Unescovih strokovnjakov so bila predstavljena v knjigah in strokovnih revijah, s čimer želimo opozoriti na bogastvo in razširjenost obdobja Jugendstila in seznaniti svet z njegovimi mednarodnimi različicami. V ta okvir sodi tudi fotografska razstava, v kateri je sodelovalo prek trideset narodov. Po daljšem potovanju po Madžarski, Franciji, Turčiji, Norveški in Belgiji je našla svoje stalno mesto v Bad Nauheimu, v prijetnem zdraviliškem kraju, zgrajenem v slogu nemškega Jugendstila.

Pobudo Unescove ekspertne skupine, da opozarjajo na pomen in bogastvo spomenikov iz obdobja Jugendstila, so uresničevale mnoge nacionalne komisije za Unesco in njihovi sodelavci. Tako se k tej pobudi pridružuje tudi knjiga, v kateri je dokumentiran pomemben del slovenske kulturne dediščine in bo prispevala k njenemu ohranjanju in spoštljivem odnosu bodočih rodov.

Dr. Hans Dieter Dyroff
koordinatorski projekt pri Unescu

Projekt pod naslovom Skupna mednarodna študija in akcijski projekt za ohranjanje in obnovo svetovne Art Nouveau/Jugendstil arhitekturne dediščine je bil kot Unescov projekt sprejet leta 1989 na 25. zasedanju generalne konference. Na samem začetku zbiranja gradiva in v prvih publikacijah o secesiji v Evropi smo sodelovali, sicer skromneje, tudi slovenski strokovnjaki. Tako je mogoče v prvih publikacijah v okviru jugoslovanskih člankov zaslediti tudi slovenski prispevek. Žal ta projekt v Sloveniji od vsega začetka ni dobil ustrezne podpore. Po včlanjenju Republike Slovenije v Unesco si je Slovenska nacionalna komisija prizadevala, da bi se vključili v ta, tudi za nas pomemben projekt. Navezali smo stike z nosilci projekta v Evropi.

S pričujočo predstavitev secesije na Slovenskem se tako končno pridružujemo temu Unescovemu projektu, kar nam bo tudi omogočilo, da bo slovenska secesijska arhitektura vključena v stalno fotografsko razstavo v Bad Nauheimu.

Zofka Klemen - Krek
direktorica Urada Slovenske nacionalne komisije za Unesco

Secesija med moderno in modo

O secesiji

S slogovnimi oznakami je križ. Navadno jih poznavalci umetnosti pripisujejo umetnostnim pojavom za nazaj. Stvaritve, ki sestavljajo jedro slogovnih obdobij, se sicer ujemajo z idealnim slogovnim tipom. Težave nastopijo pri določanju časovnih meja določenega sloga in pri risanju zemljevidov njegove geografske razširjenosti.

Odkar imamo v Evropi umetnostnozgodovinsko stroko in z njo povezano sorazmerno razvito samozavest umetnostnih ustvarjalcev, je poimenovanje gibanj in smeri praviloma nastajalo hkrati z rojevanjem teh smeri. Rekli bi lahko, da so imena umetnostnih gibanj postala del njihovih programov in manifestov, nekakšna blagovna znamka, ki prispeva k njihovemu prepoznavanju. Čas takšnih gibanj se je pričel, grobo rečeno, s sredino devetnajstega stoletja. Zgodnji zgled zanje je angleški Arts and Crafts. Za tovrstna gibanja je značilno, da praviloma povezujejo več vej umetnosti. Svojo identiteto gradijo na kritiki obstoječega in se postavljajo za začetnike "moderne". Širšemu občinstvu so tako znani različni "izmi", kot so impresionizem, ekspresionizem, futurizem.

Reči je treba, da se arhitekturna gibanja, razen redkih izjem, niso povezovala s slikarstvom in kiparstvom kot čistima likovnima dejavnostima, in obratno. Pogostejše so bile povezave med arhitekturo in različnimi vrstami uporabne umetnosti. Tako ni mogoče govoriti o impresionistični ali o realistični arhitekturi oziroma o funkcionalističnem slikarstvu. Nekateri avtorji sicer uporabljajo oznako ekspresionistična ali futuristična arhitektura, vendar je njun pomen omejen. Edina izjema je gibanje, o katerem bomo govorili in ki nosi trojno, da, celo petorno ime: Art Nouveau, secesija, Jugendstil, Modern Style in včasih stil Liberty.

Poznavalci se strinjajo, da je secesija - v nadaljevanju se bom omejila na ta izraz¹ - večplasten in pomemben umetnostni pojav. Kratka oznaka najboljših secesijskih stvaritev je, da so to tako imenovane celostne umetnine. Pri tem mislimo na umetnine, nastale po enotnem programu, ki so hkrati delo več vej umetnosti. Med njimi so obvezno zastopane arhitektura, likovna in uporabna umetnost, sodelujejo pa tudi druge, izpeljane ali samostojne umetnostne veje, kot so na primer scenografija, kostumografija, dramska umetnost in glasba. Najznačilnejši primer celostne umetnine je baročna opera kot celota stavbe, postavitve, predstave in izvedbe. Podobno tudi za celostno umetnino fin-de-siecla velja, da je to gledališka predstava. Razlika med baročno opero in fin-de-sieclovskim gledališčem je velika. Prva je pomenila spektakel, in to tako na odru in tudi v dvorani, namenjen pogledu iz vladarske lože. Druga je bila le iluzija, ki naj za kratek čas in v omejenem prostoru odra ustvari vtis harmonije kot živega nasprotja razklanemu notranjemu svetu ustvarjalcev in gledalcev in zunanjemu, kaotičnemu svetu.²

Secesija kot likovni in arhitekturni slog je najčistejši celostni umetniški izraz dosegla v hišah, ki so bile hkrati domovanja in ateljeji svojih stvariteljev. Prototip te vrste je znamenita Rdeča hiša Phillipa Webba iz leta 1859, zgrajena za Charlesa Morrisa. V to vrsto lahko štejemo še hišo Bloemenwerf v Uccu (1895) Henryja

van der Veldeja in Hvittrösk pri Helsinkih iz okrog 1900 Hermana Geseliusa, Armasa Lindgrena in Eeliela Saarinen. V teh primerih celostna umetnina ne pomeni le tega, da so arhitekti oblikovali vsak detajl in vsak predmet v hiši, temveč, da so v njej tudi živeli v skladu s svojimi umetniškimi in življenjskimi nazori.

Historizem 19. stoletja je v svojih reprezentančnih primerkih sicer tudi ustvarjal celostne umetnine, o tem ni nobenega dvoma. Njegova moč je slonela na ustaljenih estetskih konvencijah in programskih kanonih. Njegovi podporni stebri so bili akademizem, pozitivizem, konservativni okus naročnikov, nacionalna ideologija in zaverovanost v preteklost. V času poznega historizma, nekako od osemdesetih let devetnajstega stoletja dalje, se je večina njegovih homogenizirajočih prvin, o katerih smo ravnokar govorili, pokazala kot njegova velika slabost. Vrstile so se kritike na pomensko vedno bolj puhlo in formalno vedno bolj nabuhlo historično arhitekturo in likovno umetnost. Želja po spremembi je bila v zraku, zato ne preseneča, da je takorekoč hkrati v različnih kulturnih okoljih Evrope prišlo do "izbruha" novega sloga, ki je zajel arhitekturo, notranjo opremo, oblikovaje uporabnih predmetov, knjižno ilustracijo, oblikovanje plakatov in drugih grafičnih sporočil. Glavnina slikarstva in kiparstva je hodila po svojih poteh. O secesijskem slikarstvu in kiparstvu govorimo predvsem takrat, ko so takšne stvaritve pomenile uveljavljanje ideala celostne umetnine.

Hkraten izbruh pojasnjuje tudi različnost poimenovanja. Literatura je polna razlag o tem, od kod izvirajo posamezna imena in katera šola je bila starejša in vplivnejša od drugih. Dejstvo je, da je oznaka Art Nouveau nastala leta 1895, Jugendstil 1897 in secesija 1898.³ Posamezniki, kot so Victor Horta, Hector Guimard, Charles Rennie Mackintosh in Otto Wagner, so sicer že pred 1895 ustvarili dela, ki napovedujejo novi slog. Še starejše je že omenjeno gibanje Arts and Crafts⁴, ki ga upravičeno štejemo za neposrednega predhodnika nove umetnosti.

Ni moj namen niti ambicija, da bi prispevala nov pogled na splošno definicijo secesije ali da bi predstavila časovne meje tega pojava. Kot uvod v pričujoči pregled zadostujejo naslednje opredelitve:

Za secesijo - Jugendstil - Art Nouveau je značilna heterogenost oblikovnih izrazov in tudi različnost glede "programske" poglobljenosti. Glede na dekorativno govorico razlikujemo dve glavni smeri. Prva, načeloma starejša, je uporabljala vegetabilne, floralne in druge stilizirano - dinamične elemente, kot so krivulje, valovnice in konkavno - konveksne površine, robove in obrobe. V mnogih primerih so se takšni elementi mešali z elementi novega baroka, nove renesanse (predvsem severnjaške) in drugih historičnih slogov. Druga usmeritev izvira predvsem iz Arts and Craft in iz glasgowske šole. Svoj najvišji izraz je dosegla v arhitekturi Josefa Hoffmanna in v oblikovanju Wiener Werkstätte. Zanj velja poimenovanje "geometrijski slog".

Dobro stran nove likovne občutljivosti tega obdobja vidimo v tem, da so umetniki iskali spodbude in našli sveže vzorce v zunajevropskih, zunajkrščanskih okoljih, od japonske, staroegipčanske do tihomorskih kultur in kultur drugi "primitivni" ljudstev. V tem pogledu so šla umetnostna hotenja vstrec z nastankom antropologije in s prvimi sistematičnimi prizadevanji umetnostne zgodovine, da bi dekoracijo razložili kot slogovni in s tem kot umetnostni pojav.⁵

Secesijski umetniki so črpali navdih tudi v naravnih oblikah, pri čemer so s pridom uporabljali knjige o botaniki, geologiji in zoologiji. Znano je tudi, da so tedaj nastajale knjige oblikovalskih in arhitekturnih predlog:⁶ Sicer pa je študij na vseh tedanjih arhitekturnih akademijah temeljil na poznavanju in prerisovanju

arhitekturno - dekorativnih vzorcev iz različnih kulturnih, geografskih in časovnih okolij. Bolj ko se je devetnajsto stoletje prevešalo v dvajseto, bolj so postala obvezni del šolanja arhitektov ne samo klasična potovanja v Italijo in Grčijo, temveč tudi v bolj eksotične dežele. Prerez takšnih oblikovalskih zgledov nam kaže četrti del velike Grafove monografije o Ottu Wagnerju, ki prinaša zakladnico idej iz skicirk dveh Wagnerjevih učiteljev na dunajski Akademiji, Augusta Siccard von Siccardsburga in Eduarda van der Nülla.⁷

Knjige o arhitekturi in sorodne publikacije z vzorci za gradnjo in oblikovanje, so sicer obstajale že ves čas, tako rekoč od renesanse dalje. V zadnjih desetletjih prejšnjega stoletja so iznašli nove tehnike reprodukcije, kar je revije, kataloge in druge tiske pocenilo in jih napravilo kakovostnejše. To je tudi neposredno vplivalo na njihovo razširjenost in posredno na hitro širitev novih idej. Velik delež pri odpiranju k novostim in k njihovem pretoku so prispevale tudi različne razstave od lokalno pomembnih, do regionalnih in celo svetovnih. Rečemo lahko, da je prva svetovna razstava v Londonu leta 1851 zaznamovala začetek obdobja svetovnih in drugih razstav, ki traja še danes. Za uveljavljanje secesije je bila najpomembnejša svetovna razstava v Parizu leta 1900, konec tega gibanja pa označuje razstava z naslovom *Arts décoratifs et industrielles modernes*, 1925, ki je bila prav tako v Parizu.

Podrobnejši prikaz širjenja novih arhitekturnih idej s pomočjo razstav je tema, ki močno presega pričujočo razpravo. Zato naj navržem le nekaj podatkov. Leta 1897 je bila v Bruslju mednarodna industrijska razstava, kjer so sodelovali nekateri belgijski predstavniki Art Nouveauja. Spomladi leta 1898 je bila prva razstava dunajske secesije, 1900 svetovna razstava v Parizu, 1901 prva razstava umetniške kolonije v Darmstadt, 1902 mednarodna razstava dekorativnih umetnosti v Torinu, 1904 svetovna razstava v Saint Luisu, 1914 Werkbundova razstava v Kölnu itd.

Secesijsko arhitekturo v splošnem prepoznavamo na podlagi njenih zunanjih, oblikovnih značilnosti. Pomembnejše pa so tiste njene lastnosti, ki so gradile mostove k novi arhitekturi, urbanizmu in oblikovanju dvajsetega stoletja. V ta krog štejemo tudi spremenjena načela oziroma poglede na arhitekturo, urbanizem in oblikovanje, nastale ob koncu devetnajstega in v prvih desetletjih našega stoletja. Rečeno zelo na grobo, gre za razvoj, ki ima sicer svoje korenine v teorijah Violet-le-Duca, Semperja, Ruskina, Morrisa, da naštejemo le nekatere od njih. Ta smer je vodila v poudarjanje iskrenosti v uporabi materialov, v uporabo sodobnih konstrukcij ne le v inženirskih nalogah gradnje temveč tudi v monumentalni arhitekturi in pri gradnji "običajnih" stanovanjskih hiš, v bolj pretanjenem občutku za funkcionalnost, v iskanje novih tehničnih in strukturalnih rešitev in prostorskih konceptov. Najboljše stvaritve Horte, van der Veldeja, Mackintosha, Gaudija, Behrensa, Wagnerja, Lechnerja in mnogih drugih vsekakor pomenijo most med novimi idejami, zahtevami sodobnega življenja in moderno arhitekturo dvajsetega stoletja.

Večina secesijskih stavb na prelomu stoletja in v letih do konca prve svetovne vojne je le na zunaj posnemala novo vele mestno arhitekturo. Če so prej fasade krasili neskončni venci, kartuše, slopi, stebri in druga historična šara, so jih sedaj zamenjali stilizirani cvetovi, vitice in ženske maske, vse odlite po enem kopitu. Secesija kot negacija starega in iskanje novega, času primerenja umetnostnega izraza je kaj kmalu zašla v modno povzemanje zunanjih, dekorativnih elementov "novega" sloga. V tem in v spremembi okusa občinstva tudi lahko vidimo enega glavnih vzrokov za njen sorazmerno hitri zaton.

- ¹ Tudi sodobniki so v nemškem govornem območju uporabljali to oznako za novo smer predvsem v likovni umetnosti. V tem splošnem pomenu jo je uporabljal tudi Paul Clemen v svojem članku *Von neuer deutschen Kunst*, objavljenem v Münchenski reviji *Die Kunst*, 1908, str. 356. Münchenski umetniki so že leta 1892 ustanovili skupino z imenom Sezession, leta 1897 je bilo ustanovljeno dunajsko, leta 1899 pa berlinsko likovno združenje z istim imenom.
- ² Jürgen Nautz, Richard Vahrenkamp (ed.), *Die Wiener Jahrhundertwende: Einflüsse, Umwelt, Wirkungen*, Dunaj et al., Böhlau, 1993; ista, uvod, str. 27.
- ³ Art Nouveau je svoje ime dobil po trgovini z umetninami, Maison de l'Art nouveau, ki jo je tega leta v Parizu odprl hamburški trgovec Samuel Bing. Jugendstil je dobil svoje ime po Münchenskem ilustriranem tedniku za "umetost in življenje", ki je sicer začel izhajati leta 1896, vendar je bilo njegovo ime kot oznaka za umetnostni slog uporabljeno šele leto pozneje. Prva razstava skupine dunajskih umetnikov pod imenom Sezession je bila 1898. Karl Eschmann, *Jugendstil: Ursprünge, Parallelen, Folgen*, Göttingen, Zürich, Muster-Schmidt Ver., 1991, str. 13-14. Münchenske secesije, ustanovljene leta 1892, ne moremo šteti za umetnostno gibanje z enotnim programom.
- ⁴ Za njegov nastanek lahko štejemo letnico 1861, ko je William Morris ustanovil podjetje za umetno obrt, ali pa letnico 1888, ko je bila ustanovljena *Arts and Crafts Exhibition Society*. Klasično delo Nikolausa Pevsnerja *Pioneers of Modern Design from William Morris to Walter Gropius* iz leta 1936 je bilo med prvimi, ki so poudarili vodilno vlogo Arts and Crafts pri nastajanju moderne arhitekture in oblikovanja dvajsetega stoletja.
- ⁵ Tako je Alois Riegl leta 1893, ko je bil še kustos za tekstil v avstrijskem muzeju umetnosti in industrije, izdal razpravo s pomenljivim naslovom *Stilfragen: Grundlegungen zu einer Geschichte der Ornamentik*. V njej je analiziral predvsem razvoj staroegipčanskih in starogrških dekorativnih motivov.
- ⁶ Na britanski Modern Style sta vplivali predvsem dve knjigi in sicer knjiga Owen Jonesa *The Grammar of Ornament* iz leta 1856 in Christopherja Dresslerja *The Art of Decorative Design*, 1862. Glej Françoise Dierkins-Aubry, Jos Vanderbreeden, *Jugendstil in Belgien, Architektur & Interieurs*, Eupen, Grenz - Echo, 1991, str. 12.
- ⁷ Otto Antonia Graf, *Otto Wagner 4, Sicard und van der Nüll: Zu den Anfängen der Moderne*, Dunaj, Köln, Weimar, Böhlau, 1994.

Secesija na Dunaju in v Srednji Evropi

V drugi polovici devetnajstega stoletja je Dunaj postal nesporno umetnostno središče širšega prostora. Dunaj je bil glavno mesto Avstro-Ogrske, tedaj velike in močne države. V obdobju "Gründerzeit" je Dunaj doživel nesluten razcvet, tudi v urbanističnem in arhitekturnem pogledu. Razvil se je v prestolnico evropskega formata in v tem se je lahko primerjal s Parizom in Londonom. Slog dunajske Ringstrasse je za dolga desetletja pomenil prestižni in estetski kanon, ki so mu sledila večja in manjša mesta monarhije. Ko je na prelomu stoletja nastopila nova generacija arhitektov z Ottom Wagnerjem na čelu, so bila vsa velika javna naročila že dokončana. Wagner in njegova šola sta sicer še naprej gojila monumentalni izraz, ki pa se je mogel uresničevati predvsem pri zasebnih naročilih. Izjema je bil le projekt izgradnje dunajske podzemne železnice in donavskega kanala. Razcvet Dunaja je v sebi že nosil kali propada, ki se je uresničil z razpadom monarhije leta 1918.

Če Dunaj kot kulturno prestolnico Srednje Evrope ocenjujemo skozi očala razvoja secesije, so dunajski arhitekti in drugi umetniki časovno za leto ali dve zaostajali za vrstniki v Bruslju, Glasgowu, Münchnu ali Parizu. Takšno "zamudništvo" je mogoče pripisati ne le skromnejši stopnji industrializacije te države, temveč predvsem manjši dojemljivosti tradicionalističnih okolij, kakršna je bila tedanja Avstro-Ogrska, za novosti. Pomembno je opozoriti na to, da je Dunaj kmalu po letu 1895 postal žarišče nove arhitekture in na splošno nove umetnosti, ki sta močno presegali modni okus meščanstva in bistveno zaznamovali dogajanje v dvajsetem stoletju.

O secesiji na Dunaju, ki so jo sodobniki imenovali tudi dunajski slog, in na splošno o dunajski moderni kot posebnem kulturnem pojavu je bilo že veliko napisanega.¹ Ključna ugotovitev za dunajsko moderno je enaka, kot velja za secesijo. Gre za heterogen pojav, katerega skupni imenovalec je iskanje novih vrednot in novega ustvarjalnega smisla, kar vse je bilo posledica družbene in idejne krize iztekajočega se devetnajstega stoletja.

V ponazoritev nasprotij med različnimi pojavi dunajske "moderne" naj navedem le en primer. Alois Riegl kot ustanovitelj takoimenovane dunajske šole umetnostne zgodovine ni sodeloval niti javno podpiral sočasnih umetnostnih gibanj na Dunaju, tako tudi ne secesije. Njegove umetnostne preference so bile na strani tega, kar je sam imenoval naturalizem. Pod to oznako je razumel "ponavljanje posameznih znakov izdelkov narave", to je prvin, ki opredeljujejo barvo in obrise naravnih reči....", pri čemer so naravne reči tudi človekove "spominske podobe".²

Znano je, da je Riegl večino svojih umetnostnozgodovinskih razprav začel s kritiko "semperjancev", ki po njegovem v umetnosti vidijo mehaničen proizvod praktične potrebe, grobega materiala in tehnike.³ Ker je bil Wagner s svojo šolo glavni zagovornik Semperjevih idej, je jasno, da je Riegl v svojih kritikah meril prav nanj in na njegovo, leta 1895 objavljeno razpravo *Moderne Architektur*. Resnici na ljubo je treba priznati, da so Wagnerjeve

ideje mešanica iz renesanse izhajajočih pogledov na arhitekturo kot na vodilno med umetnostmi in zavesti o nujnem prilagajanju arhitekture zahtevam sodobnega življenja, kar naj arhitekturo pripelje iz slepe ulice historizma. Wagnerjeva arhitektura je sicer glasnik sodobnega življenja, ker se skuša prilagoditi novim zahtevam "hitrosti in učinkovitosti". Hkrati je monumentalna, kar naj bi izražalo njeno umetnostno veličino.

Po drugi strani je tudi res, da Riegl kratkomalo ni razumel sočasne arhitekture. Iskal je pač univerzalni vzorec, s katerim bi bilo mogoče razložiti vse umetnostne pojave. Tako je tudi moderno arhitekturo ocenjeval z idealnimi merili sicer spremenljive, a hkrati hegeljansko večne umetnostne volje. Zato je razumljivo, da je v Wagnerjevi krilatici "nuja je edina ljubica umetnosti" videl dokaz, da moderna arhitektura ne izraža pravih umetnostnih hotenj. Začuda pa je Riegl, ne kot umetnostni zgodovinar temveč kot konservator, popolnoma drugače gledal na tako imenovano uporabno vrednost spomenikov. Pomen te vrednosti je postavljal ob bok njihovi starinski vrednosti, ki je sicer srčika njegovega spomeniškovarstvenega nauka.⁴

Tako kot je problematično razmerje med dunajsko moderno arhitekturo in dunajsko šolo umetnostne zgodovine, lahko problematiziramo tudi razmerje med secesijo in sočasnim ekspresionizmom, med likovno umetnostjo in psihoanalizo, med prizadevanji oblikovalcev, združenih v dunajskih Werkstätte, in njihovimi slikarskimi kolegi, kar vse močno presega raven naše razprave. Zato se bom omejila le na nekaj vzporednic in razhajanj znotraj pojava secesije na Dunaju in v provincialnem okolju, kot so bile takratne slovenske dežele.

Dunaj je vplival po vrsti na večja in tudi na manjša kulturna središča v Srednji Evropi. Prva med njimi je bila Budimpešta, za njo Praga in na primer Torino, in v tretji vrsti manjša, regionalna središča, kot so Gradec, Trst, Zagreb in Ljubljana.⁵ Kako je Dunaj razširjal nove ideje? Pri njihovem razširjanju so delovali sorodni mehanizmi kot drugod po Evropi in to od vplivov preko strokovnega tiska do vloge razstav, kar sem omenila že v uvodu. Kot primer, ki ponazarja poti teh vplivov, naj navedem podatke iz korespondence med Josefom Hoffmannom, vodilnim ustvarjalcem dunajske secesije, in mecenom, prijateljem in kasnejšim družabnikom Fritzem Wärndorferjem.⁶ Iz nje zvemo, da je Hoffmann glasgowsko šolo spoznal s pomočjo članka v britanski reviji *The Studio* in da je s posredovanjem Wärndorferja, ki je imel poslovne stike na Otoku, povabil Mackintosha, naj razstavlja v dunajski Secesiji. Nekaj kasneje je sam obiskal Anglijo in Škotsko, kjer si je ogledal nekatera znamenita dela sodobne arhitekture in se srečal z Mackintoshom, Muthesiusom, ki je takrat delal na nemški ambasadi v Londonu, in drugimi. V pismih je tudi zabeleženo, da je bil Mackintosh na razstavi v Torinu. Ogorčeno je ugotovil, da je torinski razstavni paviljon "... najnižkotnejša in najhujšobnejša kraja tega, kar je Olbrich naredil v Darmstadt..."⁷ Skratka, pri pretoku idej je že tedaj, tako kakor kasneje v vsem dvajsetem stoletju, obstajala le tenka in težko določljiva meja med koristnim vsrkavanjem vplivov in obsojanja vrednim plagiatorstvom. Če je za središče, kot je bil Dunaj, veljalo, da je na njegove vodilne umetnike vplivalo dogajanje v drugih velikih središčih, je povsem razumljivo, da so manjša središča v senci Dunaja še toliko bolj hvaležno prevzemala njegove spodbude.

"Naraven" pretok idej je v prvi vrsti zagotavljalo šolanje na eni ali drugi dunajski visoki šoli za arhitekturo, na Tehniški visoki šoli in predvsem na Akademiji za likovno umetnost. Znotraj slednje je delovala arhitekturna specialka, ki jo je od 1894. do 1911. vodil Otto Wagner. V tedanji Avstro-Ogrski je to bila vodilna visokošolska ustanova, iz katere so izšli najpomembnejši avstrijski, češki, madžarski in tudi slovenski arhitekti. Madžari so se večinoma šolali

v Budimpešti in to na tehnični univerzi, ki je vzgojila šele drugo generacijo predstavnikov novega sloga. Pionirji, kot na primer Ödön Lechner, so se šolali v tujini. Praška politehnika je bila sicer najstarejša tovrstna šola v Evropi, vendar je vzgajala predvsem gradbenike. Obstajala je tudi stolica za arhitekturo na likovni akademiji, vendar je na njej do prihoda Wagnerjevega učenca Jana Kotere na mesto profesorja leta 1910 prevladoval pusti akademizem. V Gradcu je bila tudi tehniška visoka šola z gradbenim oddelkom.⁸ V njenem okviru je od šolskega leta 1891/92 naprej delovala fakulteta za arhitekturo. Njeni profesorji, vključno z Leopoldom Theyerjem, so bili vneti zagovorniki historizma. Leta 1876 je bila v Gradcu ustanovljena državna obrtna šola, ki pa ni imela statusa višje šole in je vzgajala dekoraterje in stavbenike. Pred začetkom prve svetovne vojne je šola doživela vrhunec svojega delovanja in to predvsem po zaslugi Wagnerjevega učenca, Adolfa von Inffelda. Inffeld, ki je pred tem poučeval na obrtni šoli v Innsbrucku, je bil leta 1908 imenovan za profesorja na graški šoli, kasneje pa je postal direktor dunajske umetnoobrtne šole.⁹

V splošnem so se vzorci za novo arhitekturo prenašali predvsem s pomočjo arhitekturnih in umetnostnih revij. V srednjeevropskem prostoru sta to bili elitni reviji iz Münchna oziroma z Dunaja, *Die Jugend* in *Ver sacrum*¹⁰, ki sta vsaka v svojem okolju krojili umetnostni okus. Poleg njiju je pomembno vlogo pri uveljavljanju modernega dunajskega arhitekturnega sloga odigrala leta 1895 ustanovljena revija *Der Architekt*. Glede avantgardnosti so bili drugotnega pomena strokovni časopisi, kot so *Wiener Bauindustrie Zeitung* in *Zeitschrift des Österreichischen Ingenieur- und Architekten Verreins*. Odigrali pa so določeno vlogo pri širjenju secesijskih arhitekturnih vzorcev v krogih provincialnih arhitektov in stavbenikov. Umetnostno bolj razgledani in ne le arhitekturno - gradbeniško usmerjeni krog občinstva sta nagovarjala mesečnika *Kunst und Kunsthandwerk* in *Die Kunst*.

Prva revija¹¹ je za nas pomembnejša, saj je bila namenjena arhitektom, dekoraterjem in izdelovalce umetnoobrtnih predmetov, ki so se šolali na osrednji umetnoobrtni šoli na Dunaju ali na drugih obrtnih šolah po monarhiji. Krojila je okus občinstva s tem, ko je predstavljala sodobne angleške dosežke na tem področju, opozarjala na pomen japonske in orientalskih umetnosti, poročala o svetovnih in drugih razstavah, objavljala članke o ljudskem stavbarstvu in predstavljala dela vodilnih avstrijskih arhitektov, kot so Olbrich, Hoffmann in Fabiani. *Die Kunst* je začela izhajati leta 1899. Izdajali so jo v Münchnu in sicer v dveh zvezkih. Prvi je bil posvečen tako imenovani *Freie Kunst*, drugi pa *Angewandte Kunst*, v katero je očitno sodila tudi arhitektura. V tej reviji je mogoče slediti glavnim tokovom nove umetnosti v nemškem govornem območju. Tudi tu so bili objavljeni članki o nizozemski in angleški arhitekturi in oblikovanju. Uredniška politika te revije je bila bolj naklonjena tako imenovani arhitekturi nove stvarnosti. Ta smer je po letu 1914, ko je bila v Kölnu razstava nemškega Werkbunda, izzvenela v novi klasicizem. Josef Hoffmann kot avtor avstrijskega paviljona na tej razstavi se je v celoti priključil takšnemu pogledu na arhitekturo. S prezgodnjo smrtjo Josepha Marie Olbricha leta 1908, z dokončnim Hoffmannovim obratom v novi klasicizem in z razpadom monarhije se je zaključila zlata doba "dunajskega sloga".

Jelka Pirković

- ¹ Zbornik člankov, nastalih pod uredništvom Jürgena Nautza in Richarda Vahrenkampa, omenjen v opombi št. 2 v prejšnjem poglavju, predstavlja enega takšnih pregledov. V njem so povzeti zaključki novejših kulturoloških raziskav. Hkrati so avtorji skušali kulturno dogajanje na Dunaju na prelomu stoletja osvetliti iz tistih zornih kotov, ki kažejo na prepletanje različnih oblik ustvarjalnosti, od umetnosti do znanosti.
- ² Alois Riegl, *Naturwerk und Kunstwerk*, 1901, objavljeno v *Gesammelte Aufsätze*, Augsburg, Dunaj, Dr. Benno Filsner, 1929, str. 59-62.
- ³ Poleg uvoda v *Naturwerk und Kunstwerk* je s kritiko semperjanskega pogleda na umetnost začel tudi svojo razpravo *Die spätrömische Kunstindustrie nach den Funden in Österreich-Ungarn*, prav tako objavljeno leta 1901. Riegl je apostrofiral dva stavka iz Wagnerjeve *Moderne Architektur*, ki se glasita: "Nič, kar ni funkcionalno, ne more biti lepo" in "Artis sola domina necessitas".
- ⁴ Alois Riegl, *Der moderne Denkmalkultus: sein Wesen und seine Entstehung*, Dunaj, Leipzig, W. Braumüller, 1903, str. 27.
- ⁵ Pri tej razdelitvi namenoma nisem upoštevala pravno-formalnega statusa posameznega središča, temveč bolj njegovo širšo ali ožjo vplivno moč na določenem ozemlju.
- ⁶ O tem je pisal Eduard Sekler v svojem članku *Mackintosh and Vienna*, objavljenem v knjigi *The Anti-Rationalists*, ki sta jo uredila Nikolaus Pevsner in J.M. Richards, New York et al., Harper&Row Publishers, 1973, str. 137-142.
- ⁷ Avtor paviljona je italijanski arhitekt Raimondo d'Aronco, rojen v Gemoni (Huminu).
- ⁸ Tako je bil Maks Fabiani v letih 1889-1891 asistent na tej šoli. Po letu 1909 je ta ustanova dobila status univerze in je na njej predaval Leopold Theyer.
- ⁹ *Jahrbuch des gewerblichen Unterrichtswesens und der technisch-wirtschaftlichen Gewerbeförderung in Österreich*, Dunaj, Kaiserliche-Königlichen Schulbücher, 1912, str. 137.
- ¹⁰ Ver sacrum v latinščini pomeni sveta pomlad. Revija je začela izhajati leta 1898.
- ¹¹ *Kunst und Kunsthandwerk*: Monatsschrift des k.k. Österreichisches Museum für Kunst und Industrie, Dunaj, Artaria, 1898.

Slovinci in secesija

O secesiji na naših tleh in o ustvarjalcih tistega časa je bilo doslej razmeroma malo napisanega. Preglede zaokroženih tem, ki presegajo monografsko obdelavo enega spomenika ali dela enega arhitekta, lahko preštejemo na prste ene roke. O tem so pisali v prvi vrsti Nace Šumi v svoji pionirski razpravi o secesijski arhitekturi v Ljubljani in nato Fran Šijanec v svojem splošnem pregledu sodobne umetnosti na Slovenskem. Borut Rovšnik je pripravil pregled secesijske arhitekturne ornamentike, ob razstavi o secesijski uporabni umetnosti je Narodni muzej izdal katalog. Franc Obal je v splošnih obrisih obdelal secesijsko arhitekturo v Murški Soboti, Damjan Prelovšek pa je objavil vrsto poglobljenih razprav o posameznih problemih secesijske arhitekture pri nas in o delu nekaterih vodilnih arhitektov tega časa.¹

Pomanjkljivost vseh dosedanjih obravnav secesije na Slovenskem je torej po eni strani njihova fragmentarnost in po drugi strani upoštevanje le nekaterih, avtorjem bolj znanih ali bolj ljubih vidikov tega pojava. Še največjo tematsko širino oziroma "pokritost" vsega slovenskega ozemlja je dosegla kompilacija tekstov, zbranih v katalogu razstave o secesijskem oblikovanju. Žal temu dosežku ni sledila sorodna pobuda, ki bi omogočila pregled in ovrednotenje arhitekturnih in urbanističnih dosežkov tega časa na celotnem slovenskem nacionalnem ozemlju.

Slovinci smo dobili prve primerke novega sloga nekaj let pred iztekom stoletja. V primerjavi z Dunajem to niti ni bilo tako veliko zamudništvo, če vemo, da je leta 1898 prestolnica monarhije dobila prvi dve, v celoti secesijski stavbi in to Paviljon treh komisij Maksa Fabianija in Rudolfa Bauerja² kot del razstave ob jubileju cesarja Franca Jožefa I. in znamenito razstavišče Secesija Josepha Marie Olbricha.

Istega leta, to je 1898, so v kranjski prestolnici nastale prve arhitekture, ki so nosile zunanje sledove nove dunajske mode. To sta bili stanovanjsko - poslovni stavbi in sicer na vogalu sedanje Čopove in Prešernovega trga (Prešernov trg 3) in ob Wolfovi ulici št. 10. Stavbi nista delo arhitektov, temveč stavbenikov, zato nimata kakovostnih arhitekturnih potez.

Istega leta je bila tudi odprta tako imenovana Narodna kavarna v pritličju stavbe na Gosposki ulici 1, leto pred tem pa Meyrjeva kavarna v Filipovem dvorcu. Slednja je nastala po načrtih graškega arhitekta Leopolda Theyerja, sicer projektanta te stavbe in stavbe na nasprotni strani Stritarjeve ulice, tako imenovane Kresije ali ljudske imovine. Obe stavbi je Theyer oblikoval v zanj značilnem novem renesančnem slogu. Meyerjeva kavarna, ki je delovala le kratek čas, naj bi bila odličen primer "internacionalne mode pred 1900",³ to je v secesijsko občuteni mešanici nove renesanse in novega baroka. Projektant Narodne kavarne je bil mladi slovenski arhitekturni up, Janez Jager. Z opremo notranjščine te kavarne je Jager poskušal uveljaviti "slovenski narodni slog".⁴ Tudi ta interior so leta 1932 ob predelavah popolnoma uničili.

Splošno je znano, da je ena od značilnosti secesijskega gibanja njegova internacionalnost. Hkrati je bilo to obdobje, ko so arhitekti znotraj posameznih različic secesije raziskovali možnosti, kako ustvariti nacionalni arhitekturni izraz. Tako so v različnih koncih Evrope - od Finske, Skandinavije in Švice do Madžarske, Češke, Slovaške, Poljske, Baltskih dežel in Rusije - nastali odvodi v tako imenovani domačijski ali vernakularni slog. Ti poskusi so se v nekaterih primerih stopili z nacionalno romantiko osemdesetih in devetdesetih let prejšnjega stoletja. Tudi v primeru Jagrove Narodne kavarne je bilo tako. Jager je bil sicer prvi slovenski arhitekt, ki si je zastavil težko nalogo, kako prenesti dekorativni besednjak slovenske ljudske umetnosti na arhitekturo oziroma oblikovanje opreme. Kot je bilo ugotovljeno, je bil ta poskus razmeroma neuspešen. Po ohranjenih fotografijah sodeč, je slog Narodne kavarne bolj soroden staronemškemu kot čemurkoli drugemu.

Manj je znano dejstvo, da je do prvih poskusov v smeri slovenskega domačijskega sloga prišlo že nekaj let pred tem, natančneje leta 1895, to je hkrati s praško etnografsko razstavo, pri kateri so češki arhitekti dobili navdih za stanovanjske vile v vernakularnem slogu.⁵

Cerklje na Gorenjskem, Hribarjeva hiša

V Cerkljah na Gorenjskem so po načrtih Čeha Jana Vladimira Hráskega v počitniško rezidenco prezidali starejšo kmečko hišo. Investitor je bil Ivan Hribar, kasnejši ljubljanski župan, takrat še občinski odbornik, zastopnik praške banke Slavija in goreč privrženec panslovanstva. Zunanjščina stavbe posnema tradicionalno gorenjsko stavbarstvo in to tako, da uporablja lesene dekorativne dodatke, kot so balkonska ograja, okrasje pod napušči in v zatrepih, predvsem pa lesena kadilnica v začetnem prizidku z veliko leseno dekorativno "luneto". Glavni likovni poudarek notranjih prostorov so neo-

renesančne groteske v reprezentančnih prostorih in v "narodnih" barvah poslikana lesena konstrukcija kadilnice.

Hribarju pripisujejo odločujočo vlogo pri uveljavljanju Ljubljane kot slovenskega političnega, gospodarskega in kulturnega središča. To vlogo je začel uveljavljati po velikem ljubljanskem potresu leta 1895 in po svoji prvi izvolitvi za župana leta 1896. V urbanističnih in arhitekturnih vprašanjih se je opiral na mnenje dveh Čehov in sicer na že omenjenega Jana Vladimira Hráskega, deželnega stavbnega inženirja in hkrati načelnika občinskega stavbega odseka, in na mestnega arhitekta Jana Dufféja. Oba sta bila pristaša historičnih slogov, predvsem nove renesanse, ki je tudi v osemdesetih in devetdesetih letih prevladovala pri gradnji javnih stavb v Ljubljani, pa tudi v drugih mestih slovenskega nacionalnega ozemlja. Tako ne preseneča, da so bila do preloma stoletja vsa naročila mestne občine in deželnih oblasti zaupana projektantom, ki so upoštevali konvencionalna arhitekturna načela.

Kot najznačilnejši dokaz o tem, kakšen okus je prevladoval pri odločujočih politikih, lahko navedem primer gradnje nove stavbe deželnega zbora v Ljubljani. Na natečaju, ki je bil leta 1896, je sodeloval tudi takrat še mladi in neveljavljeni Olbrich. Njegov projekt je ponudil umirjeno in v prostorski zasnovi premišljeno arhitekturo. Dekoracija notranjščine črpa iz besednjaka baročnega klasicizma, na zunanjščini pa je Olbrich uporabil secesijsko

predelano historično okrasje. Čeprav je dobil drugo nagrado⁶ in prva ni bila podeljena, so deželni odborniki naročilo oddali Hráskemu in še kasneje dali njegov projekt predelati dunajskemu arhitektu Josephu Hudetzu.⁷

Podobno kot Olbrichu se je godilo mlademu Plečniku, le da je ta zgodba manj znana. Še med študijem pri Wagnerju je Plečnik sodeloval na natečaju za novo mestno hišo v Idriji. Natečajni projekt je objavil v isti številki revije *Der Architekt*⁸ kot Olbrich svojo natečajno rešitev za deželnozborsko palačo v Ljubljani. Plečnikova naloga je bila veliko manj ambiciozna - Idrije seveda ne gre primerjati z Ljubljano. Pa tudi Olbrichova umetniška teža je bila v primerjavi s takrat še neizkušenim Plečnikom veliko večja. Tako Plečnikov idejni projekt deluje kot pomanjšana in do kraja poenostavljena Olbrichova rešitev. Če se omejimo le na primerjavo obeh glavnih fasad, potem lahko vidimo, da uporabljata sorodne oblikovalske motive. Ti motivi, kot na primer tridelna, simetrična kompozicija, rustika, lovorjevi venci, kartuše in pilastri, še sodijo v krog historične arhitekture. Njihova izpeljava je deloma "manieristična". Tako se, na primer, fasadni pilastri nad strešnimi venci iztekajo v slope s figuralno - vegetabilnimi zaključki. Arhitekturno oblikovanje pa deloma nakazuje moderno razumevanje fasade s tem, ko rustiko reducira na horizontalne linije, velike fasadne površine pa pusti prazne, brez dekoracije. Tudi v Idriji so se občinski možje odločili za konvencionalno rešitev. Po načrtih drugega arhitekta so leta 1898 zgradili novo mestno hišo v anonimnem slogu severnjaške renesanse.

Prvo pravo secesijsko fasadno okrasje je na Slovenskem uresničil arhitekt Fabiani. To je bil isti Fabiani, po čigar načrtih so leta 1898 na Dunaju zgradili paviljon treh komisij in isti M.F., ki je v prvih številkah revije *Der Architekt* objavljal uvodnike v rubriki *Iz Wagnerjeve šole*.⁹

Večina piscev o moderni dunajski arhitekturi in urbanizmu je skorajda prezrla Fabianijevo vlogo. Izjemo sta predstavljala Fabianijev primorski rojak, Marco Pozzetto, in Madžar Ákos Moravánsky.¹⁰ Šele v zadnjih letih postaja vse bolj jasno, da je bil Fabiani najdoslednejši uresničevalec Wagnerjevih idej o arhitekturi in urbanizmu nove dobe¹¹ in hkrati samostojna umetniška osebnost velikega formata. Zato je za nas še toliko pomembnejše, da je v Sloveniji in predvsem v Ljubljani ohranjenih veliko del tega odličnega arhitekta.

Leta 1900 je na mestu po potresu porušene redute nastalo novo poslopje mestne dekliške šole. Natečajne načrte zanjo je pripravilo projektantsko podjetje Krauss & Tölk. Kasneje so se občinski veljaki odločili, da naj fasado zanjo dokonča slovenski rojak Maks Fabiani, ki je v tem času predaval na dunajski Tehniški visoki šoli.

Fabiani je imel zvezane roke pri določanju zasnove stavbe, osnovnega ritma odprtin, pri nameščanju vhodov, pri določanju razmerij višin in širin. Kljub temu je svojo nalogo dobro opravil. Fasade so umirjene in moderne v svoji enostavnosti. Secesijska je samo dekoracija pod napuščem obeh stranskih polj glavne fasade, kjer je razpreden naturalistični rastlinski ornament v štuku, in stilizirani štukirani obroči za obešanje tkanine, ki pod napuščem zaključujejo slopaste okvire fasad. Veji z lovorjevimi listi rahljata fasadno ploskev. Menim, da je lovor tukaj prisposodba mladega življenja, hrepenečega kvišku, in ne simbol habsburške vladarske hiše.¹²

V naslednjih letih je Fabiani v Ljubljani postavil še vrsto drugih stavb, ki s posameznimi prvini sodijo v krog secesije, v celoti pa v krog moderne arhitekture začetka našega stoletja. Najpomembnejše med njimi so opisane v naslednjem poglavju.

Mestna občina Ljubljana je bila investitor novega mostu čez Ljubljanico. Tako imenovani Jubilejni most, ali, kot so ga poimenovali Ljubljančani, Zmajski most, naj bi omogočil širitev mesta na zemljišče med starim mestnim jedrom in železniško postajo. Že leta 1896, ko je Hribar nastopil županovanje, je magistrat začel zbirati ponudbe za novi most. Dokončati so ga nameravali do leta 1898, ko je monarhija praznovala pedesetletnico vladanja cesarja Franca Jožefa. Dela pri regulaciji reke so se zavlekla in tudi odborniki se niso mogli odločiti, kakšen most naj zgradijo, da bo monumentalen in tudi, da bo čim manj obremenil mestno blagajno. Glede cenenosti je bila najugodnejša ponudba Praške mostarne in prve češkomoravske tovarne strojev in to za most v jekleni predalčni konstrukciji.¹³ Če bi že takrat in ne leta 1908 v Pragi stal most Svatopluk Čech projektantov Jana Koula in Jirija Skourupa, bi se čehofil Hribar morda odločil za to možnost. V drugem krogu zbiranja ponudb so se odborniki ogreli za predlog dunajskega podjetja G.A. Wayss, ki je predlagalo zgraditi most v tedaj novem gradivu, v železobetonu in to po sistemu Monier.¹⁴ Končno so se odločili za drugega izvajalca in sicer za dunajsko gradbeno podjetje Pittel & Brausewetter, ki je uporabljalo patent moravskega inženirja Josepha Melana. Morda so k tej odločitvi pripomogla priporočila, ki jih je Hribar dobil od župana mesta Steyr v Spodnji Avstriji.¹⁵ V Steyrju je namreč isto podjetje med letoma 1897 in 1900 zgradilo železobetonski most po novem sistemu. Tako torej ne drži trditev, da je Zmajski most najstarejši tovrstni most v tedanji Avstriji. Res pa je, da je v obdobju, ko se je nova tehnologija gradnje mostov šele uveljavljala, ljubljanski most pomenil posrečen preplet tehničnih rešitev - triločnega železobetonskega mostu - in secesijskega arhitekturnega oblikovanja, ki ga je prispeval Wagnerjev učenec, kasneje v Trstu delujoči Giorgio Zaninovitch.

Arhitekt je oblikoval dekorativno-funkcionalne elemente iz dveh vrst materiala in sicer iz ulitega betona in iz bronu. Betonske so balustrada in balustradni slopi, ki v mehkih linijah prehajajo v podstavke za skulpturalni okras, in zunanje obloge mostne konstrukcije, ki imajo domiselno secesijsko dekoracijo. Štiri skulpture zmajev - simbolov Ljubljane in hkrati varuhov mostu - so iz bakrene pločevine. Secesijske svetilke na mostu so iz ulitega in oblikovanega bakra. Most in njegovi arhitekturno-skulpturalni členi so kakovosten prispevek k ljubljanski ulični opremini in k estetiki urbane krajine. Čeprav mnogo manjši, ga lahko postavimo ob bok Chauderonskemu mostu pri Lausanni v Švici, ki so ga v letih 1904 in 1905 zgradili po sistemu Monier in katerega arhitekta sta bila Francoza Alphonse Laverriere in Eugene Monod.¹⁶

Na prste ene roke bi lahko prešteli arhitekture, nastale na sedanjem slovenskem ozemlju do konca devetnajstega stoletja, ki jih pogojno lahko štejemo kot

Zmajski most v Ljubljani

začetke novega sloga. Med letoma 1900 in 1904 je njihovo število skokovito naraslo in to ne le v Ljubljani, temveč tudi v Celju, Mariboru, na Bledu in v Rogaški Slatini. V naslednjih petih letih je secesijska arhitektura nastajala povsod na Štajerskem in Kranjskem in to v mestih, v lokalnih središčih in na podeželju. Od slovenskih dežel je zajela tudi Koroško in Pomurje, ne pa Primorske. Zanja velja, da so tod po letu 1910 nastale le posamične predstavnice novega sloga (predvsem Tartinijevo gledališče v Piranu, arhitekt Giacomo Zammattio, 1909-1910) ali kot posebna skupina spominskih obeležij, povezanih z boji na soški fronti po letu 1915.

Skratka, glavnina secesije na Slovenskem je nastala v prvem desetletju našega stoletja, kar je primerljivo z razmerami v drugih evropskih deželah. Pri tem so zanimivi podatki o prostorski razširjenosti secesijske arhitekture. V Ljubljani kot edini deželni prestolnici na sedanjem slovenskem ozemlju je nastalo več kot osemdeset secesijskih arhitektur. Ostali dve večji mesti tega časa, Celje in Maribor, sta v tem pogledu slabše zastopani. V Mariboru smo evidentirali štiriindvajset, v Celju pa enajst secesijskih objektov, če pri tem upoštevamo tudi za provincialno okolje značilno mešanico historizma in secesije. Po številu tovrstnih stavb je pred Celjem Murska Sobota. To mesto je skupaj s Prekmurjem do leta 1918 sodilo v madžarski del Avstro-Ogrske. Čeprav je Murska Sobota še leta 1910 štela precej manj od tri tisoč prebivalcev, jo lahko označimo kot drugo najpomembnejše središče secesije na sedanjem slovenskem ozemlju. Res pa je, da so vse pomembnejše secesijske stavbe v Murski Soboti nastale po letu 1907 in da je za večino njih zaslužen en sam arhitekt, László Takács. Ljubljana in Murska Sobota sta značilna primera, kjer je secesija dunajske oziroma budimpeštanske smeri bistveno prispevala k mestnemu videzu ulic in trgov. Nasprotno pa sta Maribor in Celje tudi po letu 1900 svojo mestnost gradila predvsem na odmevih historizma, v čemer je čutiti neposreden vpliv štajerske deželne prestolnice Gradca.

Kljub večji tradicionalnosti Maribora so se posamezniki za novi slog ogreli kmalu po prelomu stoletja. Prvi primerki so nastali v letih 1902 in 1903. Leto mlajša je secesijska Hidroterapija v zdravilišču Rogaška Slatina in, na primer z atributi novega sloga opremljena hranilnica v Slovenskih Konjicah, mestecu z eno samo, glavno ulico. Secesijske fasade so nastajale tudi v Ptujju, v Ljutomeru, Ormožu.

Kot rečeno, je v Celju secesije bolj malo. Do leta 1905 gre predvsem za fasade v mešanici med novim barokom in secesijskimi oblikami. Šele 1906 je nastala najbolj "secesijska" med vsemi stavbami v Celju, stavba na Glavnem trgu št. 2.

V nasprotju s Celjem je za Maribor značilno cepljenje novih modnih prvin na neorenesančno podlago, pri čemer sta zastopani obe vrsti renesanse, severnjaška in klasična. Takšna razlika med Celjem in Mariborom v resnici nima globjega pomena, ker so se v obeh primerih lokalni stavbeniki opirali na vzore iz Gradca. Za Gradec v splošnem velja, da sta tam še precej let po prelomu stoletja prevladovala novi barok in "nova nemška renesansa", kar se je seveda skladalo s pregovorno konservativnostjo štajerske prestolnice in s tam močno prisotno nemško ideologijo.¹⁷ Kot ponazoritev neposrednih vzorov graške arhitekture za mariborske stavbenike lahko navedem naslednji primer. Leta 1901 je Friedrich Sigmundt v Gradcu na Glockenplatzu za trgovca Gottfrieda Mauerja zgradil enonadstropno poslovno-stanovanjsko hišo v slogu nemške renesanse.¹⁸ Leto pozneje je mariborski trgovec Franz Bernhard pri mariborskem stavbeniku Rudolfu Kiffmannu naročil načrt preureditve svoje hiše ob tedanji Tegetthoffovi (sedaj Partizanski) cesti. Kiffman je pripravil dva načrta. Prvi skoraj dobesedno

posnema stavbo na Glockenplatzu, le da je mariborska različica širša - ima dve okenski osi več, in je tudi spodnji del simetrično oblikovan. Ker je naročnik verjetno želel še večjo hišo, je stavbenik pripravil še en projekt, ki mu je preprosto dodal drugo nadstropje s segmentno zaključenimi okni.¹⁹ Skratka, graški arhitekti, kot so Theyer, Sigmundt in Pruckner, so povzemali vzorce z Dunaja, njih pa so posnemali stavbeniki v manjših štajerskih mestih, med drugim tudi v Celju, Mariboru in še kje.

Za Gradec je bilo skorajda nezaslišano, da je "renesanist" Sigmundt sodeloval z dunajskim podjetjem Fellner in Helmer pri projektih za "secesijsko" veleblagovnico Kastner & Öhler na Sackstrasse, na novo zgrajeno leta 1912.²⁰ Nobenega pohujšanja pa niso doživeli Ljubljančani, ko je isti Sigmundt že leta 1902 naredil načrte za eno najčistejših secesijskih arhitektur v kranjski prestolnici, za Urbančevo veleblagovnico. Nasprotno, sodobniki so jo celo hvalili kot "zanimivo, vseskozi moderno in apartno".²¹

Za štajersko gradbeno dogajanje je pomembna še ena okoliščina, ki je Kranjska ni poznala, vsaj ne v takšni obliki. Že sem omenila nemški nacionalizem kot enega pomembnih vzrokov za prevlado tistih historičnih slogov, ki so imeli pravi nacionalni predznak - in v to vrsto je sodil tudi "heroični slog Fischer von Erlacha". Konec prvega desetletja novega stoletja se je to gibanje okrepilo z ustanovitvijo štajerskega Združenja za domačijsko varstvo.²² Združenje si je prilastilo pravico odločati o primernosti posameznih arhitekturnih projektov ne le v deželni prestolnici ampak tudi drugod.

Terezijin dvor v Mariboru predstavlja enega najpoučnejših primerov delovanja tega združenja. Kot je znano, je leta 1909 po dolgih pogajanjih z Dunajem padla odločitev, da Maribor dobi novi državni cestni most. Nemški trgovci so preprečili, da bi most prečkal Dravo na prometno in urbanistično najprimernejši točki, v podaljšku Tržaške ceste in v višini leta 1898 zgrajenega slovenskega Narodnega doma ob sedanji Ulici kneza Koclja. Most so leta 1913 postavili na starem mostišču, vendar tako, da je neposredno povezal najvišji terasi na obeh bregovih Drave. Zato je bilo potrebno porušiti jugovzhodni del strnjeno pozidanega Glavnega trga in precej zgodovinskih stavb ob nekdanjih dovoznih cestah na stari most. Tako obsežno rušenje varstvenikov domačije ni prav nič motilo.

Mestna kavarna v Mariboru

Ko je mariborsko podjetje bratov Franz leta 1912 hotelo na vogalni parceli Glavnega trga in nove ceste na most zgraditi mestno kavarno, je Združenje za domačijsko varstvo gladko zavrnilo projekt, češ da predvideva prebogato dekoracijo in je premalo enostaven. Zavzemalo se je za takšno rešitev, ki "bi dosegla čim manjšo izgubo harmonično oblikovanih sten, ki obdajajo trg", in celo predlagalo svojega arhitekta, Hansa Prucknerja.

Investitor je kljub temu zahteval prvotnega projektanta, dr. Lea Cernyja. Ko je ta pripravil nov projekt v enostavnejših in hkrati bolj monumentalnih oblikah, mu je združenje dalo zeleno luč in pohvalilo novo rešitev vogala s pomolom, "ki je kot utrdba, ki varuje dravski most".²³

Podobna zgodba, a z drugimi nasprotniki in z drugačnim izidom, se je dogodila leta 1914 v Ljubljani. Nekaj mesecev pred tem je dunajska Centralna komisija za spomeniško varstvo na mesto deželnega konservatorja za Kranjsko nastavila Franceta Steleta.

Drogenigova
hiša

Stele se je prizadevno lotil dela. Ena prvih zadev, s katero se je spoprijel, je bila nadomestna gradnja hiše na Mestnem trgu 23 v Ljubljani. Trгоvec Drogenik je želel zgraditi novo trgovino z moderno fasado v kombinaciji jekla, stekla in keramičnih ploščic. Projekt je izdelal češki arhitekt Karl Brännler iz stavbnega podjetja Viljem Treo. Stele je v imenu Centralne komisije projektu nasprotoval in pri nadrejenih na Dunaju celo izposloval denar za pripravo novega projekta, ki ga je naročil pri arhitektu Fritzu Schmidingerju. Mestne oblasti so Drogeniku sprva naložile, da mora upoštevati Schmidingerjev projekt. Vendar se je investitor pritožil in uspelo mu je.²⁴ Konservatorjevo mnenje je obveljalo le v eni podrobnosti. Namesto barvnih keramičnih

ploščic so na pročelju nameščene temne plošče iz poliranega umetnega kamna. Gledano z današnjimi očmi je stavba dober primer prilagoditve nove arhitekture historičnemu okolju. Še več, gre za eno redkih posrečenih konstrukcijskih fasadnih rešitev pri nas, za vrsto "obešene fasade", izvedene v modernih materialih in nevsiljivih secesijskih oblikah, brez drobnega okrasja.

V doslej predstavljenih drobcih iz zgodovine nastajanja secesijske arhitekture pri nas nastopa vrsta arhitektov in stavbenikov. Vsega skupaj smo evidentirali skoraj petdeset imen. Od tega jih je bilo dvajset "gostujočih" in razmeroma več "domačinov", ne glede na to, ali so bili slovenskega rodu ali ne. Pri tem Maksa Fabiana štejem med domačine, čeprav je bil v tistem času spoštovan arhitekt na Dunaju in je leta 1902 doktoriral na dunajski Tehniški visoki šoli. Vsekakor sodi Fabiani med evropsko pomembne arhitekta svojega časa in po umetniški moči močno presega sicer skromno slovensko povprečje. Druga, širši evropski javnosti najbolj znana zvezda slovenske arhitekture, Jože Plečnik, je v času, ki ga obravnava pričujoča knjiga, živel in ustvarjal na Dunaju. Leta 1911 je prevzel Koterovo mesto na praški umetnoobrtni šoli. Deset let kasneje se je sicer preselil v Ljubljano, vendar njegove prve pomembnejše stvaritve v domovini segajo v čas po letu 1925.

Med gostujočimi secesijskimi arhitekti jih je največ prišlo iz Gradca in z Dunaja, kar je za tiste razmere običajno. Med domačimi je bilo kar precej stavbenikov in ne arhitektov. Če sodimo po priimkih, niso bili vsi Slovenci. Fritz Friedrigger je bil Mariborčan. O njem ne vemo veliko. Njegovo stavbno podjetje je delovalo od leta 1897 do leta 1905. V začetku je bil zanj začilen novorenesančni slog. Po letu 1902 se je obrnil v secesijo dunajske smeri. Je avtor "najčistejše" secesijske stavbe v Mariboru, najemne stanovanjske hiše ob Prežihovi ulici. Za Josefa Hroneka, stavbnega mojstra, ki je avtor vrste secesijskih vil na Bledu, se ve, da je bil Čeh in da se je leta 1904 naselil v Radovljici oziroma na Bledu in odprl stavbno obrt.²⁵ Robert Smielovski je bil rojen v Biali v tedanji Galiciji. Kot diplomant graške državne obrtne šole se je leta 1891 zaposlil v stavbnem podjetju Filipa Supančiča v Ljubljani in se kasneje osamosvojil. V kranjski prestolnici je zgradil vrsto dokaj zanimivih secesijskih stavb. Valentin Scagnetti je bil furlanskega rodu. Rojen je bil v Vidmu pri Krškem. Tako kot Smielovsky je končal graško obrtno šolo in imel do leta 1909 stavbno podjetje v Krškem, nato

se je preselil v Ljubljano.²⁶ Med največje talente lahko štejemo soboškega mladega arhitekta madžarskega rodu Lázsla Takácsa (1880-1916). Arhitekturo je študiral na likovni akademiji v Budimpešti, kjer je bil nekaj časa tudi asistent. Leta 1907 se je osamosvojil in z Zoltanom Tornallyjem ustanovil arhitekturni atelje v madžarski prestolnici. Leta 1909 je postal vodja gradnje Parlamenta v Budimpešti. Večina Takácszevih samostojnih del je v Murski Soboti. Leta 1916 je padel na fronti, star šestintrideset let.²⁷

S stališča razvoja slovenske arhitekture je najpomembnejše, da je na prelomu stoletja svojo poklicno pot začel prvi Slovenec, ki je bil izšolan arhitekt in ki je vse svoje življenje deloval v domovini. To je bil Ciril Metod Koch. Rojen je bil istega leta kot, na primer Olbrich, to je 1867. Najprej je dokončal graško obrtno šolo in leta 1890 dunajsko likovno akademijo v razredu Karla Hasenauerja in hkrati tehniško visoko šolo. Najprej je delal pri Filipu Supančiču. Leta 1893 se je zaposlil v ljubljanskem mestnem stavbnem uradu, kjer je ostal do upokojitve leta 1924.²⁸ Njegova najboljša dela so nastala v prvem desetletju našega stoletja. Od začetne precej trde in ploskovite secesije wagnerjanske smeri je prešel v bolj domiselno in velemestno elegantno oblikovanje na primer pri Čudnovi hiši (1904) ali pri stanovanjskih stavbah Kmečke posojilnice (1906 - 1907). Njegova najboljša arhitektura je verjetno posojilnica, imenovana Čebelica v Radovljici (1906). Žal je Kochovo delo še premalo raziskano, da bi o njem lahko bolj dokončno sodili. Vsekakor velja ugotovitev, da je tudi Koch s svojim ustvarjanjem vzgajal občinstvo in potencialne naročnike. Tako je posredno pripomogel k temu, da je leta 1920, po ustanovitvi nove države Srbov, Hrvatov in Slovencev, Ljubljana v okviru tehnične fakultete nove univerze dobila tudi arhitekturni oddelek. Njen prvi profesor je bil mladi Ivan Vurnik. Leto kasneje je nanjo prišel poučevati tudi Plečnik.

Skratka, Slovenci v obravnavanem času nismo imeli arhitekturne šole ali gibanja v slogu dunajske Secesije. Slikarji skupine Sava ali Vesna niso imeli sopotnikov med arhitekti in notranjimi opremljevalci. Povpraševanje po takšnih storitvah je bilo v naših krajih preskromno. Z gospodarsko krepitvijo meščanstva in z naraščanjem javnih naročil je ob koncu tega obdobja napočil čas, ki ga po zaslugi Plečnika in Vurnika in po zaslugi njunih učencev zaznamuje nastanek tako imenovane ljubljanske arhitekturne šole.

Vrnimo se k predstavitvi secesijske arhitekture na Slovenskem. Rekli smo že, kako težko se je nova smer uveljavljala pri javnih naročilih. Zasebni investitorji so se zanjo laže odločali. To so storili takrat, ko so se hoteli izkazati z okusom po novi modi, modi, kot je prevladovala pri bogatih Dunajčanih. Zato ne preseneča, da je velika večina secesijskih stavb namenjena zasebnemu podjetništvu ali stanovanjem.

V širši skupini stanovanjskih stavb sta nabolj pogosto zastopani dve podzvrsti - najemna stanovanjska stavba in stanovanjska vila. Niti prva niti druga resda nista iznajdba časa na prelomu stoletja. Sta pa tako tipični, da ne predstavljata le ključnih oblik fin-de-sieclovske meščanske stanovanjske kulture, temveč tudi dajeta pečat celim mestnim četrtim v vsakem, malo večjem evropskem mestu tistega časa. Predmestja z vilami, reprezentančne četrti z na zunaj bahavimi najemnimi stanovanjskimi stavbami za višje sloje in četrti na manj urejenih, neuglednih ali "umazanih" lokacijah s stanovanjskimi "kasarnami" za delavce in nižje nameščence - to je znana slika tipičnega evropskega mesta od Velike Britanije do Rusije, od Skandinavije do Sredozemlja.

Britanski, belgijski in francoski arhitekti so na prelomu stoletja utirali nove smeri stanovanjske arhitekture z novimi tlorisnimi,

funkcionalnimi in konstruktivnimi rešitvami. Srednja Evropa in z njo Avstro-Ogrska je v tem pogledu ostala na ravni novosti, ki jih je prinesel tako imenovani slog Ringstrasse iz časa po 1860. Okrog leta 1900 se je deloma spremenil le način okraševanja fasad najemnih stanovanjskih hiš. Znamenite Wagnerjeve hiše na Wienzeile na Dunaju pomenijo le novo razumevanje "oblačenja" arhitektur, v stanovanjsko kulturo pa niso prinesle posebnih novosti. Olbrichove, Hoffmannove in Plečnikove vile so sicer primeri celostnega razumevanja arhitekture, notranje opreme in uporabne umetnosti, vendar ne uvajajo svobodnega tlorisa, prepletanja zunanega in notranjega prostora, prepletanja nivojev itd. Širom po monarhiji je bilo novosti še manj.

Tudi pri nas je bil dobiček, začinjen s ščepcem zadnje mode, glavno vodilo pri gradnji najemnih stanovanjskih hiš. Tako do začetka prve svetovne vojne v takšne hiše niso nameščali kopalnic. Vsa stanovanja v enem nadstropju so navadno imela eno samo pipo s tekočo vodo in to običajno na stopnišču. Tudi stranišča so bila v mnogih stavbah skupna. Značilen primer pomanjkanja higiene je Kiffmannova najemna stanovanjske hiša v Mariboru (Partizanska cesta 27), zgrajena v letih 1902 do 1903 v značilni mešanici severnjaške renesanse in secesije. Stavbenik Kiffmann je bil v tem primeru tudi investitor, vendar stavbe ni zgradil zase in za svojo družino. Z oddajanjem stanovanj je zaslužil lepe denarce. Zato ne čudi, da v stavbi ni uredil niti greznice in so vse do leta 1923, ko so dali odpraviti to pomankljivost, iztrebke zbirali v sodih v kleti, od koder so jih morali odvažati.²⁹

Pričakovali bi, da so vsaj gradnjo stanovanjskih vil vodile zgolj zahteve udobja in prestiža. Deloma je temu res bilo tako, saj so vile služile stanovanju svojih investorjev. Za razmere v naših mestih je značilno, da so tudi vile praviloma imele vsaj dve stanovanji. V boljšem stanovanju v prvem nadstropju je stanoval lastnik, stanovanje v pritličju pa so oddajali. Velikokrat je vila bila že od vsega začetka projektirana tako, da je imela v pritličju tudi poslovne prostore, navadno dostopne neposredno z ulice. Višji stanovanjski standard se je izražal v tem, da so stanovanja že imela kopalnice. Novost, vezana na secesijo in nekaj manj na romantični historizem, pa so bila velika okna v dnevnik in reprezentančnih prostorih, pomoli, verande in pokrite terase. Novo "povpraševanje po svetlobi" je bilo deloma prisotno tudi v najemih stanovanjskih stavbah, ki so jih opremljali z vogalnimi pomoli in podobnimi okenskimi elementi, ki pa so praviloma bili oblikovani tako, da so posnemali historično arhitekturo.

Po številčnosti drugo največjo skupino secesijske arhitekture predstavljajo banke, hranilnice, pošte, trgovine, tiskarne in druge poslovne stavbe. Tudi pri teh gradnjah se jasno kaže, da je bila secesija slog kapitala, vezanega na poslovne dejavnosti v mestih, in hkrati arhitektura, prilagojena modernemu mestnemu življenju. Vendar lahko tudi zanje ugotovimo, da je kar v največ primerih poslovna funkcija stavbe kombinirana s stanovanjsko. Tako je bilo tudi pri Mestni hranilnici v Ljubljani (Čopova 3, 1903 - 1904), delu hrvaškega arhitekta Josipa Vancaša. Pri gradnji osrednje poslovne stavbe liberalne slovenske buržoazije je njen varčni upravni odbor zastavil takšen gradbeni program, da je stavba v drugem nadstropju imela stanovanja, v pritličju pa trgovske lokale. Tako je oddajanje stanovanj in lokalov hranilnici prinašalo dodaten dohodek.³⁰

V zvezi z bankami in hranilnicami secesijske dobe velja omeniti naslednjo ikonografsko posebnost. Kar nekaj bančnih poslopij iz tistega časa ima na vidnem mestu motiv čebel oziroma čebeljega panja. Takšne so že imenovana hranilnica v Slovenskih Konjicah (1904), hranilnica v Radovljici (Josef Hronek, 1905), Hranilnica Južne železne županije v Murski Soboti (László Takács, 1907) in

Hranilnica v
Slovenjskih
Konjicah

Čebelica v
Radovljici

Hranilnica v
Murški Soboti

kot najlepši primer Kochova Čebelica v Radovljici. Slednja ima osrednji del glavne fasade spremenjen v dekorativno ploškev z naturalistično prikazano alegorijo pridnosti in uspešnosti. Podobne primere poznam le še iz češke in madžarske secesije, iz okolij torej, ki sta veliko dala na "idejni in magični" in ne le na estetski pomen dekoracije.³¹

Od začetka stoletja do prve svetovne vojne je nastalo razmeroma veliko hotelov. Takšnih s secesijskimi slogovnimi značilnostmi je devet.³² Večina reprezentančnih hotelov in turističnih središč, kot so Bled, Portorož in Rogaška Slatina, je svojo podobo gradila na kopelih in na zdraviliški ponudbi. Hoteli tistega časa niso bili prostori za oddih in zabavo, temveč predvsem središča duhovnega in telesnega zdravja. Tudi Hotel Union v Ljubljani je bil zamišljen ne le kot prenočišče za tujece, temveč kot središče s kulturno ponudbo, velikim kopalščem in plavalnima bazenom. Žal je bil uresničen le prvi del zamisli, to je hotel z veliko prireditveno dvorano.

Značilno je, da niti pri najemnih niti poslovnih stavbah tistega časa pri nas ne zasledimo angleškega izuma za boljše osvetljevanje prostorov, tako imenovanih "bay/bow-windows". Kot je znano, jih je v dunajsko arhitekturo uvedel Maks Fabiani s svojo Artario. V slovenskem gradivu predstavljajo izjemo tri hiše v Ljubljani, vsaka z drugačnim odgovorom na osnovno vprašanje osvetljevanja. To so Hribarjeva hiša (Maks Fabiani, 1905), Ljudska posojilnica (Josip Vancaš, 1908) in Zadrúžna gospodarska banka (Ivan Vurnik, 1922). To tudi pomeni, da secesijskih stavb na Slovenskem ne odlikujejo razgibane fasadne ploške.

Pri trgovinah je razvoj šel v drugo smer. Tukaj je konkurenčni boj trgovce silil v privabljanje kupcev s pomočju velikih izložb. Tako so za izložbe izrabili pritličja in tudi nadstropja trgovskih stavb. Izložbe so hkrati omogočale osvetljevanje notran-

Zadrúžna
gospodarska
banka v
Ljubljani

Hribarjeva hiša
v Ljubljani

josti trgovin. Pri veleblagovnicah so dodatnemu osvetljevanju služila notranja komunikacijska jedra, navadno v obliki zasteklenih galerij. V našem gradivu imamo lep primer takšne arhitekture, to je že omenjeno Urbančevo veleblagovnico v Ljubljani. Drofenikova trgovina na Mestnem trgu v Ljubljani in trgovina ob sedanji Stanetovi ulici v Celju sodita v tip manjših trgovskih hiš z značilnimi velikimi izložbenimi okni v nadstropjih.

Le manjši del secesijskih stavb je neposredno služil javnim namenom. To so bile predvsem šole, narodni domovi in telovadnice. Med šolami sem že omenila Fabianijevo Šentjakobsko šolo kot prvo javno stavbo s secesijsko dekoracijo. Fabianijev mestni dekliški licej v Ljubljani je v arhitektonskem pogledu poglavje zase. Z njim je Fabiani uresničil svoj pogled na realizem v arhitekturi, kot ga je zapisal v manifestu iz leta 1895.³³ Naslednji "val" šol je naše kraje zajel šele po letu 1910, torej v času, ko so se secesijski nastavki že stapljali z novim realizmom in z različnimi inačicami domačijskega sloga. Tipično pahljačo takšnih šol sestavljajo državna obrtna šola v Ljubljani (Vojteh Dvořak, 1910 - 1911), kmetijska šola v Šentjurju pri Celju (1910), dekliška ljudska in meščanska šola v Mariboru (1913-1917) in

deška meščanska šola v Murski Soboti (Ödön Hochholzer iz Szombathelyja, 1915 -1916).

Narodni domovi so reprezentančne stavbe, značilne za naše pozno devetnajsto stoletje. Slovenci smo jih povzeli po zgledu drugih slovanskih narodov, predvsem Čehov in Poljakov. Danes bi jih lahko poimenovali "večnamenska kulturna in družabna središča". Njihovi investitorji so navadno bila kulturna društva, včasih, tako kot v Celju in v Trstu, denarne ustanove. Ta društva so v naših razmerah imela izrazit narodnostni, to je slovenski predznak. Rečemo lahko, da so bili narodni domovi izrazite ideološke naloge. Nekaj med njimi jih je nastalo še pred uveljavitvijo secesije, tako na primer Narodni dom v Novem mestu (1872 -1885), v Ljubljani (1893 - 1896), v Celju (1893 -1897)³⁴ in v Mariboru (1897-1898). Zato ne preseneča, da so slovenska narodno - buditeljska društva, z izjemo najstarejšega, novomeškega, in najmlajšega, tržaškega, h gradnji narodnih domov pritegnila češke arhitekta. Logična posledica tega je bila, da so slovenski narodni domovi nosili slogovni pečat nove renesanse. Narodna domova v Ljubljani in Celju sta se razmeroma dobro vključila v urbano podobo obeh mest, ker sta uporabila arhitekturni besednjak, ki je razmeroma blizu naši baročni tradiciji. Narodni dom v Mariboru je v tem pogledu tujek, saj je uvedel za naš prostor tuje oblike severne renesanse. Njegovo

Nemška hiša v Celju

“slovenskost” je mogoče razumeti le, če poznamo slovenske vezi s Čehi in zgodovino panslovanskega gibanja.

Poučen je tudi primer nemškega narodnega doma v Celju, tako imenovane Nemške hiše (dunajski arhitekt Peter Paul Brang, 1900-1906).³⁵ Nastal je kot protitež slovenskemu Narodnemu domu. Njegova arhitektura je slikovita mešanica različnih slogovnih elementov.

Predvsem jo odlikuje razgibana in asimetrična kompozicija celote, ki jo kronajo mogočen vogalni stolp in plastično učinkujoče, strme strešine. Če bi stavba stala, na primer, na Finskem, bi jo brez zadržkov šteli med lepe primerke secesijskega sloga. V našem okolju in v času ostre narodne delitve je zanjo obveljala oznaka “staro-nemškega” ali “novogotskega” sloga.

Tako je na širšem slovenskem etičnem ozemlju nastal le en “moderni” narodni dom in to v Trstu. Načrte zanj je izdelal Maks Fabiani (1902-1904). Stavbo lahko štejemo za eno najboljših Fabianijevih stvaritev. V njej je arhitekt združil sredozemsko kubičnost s svojim razumevanjem “novega realizma”, ki se je izražal predvsem v funkcionalni notranji zasnovi.³⁶ Obenem je posrečeno interpretiral Semperjeve in Wagnerjeve nazore o fasadi kot o preobleki konstrukcije. Pročelje tržaškega Narodnega doma je učinkovalo slikovito in lahko, čeprav je bil spodnji del preoblečen v kamen. Zgornji del je imel oblogo iz dvobarvne opeke. Njene barve in vzorci so optično valovili, kot sta se spreminjala svetloba in gledalčev zorni kot. Vzorec za takšno optično “mehčanje” fasadnih ploskev najdemo v orietalski, bizantinski in gotski arhitekturi. Tako ne preseneča, da je Fabianijev Narodni dom

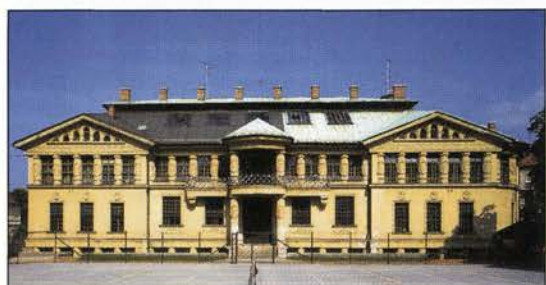
Narodni dom v Trstu

najbolj spominjal na doževo palačo v Benetkah. Žal ta odlična arhitektura obstaja le še v okrnjeni obliki, ker so jo leta 1920 požgali italjanski nacionalisti. Kasneje je bila stavba prenovljena in preurejena v hotel, trg pred njo pa zazidan.

Secesijsko obdobje zaključujejo Narodni dom v Kranju (Ivan Vurnik, 1922-1923, kasneje predelan), sokolski dom Tabor v Ljubljani (prav tako Vurnik, 1923-1926) in sokolski dom v Ljutomeru (Jože Jelenc, 1924-1927). Arhitekturne kakovosti teh stavb ni mogoče primerjati, saj je slednja le skromna, skorajda anonimna stavba, prvi dve pa pomembni stvaritvi znanega arhitekta. Vseeno jih omenjam skupaj in to zato, ker zgovorno

Sokolski dom v Ljubljani

kažeta na izzvenevanje secesije v monumentalni art-decò z izrazitim “nacionalnim” podtonom (Vurnik), oziroma v njeno obračanje v novi klasicizem (Jelenc).

Nazadnje naj omenim cerkveno arhitekturo. Zanj velja, da je bila v obravnavanem obdobju podrejena tradicionalnim vzo-

rom, torej historičnim slogom. Zato je bila večinoma šablonska, brez ustvarjalnega žara. Izjeme predstavljajo naslednji primeri. Zunaj našega ozemlja, na Dunaju je med letoma 1910 in 1913 nastala znamenita Plečnikova stvaritev, cerkev sv. Duha. Gre za prvi primer "iskrene" uporabe železobetonske, skeletne konstrukcije v kaki cerkvi. Rečem lahko, da so betonske preklade in stebri, ki delijo glavno ladjo od stranskih, ključni nosilci estetskega in simbolnega sporočila.

Druga izjemna stvaritev v smislu secesijske celostne umetnine je spominska cerkvica na Javorci nad Zatočminom, prav tako posvečena sv. Duhu. Njen avtor je dunajski slikar Remigius Geyling. Če je prva cerkev slavospev veri v odrešitev delavstva, druga izraža vero v odrešitev vojakov vseh narodnosti in celo veroizpovedi, ki so se na soški fronti borili pod avstroogrskim dvoglavim orlom.

Novo poglavje v slovenski cerkveni arhitekturi je odprl Vurnik in to z ureditvijo škofovske kapele v Trstu (1913) in z novo dekoracijo prezbiterija župne cerkve sv. Katarine nad Medvodami (1919-1920). Po sredini dvajsetih let je na tem področju v Sloveniji začel delovati tudi Plečnik. Do konca življenja sta Vurnik in Plečnik ustvarjala vsak svojo cerkveno arhitekturo, notranjo opremo in predmete za bogoslužje. Skupna poteza njunega ustvarjanja je, da sta oba črpala iz najboljšega izročila secesije in ga s svojim osebnim umetniškim darom preoblikovala v živo sporočilo: **Času njegovo umetnost in umetnosti njeno svobodo.**

Jelka Pirkovič

- ¹ Nace Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, Mestni muzej, 1954. Razprava je pionirska ne le zato, ker gre za prvo obdelavo secesijske arhitekture pri nas, temveč tudi zato, ker je to ena prvih umetnostnozgodovinskih obravnav sodobne slovenske arhitekture dvajsetega stoletja. Šijanec je v svoj širši pregled moderne slovenske umetnosti vključil tudi pregled ustvarjanja ključnih arhitektov secesijskega obdobja. Pri tem se je večinoma naslonil na Šumijevo razpravo. Fran Šijanec, *Sodobna slovenska likovna umetnost*, Maribor, Obzorja, 1961. Borut Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n. v., 16-1980, str. 25-50; Franc Obal, *Arhitektura v obdobju 1900-1941 v Murski Soboti*, Murska Sobota, Kulturni center, 1982; Vera Baloh, Vesna Bučič, Jasna Horvat, Mirko Kambič, Damjan Prelovšek, Borut Rovšnik, Marjetica Simoniti, Hanka Štular, Andreja Vrišer, Matija Žargi, *Secesija na Slovenskem: uporabna umetnost, umetna obrt in njej sorodni pojavi v obrtni in industrijski proizvodnji*, Ljubljana, Narodni muzej, 1984; Damjan Prelovšek, Olbrichov projekt deželnega dvorca v Ljubljani, *Sinteza*, 18/19, 1970, str. 23-30; isti, Janez Jager in slovenska arhitektura, *Sinteza*, 26/27, 1973, str. 65-72; isti, Ljubljanski mostovi v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja, *Kronika* 23, 1975, str. 29-37; isti, Poslopje Mestne hranilnice ljubljanske, *Kronika*, 24, 1976, str. 43-47; isti, Urbančeva hiša v Ljubljani in njen arhitekt, *Sinteza*, 38/39/40, 1977, str. 112-116; isti, Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, *Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996, str. 579-650.
- ² Gre za eno redkih Fabianijevih arhitektur, ki jih lahko prištevamo med šolske primere dunajske secesije. Zato je precej nefabianijevska. Fabiani sam je izbiral takšnega arhitekturnega besednjaka opravičeval z besedami: "...vodilna misel tega paviljona je, da bi bil v temelju in v namenu 'moderen'. Da ne bi ta majhen objekt ob velikih izginil, smo ga barvno povečali s polihromiranimi frizi, kar tudi poudarja jubilejno priložnost". *Der Architekt: Wiener Monatshefte für Bauwesen und dekorative Kunst*, IV, 1898, str. 36. Zanimivo je, da tudi Renate Wagner Rieger to Fabianijevo stvaritev označuje kot "posebej čisto utelešenje tega sloga", vendar zamolči njenega avtorja. *Geschichte der bildenden Kunst in Wien: Geschichte der Architektur in Wien*, n.v., zv. VII, 3, 1973, str. 225.
- ³ Damjan Prelovšek, *Slovinci in secesija, Secesija na Slovenskem*, Ljubljana, Narodni muzej, 1984, str. 19. Fotografija kavarne je objavljena v knjigi *Prestolnica Ljubljana nekoč in danes*, Ljubljana, DZS, 1997, str. 92.
- ⁴ Isti, Janez Jager in slovenska arhitektura, *Sinteza*, 26/27, 1973, str. 66. Sam Jager je o tej problematiki objavil razpravo z naslovom *Kje je naša individualnost v arhitekturi: Naprednim slovenskim krogom v premislek*, *Slovenski narod*, 131, 132, 140, 143, 144, 1898.
- ⁵ Peter Wittlich, *Art Nouveau in Czechoslovakia, Art Nouveau/Jugendstil architecture in Europe*. Hans-Dieter Dyroff, ed., German Commission for UNESCO, 1988 (*Architecture and protection of monuments and sites of historical interest*, 26), str. 38.
- ⁶ *Der Architekt: Wiener Monatshefte für Bauwesen und dekorative Kunst*, IV, 1898, str. 24.
- ⁷ Damjan Prelovšek, Olbrichov projekt deželnega dvorca v Ljubljani, *Sinteza*, 18/19, 1970, str. 24-25.
- ⁸ Str. 31: tloris nadstropja, str. 38: tloris pritličja, slikovna priloga št. 75 - pogledi na fasade.

- ⁹ M.F., Aus der Wagner Schule, *Der Architekt: Wiener Monatshefte für Bauwesen und dekorative Kunst*, I, 1895, str. 53-54; II, 1896, str. 45. Harry Frances Malgrave je ta Fabianijeva besedila označil kot "manifest sodobnega realizma v arhitekturi". *Otto Wagner - Reflection on the Raiment of Modernity* (Series of the Getty Center Publication Programms) Santa Monica, CA, The Getty Centre for the History of Art and Humanities, 1993, str. 284.
- ¹⁰ Marco Pozzetto, *Max Fabiani: Ein Architekt der Monarchie*, Dunaj, Edition Tusch, 1983; Ákos Moravánsky, *Die Erneuerung der Baukunst: Wege zur Moderne in Mitteleuropa 1900-1940*, Salzburg, Dunaj, Residenz, 1988; Marko Pozzetto, *Maks Fabiani - vizije prostora*, Kranj, Libra, 1997.
- ¹¹ V letih 1894 do 1896 je Fabiani delal v Wagnerjevem ateljeju. Bil je očitno več kot njegov zaposleni. Wagner mu je zaupal delo s študenti. Obenem je bil Fabiani njegova desna roka pri pripravi urbanističnih projektov in glavni Wagnerjev pisec tekstov.
- ¹² Lovor kot dekorativni motiv naj bi namreč Wagner povzdignil v simbol habsburške vladavine. Prelovšek, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa*, str. 600.
- ¹³ ZAL, LJU-489, Reg. I, fasc. 1028, fol. 162. Ponudba nosi letnico 1890.
- ¹⁴ Damjan Prelovšek, *Ljubljanski mostovi v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja*, *Kronika*, 23, 1975, str. 32.
- ¹⁵ ZAL, o.c., fol. 156. Ohranjeno je pismo župana Steyrja, v katerem pošilja prepis pogodbe med mestno občino in podjetjem Pittel&Brausewetter o izgradnji "Schwimmschulbrücke".
- ¹⁶ Jaques Gubler, *The temperate persistence of Art Nouveau*, *Art Nouveau Architecture* (Frank Russell, ed., ponatis) New York, Arch Cape Press, 1986, str. 166-167.
- ¹⁷ Antje Senarclens de Girancy, *Zwischen Tradition und Innovation: Architektur in Graz um 1900, Ohne Erinnerung: Beiträge zum Umgang mit der Geschichte der Architektur in Graz*, Gradec, Haus der Architektur, 1995 (HDA - Dokumente zur Arcitektur No 4/95) str. 39-48.
- ¹⁸ Friedrich Bouvier, *Veränderunge in Stadtzentrum, Bank-, Hotel- und Geschäftsbauten, Stadterweiterung von Graz: Gründerzeit*, Gradec, Dunaj, Leykam, 1979, str. 148.
- ¹⁹ PAM, Fond Uprava za regulacije in gradnje, Ma/940.
- ²⁰ Sigmundt je naredil tudi načrte za prvo blagovnico Kastner & Öhler iz let 1894-1895 in sodeloval pri njeni prezidavi leta 1912. *Translokale: 9 Städte im Netz 1848-1918*, Gradec, Leykam, 1996, str. 472.
- ²¹ Fran Govekar, Miljutin Zarnik (ed.), *Ljubljana po potresu 1895-1910*, Ljubljana, s.a., str. 164.
- ²² Verein für Heimatschutz. Delo pod opombo št. 17.
- ²³ PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ma/102. Dopisi Združenja za domovinsko varstvo nosijo podpis grofa dr. Franza Claryja, sicer graškega župana.
- ²⁴ Dokumente o tem primeru hrani arhiv Uprave RS za kulturno dediščino, fond Zentral-Kommission für Denkmalpflege, leto 1914. O Karlu Brünnerju vemo le to, da je bil rojen 1877 na Češkem, da je leta 1908 prišel v Ljubljano kjer je leta 1919, ko se je vrnil iz vojaške službe, zaprosil za sprejem v domovinsko zvezo v Ljubljani. ZAL, Reg. I., fasc. 1582, fol. 539.
- ²⁵ Nika Leben, *Počitniške vile na Bledu od leta 1850 do druge svetovne vojne*: diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, PZE Umetnostna zgodovina, 1990 (tipkopis), str. 35.
- ²⁶ Vlado Valenčič, *Ljubljansko stavbeništvo od srede 19. do začetka 20. stoletja*, *Kronika*, 1970, 3, str. 140.
- ²⁷ Franc Obal, *Arhitektura v obdobju 1900-1941 v Murski Soboti*, Murska Sobota, Kulturni center, 1982, str. 3; in PAM, fond Okrajno glavarstvo Murska Sobota 1901-1910, 2265/1909.
- ²⁸ *Österreichisches biographisches Lexikon 1815-1950*, Dunaj et al., Böhlau Nachv., 1969, IV. knjiga, str. 14.
- ²⁹ PAM, Ma/950.
- ³⁰ Damjan Prelovšek, *Poslopje Mestne hranilnice ljubljanske*, *Kronika*, 24, 1976, str. 43-33.
- ³¹ Peter Wittlich, *Art Nouveau in Czechoslovakia*, *Art Nouveau/Jugendstil architecture in Europe*, Hans-Dieter Dyroff, ed., German Commission for UNESCO, 1988 (Architecture and protection of monuments and sites of historical interest, 26), str. 39.
- ³² Četudi uporabimo najširša merila, hotela Palace v Portorožu (Johann Eustacchio, 1908-1909) ne moremo opredeliti kot secesijskega. Palace je zgrajen v eklektični mešanici različnih zgodovinskih slogov in na njem ni niti ene secesijske prvine. Samo uporaba različnih materialov pač še ne daje opore za trditev, da je to "... odličen primer Art Nouveau hotelske arhitekture."
- ³³ M.F., Aus der Wagner Schule, *Der Architekt: Wiener Monatshefte für Bauwesen und dekorative Kunst*, I, 1895, str. 53-54; II, 1896, str. 45.
- ³⁴ Avtor slednjega je v našem pregledu večkrat omenjeni Jan Vladimír Hrásky. Zgrajen je v za Hráskyja značilnem novorenesančnem slogu. Samo nekateri deli notranje opreme, na primer jedkana stekla, nakazujejo secesijsko občutje.
- ³⁵ Andrej Studen, *Beseda, dve o Nemški hiši v Celju*, *Celjski zbornik*, 1991, str. 39-51.
- ³⁶ Marko Pozzetto Fabianijev Narodni dom v Trstu celo označuje za "dobro utečen stroj" in ga hkrati uvršča med pionirske stvaritve funkcionalizma. Marko Pozzetto, *Fabianijeva palača: dom in dobro utečen stroj*, *Narodni dom v Trstu 1904-1920*, Trst, Založba Devin, 1995, str. 27-30.

Secesijska Ljubljana

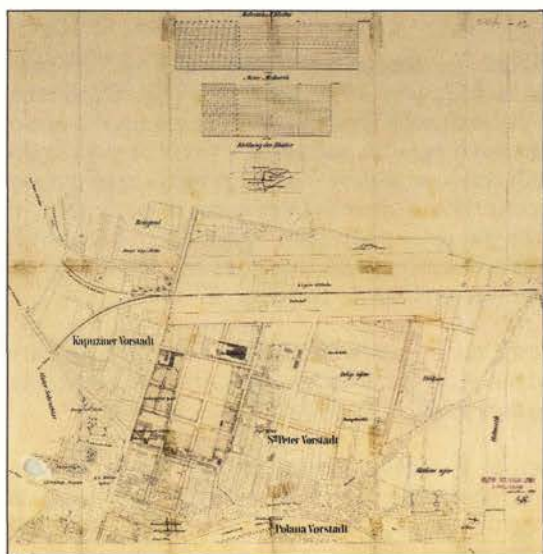
Vzdevek secesijska Ljubljana se je že nekako udomačil za del mesta, ki je bil zgrajen v glavnem po potresu med šempetrskim predmestjem in železniško progo oziroma železniško postajo. Ob Miklošičevi med Prešernovim trgom in Miklošičevim parkom ter v širšem zaledju te osi med Slovensko in Resljevo so zbrani najpomembnejši spomeniki secesijske arhitekture v Ljubljani.

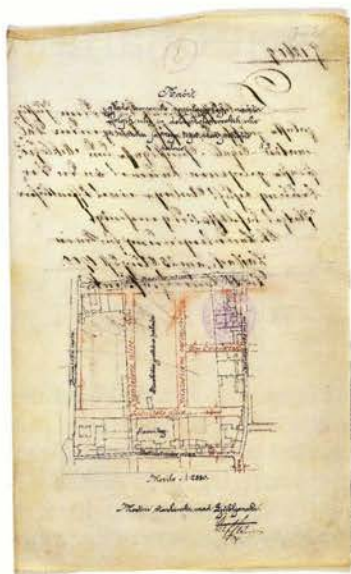
Od druge polovice 19. stoletja je Ljubljana doživljala pravi preporod tako v urbanistično arhitektonskem kot tudi v politično gospodarskem smislu. Mesto se je tedaj z izredno naglico začelo iz provincialnega središča, ki je imelo bolj malo mestnih atributov, razvijati v moderno narodno prestolnico. Sistematično urejanje mesta se je začelo že kmalu po sredini stoletja¹, torej po tem, ko je bila skozi Ljubljano zgrajena železniška proga. Ustanovitev plinarne (1861), zgraditev mestnega vodovoda (1890), in začetek obratovanja mestne elektrarne (1898), ureditev sistema mestne kanalizacije (1898), tlakovanje ulic, ustanovitev mestne drevesnice (1894) in s tem povezano urejanje parkov in nasadov, ureditev javnih kopeli in javnih pralnic, organizirano odvažanje smeti, vse to so bile pomembne mestne pridobitve, ki so veliko prispevale k izboljšanju zdravstvenih in higienskih razmer, pa tudi k bolj urejeni urbanistični podobi mesta.

Intenzivnejša gradbena dejavnost je v zadnji četrtini 19. stoletja zajela nove četrti med starim mestnim jedrom in železniško progo. Najhitreje se je razvijala mestna četrt zahodno od starega dela mesta, med Slovensko in železniško progo. Zemljišča je v tem delu pokupila leta 1873 ustanovljena Kranjska stavbna družba². Že leta 1876 je za ta del mesta izdelala regulacijski načrt³ in zemljišča že pred potresom precej pozidala.

Gradbeno zanimiv je v tem obdobju postal tudi severni del mesta med Šempetrskim predmestjem in železniško progo. Zanj je leta 1888 izdelal regulacijski načrt Mestni stavbni urad⁴, vendar se je zazidava tega dela mesta začela šele po potresu. Vzroki so bili v glavnem zemljiško lastniški. Miklošičevo, ki se je zarezala v obstoječo zemljiško lastniško in zazidalno strukturo, so lahko začeli urejati šele na prelomu stoletja, ko so podrli v potresu poškodovane hiše, ki so ji bile na poti. Ureditev Cigalovtove, Tavčarjeve in Trdinove je ovirala mestna civilna bolnica, ki je zavzemala velik del zemljišč na Ajdovščini, izvedbo regulacijskega načrta med Pražakovo in železniško progo pa je onemogočal vse do dvajsetih let

Mestni stavbni urad:
Regulacijski načrt severnega dela mesta med šempetrskim predmestjem in železniško progo, 1888.
ZAL, zbirka načrtov, mapa 00/4.

Mestni stavbni urad:
Regulacijski načrt okoliša sodne palače, 1900. ZAL, Reg I, fasc. 1147, fol. 252a

našega stoletja tovarniški kompleks bombažnih predilnic. Šele potres, ki je poškodoval ali porušil vrsto starih stavb, med drugim tudi civilno bolnico na Ajdovščini, je napravil prostor za ureditev novih ulic in razširitev starih, s tem pa tudi ustvaril pogoje za zazidavo tega mestnega predela z reprezentativno arhitekturo. Leta 1900 je bil narejen nov regulacijski načrt⁵ in v prvem desetletju našega stoletja so začeli v tem delu mesta intenzivno graditi, zato ni slučajno, da se je prav tu skoncentrirala glavna secesijske arhitekture v Ljubljani.

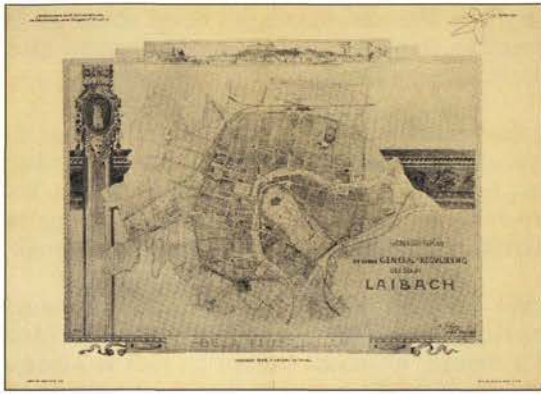
Mestno prebivalstvo je bilo v drugi polovici 19. stoletja nacionalno razdvojeno. Večina denarnega kapitala, zbranega v večjih denarnih zavodih in tudi pomembnejši gospodarski obrati so bili v nemških rokah. Nacionalna nestrpnost je proti koncu stoletja postajala vedno večja. Politične težnje po slovenski avtonomiji v Ljubljani so bile 1882. leta delno izpolnjene s prevzemom oblasti v mestnem svetu in izvolitvijo slovenskega župana Petra Grasselija, gospodarsko pa je bila za Slovence izredno pomembna ustanovitev Mestne hranilnice Ljubljanske, prvega slovenskega denarnega zavoda, ki je podpiral gospodarski razvoj slovenskega meščanstva. Ivan Hribar, ki je bil za župana izvoljen leto dni po potresu, se je še z večjo gorečnostjo boril za slovenizacijo mesta. Ena njegovih pomembnejših zmag v tem narodnostnem boju kmalu po nastopu županske službe (1895-1910) so bili slovenski ulični napisi⁶. Zaslužen je bil za postavitev Prešernovega spomenika leta 1905, svoje panslovsko razpoloženje pa je izkazoval tudi s tem, da je podpiral in v Ljubljano vabil slovanske, še zlasti češke arhitekta in si prizadeval iz Ljubljane napraviti drugo Prago. Pri tem se je opiral tudi na Maksa Fabianija, slovenskega rojaka in najožjega Wagnerjevega sodelavca na Dunaju, ki ga je visoko cenil. Svoje spoštovanje mu je izkazal tudi s tem, da je pri njem naročil načrt za lastno hišo na Ajdovščini.

Potres leta 1895, ki je mesto katastrofalno prizadel (porušil je več kot 10% hiš, večino ostalih pa poškodoval), je razvoj sicer začasno zavrl, vendar pa je po prvem šoku gradbena dejavnost dobila še večji zagon.

Po statističnih podatkih⁷ je mesto leta 1890 štelo 30.505 prebivalcev, leta 1900 36.547, leta 1910 pa že 41.727. Gradbena dejavnost je bila po potresu zelo živahna. Tudi če ne upoštevamo tistih hiš, ki so jih na novo zgradili na mestu v potresu porušeni oziroma poškodovanih stavb, se je število hiš v Ljubljani med letoma 1890 in 1900 v primerjavi z desetletjem poprej podvojilo, v naslednjem obdobju pa celo potrojilo. V novih predmestjih Ljubljane so namesto pritličnih gradili tri-, štiri in petnadstropne, kar je prispevalo k njihovi meščanski podobi.

Po potresu se je mesto tudi upravno razširilo. 1896. leta je bil v njegove administrativne meje vključen Vodmat, 1905 pa je mestna občina kupila ljubljanski grad, ki je bil prej v deželni lasti.

Mestni svet z županom P. Grasselijem si je po potresu zastavil velikopotezen projekt obnove mesta. Njegova zasluga je bila, da mu je uspelo zbrati ogromna sredstva, s katerimi je lahko finansiral izdelavo regulacijskega načrta. K delu je pritegnil največje tedanje

Maks Fabiani: Regulacijski načrt mesta Ljubljane, 1959. ZAL, zbirka načrtov, mapa 00/4. *Regulacija deželnega stolnega mesta Ljubljane*, Dunaj, 1899.

Ciril Metod Koch: Načrt mesta Ljubljane, *Voditelj po Ljubljani*, Ljubljana, 1902.

na Taboru in v drugih novih mestnih četrtih. Zelo bogat je postal repertoar stavbnih tipov v javni arhitekturi. Že pred potresom so bile zgrajene številne nove šole, kot je npr. realka na Vegovi, deška osnovna šola na Grabnu, učiteljsiše in dekliška osnovna šola Ledina na Komenskega ulici, operno gledališče na Župančičevi, koncertna palača filharmonične družbe na Kongresnem trgu, vojašnica na Taboru, deželne bolnice ob Zaloški in otroška bolnica v Streliški in začeta je bila gradnja Narodnega doma na Cankarjevi itd. Novi javni objekti, namenjeni tudi slovenskemu meščanstvu, so krepili slovensko narodno zavest ter spodbujali rast in razvoj mesta.

Po potresu je gradbena dejavnost za trenutek zastala, nato pa se je pospešeno nadaljevala. Gradili so država, mesto, razna društva pa tudi privatni investitorji. Večino stavb so gradila večja domača stavbna podjetja, ki so se v zadnji četrtini stoletja razvila iz majhnih zidarskih in stavbarskih delavnic.¹³ Najpomembnejše podjetje je bila Kranjska stavbna družba, velika podjetja pa so imeli tudi stavbni mojstri Filip Supančič, kot edini pravi domačin in Slovenec po rodu, Franc Falescini, Edmund Shuppler in predvsem družina Tönnies. Stavbni mojstri so za vodenje gradnje visokih zgradb morali imeti koncesijo deželne vlade. Pri številnih, predvsem privatnih stanovanjsko najemniških hišah pa so bili hkrati projektanti in izvajalci. Čeprav je na splošno veljalo, da so pomembnejše javne objekte načrtovali arhitekti, stanovanjske stavbe pa gradili stavbeniki, so bile tudi tu izjeme. Tako je npr. Viljem Treo, stavbni mojster in tehnični vodja Kranjske stavbne

urbanistične strokovnjake, med njimi Camila Sitteja⁸ in Maks Fabianija⁹. Na osnovi dobljenih predlogov je naročil mestnemu inženirju Janu Duffeju izdelavo uradnega regulacijskega načrta¹⁰, ki je bil nato še skoraj petdeset let osnova za regulacijo in graditev mesta. Po potresu je mesto sprejelo tudi stavbni red¹¹, ki je bil potrebna pravna podlaga za izvajanje regulacijskega načrta. Z odkupom zemljišč na nekaterih v potresu zelo prizadetih predelih pa je mesto dobilo tudi možnost za realizacijo nekaterih večjih gradbenih akcij.

Ob koncu stoletja se je v Ljubljani pojavila cela vrsta novih stavbnih tipov, ki so vplivali na podobo mestnih ulic in trgov. Med najpomembnejšimi, ki so pravzaprav oblikovale značaj novim predmestjem, so bile najemniške stanovanjske hiše s horizontalno razporeditvijo stanovanj. Prve take stavbe je zgradila Kranjska stavbna družba ob Cankarjevi ulici že v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja¹². Nov stavbni tip pa je bila tudi stanovanjska vila. Te so že pred koncem stoletja gradili zlasti na obrobju Tivolija, ob na novo urejeni Prešernovi cesti in na začetku Rožne doline. V prvem desetletju našega stoletja pa tudi na Poljanah,

družbe, napravil načrte za Narodni muzej, po drugi strani pa so načrti za prve najemniško stanovanjske hiše na Cankarjevi ulici delo dunajskega arhitekta Jurija Dörfela.

Načrte za gradnjo pomembnejših javnih mestnih objektov (npr. za deželni dvorec, za gledališče, za šolo sv. Jakoba idr.), so pridobivali na podlagi natečajev, nekatere mestne funkcionalne objekte, kot so bili npr. nekatere vojašnice, bolnice, postajna poslopja, pa so gradili po tipskih načrtih, narejenih v državnih projektivnih birojih.

Na natečajih so, tako kot tudi drugod v monarhiji, praviloma zmagovali tradicionalno, historično usmerjeni arhitekti. Med državnimi uradniki je namreč do konca stoletja pa tudi še kasneje prevladovalo prepričanje, ki je bilo v drugi polovici 19. stoletja na splošno uveljavljeno, da so za določene monumentalne naloge primerni samo določeni zgodovinski slogi. Tako so npr. za reprezentativne arhitekturne naloge v glavnem izbirali neorenesančni slog. V neorenesančnem slogu so bile zgrajene npr. palača deželne uprave, deželni dvorec, narodni muzej in narodni dom, operno gledališče, šole itd. Dokaz za to, da je bil neohistorizem ob koncu stoletja uradno priznan stil, je znana zgodba o natečaju za palačo deželnega dvorca v Ljubljani¹⁴, na katerem je bil nagrajen projekt J.M. Olbricha, enega najpomembnejših predstavnikov dunajske secesijske arhitekture, projekt pa so dali kasneje vseeno narediti preizkušenemu državnemu stavbnemu inženirju Janu Hrasky-ju. Nove slogovne značilnosti tudi niso imele nobenega vpliva na cerkveno arhitekturo. Po potresu so bile vse ljubljanske cerkve brez izjeme prenovljene v neohistoričnem duhu.

Na splošno se je ljubljanska arhitektura do prve svetovne vojne razvijala na historičnih tradicijah. Novosti so se uveljavljale počasi in brez večjega zagona. Provincialno okolje je kakršnokoli prenavo odklanjalo. Če vemo, da so se nekateri ugledni meščani upirali celo zgraditvi vodovoda¹⁵, potem je jasno, da so še težje sprejemali stilne novosti v arhitekturi in da je secesija prodrla le v ozek krog bogatejšega ljubljanskega meščanstva, ki je v obdobju gradbene konjunktore pri gradnji svojih lastnih hiš poskušalo stopiti v korak s časom.

Secesijski slog je zaznamoval ljubljansko arhitekturo le kratek čas na prelomu stoletja. Napoved novega sloga je mogoče zaznati v dekorativnih fasadnih detajlih neohistoričnih arhitektur kmalu po potresu. Tako zasledimo posamezne elemente secesijske dekoracije na fasadah Frischove hiše na Prešernovem trgu 3 (načrt iz leta 1897), Dolenčeve hiše na Wolfovi 10 (načrt 1898) in Filipovega dvorca na Stritarjevi 9 (načrt 1896-97). Sicer pa se secesijski slog v Ljubljani uveljavi šele po letu 1900. Prva pomembna secesijska arhitektura je bil Zmajski most, zgrajen leta 1901 po načrtih dalmatinskega arhitekta, Wagnerjevega učenca Jurija Zaninovića. Istega leta je bila dokončana tudi osnovna šola na Levstikovem trgu, za katero je fasado oblikoval Maks Fabiani. Glavnina secesijskih stavb je bila zgrajenih med letoma 1901 in 1909. Že v drugem desetletju našega stoletja je secesijski slog počasi izzvenel. V začetku dvajsetih let je dobila Ljubljana še nekaj kvalitetnih objektov v narodnem slogu, zgrajenih po načrtih arhitekta Ivana Vurnika. Te objekte smatramo kot neke vrste odvod secesije oziroma njen zadnji odmev¹⁶.

Na razvoj secesijske arhitekture v Ljubljani je vplival predvsem Dunaj.¹⁷ Pri posameznih stavbah je mogoče razpoznati tudi vplive sočasne budimpeštanske in češke arhitekture, nekatere, kot je npr. notranjščina Urbančeve hiše, pa kažejo celo bolj oddaljene vzore belgijskega art nouveauja¹⁸. Nove slogovne značilnosti so se k nam širile direktno z delovanjem tujih arhitektov. Leopold Theyer, profesor na graški obrtni šoli, sicer predstavnik poznega historizma,

je Ljubljano zaznamoval predvsem z dvema pomembnima objektoma, ki sta po potresu bistveno spremenila njen značaj, to sta stavba meščanske imovine - Kresija in nasproti stoječi Filipov dvorec. Po načrtih hrvaškega arhitekta Jurija Zaninovića je bil zgrajen najmodernejši železobetonski most v Ljubljani. Friedrich Sigmundt, prav tako iz Gradca, je v Ljubljani postavil prvo veleblagovnico - sedanji Centromerker¹⁹, ki velja za eno najčistejših secesijskih arhitektur v mestu. Josip Vančaš, sarajevski arhitekt starejše generacije, ki je v Sarajevu med letoma 1883-1921 zgradil celo vrsto pomembnih objektov v raznih slogih, pa je v Ljubljani v slogu dunajske secesije zasnoval kar tri pomembne objekte, palači Ljudske posojilnice in Mestne hranilnice ter tedaj največjo stavbo v mestu, hotel Union. Med najpomembnejše "tuje" arhitekture, ki so na prelomu stoletja delali v Ljubljani, pa seveda štejemo Maksa Fabianija²⁰, slovenskega rojaka, ki je delal na Dunaju v Wagnerjevi šoli in torej neposredno sodeloval pri oblikovanju moderne dunajske arhitekture. V Ljubljani je poleg popotresnega regulacijskega načrta in načrta za Miklošičev park realiziral celo vrsto stavb, ki so s svojimi prefinjenimi secesijskimi oblikami (npr. Krisperjeva hiša), kot tudi z asketskimi, arhitekturno strukturiranimi modernimi fasadami²¹ (npr. dekliška šola na Levstikovem trgu, šentjacobsko župnišče, Mladika itd.) vplivale na oblikovanje secesijskega sloga in nakazale pot v naslednjo, funkcionalistično fazo moderne arhitekture. Od domačih arhitektov je imel najpomembnejšo vlogo v oblikovanju secesijske Ljubljane Ciril Metod Koch, ki je v slogu dunajske mode zasnoval vrsto najemniških stanovanjskih hiš med Slovensko in Miklošičevo, 1909. leta pa je končal tudi načrte za hotel Tivoli, kjer se je preizkusil v oblikovanju slovenskega narodnega sloga.

Domači stavbni mojstri so dunajske vzore prevzemali v svojo arhitekturo v glavnem posredno. Z njimi so se seznanjali preko revij²², ki so bile ob koncu stoletja že kar precej razširjene in so bile namenjene arhitektom, stavbenikom pa tudi raznim obrtnikom, ki so se ukvarjali z notranjo dekoracijo in opremo. Pomembno vlogo v seznanjanju s sodobno umetnostjo v tujini je imela prva umetniška razstava, ki je bila organizirana v Ljubljani že leta 1899²³. Stavbenikom pa so bili namenjeni tudi arhitekturni priročniki, ki so obravnavali nove stavbne tipe, nove materiale, nove konstrukcijske tehnike itd.²⁴.

Kot rečeno, je bila secesija v Ljubljani tako kot tudi drugod slog majhnega vendar bogatejšega sloja ljubljanskega meščanstva, ki so ga na prelomu stoletja še vedno predstavljali meščani nemškega ali židovskega rodu²⁵. Vendar pa med naročniki secesijskih stavb zasledimo tudi slovenske priimke²⁶. Novi slog je namreč prvič po obdobju internacionalne arhitekturne govornice, ki je bila značilna še posebej za neohistorično arhitekturo druge polovice 19. stoletja, uvajal v arhitekturni jezik narodne prvine (nacionalna simbolika se poslej izraža v barvah, uporabi simboličnega rastlinja, motivov iz ljudske umetnosti itd.), kar je seveda ustrezalo narodno prebujajočemu se slovenskemu meščanstvu.

Slogovne značilnosti secesije so večinoma omejene na fasadno dekoracijo²⁷, le izjemoma so zaznamovale tudi notranjščine stavb oziroma konstrukcijo.

Do konca stoletja je na fasadah prevladovala historicistična motivika, kot so npr. rastlinske vitice, girlande, kartuše, glavice, pentlje itd. Med historičnimi okrasnimi elementi so se že pred koncem stoletja začeli pojavljati posamezni secesijski okraski, npr. stilizirani rastlinski in cvetni motivi. Po prelomu stoletja se je poleg stiliziranih rastlinskih motivov pod vplivom Wagnerjeve šole na ljubljanskih secesijskih fasadah uveljavil geometrijski okras, sestavljen iz kvadratov, pravokotnikov, krogov, ravnih črt.

Pomemben sestavni del fasadnega okrasja so bili napisi v značilni

fin-de-sieclovski pisavi. Bili so bodisi naslikani na omet, ali pa so bile kovinske črke pritrjene na fasado. Na starejših fotografijah še vedno vidimo npr. naslikan napis Adolf Hauptmann na fasadi hiše Wolfova 2, napis Felix Urbanec pod okni tretjega nadstropja Urbančeve hiše na Prešernovem trgu in napis Grand hotel Union v polkrožnem strešnem zaključku osrednjega rizalita ob Miklošičevi ulici. Fabiani je tipografijo prvič uporabil kot samostojni likovni element, ko je z napisi - citati s pedagoško vsebino - okrasil oba pasova med okni pritličja in prvega ter prvega in drugega nadstropja fasade dekliške šole na Levstikovem trgu. Napisi so danes večinoma odstranjeni, ohranili so se le originalni napisi iz kovinskih črk na fasadi Mestne hranilnice na Čopovi ulici in Ljudske posojilnice na Miklošičevi.

Še manj je ohranjenih secesijskih izveskov, čeprav so bili na prelomu stoletja, kot lahko razberemo iz starih fotografij, obvezni sestavni del trgovskih fasad. Edini secesijski izvesek je ohranjen na fasadi Mestne hranilnice Ljubljanske, pod nadstreškom nad vhomom v stavbo. Narejen je iz kovanega železa, oblikovanega v secesijskem stilu kot okvir, ki nosi tablo z napisom Mestna hranilnica Ljubljanska.

Fasade prvih secesijskih stavb so bile enako kot historicistične obdelane v tradicionalnih materialih, kot je bil npr. kamen ali omet za fasadno površino, les za vrata in okenske okvire, baker, bron, cink in železo za drugo stavbno opremo. Kiparskega okrasa razen izjemoma (npr. Ganglovi kipi na pročelju ljubljanske opere) na prelomu stoletja niso več naročali kiparjem, ampak so za krašenje fasad uporabljali industrijskega, izdelanega v specializiranih podjetjih za ornamentiko in dekorativno arhitekturno plastiko, od katerih so bila najpomembnejša na Dunaju in v Grazu. Od tam so kiparske izdelke prodajali po vsej monarhiji. Namesto tradicionalnih naravnih materialov so uporabljali tudi cenene mavčne in betonske odlitke.

Novi materiali, še posebej glazirane keramične ploščice različnih barv in vzorcev, so vpeljali v arhitekturo povsem nov način ornamentiranja fasad, barvite fasade so zaznamovale celo secesijsko četrt. V glazirane barvne ploščice oblečena fasada Fabianijeve palače Portois&Fix na Dunaju iz leta 1900 je imela v Ljubljani mnogo posnemovalcev. Nedvomno je vplivala na oblikovanje fasade stanovanjske stavbe Dalmatinova 3, ki jo je po svojih načrtih zase postavil stavbni mojster Robert Smielovski, na Kochovo fasado Hauptmannove hiše na Prešernovem trgu in tudi na fasado stavbe Ljudske posojilnice. Sicer pa so keramične ploščice na ljubljanskih fasadah uporabljene bolj skopo, posamično, kot poudarki okenskih okvirov (Pogačnikova hiša, Regallijeva hiša), ali kot dopolnilo štukaturnemu okrasju (Krisperjeva hiša, Bambergova hiša).

Secesijske barve so intenzivne, kontrastne, na ljubljanskih stavbah se najbolj pogosto pojavljajo zelena, modra, rumena, bela, rdeča pa tudi zlata. Hauptmannova hiša je okrašena v zeleno modro, rdeče, beli kombinaciji barv, obe stavbi Kmetske posojilnice na Trdinovi, okrašeni s cvetličnimi ornamentami v zeleni, rumeni, zlati, Deghengijeva hiša na Dalmatinovi 3 v kombinaciji rumene, zelene in bele, pa tudi Mladika s svojo izrazito dvobarvno fasado izstopa iz sicer barvno enotne fasade Prešernove ceste. Kombinacija rdeče, bele in modre, ki jo je uporabil Josip Vancaš na fasadi Ljudske posojilnice, pozneje pa v mnogo bolj kontrastnih odtenkih Ivan Vurnik na fasadi Zadrúžne gospodarske banke pa simbolizira slovensko trobojnico.

Zelo razširjan dekorativni element fasad na prelomu stoletja so bila jedkana stekla. Skorajda ni bilo premožnejše meščanske hiše, ki ne bi imela vsaj katero od svojih oken okrašenih z vjedkanim okrasjem. Ljubljana se lahko tudi ponaša s tem, da je eno redkih mest, kjer se je veliko teh stekel ohranilo, če že ne v originalu in na

licu mesta, pa vsaj v kopijah ali v depojih. Ta bogata dediščina se je ohranila verjetno tudi zato, ker mesto med drugo vojno ni bilo bombardirano. Več škode je tako kot pri notranji opremi povzročil negativen odnos do tovrstne dekoracije, ki so ga imeli v obdobju funkcionalizma tako arhitekti kot tudi stavbni lastniki. Jedkanih stekel²⁸ pri nas niso izdelovali, pač pa so jih uvažali, v glavnem s Češke in z Dunaja. Izbirali so jih po katalogih, ki so jih izdajale različne steklarske delavnice. Tako npr. v katalogu dunajske delavnice Herb & Schwab²⁹ najdemo motive, po katerih so bila izdelana jedkana okna na vratih bistroja na Kongresnem trgu 8, hotela Bellevue in nihajna vrata v Mestno hranilnico. Motivi, ki so prikazani na teh steklih, so različni. Prevladuje historična motivika (rože, rastline, muze), najkvalitetnejša zbirka secesijskih stekel s cvetnimi, rastlinskimi in krajinskimi motivi pa je krasila hotel Union.

Med povojnimi prenovitvenimi posegi v stavbe je veliko stekel izginiilo. Iz hotela Union so, npr., jedkana stekla odstranili in jih shranili v kletnih skladiščih, stekla na vhodnih vratih v slovensko filharmonijo so nadomestili s kopijami, originale pa spravili v muzej. Spet drugje, npr. v veleblagovnici Centromercur, so preostala jedkana stekla, ki so prvotno krasila vse izložbene vitrine z notranje strani zavarovali tako, da so jih založili z vsakovrstno notranjo opremo, ki preprečuje komurkoli, da bi si jih ogledal. Zanimivo je, da so se stekla ohranila tam, kjer bi najmanj pričakovali. V Filipovem dvorcu, npr., še vedno krasijo obe stopnišči v prvem in drugem nadstropju in tako zakrivajo pogled na neugledno dvorišče hiše.

Medtem ko so morali jedkana stekla uvažati s Češke ali z Dunaja, saj na našem ozemlju ni bilo nobene delavnice, ki bi se ukvarjala s tovrstno dejavnostjo, pa so mizarsko opremo izdelovali v glavnem doma. V Ljubljani je bilo 1905. leta deset mizarskih podjetij, od tega štiri tovarne, ki so se ukvarjale s stavbnim mizarstvom³⁰. Najpomembnejši mizarski podjetji, ki sta izdelovali pohištvo in notranjo opremo in sta s svojimi izdelki opremljali tudi najzahtevnejše ambiente, sta bili mizarska delavnica Naglas, najstarejša tovarna pohištva na Kranjskem, ustanovljena leta 1847 in mizarski obrat Mathian, ustanovljen 1864. Znano je, da sta med drugim opremili tudi tedaj največji hotel v Ljubljani - Union³¹.

Stavbno opremo iz kovanega železa, kot so balkonske in stopniščne ograje, okenske mreže, kljuge, okovje, pisemski nabiralniki ipd. so izdelovali v glavnem doma po načrtih domačih arhitektov.³² Monopol je imela Žabkarjeva železolivarna, ki je bila ustanovljena leta 1896 in je imela svoje obrate za Bežigradom. Kovinsko notranjo opremo, kot so npr. svetila, pa so večinoma uvažali iz večjih središč monarhije, kjer je bila kovinska industrija bolj razvita. Nekatere kovinske izdelke, kot so npr. svetila za hotel Union, je - verjetno po načrtih Josipa Vancaša - izdelal pasar Ivan Kregar³³.

Ohranjenih secesijskih interierjev je v Ljubljani, kot že rečeno, malo. Na prste ene roke lahko preštejemo stavbe, ki so kot celota oblikovane v secesijskem slogu, ki so bile opremljene s secesijskim pohištvom, z jedkanimi stekli v oknih in vratih zunanje fasade in notranjih prostorov, s tapetami, zavesami v secesijskem stilu itd.

Nekatere najbolj znane primere poznamo samo s fotografij. Med njimi je treba omeniti predvsem Mayrovo kavarno, ki je bila urejena v stilu secesijske mode že pred 1900 v pritličju Filipovega dvorca in Narodno kavarno na Dvornem trgu, ki so jo leta 1898 uredili po načrtih Janeza Jagra³⁴, tedaj študenta dunajske tehnične šole in velja za prvi poskus uvajanja narodnih motivov v secesijsko dekoracijo.

Med najbolj ohranjene interierje štejemo hotel Union, Urbančevo

hišo in palačo Mestne hranilnice Ljubljanske, čeprav so tudi te danes že precej predelane, določeni dekorativni elementi, kot so npr. slikana stekla in deli notranje opreme, pa deloma oziroma v celoti odstranjeni.

Najslabše so ohranjeni interieri meščanskih stanovanj. Zaradi skromno ohranjenega gradiva o njih tudi malo vemo.³⁵ Poznamo jih v glavnem le s portretnih slik³⁶ in fotografij ljubljanskih meščanov.

Sicer pa se tlorisni koncepti in konstrukcijske značilnosti secesijskih stanovanjskih stavb niso razlikovali od ostale stanovanjske arhitekture, zgrajene v historicistični tradiciji. Tudi dejstvo, da so bila stanovanja v teh hišah za ljubljanske razmere velika in razkošna, da so imela praviloma vsa stranišča, nekatera pa tudi že kopalnice, kar je bilo sicer pred prvo svetovno vojno izjema, je bolj povezano s splošnim napredkom na področju higiene³⁷ kot pa z arhitekturnimi inovacijami. Zanimivo je, da je v Ljubljani zelo malo secesijskih vil. Po potresu zgrajene vile na robu Tivolija so skoraj brez izjeme po arhitektonskem značaju neohistorične. Redke izjeme se ponajbolj s secesijskimi detajli, kot npr. kovane balkonske ograje (npr. Vila Madelaine na Veselovi 17), okenski okvirji, strešni zaključki itd. Isto velja za vile v najstarejšem delu Rožne doline. Pač pa je bilo nekaj secesijskih vil zgrajenih v začetku našega stoletja v Poljanskem predmestju, na Taboru in v Vodmatu.

Čeprav je secesija v Ljubljanski arhitekturi zaznamovala pretežno fasade stavb, še posebej njihov ornament in redkeje tudi notranjščine, pa ne smemo pozabiti nekaterih objektov iz tega obdobja, pri katerih je modernost preseгла zgolj stilne prvine in posegla tudi v njeno notranjo strukturo. Zahtevne konstrukcijske rešitve iz tega obdobja, kot so dvorana hotela Union, v času svojega nastanka največja v Ljubljani, prvi železobetonski most - Zmajski most, ali poslopje tovarne Rog, prva armiranobetonska konstrukcija, zgrajena po naprednem Hénnébiqovem sistemu in edinstven, skoraj v celoti ohranjen industrijski objekt iz začetka stoletja v Ljubljani so stavbe, ki jasno nakazujejo, da je secesija sicer prehodno obdobje, neke vrste stilni intermezzo, vendar pa v sebi že nosi zametke, ki nakazujejo pot v naslednjo fazo razvoja moderne arhitekture, v funkcionalizem.

Breda Mihelič

Pogled na severozahodni del Ljubljane

¹ Izdelavo regulacijskega načrta je mestna uprava dala na dnevni red že leta 1858.cf. V. Valenčič, *Regulacijski načrti Ljubljane do leta 1918*. ZAL, rokopisna zbirka.

² V. Valenčič, Gradbeni razvoj Ljubljane od dograditve južne železnice do potresa leta 1895, *Kronika*, 1961,3, 135- 144

³ ZAL, zbirka načrtov, mapa 00/4

⁴ ZAL, zbirka načrtov, mapa 00/4

⁵ ZAL, Reg I, fasc. 1147, fol. 252 a.

⁶ S. Bernik, V. Valenčič, *Ljubljanske ulice*, Ljubljana, 1980; V. Valenčič, *Zgodovina ljubljanskih uličnih imen*, Ljubljana, 1989. I. Hribar, *Moji spomini*, Ljubljana, 1983.

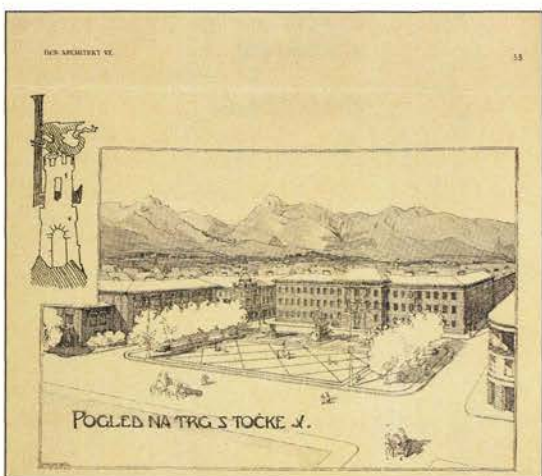
⁷ *Ljubljana po potresu 1895-1910*, ur. Fran Govekar in M.Zarnik, Ljubljana, 1905.

- ⁸ B. Gaberščik, Camillo Sittes Plan für Laibach, *Berichte zur Raumforschung und Raumplanung*, 1, 1966.
- ⁹ Max Fabiani, *Regulierung des Landeshauptstadt Laibach*, Wien, 1895; isti, *Regulacija deželnega stolnega mesta Ljubljane* (II. Izdaja), Wien, 1899.
- ¹⁰ O popotresnih regulacijskih načrtih obstaja obsežna literatura. Omenjam samo: V. Valenčiča, Prvi ljubljanski regulacijski načrt, *Kronika*, 2, 1967; isti, Spremembe in dopolnitve ljubljanskega regulacijskega načrta iz leta 1898, *Kronika*, 3, 1967; N. Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954; B. Mihelič, *Urbanistični razvoj Ljubljane od potresa 1895 do 1973*, Ljubljana, 1983.
- ¹¹ Stavbinski red za občinsko ozemlje deželnega stolnega mesta Ljubljane. *Deželni zakonik za Vojvodino Kranjsko*, 21, 1896.
- ¹² Cankarjeva 3,5,7, načrt arh. J. Dörfel 1875.
- ¹³ V. Valenčič, Ljubljansko stavbeništvo od srede 19. do začetka 20. Stoletja, *Kronika*, 3, 1979, str. 135-147.
- ¹⁴ D. Prelovšek, Olbrichov projekt deželnega dvorca v Ljubljani, *Sinteza*, 18-19, 1970, str. 23-26.
- ¹⁵ I. Hribar v svojih spominskih navaja, da je npr. izgradnji vodovoda nasprotoval celo K. Bleiweis, ugledni ljubljanski zdravnik.
- ¹⁶ Ivan Vurnik, *slovenski arhitekt 1884 - 1971*, AB, 119-124, 1994.
- ¹⁷ O vplivu Dunaja in neposrednih vzorih za nastanek in razvoj ljubljanske secesijske arhitekture je bila napisana cela vrsta razprav. Temeljno delo je N. Šumija, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954. Posebej moram omeniti razstavni katalog *Secesija na Slovenskem*, Ljubljana, Narodna galerija, 1984, D. Prelovška, *Arhitektura Hribarjeve dobe v Ljubljani, Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996, B. Rovšnika, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, 1980, str. 25-51 ter vrsto monografskih obdelav posameznih secesijskih arhitekturnih spomenikov, predvsem izpod peresa D. Prelovška.
- ¹⁸ D. Prelovšek, Urbančeva hiša v Ljubljani in njen arhitekt, *Sinteza*, 38-40/1977, str. 112-116.
- ¹⁹ D. Prelovšek: Urbančeva hiša v Ljubljani in njen arhitekt, *Sinteza* 38-40/1977, str. 112-116
- ²⁰ O Fabianiju je največ pisal M. Pozzetto, *Max Fabiani, Ein architekt der Monarchie 1865-1962*, Wien, Edition Tusch; 1983; isti, *Max Fabiani- vizije prostora*, Kranj, Libra, 1997; isti ur., *Max Fabiani, Nuove frontiere dell'architettura*, Trieste, 1988;
- ²¹ Šumi govori o reduktivnem slogu. N. Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954.
- ²² Med njimi so bile najbolj razširjene npr.: Allgemeine Bauzeitung, Wiener Bauindustrie Zeitung, Zeitschrift des Österreichischen Ingenieur und Architekten Vereins, Der Architekt itd.
- ²³ D. Prelovšek, Secesija in Slovenci. *Secesija na Slovenskem*, Ljubljana, Narodni muzej, 1984.
- ²⁴ V Plečnikovi zapuščini npr. najdemo celo vrsto knjig, ki so v tem času izhajale na Dunaju, v Pragi in drugod po srednji Evropi, med njimi vrsto zvezkov *Handbuch der Architektur*, ki je podobno kot Durandov priročnik v Franciji, ob prelomu stoletja v srednji Evropi veljal za najpopolnejši arhitekturni priročnik, v katerem so obdelani tako rekoč vsi pomembni vidiki arhitekturne dejavnosti od stavbnih tipov, konstrukcij, stavbnih elementov, materialov, stilov do ornamenta, poseben zvezek *Der Städtebau* J. Stübbena pa je posvečen tudi urbanizmu.
- ²⁵ Med njimi so se mnogi seveda že počutili Slovence; naj omenim samo Otomarja Bamberga, tiskarja in knjigarja, vodjo tiskarne in knjigarne I. Kleinmayr & F. Bamberg, ki je na prelomu stoletja natisnila poleg nemških tudi celo vrsto slovenskih knjig (J. Stritarja, F. Levstika, I. Tavčarja, F. Prešerna, S. Gregorčiča, A. Aškerca, I. Cankarja, O. Župančiča), Valentina Krisperja, pravnik, ki se je zavzemal za uporabo slovenskega jezika, med drugim je skupaj s F. Steletom napisal knjžico *Glavno mesto Slovencev Ljubljana* (1926).
- ²⁶ npr. F. Čuden, J. in Š. Pogačnik, J. Počivavnik, A. Vodnik, J. Pirc idr.
- ²⁷ B. Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, 1980, str. 25-51.
- ²⁸ Aleš Lombergar, Prezrta steklena dediščina, *Ambient* 4, 1994, str. 64-69.
- ²⁹ Podatek mi je posredoval Aleš Lombergar.
- ³⁰ *Ljubljana po potresu*, uredila F. Govekar, M. Zarnik, Ljubljana, 1905, str. 66
- ³¹ V. Bučič, *Pohištvo, Secesija na Slovenskem*, Ljubljana, Narodni muzej, 1984.
- ³² M. Žargi, *Kovina, Secesija na Slovenskem*, Ljubljana, Narodni muzej, 1984.
- ³³ Op. cit. str. 45.
- ³⁴ D. Prelovšek, Janez Jager in slovenska arhitektura, *Sinteza*, 26-27, 1973, str. 65-72.
- ³⁵ Vesna Bučič npr. piše, da je prav izseljevanje in odnos negativen odnos do meščanske kulture vzrok, da imamo zelo malo ohranjenega secesijskega pohištva. V. Bučič: *Pohištvo, Secesija na Slovenskem*, Ljubljana, Narodni muzej, 1984.
- ³⁶ F. Zalar, *Podobe ljubljanskih meščanov*, Ljubljana 1992.
- ³⁷ O stanovanjski kulturi, higienskih razmerah, tehničnih inovacijah, opremljenosti stanovanj itd. podrobno govori Andrej Studen v knjžici *Stanovati v Ljubljani*, Ljubljana, 1995.

Miklošičev park - najlepši secesijski ambient mesta

Miklošičev park, ki je imel prvotno tudi simbolično ime Slovenski trg, je bil urejen v začetku stoletja pred novo sodno palačo. Prvo pobudo za ureditev parka je dala deželna vlada. Mesto temu ni nasprotovalo. Mestni magistrat je izrecno poudarjal, da bi tudi Ljubljana morala dobiti kvaliteten trg, ki bo dal vtis arhitektonske celote, s kakršnimi se ponašajo Dunaj, Budimpešta in Zagreb,

vendar ni imelo sredstev za tak projekt. Župan Hribar si je prizadeval, da bi od finančnega ministrstva pridobil sredstva za nakup zemljišč za trg. Čeprav mu to ni uspelo, je občinski svet spremenil prvotni regulacijski načrt, po katerem je bil prostor pred sodno palačo namenjen zazidavi.¹ Na ponovno prošnjo je finančno ministrstvo odobrilo 5.000 goldinarjev za ureditev trga in magistrat je že leta 1899 naročil arhitektu Maksu Fabianiju, izdelavo načrta za arhitektonsko ureditev z natančnimi navodili za zazidavo trga.

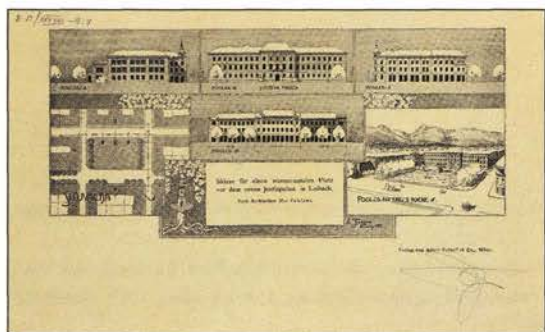

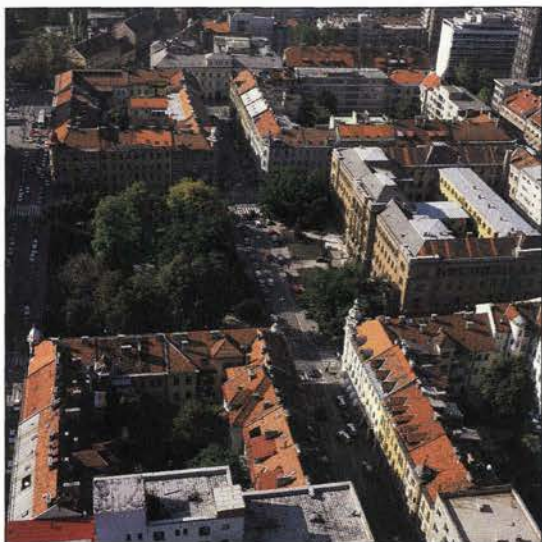
Fabiani je županu še istega leta poslal skico novega trga s pojasnili glede ureditve in zazidave trga. Oboje je objavil tudi v časopisu *Der Architekt*.² Fabiani je trg oblikoval kot nekoliko dvignjeno platformo, obdelano v kombinaciji asfalta in belega kamna, ki jo z dveh strani zapirata vrsti dreves, proti palači pa vrsta spomenikov, monumentalnih rimskih izkopanin iz muzejskega dvorišča in kleti. Proti jugu je trg pustil odprt. M. Pozzetto sklepa, da je Fabiani kot osnovo za ureditev trga uporabil načrt polkrožnega trga, ki ga je objavil dve leti prej O. Wagner v zvezku skic³, vendar ga je predelal za pravokotni prostor. Da je Fabiani v resnici načrtoval trg za izbran pogled, je razvidno iz projekta, v katerem je trg proti jugu odprt, pa tudi iz arhitektonske skice tržne fasade, na kateri so vogalni stolpiči narisani samo pri obeh severnih vogalih trga, vzhodno in zahodno od sodne palače. Tudi Bambergova hiša, ki jo je Fabiani sam projektiral na jugovzhodnem vogalu trga, je bolj

kot na trg naravnana na Miklošičevo ulico in nima vogalnega stolpiča.

Fabiani je v svojem načrtu predlagal arhitektonsko enotno zazidavo trga in enotne višine okoliških stavb. Za zgled, kako naj ob trgu gradijo posestniki, je sam načrtoval hišo na vogalu Tavčarjeve in Miklošičeve, ki mu jo je naročil ljubljanski odvetnik Valentin Krisper. Tej

Maks Fabiani:
Načrt za
arhitektonsko
ureditev
Slovenskega
trga v
Ljubljani,
1899. *Der
Architekt*, VI-
1900, str. 35,
sl. 55

so se prilagodile Regallijeva hiša južno od nje, zgrajena po načrtih Frana Bernekarja, pa tudi tri stanovanjske hiše na zahodni strani trga, zgrajene po načrtih mestnega arhitekta Cirila Metoda Kocha v modnem secesijskem stilu. Južna stranica trga je ostala dolgo nedokončana, zaprta z zidom nekdanje Verovškove trgovine. Šele leta 1922 so jugovzhodni vogal nasproti Bambergove hiše zazidali s stavbo Vzajemne posojilnice, ob njej pa so v šestdesetih letih zgradili povsem funkcionalistično zasnovano palačo sindikatov po načrtih arhitekta Eda Mihevca, ki niti v merilu niti v oblikovanju ne ustreza značaju trga in njegove arhitekture.

Breda Mihelič

¹ V. Valenčič, Spremembe in dopolnitve ljubljanskega regulacijskega načrta iz leta 1896, *Kronika*, 3, 1967, str. 152-165.

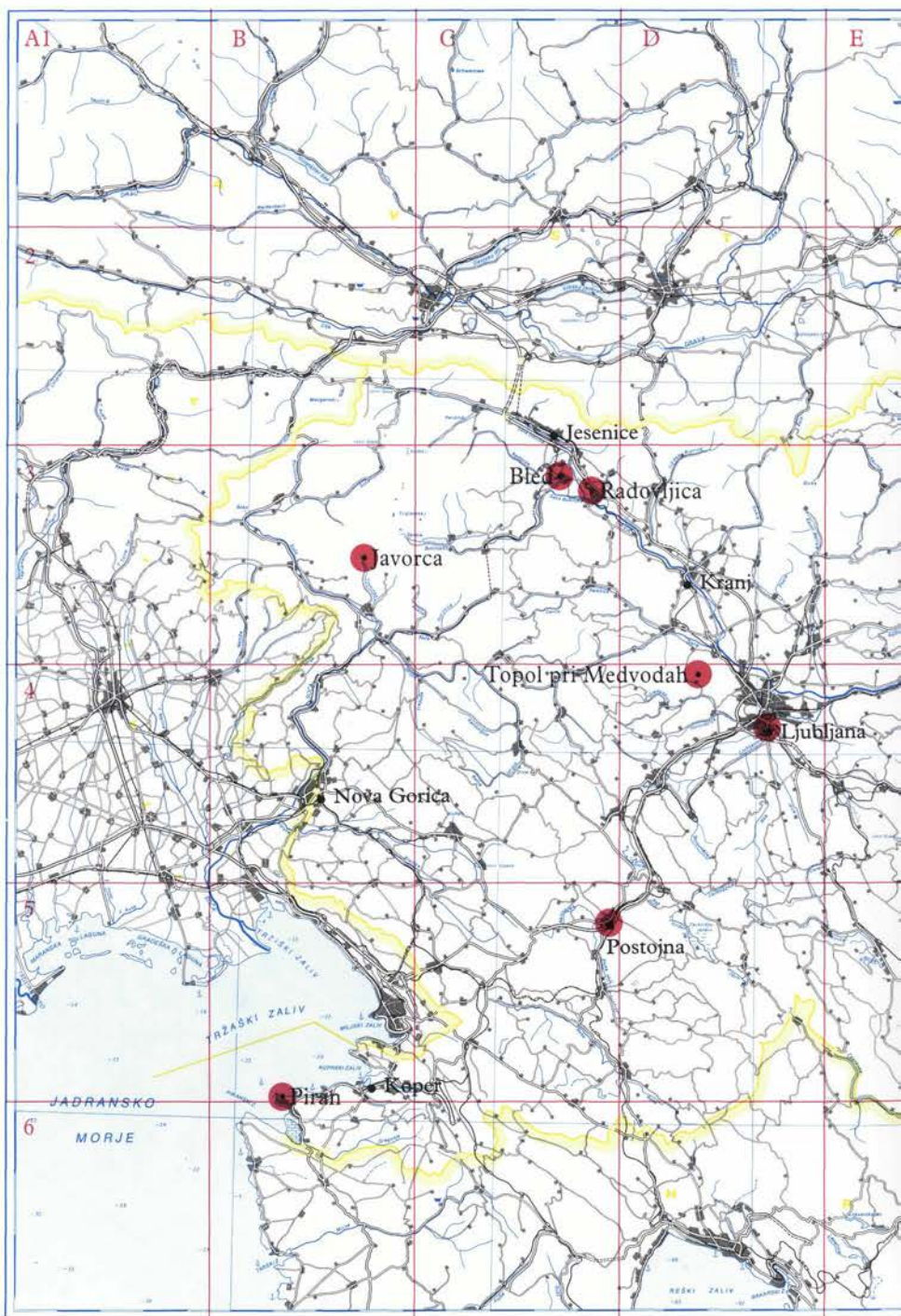
² M. Pozzetto, *Max Fabiani: ein Architekt der Monarchie (1865-1962)*, Wien, Edition Tusch, 1983.

³ O. Wagner, *Einige Skizzen, Projekte und ausgeführte Arbeiten*, 2. Band, Wien, 1897, Tabelle 41: Studie zur Monumentalfrage.

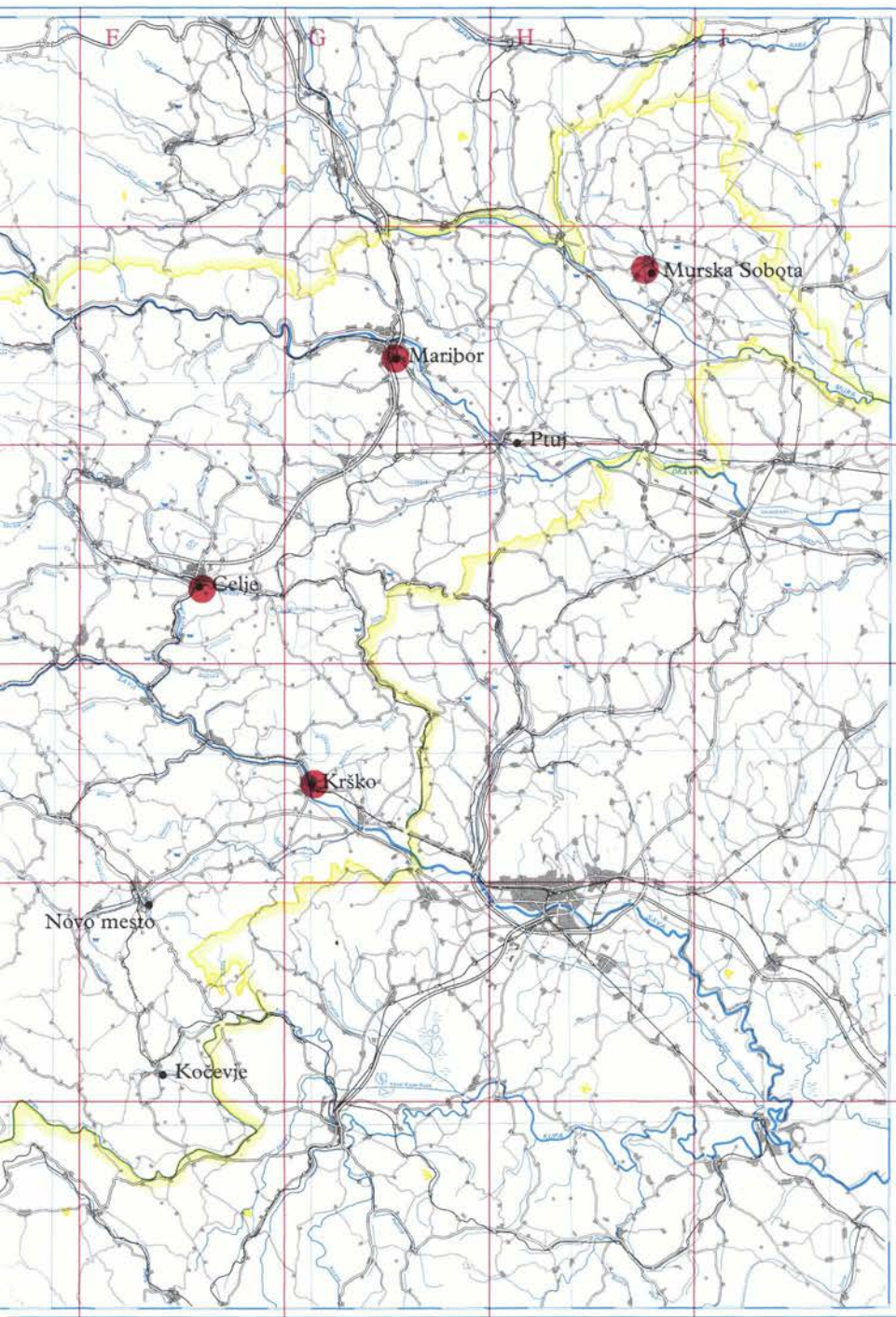
Katalog

Legenda

- 116 km** oddaljenost od Ljubljane
194 A3 Atlas Slovenije, MK Ljubljana 1992
B6 Zemljevid Slovenije, str. 18, 19

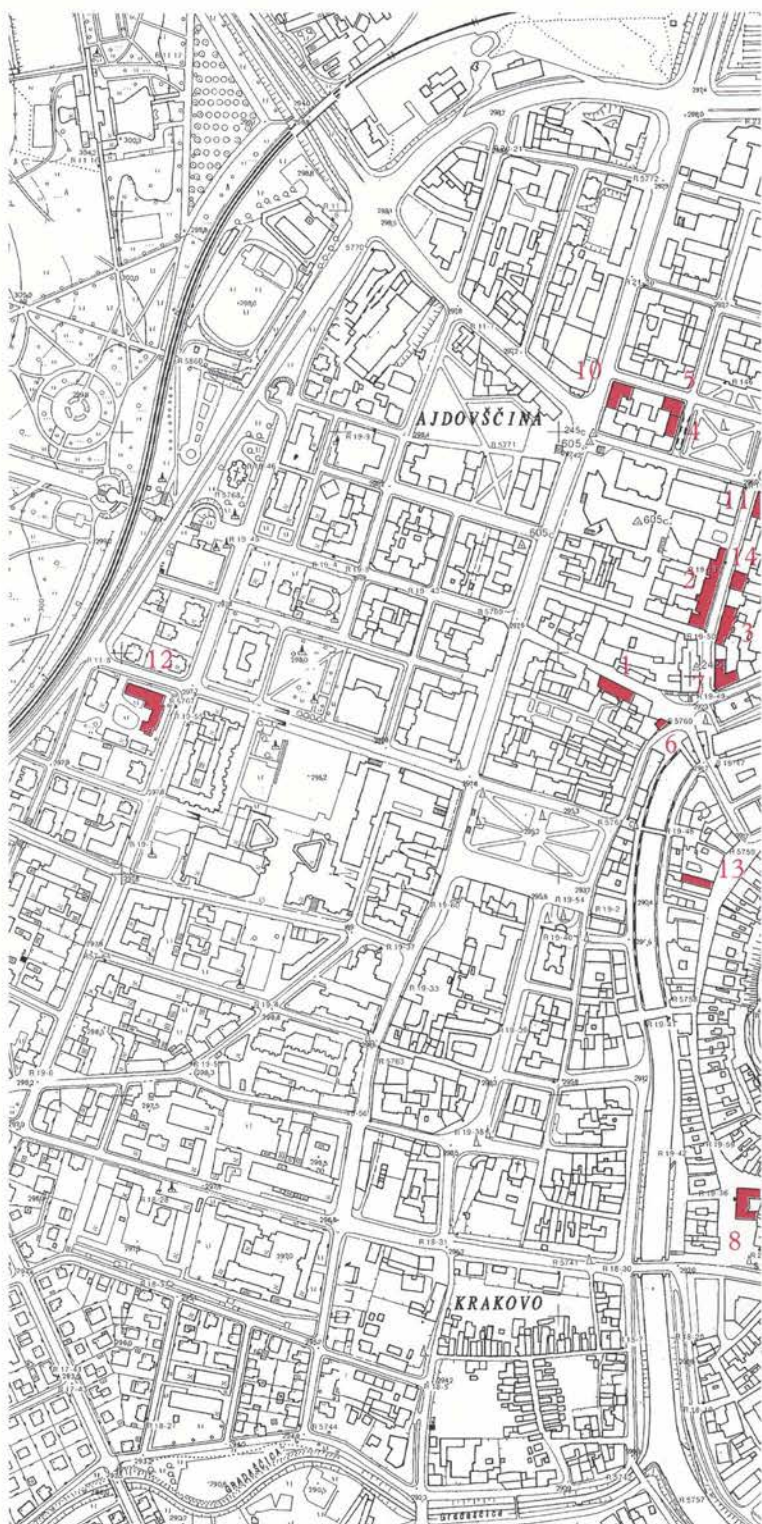
Zemljevid Slovenije

Najpomembnejše secesijske stavbe v Ljubljani

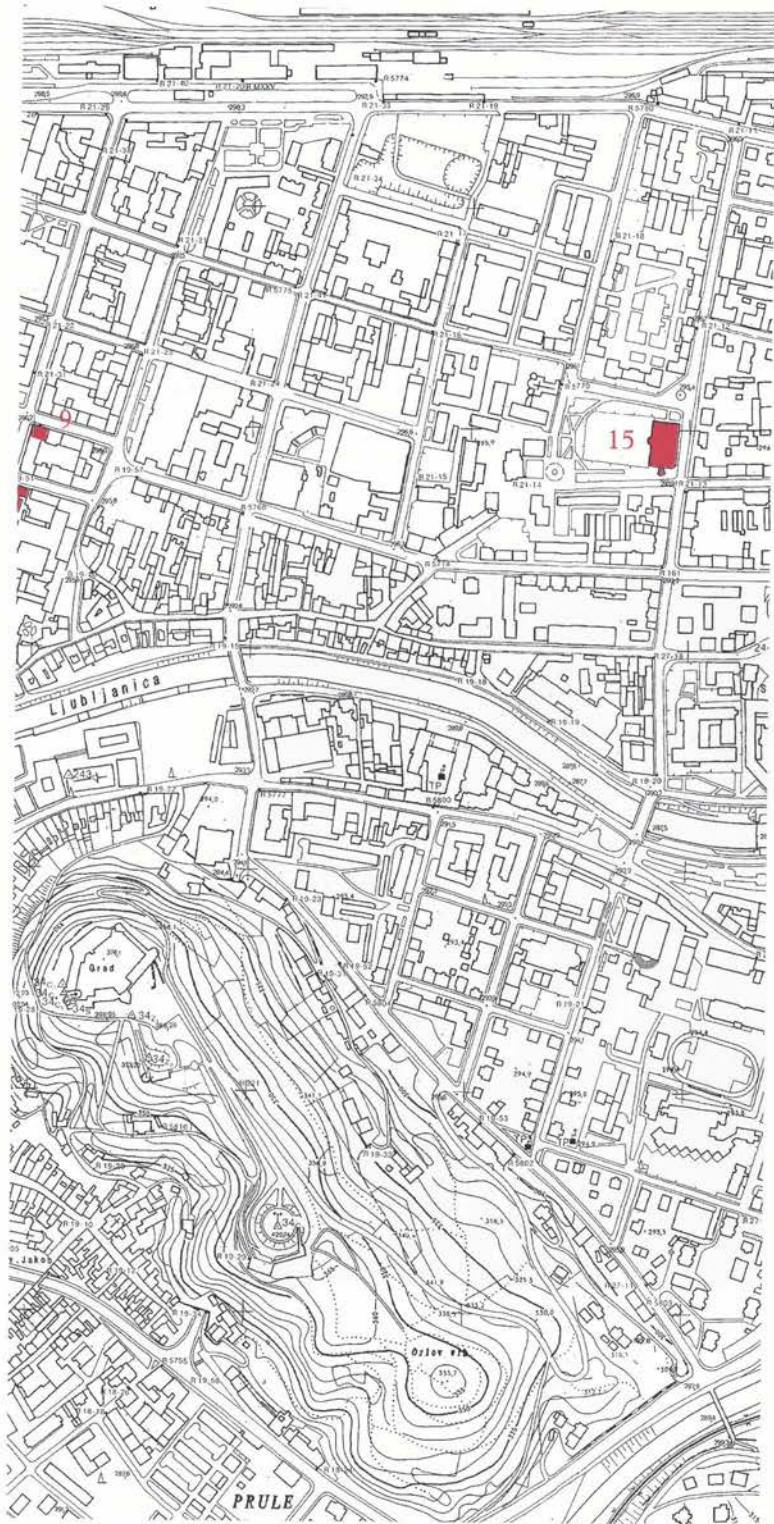
Breda Mihelič

- 1 Mestna hranilnica
- 2 Hotel Union
- 3 Ljudska posojilnica
- 4 Pogačnikova hiša
- 5 Čudnova hiša
- 6 Hauptmanova hiša
- 7 Urbančeva hiša
- 8 Dekliška šola

Ljubljana

- 9 Krisperjeva hiša
- 10 Hribarjeva hiša
- 11 Bambergova hiša
- 12 Mladika
- 13 Drofenigova hiša
- 14 Zadrúžna gospodarska banka
- 15 Sokolski dom

0 km
127 C2
D4

Ljubljana

Mestna hranilnica

Čopova 3

Leto načrta - leto dokončanja:

1903 - 1904

Avtor:

Josip Vancaš

Izvajalec:

Filip Supančič

Investitor:

Mestna hranilnica

Stavbni tip:

banka, trgovsko stanovanjska stavba

Viri:

ZAL, Reg 1, XVI/2, fasc. 2068

Mestna hranilnica ljubljanska je bila ustanovljena leta 1882. Bila je prva slovenska bančna ustanova in kot taka konkurenca nemški Kranjski hranilnici, ki je imela dotlej najpomembnejšo vlogo v mestu. Hribar je v svojih spominih zapisal: "Ni daleč čas, ko bo po znesku vlog prekوسila staro Kranjsko hranilnico, katera edina še s fondi, ki jej jih po večini omogočil nabrati naš kmečki varčevalec, umetno vzdržuje v deželi nemštvo, ki se tako bahato šopiri."¹ Preden se je

pisalo v dunajskih, praških in zagrebških strokovnih časopisih. Žirija je drugo nagrado podelila sarajevskemu arhitektu Josipu Vancašu, kateremu je bila kasneje zaupana tudi izvedba. Zaradi skromnih finančnih sredstev, ki so bila na razpolago, je bilo že v programu natečaja hranilnici namenjeno samo eno nadstropje, medtem ko so bile v pritličju že tedaj predvidene trgovine, v zgornjih dveh nadstropjih pa stanovanja. Tako so na splošno reševali problematiko poslovnih stavb ob koncu stoletja v Ljubljani. Tudi Ljudska posojilnica je imela v svoji novi stavbi na Miklošičevi za poslovanje samo del pritličnih in nadstropnih prostorov. Z oddajanjem pritličnih trgovskih lokalov so namreč za vzdrževanje stavb zaslužili nekaj denarja. Župan Ivan Hribar je skromnemu programu, ki ga je upravni odbor hranilnice oblikoval v natečajnih podlogah, močno nasprotoval², češ da je kratkoviden in ne upošteva potreb sodobnega bančnega poslovanja, vednar je upravni odbor hranilnice prvotni idejni načrt kljub temu sprejel. Vancaš je načrte maja leta 1903 predložil vodstvu hranilnice, ki je še istega leta zaprosilo za gradbeno dovoljenje. Dela je izvajalo podjetje Filip Supančič in jih končalo leta 1904.

Načrt za Mestno hranilnico je v bistvu za ljubljanske razmere prirejen posnetek Prve hrvaške štedionice, ki jo je Vancaš pred tem zgradil v Zagrebu³. Stavba je v tlorisu simetrična. V srednji osi je veža s stopnicami v obliki črke U, ki peljejo v bančne prostore v nadstropju, v stranskih krilih sta na eni strani uvozna veža na dvorišče in na drugi strani veža s stopniščem v zgornja nadstropja.

Vancaš je bil arhitekt starejše generacije sarajevskih arhitektov, ki je bila še močno zasidrana v neo-historični tradiciji. Njegov opus v Sarajevu zaznamujejo različni zgodovinski slogi⁴. Secesija je bila v njem le kratka prehodna faza. Vancaš se jenamreč pozneje posvetil raziskovanju tako imenovanega "bosanskega sloga", enega narodnih slogov, ki so se zlasti po mednarodnem kongresu na Dunaju na temo zaščite domovinske umetnosti in ljudske stavbarstva

leta 1904 preselila v sedanje prostore na Čopovi 3, je Mestna hranilnica več kot deset let delovala v prostorih magistrata.

Načrte za novo poslopje je vodstvo hranilnice pridobilo na osnovi natečaja, ki ga je leta 1902 raz-

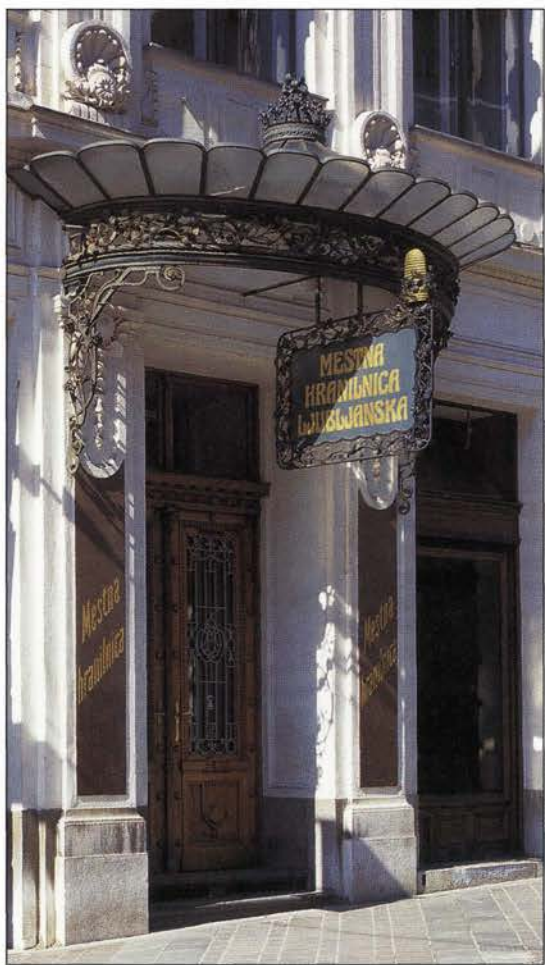

leta 1908, uveljavili kot odvod secesije v večini srednjeevropskih dežel in držav ter prevzeli samosvoje, kulturno in regionalno pogojene poteze.

Stavba je eno zgodnejših Vancasvih del na prehodu v secesijo. Secesijske prvine se še vedno mešajo z neohistoričnimi. Razme-

roma dolga fasada, ki jo vertikalno členi kar sedemnajst okenskih osi, je simetrično razdeljena na tri vertikalne pasove. Srednji, triosni, rahlo izstopajoči in na obeh vogalih rustikalno poudarjeni rizalit se na vrhu zaključuje s čelom, nad katerim je grb mesta Ljubljane. Pod strešnim vencem je rizalit okrašen z ženskimi krilatimi glavnicami. Na konzolah, ki izstopajo iz venčnega zidca med prvim in drugim nadstropjem, stojita dve plastiki, ki poosebljata obrt in industrijo, delo neznanega graškega kiparja. Portal v srednji osi stavbe, poudarjen z nadstreškom iz stekla in kovanega železa v obliki razprtih cvetnih listov, je skromnejša različica portalnega nadstreška Urbančeve hiše, oba pa sta nastala pod vplivom francosko belgijske različice art nouveauja. Nad vhomom je ohranjen verjetno edini originalni secesijski izvesek v Ljubljani. Stranski, sedemosni partiji v prtiličju členita skromnejše oblikovana portala in balkona na konzolah, ki izstopajo iz portalnih pilastrov. Velike lesene izložbene vitrine v rdečerjavi barvi izstopajo iz bele fasadne ploskve. Skromni fasadno okrasje pod okni prvega nadstropja se proti vrhu in proti sredini stavbe gosti. Poznohistorični in secesijski motivi od girland, kroglic, glavnic, cvetnih vencev prekrivajo tako rekoč celo fasadno površino v smislu historičnega "horor vacui".

V notranjščini je bolj ali manj pristno obnovljen eden redkih secesijskih ambientov. Glavni portal se z vrati, v katerih so še ohranjena jedkana stekla s stiliziranim cvetličnim motivom, odpira v ozko vežo, ki se v sredini stavbe razširi v vestibul z dvema polkrožnima nišama. Iz njega pelje stopnišče v nadstropje, kjer je velika bančna dvorana, namenjena strankam. V njej je ohranjen štukaturni okras v enakih motivih kot na fasadi, originalni lestenci in kosi originalnega pohištva, jedkana stekla in oprema pa so narejeni na novo.

Literatura:

N. Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954;

Damjan Prelovšek, *Poslopje mestne hranilnice ljubljanske*, *Kronika*, 24, 1976, str. 43 -47;

isti, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa*, *Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996, str. 579-650;

B. Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, *ZUZ*, n. v., 16, 1980, 25-50.

¹ Ivan Hribar, *Moji spomini*, Ljubljana, 1928.

² Še posebej je Ivan Hribar ugovarjal temu, da so bili poslovni bančni prostori, namenjeni poslovanju s strankami, nameščeni v 1. nadstropju namesto v pritličju. ZAL, Reg I, fasc. 2068.

³ N. Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954.

⁴ B. Spasojević, *Arhitektura stambenih palata austrougarskog perioda u Sarajevu*, Sarajevo, 1988.

Ljubljana

Hotel Union

Miklošičeva 1

0 km
127 C2
D4

Leto načrta - leto dokončanja:

1903-1905

Avtor:

Josip Vancaš

Izvajalci:

gradbena dela Viljem Treo; železna strešna konstrukcija dvorane L.&J. Biro & A.Kurz, Dunaj

Investitor:

Delniška stavbna družba Union

Stavbni tip:

hotel

Viri:

ZAL, Reg I, fasc. 2066

Zamisel o zidavi novega modernega hotela, ki bi pomagal k hitrejšemu razvoju tujkega prometa v Ljubljani, se je rodila v mestnem olepševalnem odseku, ki je bil v mestu zadolžen za tujski promet. Največ zaslug za zidavo hotela je imel dr. Vinko Gregorič, zdravnik, občinski svetnik in ustanovitelj Delniške družbe Union, ki je hotel tudi gradila. Njegova ideja je bila, naj bi hotelski kompleks segel od Nazorjeve ulice do Miklošičevega parka, obsegal pa naj bi tudi veliko kopališče s šestdesetimi kadmi in dvema plavalnima bazenom.¹ Čeprav je bil načrt le delno realiziran, je bil hotel s svojim skoraj 100 m dolgim traktom ob Miklošičevi in 50 m ob Nazorjevi v začetku stoletja največja stavba v Ljubljani. Zasedal je skoraj 2500 m² veliko parcelo. Oba trakta, postavljena pravokotno drug na drugega in vogalni pomol, zaključen s kupolasto streho, oblikujejo vogal dveh ulic in za-

znamujejo Miklošičevo ulico za poglede z juga. V notranjščini parcele je bila istočasno z glavnim hotelskim poslopjem postavljena velika dvorana, ob njej pa manjša, obe sta s hotelom povezovala dva zvezna trakta. Medtem ko je glavni objekt klasično grajen (vzdolžno ga nosijo trije vzporedno potekajoči nosilni zidovi, prečno pa nosilni zidovi povezujejo objekt na treh delih ob treh vvoznih vežah), je dvorana pravi tehnološki dosežek tistega časa. Bila je največja (v širino meri 15, v dolžino 33,40 m, v višino pa 11 m) in nabolj reprezentativna dvorana ne samo v mestu, pač pa tudi na Balkanu. Železno strešno konstrukcijo je izdelala posebej za to usposobljena dunajska družba L.&J. Biro & A. Kurz.²

Gradnja hotela je bila s funkcionalnega, tehnološkega in organizacijskega vidika izredno zahtevna naloga, zato jo je tudi delniška družba Union zaupala Josipu Vancašu, izkušenemu in uglednemu arhitektu, ki je imel dotlej za sabo že vrsto zahtevnih projektov, od teh dva v Ljubljani. Čeprav je Ljubljana v 19. stol. že imela nekaj hotelov, med njimi vsaj dva, v ta namen zgrajena, t.j. hotel Stadt Wien na vogalu Slovenske in Cankarjeve in Hotel Elephant na nasprotni strani križišča, lahko rečemo, da je bil Union prva moderna hotelska zgradba v Ljubljani.

Tujski promet je bil ob koncu stoletja zaradi novih prometnih sredstev že razmeroma dobro razvit in hotel je torej postal nova arhitekturna naloga, ki je zahtevala veliko študija. S to problematiko so se teoretično in praktično ukvarjali najuglednejši arhitekti in gradbeniki. Tudi v Wagnerjevi šoli so študiju problematike hotelske arhitekture posvečali veliko pozornosti, zlasti v drugem letniku, v katerem so se ukvarjali z javno arhitekturo³. Glede na to, da je imela šola izredno velik mednarodni pomen in vpliv ter da je rezultate svojega dela redno objavljala v letnem šolskem zborniku, pa tudi v revijah⁴, lahko sklepamo, da te raziskave tudi Vancašu niso bile neznane. Prostorski in organizacijski koncept njegovega hotela namreč spominja na nekatere projekte iz Wagnerjeve šole. Upošteva pa tudi rezultate raziskovanj sodobne hotelske problematike, do katerih so se dokopali v Wagnerjevi šoli in ki jih je, sicer nekaj let pozneje, zelo jasno opisal v svojem eseju *Hotel, konstruktivni problem*, Josef August Lux⁵, Wagnerjev prijatelj in biograf. Lux je delo šole vseskozi pazljivo spremljal in njene izdelke tudi dobro poznal. Hotel

mora, kot piše Lux, funkcionirati kot stroj, zagotavljati udobje spalnega vagona in higieno klinike. V tej definiciji hotelske arhitekture se torej zelo jasno napoveduje naslednja stopnja razvoja moderne arhitekture, ki jo je Le Corbusier formuliral kot *machine pour habiter*.

Hotel Union tudi ustreza opisu idealne hotelske stavbe, ki ga navaja v svojem eseju Lux. Obsega "velik salon za prireditve, ki preko terase komunicira z vrtom jedilnicami, ki se odpirajo s steklenimi in velikimi nihajnimi vrati v salon, v katerem ne sme manjkati klavir itd."⁶, poleg tega dve manjši dvorani, restavracija, kavarno, igralnico ter vinsko klet, hotelski vrt, avtomobilske garaže, skratka bogat program, zaradi katerega je hotel kmalu po dograditvi postal središče mestnega družabnega življenja. Hotel Union je bil kot mesto v malem, nasprotje starim hotelom, kakršna sta bila tudi Slon in Stadt Wien, ki so zaradi slabe prostorske organizacije, premajhnega udobja in pomanjkljive higiene gosta vse prej kot privlačili, oziroma mu puščali, kot je zapisal J.A. Lux v istem eseju, samo dve možnosti: "samomor ali beg". Hotel Union je bil tudi tehnično sodobno opremljen. Imel je električno napeljavo, centralno ogrevanje, toplo in mrzlo vodo, stranišča na vodno izplakovanje, kopalnice v nadstropjih za goste in dvigala za goste, prtljago in hrano⁷. Skratka novi hotel je odgovarjal vsem modernim hotelskim standardom, bil je funkcionalen, udoben in higieničen.

Razporeditev prostorov se je odražala tudi na fasadi. Ta je ob Miklošičevi simetrično oblikovana in poudarjena s petosnim, centralno postavljenim, rahlo izstopajočim rizalitom. V srednji osi je bila uvozna veža, označena z značilnima vogalnima kamnoma. Na obeh straneh uvozne veže sta bili na fasadi še po dve ločno zaključeni vrtni odprtini, ki sta prvotno vodili na eni strani v trafiko in čitalnico, na drugi pa v klet in v restavracija. Nad tem petosnim vhodom v hotel, na kamnitih volustastih konzolah, je balkon z ograjo iz kovanega železa. Enako obdelan, vendar manjši balkon se ponovi tudi na vogalu, kjer nad

vhodom v višini prvega nadstropja oklepa polkrožen pomol stavbe.

Hotel Union je druga Vancaševa stavba v Ljubljani. V primerjavi z Mestno hranilnico, ki je bila zgrajena samo leto dni prej, pomeni hotel Union korak naprej v razvoju Vancaševе arhitekture. Fasada ploskev med pritličjem in vencem, ki loči mansardni pas oken od spodnjih nadstropij, je bolj enotna, okras je bolj organiziran po fasadi in se v skladu s secesijskim na-

čelom rasti stopnjuje od prvega nadstropja proti vrhu stavbe. Okna v prvem nadstropju povezuje širok pas preprostih, v omet vrezanih vodoravnih črt, okna v drugem nadstropju imajo enak motiv vodoravnih črt, v katerega so vkompimirani mavčni krogi. Dekorativno štukaturno okrasje med okni tretjega nadstropja pa je oblikovano kot dvoredni venec stiliziranih sončničnih cvetov. Motiv krogov kombiniran z obroči se ponovi tudi med okni mansardnega nadstropja. Od bogatega repertoarja fasadnega okrasja mestne hranilnice Ljubljanske je Vancaš na fasadi Uniona še vedno ohranil girlande, kartuše in ženske glavice, vendar je to okrasje omejil na fasadne zaključke, ki segajo nad strešni venec osrednjega in stranskih rizalitov in balkone v drugem nadstropju. Kljub neohistoričnim izhodiščem, ki jih lahko še vedno razberemo na fasadi hotela Union, pa se je Vancaš v tem projektu že bolj približal modernemu dekorativnemu slogu secesije.

Še posebej se to kaže v notranji dekoraciji hotelske zgradbe. Značilne vijugaste secesijske linije so krasile stropove, stene, notranja vrata, skratka notranjščino hotela od arhitekturne dekoracije do obrtniških detajlov in notranje opreme. Žal se je razen stavbnega pohištva in nekaj štukaturnega okrasa od notranje opreme do danes malo ohranilo. Notranjo opremo so po Vancaševih načrtih v glavnem izdelali domači obrtniki. Svetilke, ki so krasile hotelske prostore, je izdelala pasarska delavnica Ivana Kregarja⁸, dvorane, vrt in garderobo je opremila mizarska delavnica Naglas, hotelske pisarne, restavracijo, vinsko klet in sobe mizarska delavnica Mathian, kavarno pa podjetje Bothe in Ehrmann iz Zagreba⁹. Stene je krasil bogat štukaturni okras, vrata in okna proti cesti in v notranjščini pa so bila zastekljena z dekorativnimi jedkanimi stekli¹⁰. Za razliko od druge opreme so bila vsa stekla uvožena s Češke. Narejena so bila v znameniti plzenski manufakturi A. Rhewalda.¹¹ Eno-barbna s stiliziranimi rastlinskimi in cvetnimi motivi, so krasila okna in vrata restavracije, kavarne in dvorane na zunanji fasadi proti ulici. Barvna jedkana stekla so

krasila reprezentativne prostore v notranjosti hotela. Modra jedkana stekla s figuralnimi motivi so deloma še ohranjena na hodniku pred tako imenovanim modrim salonom.¹² Skupaj z vijoličnimi, ki so zgoraj okrašena s stiliziranim cvetjem, spodaj pa z dvema oziroma tremi različnimi krajinskimi motivi, so krasila najbolj reprezentativne prostore hotela v pritličju. Oranžna stekla z motivom kapucinke, zarisane v elegantni secesijski liniji, še danes krasijo hodnik v nadstropju. Večino dekorativnih stekel so po vojni odstranili in jih nadomestili z navadnimi. K sreči so originali ohranjeni v hotelski kleti. Po njih nameravajo izdelati kopije in z njimi ponovno opremiti hotelska vrata in okna.

Literatura:

N. Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954;
B. Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n. v., 16, 1980, str. 25-50;
D. Prelovšek, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996, str. 579-650.

¹ I. Hribar, *Moji spomini*, Ljubljana, 1983.

² ZAL, Reg I, fasc 2066.

³ M. Pozzetto, *La scuola di Wagner 1894-1912 (idee-premi-concorsi)*, Trieste, 1979.

⁴ Revija *Der Architekt*, ki je začela izhajati istega leta 1894, kot je bila ustanovljena šola, je vsako leto objavljala kot dodatek zbornik Wagnerjeve šole. Uvodna članka k prvi in drugi številki je napisal Max Fabiani. Od leta 1903 naprej so letni šolski zborniki izhajali samostojno.

⁵ J.A.Lux, *Das Hotel, ein Bauproblem*, *Der Architekt: Wiener Monatshefte für Bauwesen und dekorative kunst*, 15, 1909, str. 17-20.

⁶ Op. cit.

⁷ Dvigala je načrtovala in tudi izdelala družba Wertheim & Co z Dunaja.

⁸ Fotografije objavljene v katalogui razstave *Secesija na Slovenskem*. Ljubljana, Narodni muzej, 1984 pod kataloško številko 47 in 48.

⁹ Vesna Bučič Pohišstvo, *Secesija na Slovenskem*, Ljubljana, Narodni muzej, 1984.

¹⁰ Aleš Lombergar, *Prezrta steklena dediščina, Ambient 4*, 1994, str. 64-69.

¹¹ V katalogu dunajske delavnice Herb & Schwab najdemo tudi motive, po katerih so bila jedkana okna hotela Union izdelana.

¹² Ime modri salon, ki se danes uporablja za prostore nekdanje restavracije ob Miklošičevi, je novejšega datuma in ni povezano z originalno dekoracijo restavracije.

Ljubljana

Ljudska posojilnica

Miklošičeva 4

0 km
127 C2
D4

Leto načrta:

1907

Avtor:

Josip Vancaš

Izvajalec:

Viljem Treo

Investitor:

Ljudska posojilnica

Stavbni tip:

banka, trgovsko stanovanjska stavba

Viri:

ZAL, Reg I, XVI/2, fasc.1533

Podobno kot Mestna hranilnica Ljubljanska je tudi poslovna stavba Ljudske posojilnice v svojem prostorskem konceptu navadna trgovsko stanovanjska najemniška hiša, ki ima samo del pritličja in prvega nadstropja namenjen bančnemu poslovanju ter trgovskim lokalom, v nadstropjih pa so stanovanja. Vhod v stavbo je iz uvozne veže, nameščene v levi osi osrednjega rizalita, v bančne prostore pa je prvotno peljal vhod v skrajni desni osi fasade. Dve stopnišči, ki vodita v nadstropja levo in desno iz uvozne veže, krasita secesijski kovani ograji. Notranjščina bančnih prostorov je danes v celoti predelana, v uvozno

vežo pa je premaknjen tudi vhod v bančne prostore.

Fasada stavbe se razlikuje od prejšnjih Vancaševih ljubljanskih stavb in v resnici predstavlja njegovo prvo pravo secesijsko arhitekturo. Na njej je prvič uporabil tipične secesijske motive prevzete iz wagnerjanskega arhitekturnega slovarja, npr. potlačni strešni zaključek, značilne plitve tristransko zaključene pomole, Značilno za Fabianijevo arhitekturo, keramično preobleko fasade, ki ima svoj daljni vzor nedvomno v Wagnerjevi majolični hiši itd.

Simetrično fasado v spodnjih nadstropjih krasi umirjen geometrijski motiv iz modrih glaziranih ploščic. Proti vrhu fasada zacveti v bogatem rastlinskem ornamentu, sestavljenem iz listkov, vejic, popkov in cvetov, ki obdajajo okenske okvire in prostor med njimi. Osrednji rizalit je na vrhu poudarjen s potlačnim čelom, v katerem je velika, tridelna, zgoraj elipsasto zaključena okenska odprina. Nad njim sta dve sedeči figuri, bosí in razkritih ramen, opremljeni z mošnjičkom, panjem in kartušama, na katerih sta upodobljeni čebela in mravlja, simbola varčnosti, marljivosti in denarnega bogastva¹. Kovane ograje balkonov v prvem, drugem in tretjem nadstropju, so oblikovane v elegantni liniji rastlinskih vejic, v katere so vkomponirani stilizirani zlati cvetovi. Vijugasto se na obeh straneh zaključuje nosilec, na

katerem je napis Ljudska posojilnica iz kovinskih črk. V rastlinski okras se razcveti kovinska konstrukcija v zgornjih nadstropjih stranskih pomolov. Stranska pomola, ki segata od prvega nadstropja do vrha stavbe, se zaključujeta s polkrožnima čeloma, v katerih so enake elipsaste okenske odprtine kot v zaključku osrednjega rizalita.

Literatura:

N. Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954;
B. Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, *ZUZ, n.v.*, 16, 1980, str. 25-50;
D. Prelovšek, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996, str. 579- 650.

¹ Š. Čopič, D. Prelovšek, S. Žitko, *Ljubljansko kiparstvo na prostem*, Ljubljana, DZS, 1991.

0 km
127 C2
D4

Ljubljana

Pogačnikova hiša

Cigaletova 1

Leto načrta:

1902

Avtor načrta:

Ciril Metod Koch

Izvajalec:

Valentin Accetto

Investitor:

Josip in Štefan Pogačnik

Stavbni tip:

najemno stanovanjska stavba

Viri:

ZAL, Reg I.sv. XVI/2, f. 1510

Pogačnikova hiša, ki zavzema osrednji prostor v zahodni fasadi trga pred sodnijo, je klasično zasnovana najemniško stanovanjska stavba s simetričnim, centralno organiziranim tlorisom, ki se odraža tudi na fasadi. Težišče fasadne kompozicije je elegantni portal, ki ga zgoraj krasi v štuku izdelan relief značilne fin-de-sieclovske ženske figure z razširjenimi rokami, ki drži v rokah rastlinske vejice. Koch se je pri svojem ljubljanskem delu oprl na tedaj modne dunajske secesijske vzore. Znano je, da je ta ženski lik neposredno prevzel po načrtu za fasado dunajskega Delavskega doma Adolfa Ritter von Infelda, ki je bil objavljen leta 1901 v reviji *Der Architekt*. Fasada Pogačni-

kove hiše je tudi sicer oblikovana po omenjenem, nekoliko predelanem vzoru. Pritlični pas oken je razčlenjen s horizontalnimi, v omet vrezanimi črtami, zgornji dve nadstropji pa sta vertikalno povezani s trakovi, ki se spuščajo iz podkapnih medaljonov med okna drugega nadstropja, kjer so med seboj zvezani s širokimi trakovi iz stiliziranih listov.

Literatura:

N. Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954;
B. Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, *ZUZ, n.v.*, 16, 1980, str. 25- 50;
D. Prelovšek, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996, str. 579- 650.

Ljubljana

Čudnova hiša

0 km
127 C2
D4

Cigaletova 3

Leto načrta:

1902

Avtor načrta:

Ciril Metod Koch

Izvajalec:

Jakob Accetto

Investitor:

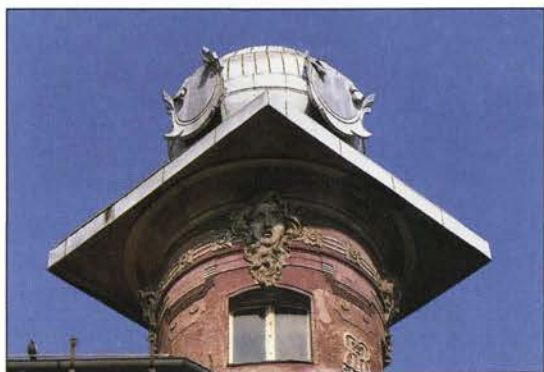
Fran Čuden

Stavbni tip:

najemno stanovanjska stavba

Viri:

Reg I, sv. X VI/2, f. 1510

Načrt za vogalno Čudново hišo je Koch izdelal istega leta kot za Pogačnikovo. Obe ulični fasadi sta oblikovani v modnem secesijskem slogu in bogato obloženi s secesijskim dekorjem. Glavna fasada ob Tavčarjevi je vertikalno razdeljena

na tri dele. Srednji triosni je v pritličju poudarjen s portalom. Nad njim je v prvem nadstropju na konzole iz kovanega železa postavljen balkon z lepo secesijsko kovano ograjo. Enako oblikovan, vendar širši na tri konzole postavljen balkon poudarja tudi osrednjo os fasade proti trgu. Okna v prvem nadstropju, izmenično dvo in trodelna, se zgoraj zaključujejo s plastično izstopajočimi prekladami. Enake preklade v stranskih partijah stavbe povezujejo po dve dvodelni okni med seboj. Nad okni drugega nadstropja je vrsta modrih in rdečih okroglih keramičnih ploščic na njo pa na parapetu med drugim in tretjim nadstropjem v obliki valovnice obdelan pas ometa. Nad balkonom osrednjega dela fasade proti Tavčarjevi se dviguje polkrožni strešni zaključek z močno poudarjenim napuščem, ki ga nosita dve stranski konzoli. Stiliziran motiv drevesnih debel in krošenj nad njimi krasi fasado za balkonom in se širi do zidca, ki loči fasado od strešnega zaključka. Vogal stavbe poudarja pomol s stolpičem, ki ima v prvem nadstropju pravokotni tloris, nato pa preide v polkrog in se nad streho zaključuje s kvadratno ploščo, na kateri stoji globus. Pomol po prvotnem načrtu nosi atlant, podoben ženskemu liku s portala sosednje Pogačnikove hiše. Ta detajl ni bil realiziran in pomol stoji na dveh kamnitih kozolah.

Literatura:

N. Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954;
B. Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n.v., 16, 1980, str. 25- 50;
D. Prelovšek, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa*, Grafenauerjev zbornik, Ljubljana, 1996, str. 579- 650.

Ljubljana

Hauptmanova hiša

Wolfova 2

0 km
127 C2
D4

Sinonim:

mali nebotičnik

Adaptacija fasade:

1904

Avtor načrta:

C.M.Koch

Izvajalec:

G. Tönnies

Investitor:

Adolf Hauptmann

Stavbni tip:

trgovsko stanovanjska stavba

Viri:

Reg I, f. 1520, št. n. 26513

Hiša Wolfova 2 se po lastniku imenuje Hauptmannova hiša, zaradi svojih proporcev, t.j. velike višine v primerjavi s širino, pa se je prijel tudi vzdevek "mali nebotičnik". Zgrajena je bila leta 1873 na mestu starejše krčme, ki je tukaj stala že leta 1600. Bila je ena redkih ljubljanskih hiš, ki jih potres ni poškodoval, zato je uspešno kljubovala tudi popotresni regulaciji trga in zaznamuje predpotresno gradbeno linijo trga.

Leta 1904 se je lastnik odločil stavbo obnoviti. Mestnemu arhitektu Cirilu Metodu Kochu je naročil načrt za novo fasado in tudi novo streho. Koch je obnovo izvršil v stilu tedaj modne, wagnerjansko

navdihnjene dunajske secesije. Štirinadstropno fasado je horizontalno razčlenil z močno profiliranim venčnim zidcem med pritličjem in prvim nadstropjem, s širokim kasetiranim vencem med prvim in drugim nadstropjem, ter z vod-oravnimi črtami vrezanimi v omet v obeh spodnjih nadstropjih. Streha je bila prvotno na zgornji strani zaključena s pločevinastimi snegolovi v valoviti liniji, značilni za strehe orientalskih hiš. Fasadni okras se gosti proti vrhu stavbe. Okenske odprtine drugega nadstropja so zgoraj okrašene s prekinjeno vrsto majhnih modrih ploščic. Vertikalni nizi raznobarnih ploščic krasijo prostor med okni tretjega nadstropja, nad njimi pa dekoracija z glaziranimi ploščicami v geometrijskem motivu šahovnice prekrije vso fasado med okni in se brez presledka nadaljuje do strešnega venca, nato pa preide v barvni omet, ki krasí močno izstopajoči strešni napušč, oblikovan v wagnerjanskem stilu z motivom barvnih kaset. Keramične ploščice, s katerimi je preoblečen zgornji del fasade po tedaj modnem vzoru Wagnerjeve majolične hiše in barvan štuk sestavljajo barvno ubrano zeleno modro in rdečo belo fasadno dekoracijo, ki je usklajena tudi s temnozeleno barvo okenskih okvirov in polkníc ter temno zeleno

in belo barvo fasadnega ometa. Koch je tu prvič uporabil modne kontrastne barve, po katerih Hauptmanova hiša izstopa iz konteksta Prešernovega trga. Vzore za tako dekoracijo najdemo v sočasni dunajski arhitekturi, nekateri pa povezujejo barvno intenzivno fasado tudi s poklicem lastnika hiše, ki je bil trgovec z barvami. Na vsak način je Hauptmannova hiša eno kvalitetnejših Kochovih ljubljanskih del.¹

Literatura:

N. Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954;
B. Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, *ZUZ, n.v.*, 16, 1980, str. 25- 50;
D. Prelovšek, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996, str. 579- 650.

¹ N. Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954.

Ljubljana

Urbančeva hiša

Trubarjeva 1

0 km
127 C2
D4

Sinonim:

Centromerkur

Leto načrta - leto dokončanja:

1902 - 1903

Avtor načrta:

Fredrich Sigmundt

Izvajalec:

stavbno podjetje Faleschini & Schuppler

Investitor:

Felix Urbanč

Stavbni tip:

veleblagovnica

Viri:

ZAL, Reg I, sv. XVI/2, f. 1511

Trgovska hiša Felixa Urbanca je bila zgrajena, kot pove letnica na fasadi, leta 1903 na začetku Trubarjeve ulice, na mestu stare v potresu močno poškodovane dvonadstropne predmestne hiše. Nova stavba je bila umaknjena v notranjost parcele, iz gradbene linije stare predmestne ulice, ki je bila pozidana pretežno z nizkimi, večinoma enonadstropnimi hišami in je skupaj z nasproti stoječo Mayerjevo hišo (Prešernov trg 5) na novo oblikovala vhod v Trubarjevo ulico, katere predmestni videz se je poslej začel šele pri naslednji hiši, bivšem hotelu Lloyd (Trubarjeva 7). Zaznamovala pa je tudi začetek Miklošičeve ulice, katere južno obrobje je na začetku stoletja začelo dobivati novo podobo. Z glavno, komaj 5,5 m široko fasado,

obrnjeno proti Prešernovemu trgu, Urbančeva hiša oblikuje fasado trga, ki so jo po potresu z adaptacijo starih in zgraditvijo novih meščanskih hiš višinsko pa tudi stilno poenotili. Tako se je po potresu iz predmestnega križišča razvil nov mestni prostor, ki je sicer ohranil prvenstveno prometno funkcijo na meji med starim srednjeveškim mestom in novo razvijajočimi se predmestji, hkrati pa je z novimi stavbami dobil tudi novo vsebino ali, kot je zapisal Fabiani, postal je "v mnogih ozirih središče mesta"¹.

Urbančeva hiša je bila prva veleblagovnica v Ljubljani. Prostorski koncept trgovine kot enotnega prodajnega prostora, ki je po monumentalnem stopnišču povezan z obhodno prodajno galerijo v mednadstropju, spominja na sodobne veleblagovnice v Parizu, na Dunaju, v Gradcu ali Budimpešti. Po vzoru neke budipeštanske trgovine je bila veleblagovnica menda tudi narejena.² Ta koncept se odraža tudi na fasadi stavbe, kjer sta dva niza enako velikih odprtih med seboj komaj ločena samo z ozkim fasadnim pasom. Oblikovanje stopnišča, elegantna linija lesene stopniščne ograje, spodaj zaključene z dvema lesenima ženskim glavama, oblikovanje ograje galerije, štukaturni okras in tudi pohištvo stilno bolj spominjajo na daljne belgijske vzore art nouveauja kot na bližnjo avstrijsko secesijsko arhitekturo. V tem ni nič nenavadnega, saj je znano³, da je Budimpešta predvsem iz naci-

onalno političnih razlogov raje sprejemala francoske in belgijske vplive, da bi se tako izognila vplivu konkurenčnega Dunaja.

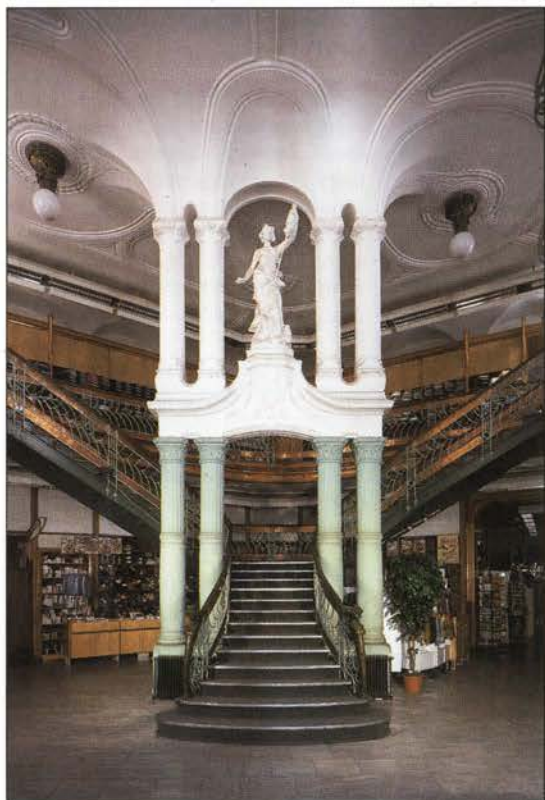
Stavba ima v tlorisu obliko nepravilnega peterokotnika. Na trg je obrnjena z ozko enoosno fasado, ki mehča sicer ostrokotni vogal med dvema ulicama. Ostala dva ulična trakta sta postavljena vzporedno z Miklošičevo in Trubarjevo. Dvorišče je bilo prvotno pokrito s streho iz stekla in kovanega železa. Nanj je po robu stavbnega trakta ob Trubarjevi vodila uvozna veža, peš pa je bilo dvorišče dostopno skozi lepo oblikovana secesijska vrata iz trakta ob Miklošičevi.

Glavni prodajni prostor je namješčen centralno na vogalu med obema ulicama. Ima obliko nepravilnega, vendar osno somernega peterokotnika. Prostoru dominira stopnišče, ki je naravnano na os glavnega vhoda. Začne se s širokim, na obeh straneh zaobljenim vstopnim podestom, se nato vzpne do srednjega podesta nekako na pol višine med pritličjem in mednaddstropjem, kjer se razcepi v dve krili, ki nato v ostrem loku zavijeta na eno in drugo stran galerije.

Stopnišče nosita dve vrsti stebrov, na oboku med spodnjo in zgornjo vrsto stoji ženski kip, personifikacija obrti.

Danes je stavba zelo prezidana in v notranjščini korenito spremenjena (dvorišče zazidano, stopnišča premaknjena, pregrade med prostori odstranjene itd.). Bolj ali manj ohranjen je le centralni prostor veleblagovnice s stopniščem, kjer je ohranjeno tudi še originalno pohištvo, luči in celo dve originalni jedkani stekli, žal pa secesijska notranjščina zaradi popolnoma neustreznega prodajnega programa sploh ne pride več do izraza.

Urbančeva hiša predstavlja eno najkvalitetnejših ljubljanskih secesijskih celostnih umetnin. Zunanjščina stavbe je horizontalno razdeljena na dva dela. Spodnji, trgovski, je razčlenjen z dvema v enotno kompozicijo povezanimi horizontalnim pasovoma oken in je s preprostim ploskovito oblikovanim vencem ločen od zgornjega dela stavbe, ki obsega dve, prvotno stanovanjski nadstropji. Zgornji dve nadstropji sta med seboj vertikalno povezani s pilastri, ki segajo od venca nad spodnjim delom fasade do strešnega venca. Zgoraj zaključuje stavbo močno poudarjen napušč, ki ga nosijo železne konzole. Fasada spodnjega dela stavbe je obdelana v rustiki, zgornji del je ometan. Secesijsko rastlinsko okrasje se kopiči proti vrhu stavbe. Koncentriran je predvsem na pilastrih od tretjega

nadstropja pa do strešnega venca. Posebej so okrašeni tudi okenski podstavki v drugem in tretjem nadstropju. Vlogo glavne fasade ima enoosni vogalni del, obrnjen proti trgu s portalom, ki sega čez pritličje in mezzanin, s po enim trodelnim oknom v drugem in tretjem nadstropju ter poudarjenim strešnim zaključkom z atiko, na kateri stoji neobaročni kip Merkurja, boga trgovine in zaščitnika trgovcev. Portal poudarjata dva naprej pomaknjena, v tlorisu pravokotna stebra, ki se proti vrhu v elegantnem loku zožujeta. Umaknjena od fasade sta z njo povezana z ozkima ograjama iz kovanega železa. Stebra nosita konzoli iz kovanega železa vegetabilnih oblik, ki se nad portalom razširita v polkrožni nadstrešek v obliki pahljačasto razprtih cvetnih listov iz stekla in kovanega železa. Nadstrešek v najbolj pristnem secesijskem slogu v Ljubljani nima primere. V osnovi podobno zasnovan nadstrešek nad vhodom v Mestno hranilnico na Čopovi ulici, se po kvaliteti z njim ne more kosati.

Literatura:

- D. Prelovšek: Urbančeva hiša in njen arhitekt.: *Sinteza* 1977/38-40, str. 112-116;
 isti, Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, *Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996, str. 579-650;
 N. Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954;
 B. Rovšnik, Stilni razvoj ornameta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne, *ZUZ, n.v.*, 16, 1980, str. 25-50.

¹ M. Fabiani, *Regulacija deželnega stolnega mesta Ljubljane*, Wien, 1899.

² Oblikovanje notranjščine je po pričevanju nekega lastnikovega potomca posnetek neke budipeštanske trgovine. D. Prelovšek, *Urbančeva hiša in njen arhitekt*, *Sinteza*, 38-40, 1977, str. 112-116

³ D. Prelovšek, *Urbančeva hiša in njen arhitekt*, *Sinteza*, 38-40, 1977, str. 112-116.

Ljubljana

Dekliška šola

Levstikov trg 1

0 km
127 C2
D4

Sinonim:

Zavod Janez Levec, osnovna šola s prilagojenim programom

Leto načrta - leto dokončanja:
natečaj 1897., načrt fasade 1900., uporabno dovoljenje 1901.

Avtorji načrtov:

I. Sbrizaj po natečajnem projektu arh. F. Krauss in J. Tölka, fasada Maks Fabiani

Izvajalec:

Filip Supančič

Investitor:

mestna občina

Stavbni tip :

šola

Viri:

ZAL, Reg I, 2228/2077

Osemletno dekliško šolo pri sv. Jakobu so sprva nameravali zgraditi pod isto streho s šentjakobskim župniščem. Za tak projekt je mestni občinski svet leta 1897 razpisal javni natečaj in ga objavil v časopisu Bautechnicher. Veliko število projektov (13), kolikor jih je prispelo na natečaj dokazuje, da je šlo za pomembno nalogo. Komisija, ki ji je predsedoval mestni nadinženir Jan Duffé je prvo nagrado prisodila načrtu dunajskega arhitekturnega biroja Franz pl. Krauss & Joseph Tölka, ki je dobro reševal problem delitve prostorov šole in župnišča od temeljev do vrha.

Natečaj je pokazal, da je reševanje dveh različnih funkcionalnih problemov, šole in župnišča pod eno streho, neustrezno, zato se je mestna občina po natečaju odločila zgraditi dve ločeni poslopji. Župan Hribar je v letu 1898 naročil arhi-

tektu Antonu Wolfu, vodji Kranjske stavbne družbe izdelavo natančnega popisa prostorskih potreb za obe poslopji in natančen predračun potrebnih sredstev za obe stavbi.

Zataknilo se je tudi pri fasadi stavbe. Predloženi načrti so se zdeli občinskim svetnikom neustrejni, zato so predlagali županu, da naroči nov načrt za fasado M. Fabianiju, ki je že pri mestni ubožnici v Vodmatu pokazal dober okus in obvladovanje modernih arhitektonskih oblik. Na Hribarjevo prošnjo je Fabiani izdelal in poslal v Ljubljano šest načrtov, in sicer tri fasade, dva prereza in en tloris. Po prostorskem konceptu, ki bazira na klasičnih proporcijah in je značilen za Fabianijevo arhitekturo ter ena od njenih bistvenih kvalitiet, Marco Pozzetto sklepa, da je Fabiani na novo koncipiral ne samo fasado, pač pa tudi celotno stavbo.¹

Monumentalna stavba je postavljena na križišče Starega, Gornjega in Levstikovega trga, v neposredno bližino Šentjakobske cerkve in s svojo velikostjo predstavlja nekakšno vez med mogočno cerkveno stavbo in drobnejšim arhitekturnim merilom Starega in Gornjega trga. Kontrast med obema je Fabiani poskušal ublažiti tudi z oblikovanjem zunanjih fasad, ki jih odlikujejo čiste linije, jasna členitev fasadnih ploskev in reducirani fasadni okras.

Vse tri fasade so razdeljene z ravnimi nizi okenskih odprtih v tri

motivi, stilizirani rožni venčki pa krasijo robove glavne in stranskih fasad.

Literatura:

N. Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954;

B. Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n.v., 16, 1980;

M. Pozzetto, Max Fabiani: *Ein Architekt der Monarchie*, Dunaj, Edition Tusch, 1983;

D. Prelovšek, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996.

horizontalne pasove, ki so med seboj ločeni s plitvimi zidnimi venci, potekajočimi neprekinjeno okrog in okrog stavbe. Na horizontalnih fasadnih pasovih med nadstropji so bili prvotno napisi s pedagoško tematiko.

Glavno fasado členi širok in plitev srednji rizalit, sredi katerega je skromno oblikovan portal, na vrhu poudarjen z reliefom mestnega grba. Pod vrhnjim vencem glavne fasade so štukature z rastlinskimi

¹ Analizo je opravil prof. N. Kurent na Univerzi v Ljubljani, objavil in utemeljil pa M. Pozzetto v knjigi *Max Fabiani: Ein Architekt der Monarchie*, Wien, Edition Tusch, 1983.

Ljubljana

Krisperjeva hiša

Miklošičeva 20

0 km
127 C2
D4

Leto načrta - leto dokončanja:

1900-1901

Avtor načrta:

Maks Fabiani

Izvajalec:

Filip Supančič

Investitor:

Valentin Krisper

Stavbni tip:

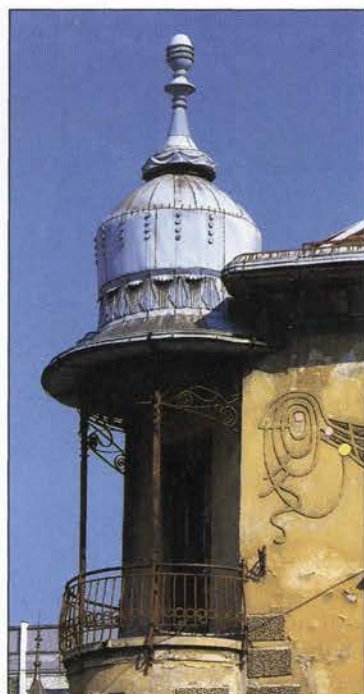
najemno stanovanjska stavba

Viri:

Reg I, XVII/2, fasc. 1521, št. 22945

Krisperjeva hiša, ki jo je kot prvo stavbo na trgu pred sodno palačo Fabiani sam projektiral, je bila vzor in arhitektonska usmeritev za druge stavbe na tem trgu in tudi za celotno četrto, ki so jo po potresu zazidali severno od starega mestnega jedra.

Fabiani je na lastnikovo željo stavbo oblikoval v lahkotnem secesijskem slogu, značilnem za kvalitetnejšo sodobno dunajsko arhitekturo. Je edina secesijsko oblikovana Fabianijeva stavba v Ljubljani, hkrati pa tudi zadnje Fabianijevo delo, pri katerem je za krašenje fasade uporabil tipične stilizirane secesijske cvetlične in rastlinske motive, čeprav, kot je sam zapisal v pismu prof. N. Šumiju¹ "nisem mogel rad pritrditi na preveč dekorativno arhitekturno mnenje Olbricha, kar sem tudi ob priliki poedinih razstav (Metzner) v "Secesiji"- katero sem uredil-razodeval." Dekorativno obdelana fasada deluje izredno prefinjeno in po kvaliteti presega tedanje modne dunajske vzore. Zasnovana je preprosto, racionalno, v treh horizontalnih pasovih. Spodnji

cokel stavbe je obdelan v glatkem ometu, v katerega so vrezane vodoravne črte. Na vogalu fasade ta motiv preide v konzolo, ki nosi vogalni pomol. Fasado prvega nadstropja členijo značilne visoke okenske odprtine, med katerimi sta spodaj dva pasova iz grobega ometa, zgoraj pa je fasada prazna. Ob robu stavbe in ob pomolu ti pasovi segajo čez celo višino drugega nadstropja, vendar se postopoma ožijo. Značilen secesijski okras se pojavi med okni drugega nadstropja. V neenakomerno širok pas grobega ometa so vrezane stilizirane rastlinske vitice, vanje so vkomponirane raznobarvne okrog-

le keramične ploščice, simboli cvetov. Motiv se ob vogalnem pomolu in na koncu stavbe zaključuje z volutami, ki so podobno oblikovane kot spirale iz kovanega železa na podkapnem vencu Fabianijeve palače Portois & Fix. Po tem detajlu M. Pozzetto sklepa, da je bil načrt za Krisperjevo hiše narejen že nekoliko pred 1900.² Strešni venec pod klasičnim, močno izstopajočim napuščem, je oblikovan v značilnem Wagnerjanskem stilu kvadratov in krogov. Vogalni stolpič pokriva zvončasta streha, pod katero je odprt, s kovano ograjo obdan polkrožni balkon.

Razkošno štiriramno stopnišče s secesijsko oblikovano ograjo iz kovanega železa odlikuje notranjščino, sicer pa je stavba klasično zasnovana stanovanjsko najemniška hiša, kakršne so od konca stoletja naprej po enakem sistemu

Literatura:

N. Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954;
 B. Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, *ZUZ*, n. v., 16, 1980, str. 25-50;
 M. Pozzetto, Max Fabiani, *Ein Architekt der Monarchie*, Wien, Edition Tusch, 1983;
 D. Prelovšek, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa*, *Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996.

gradili v vseh novih mestnih četrtih.

¹ N. Šumi, Pismo Maksa Fabianija iz leta 1955, *ZUZ*, 27, 1991, str. 21-22.

² M. Pozzetto, Max Fabiani, *Ein Architekt der Monarchie*, Wien, Edition Tusch, 1983.

Leto načrta - leto dokončanja:

1902 - 1903

Avtor načrta:

Maks Fabiani

Izvajalec:

Gustave Tönnies

Investitor:

Ivan Hribar

Stavbni tip:

trgovsko stanovanjska hiša

Viri:

Reg I, XVI/2, fasc. 1512, št. 21567

Leta 1900 je bila odobrena parcelacija zemljišča med sedanjimi Slovensko, Tavčarjevo, Dalmatinovo in Cigaletovo, ki je pred potresom pripadalo deželni bolnici. Zemljišče je kupil Josip Gorup in ga podaril mestni občini za izgradnjo višje dekliške šole. Mestna občina je nato zemljišča prodala kot stavbne parcele, izkupiček pa namenila za gradnjo šole. Svoj prispevek k prizadevanju za ustanovitev višje dekliške šole je župan Hribar izkazal s tem, da je tudi sam na dražbi kupil parcelo, rodoljubje pa tako, da je dal načrt za svojo hišo narediti Maksu Fabianiju.

Fabiani je imel do stanovanjske arhitekture poseben odnos. V širšem smislu je bilo zanj celo mesto velika hiša, ki je namesto enemu, namenjena tisočim ljudem. Po njegovem mnenju je treba stanovanjske hiše načrtovati za tri generacije ljudi ali za 75 - 80 let, kajti v tem času se vsaka hiša izrabi, tako statično kot funkcionalno, zato jo je treba prenoviti. To pomeni, da jo je treba na novo statično utrditi in hkrati tudi prilagoditi načinu življenja, ki se v času treh generacij zelo spremeni. Iz tega razloga je po Fabianijevem

mnenju treba stanovanjsko arhitekturo že v začetku načrtovati tako, da se lahko neprestano spreminja in prilagaja novim zahtevam in tako ostaja neprenehoma aktualna. To je po njegovem mnenju mogoče doseči s prostorskim konceptom, ki temelji na ponavljanju modularnih elementov¹. Takšen prostorski koncept ima tudi Hribarjeva hiša. Zasnovana je v klasičnih antičnih proporcijah, osnovni modul pa je kocka, ki se v pritličju izmenjuje s polovičnim kvadrom.

S formalnega vidika velja Hribarjeva hiša med vsemi stanovanjskimi hišami, ki jih je načrtoval, za najbolj "strogo"² zasnovano.

Kvadrat je tudi osnovni modul fasadne členitve, ki je izrazito geometrijska. Stranica kvadrata po velikosti ustreza širini enega okenskega krila. Višina oken je dva kvadrata plus eden, širina parapeta med nadstropji je dva kvadrata, in enaka je tudi razdalja med okni v vodoravni smeri. Tu se v prvem nadstropju pojavi večji kvadrat, ki po dimenziji odgovarja štirim manjšim nad njim. Kvadrati reliefno izstopajo iz podlage in so izvedeni glede na velikost v grobem in finem ometu. Okrasje je omejeno na ozke pasove nad širšimi okni izstopajočih pomolov, v katere so vkomponirane antične levje glave.

V tlorisu fasada na Slovensko cesto trikrat vzvalovi v tri plitve okenske pomole, ki segajo od pritličja do zgornjega nadstropja. Motiv, ki spominja na baročno valovanje fasad, je Fabiani uporabil že pri palači Artaria na Dunaju leta 1900, kasneje pa mu je pri nekaterih stanovanjskih vilah dal čisto funkcionalni značaj, kot ga je imel v orientalski arhitekturi. Izstopajoč pomol iz dnevne sobe vile Schvegl v Voloskem npr. je omogočal izredno lep razgled po celotnem zalivu.

Literatura:

N. Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954;
B. Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, *ZUZ, n.v.*, 16, 1980, str. 25-50;
M. Pozzetto, Max Fabiani, *Ein Architekt der Monarchie*, Wien, Edition Tusch, 1983;
D. Prelovšek, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996, str. 579-650.

¹ E. Van der Ham, Fabiani e le case di abitazione, il caso di Trieste, *Max Fabiani: Nuove frontiere dell' Architettura*, Venezia, Marsilio, 1988.

² M. Pozzetto, *Max Fabiani: Ein Architekt der Monarchie*, Wien, Edition Tusch, 1983.

0 km
127 C2
D4

Ljubljana

Bambergova hiša

Miklošičeva 16

Leto načrta - leto dokončanja:

1906 - 1907

Avtor načrta:

Maks Fabiani

Izvajalec:

Gustave Tönnies

Investitor:

Otomar Bamberg

Stavbni tip:

trgovsko stanovanjska stavba

Viri:

ZAL, Reg I, XVI/2, f. 1527, št. 21745

Palača na vogalu Miklošičeve in Dalmatinove ima ime po lastniku Otomarju Bambergu, vodji tiskarne in knjigarne I. Kleinmayr & Bamberg v Ljubljani. Zasnova stavbe, ki je naravnana na Miklošičevo ulico in ne na trg, je še en dokaz za to, da je Fabiani trg pred sodnijo zasnoval za poglede z juga, iz Miklošičeve ulice, zato tudi pri tej palači ni poudaril vogala, ki gleda proti trgu z vogalnim stolpičem.

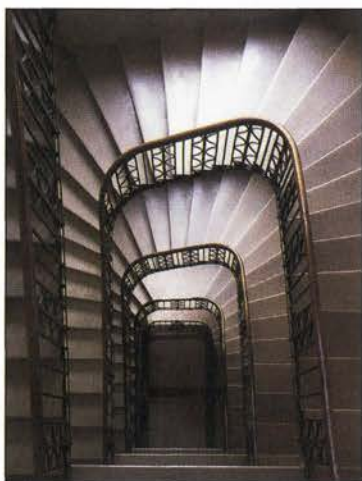
Vzor za Bambergovo palačo je treba iskati v ljubljanski pozno-baročni patricijski hiši, čelo stavbe pa je varianta borrominijevskega motiva¹. Vsekakor je očitno, da se je v tem času Fabiani že docela odvrnil od dunajske secesije in bolj kot prej začel iskati vzore v lokalnih tradicijah, v "duhu kraja" in sicer tudi "pri uporabi novih materialov in tehnik".

Simetrična fasada je členjena z mogočnimi lizenami v rusticiranem ometu, ki vertikalno povezujejo stavbo od prvega nadstropja do

vrha med vsako drugo okensko osjo in se na vrhu zaključujejo s keramičnimi reliefi bradatih mož v beli barvi na modri podlagi. Avtor reliefov je avstrijski kipar in keramik Hugo Franz Kirsch, portreti pa predstavljajo verjetno osebe povezane s tiskaštvom.² Čelo stavbe je dodatno okrašeno s štukaturo v rastlinskih motivih, pritlična fasada pa je enotno obdelana v grobem ometu. Središčno os stavbe s portalom poudarja tristrano zaključen pomol, ki se v tretjem nadstropju zaključi z balkonom.

Literatura:

N. Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954;

B. Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, *ZUZ, n. v.*, 16, 1980, str. 25-50;

M. Pozzetto, Max Fabiani, *Ein Architekt der Monarchie*, Wien, Edition Tusch, 1983;

D. Prelovšek, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996.

¹ N. Šumi: *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*. Ljubljana, 1954.

² Š. Čopič, D. Prelovšek, S. Žitko: *Ljubljansko kiparstvo na prostem*. Ljubljana, 1991.

Mladika, dekliški licej in internat

Prešernova 25

Leto načrta - leto dokončanja:
šola 1906 - 1907, internat 1910 - 1912

Avtor načrta:

šola Maks Fabiani,
internat Ciril Metod Koch

Izvajalec:

Gustav Tönnies, železobetonska
konstrukcija R. Schnell

Investitor:

mestna občina

Stavbni tip:

šola

Viri:

ZAL, Cod. III, 61-1903; Reg I.
2234/2081, 82,83; 2235, 2082;
Reg I, XVI/2, f. 1527, št. 21745

Zamisel o ustanovitvi dekliške gimnazije se je rodila leta 1888, ko je reški trgovec J. Gorup pl. Slavenski za spodbuditev ženskega šolstva mestu podaril 50.000 goldinarjev. Iz tega denarja je bilo ustanovljeno društvo Mladika, ki je skrbelo za laično šolanje deklet in v ta namen leta 1896 ustanovilo tudi višjo šolo, kasnejši licej. Šola je sprva gostovala po raznih ljubljanskih stavbah. Po odločitvi mestne občine o gradnji šole na zemljišču med Šubičevo, Levstikovo in Prešernovo so načrte za stavbo naročili Maksu Fabianiju, ki je že leta 1904 predložil prve idejne projekte v presojo mestnim odbornikom. Do leta 1906 je Fabiani načrte prilagodil željam naročnikov, dopolnil z vsemi detajli notranje opreme in predal mestni občini. Istega leta so stavbo začeli tudi graditi in jo leta 1907 dokončali. Leta 1910 so prizidali telovadnico ob Šubičevi. Istega leta

so začeli po načrtih C.M.Kocha na isti parceli ob Šubičevi graditi internat, ki je bil dokončan leta 1912.

Že sama lokacije za novo stavbo, ki jo je občina podarila za gradnjo višje dekliške šole na vogalu krožne ceste in Šubičeve ulice, je bila za Fabianija izziv in priložnost, da preizkusi koncept zazidave obeh cest, ki ga je predvidel v regulacijskem načrtu Ljubljane. Krožno cesto je po vzoru dunajskega ringa speljal po deloma že obstoječih cestah, Šubičevo pa je na novo projektiral med uršulinskim samostanom in "čitalnico" in z njo preko novega mostu čez Ljubljano povezal Grad s Tivolijem. Ob obeh cestah je predvidel zgraditev reprezentativnih mestnih poslopij, kot so npr. "vojaško zapovedništvo, Kazina za častnike, poslopje za klube, novo poslopje deželne vlade (ob Erjavčevi), pevska in glasbena šola, mestno kopališče, morda tudi novo gimnazijsko poslopje".¹ Kljub temu, da je bila po potresu v četrti ob Prešernovi zgrajena cela vrsta javnih objektov, je bil dekliški licej prva stavba, ki je ustrezala Fabianijevi zamisli o reprezentativnem značaju ringa in ulic, ki so povezovale mesto s Tivolijem. Prav tako je upošteval tudi svoj predlog iz regulacijskega načrta, naj bo prostor ob Tivoliju zazidan kot vrtno mesto z največ dvonadstropnimi hišami.

Tudi z arhitektonskega vidika ima stavba pomembno mesto ne samo

v Fabianijevi pač pa tudi slovenski arhitekturi, po mnenju Braca Mušiča celo tako pomembno kot npr. Paxtonova Kristalna palača za angleško arhitekturo ali Hénnebiquova Rue Danton 1 za francosko.² Zgrajena istega leta kot Bambergova palača zaznamuje tisto fazo v razvoju Fabianijeve arhitekture, v kateri se je že povsem oddaljil od dunajske arhitekture, se popolnoma otrešel secesijskih vzorov in se oprl na regionalno in lokalno ljubljansko tradicijo. Stolpiček nad vhodom npr. je aluzija na motiv urnega stolpa ljubljanskega magistrata, fasada pa je obdelana v domačem gradivu.

Arhitektonsko je stavba izrazito racionalno zasnovana. V tlorisu ima obliko črke L. Oba trakta povezuje hodnik s stopnišči na dvoriščni strani, vzdolž katerega so na cestni strani nanizane učilnice. Notranja členitev se odraža tudi na fasadi. Ob Prešernovi je z barvno izstopajočimi lizenami razdeljena na štiri kvadratna polja. Srednje, ki ga členijo po tri okenske osi, pripada učilnicam, slepo polje na strani proti Šubičevi, telovadnici, vmes je navzven pomaknjen, arkadno oblikovan vhod v širini notranjega hodnika, nad njim pa se dviguje stolp, ki sega nad streho. Pokrit je z zvončasto streho, nad katero se dviguje še zvončasto

pokrita svetlobnica. Enako zvončasto streho imajo tudi strešne line. Fasada ob Šubičevi je razčlenjena v sedem okenskih osi, kar odgovarja velikosti telovadnice v notranjščini.

Fasadno okrasje nadomešča asketska členitev fasadne ploskve v dveh kontrastnih barvnih tonih, izvirajoča iz dveh različnih materialov. Spodnje nadstropje, lizene, stolp z uro in poudarjeni robovi stavbe so obdelani v rdeči vidni opeki, gladke stene med njimi so svetlo ometane. Edini okras stavbe so sove kot simbol modrosti na sklepnikih vhodnega portika in relief iz sivga kamna na slepi fasadi telovadnice. Tega so vzdicali šele leta 1910, prikazuje pa štiri dekleta, ki med girlandami držijo grbe Kranjske, Ljubljane in viteza Josipa Gorupa pl. Slavenskega, ki ga je po Fabianijevi zamisli in skici izdelal kipar Ivan Zajec.

Skratka, lahko bi rekli, da je Fabiani po obdobju sodelovanja z Wagnerjem in secesijskim gibanjem, ko je iskal nove načine izražanja v novih formah, našel nov izraz v kreativnem posnemanju klasičnih arhitekturnih form in jezika iz neposrednega okolja.

Literatura:

- N. Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954;
 B. Rovšnik, *Stilni razvoj ornameta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, *ZUZ, n.v.*, 16, 1980, str. 25-50;
 M. Pozzetto, Max Fabiani, *Ein Architekt der Monarchie*, Wien, Edition Tusch, 1983;
 D. Prelovšek, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa*, *Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996;
 Gojko Zupan, *Fabianijeva arhitektura dekliškega liceja*, *VS*, 36, 1997, str. 13-25.

¹ M. Fabiani: *Regulacija deželnega stolnega mesta Ljubljane*. Dunaj, 1899.

² M. Pozzetto: *Max Fabiani: Ein Architekt der Monarchie*, Wien, 1983.

Ljubljana

Drofenigova hiša

Mestni trg 23

0 km
127 C2
D4

Sinonim:

Miklaučeva veleblagovnica, Epicenter

Leto načrta - leto dokončanja:
1914

Avtor načrta:

Karl Brunnler

Izvajalec:

Viljem Treo

Investitor:

Franc Drofenig

Stavbni tip:

veleblagovnica

Viri:

Reg I, f. 1780, št.n. 4142; Arhiv Uprave RS za kulturno dediščino, fond Zentral-Kommission für Denkmalflege, leto 1914

Stavba nekdanje veleblagovnice Miklauc, ki jo je dal na mestu tipične, globinsko razvite trionsnice zgraditi Franc Drofenig, stoji v osrčju srednjeveškega Mestnega trga. Postavljena je na ozki in dolgi parceli, ki je prvotno segala do Ljubljanice.

Leta 1914 se je lastnik odločil, da na mestu stare hiše zgradi moderno

veleblagovnico. Načrte za pre-zidavo je naročil pri ljubljanski stavbni družbi Viljem Treo, izdelal pa jih je arhitekt Karl Brunnler. Ta je stavbo do tal porušil in jo na novo sezidal v železobetonski konstrukciji. Povišal jo je za eno nadstropje do višine sosednje Souvanove hiše in naredil tudi novo fasado. V pritličju in prvem nadstropju je bila urejena enotna prodajna hala z ločenimi prodajnimi pulti, v tretjem nadstropju pa enaka dvorana namenjena skladišču. Pritličje in prvo nadstropje je v enoten trgovski prostor pove-zalo stopnišče na sredini, stopniščna veža, ki je vodila v zgornja nadstropja, pa je bila nameščena v zadnjem delu stavbe. Danes je notranjščina v celoti predelana, od prvotne prodajalne se ni ohranilo tako rekoč nič.

Zataknilo se je pri fasadi. Arhitekt je načrtoval moderno fasado iz železa in stekla oblečeno v barvne keramične ploščice z velikimi okenskimi odprtinami, povezanimi v sklenjene horizontalne pasove. Tri velika okna v zgornjem nadstropju je polkrožno zaključil, v strmo streho pa vrisal štiri mansardna okna. Projektu fasade je nasprotovala centralna komisija za varstvo spomenikov, oziroma v njenem imenu pristojni konservator dr. France Stele. Po mnenju komisije fasada ni ustrezala dobremu okusu, zato je Stele naročil predelavo načrta za novo fasado pri deželnem arhitektu Fritzu Schmidingerju in v imenu komisije zahteval, da investitor Franc Drofenig ta projekt tudi upošteva. Glede na minimalno širino fasade in željo investitorja po maksimalni osvetlitvi prostorov je Schmidinger osnovni koncept fasade ohranil in ga le v detajlih predelal. Fasado je bolj klasično horizontalno in vertikalno razčlenil, nekoliko je zmanjšal okenske odprtine, da je pridobil več zidu ob strani, okna v zgornjem nadstropju je ločil z betonskimi stebri, spremenil je naklon strehe. Skratka, fasado je bolj prilagodil, kot je sam zapisal, arhitekturi trga. Namesto kovinskih parapetov in barvnih keramičnih ploščic pa je za preobleko fasade predlagal zlahtnejši material kot je npr. terranova ali lep barvni omet.

Zahteva centralne komisije, naj investitor izdela fasado po načrtu Scmidingerja, je bila nato zapisana tudi v stavbnem dovoljenju, ki ga je izdal magistrat 28. aprila 1914. Lastnik Drogenig se je zoper to določilo magistrata pritožil na deželni odbor vojvodine Kranjske, ki je pritožbi ugodil. Po njenem mnenju namreč centralna komisija ni bila pristojna vlagati pritožbe na stavbno dovoljenje, ker ni prizadeta kot soseda ali lastnica sosednje parcele ter da se prav tako ne more sklicevati na določilo stavbnega reda iz leta 1895 o dobrem okusu, češ, da je premalo dorečeno. Presojanje o estetskih vprašanjih je v pristojnosti "stavbnih oblastev, centralna komisija pa lahko pri tem poda le neobvezno izvedensko mnenje".

Drogenig je torej lahko fasado stavbe dokončal po prvotnem načrtu, ki pa ga je vseeno nekoliko spremenil in prilagodil zahtevam centralne komisije. Namesto v barvne ploščice je štirinadstropno fasado oblekel v črni poliran marmor, nadstropja ločil s pasovi temnosivega marmorja, venčni zidec pod streho pa je pozlatil. Velike okenske odprtine, v spodnjih nadstropjih skoraj kvadratnih oblik, pokrivajo skoraj celo fasadno površino. Med seboj so ločene le z ozkimi kovinskimi okenskimi okviri, ki brez prekinitve povezujejo fasadno ploskev v horizontalni in vertikalni smeri. Strmo streho s štirimi okenskimi odprtinami je nadomestila položnejša, z ulice nevidna streha, na kateri je kot fasadni zaključek nad močno

profiliranim strešnim vencem postavljena v sredini polkrožno zaključena in okrašena trifora. Kovinska in steklena fasada deluje povsem funkcionalistično, le zlat okras strešnega venca in okrašen nadstrešek nas še spominjata na modne secesijske vzore iz preloma stoletja.

Miklaučeva veleblagovnica je bil eden izmed redkih objektov, kjer se je novi slog izrazil ne samo s fasadnim okrasom pač pa tudi v konstrukciji celotne fasade. Je namreč prva moderna, v celoti kovinska in steklena montažna fasada v Ljubljani. Danes velja stavba za enega uspešnejših primerov integracije modernega sloga v zgodovinsko mestno tkivo.

Literatura:

- N. Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954;
 B. Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, *ZUZ, n. v.*, 16, 1980, str. 25- 50;
 D. Prelovšek, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa*, *Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996, str. 579- 650.

Ljubljana

Zadružna gospodarska banka

0 km
127 C2
D4

Miklošičeva 8

Sinonim:

Agencija za plačilni promet
Leto načrta - leto dokončanja:
1921 - 1922

Avtor načrta:

Ivan Vurnik

Izvajalec:

Miroslav Kasal, Ivan Ogrin

Investitor:

Zadružna gospodarska banka

Stavbni tip:

banka, stanovanjska stavba

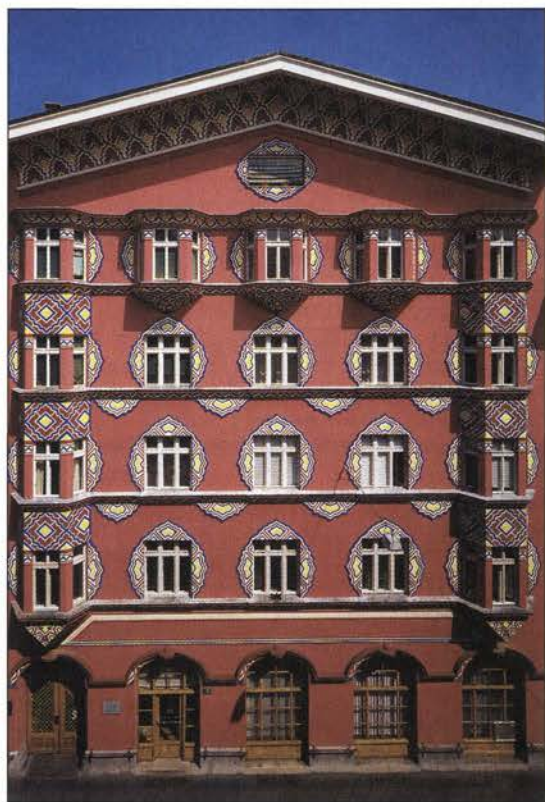
Viri:

ZAL, Reg IV, f. 2420

Zadružna gospodarska banka na Miklošičevi je nedvomno ena najznamenitejših ljubljanskih stavb. Z bogato dekorirano in živobarvno fasado izstopa iz svojega urbanističnega konteksta, čeprav je bila zgrajena v jedru secesijske četrti mesta, ki je že na sploh barvno precej pestra. Je eden najlepših primerov arhitekture tako imenovanega narodnega sloga, s katerim se je Vurnik ukvarjal ne samo v svojem arhitekturnem opusu, pač pa tudi pri načrtovanju notranje opreme in umetnoobrnih izdelkov.¹ Njegova prizadevanja, da bi ustvaril avtentično slovensko arhitekturno govorico, je leta 1934 Maks Fabiani ocenil za hvale-

vreden poskus, ki pa presega moči posameznika: "Umetnik je kakor roža, ki v svojem prirodnem, individualnem razcvetu podaja svoje najboljše in najlepše. Ne moremo pa zahtevati od njega stvari, ki nastajajo šele iz sodelovanja vseh narodovih moči. To sodelovanje, v katerem se izraža poezija vsega naroda, pa predpostavlja popolnoma netendenčno, idealno delo vsakega posameznika. S tem pa in z dopolnitvijo vsega dobrega, kar nam je zapustila preteklost, se šele vzbudi genius loci, v katerem se odraža duša ljudstva in kraja."² Vurnikova prizadevanja so odmev dogajanj, ki jih zasledimo od konca stoletja naprej v umetnosti tako rekoč vseh porajajočih se nacionalnih držav avstroogrske monarhije. Pri Čehih se narodnostne tendence razvijejo v tako imenovano kubistično smer, pri Madžarih takšna prizadevanja z O. Lechnerjem na čelu dobijo izrazito folkloristični značaj, Slovaki z Dušanom Jurkovičem obudijo slovaško podeželsko arhitekturo. Tudi v slovenski umetnosti se narodnostne težnje kažejo že na prelomu stoletja tako v arhitekturi kot tudi v drugih likovnih umetnostih. Narodna kavarna na Dvornem trgu, ki jo je ob koncu stoletja okrasil z motivi iz slovenske ljudske umetnosti Janez Jager, in je bila prvi primer aplikacije slovenskega narodnega sloga v arhitekturi, je časovno celo pred Vesnani. Ti so si prizadevali za avtentično slovensko umetnost. Takoj po ustanovitvi 1903. so vstopili vstřic s tedaj modno secesijo, kasneje pa nadaljevali v smeri narodne romantike (npr. Maksim Gaspari).

Do stavbe Zadružne gospodarske banke je imel Vurnik poseben odnos. Po eni strani jo je sam označil za "neizpolnjeno in neuslišano ljubezen"³, po drugi strani pa jo je pri predstavitvah svojih del pogosto kar izpustil.⁴ Vurniku je očitno prav ta stavba predstavljala dvojni problem: ob njej je doumel, da iskanje slovenskega narodnega sloga s pomočjo dekorativnih motivov, vzeti iz ljudske umetnosti, ne kaže poti naprej, po drugi strani pa se je tudi zavedal, da ta stavba tudi ne nakazuje razvoja v smeri modernega funkcionalizma. Stavba je namreč v resnici povsem

klasično zasnovana poslovno stanovanjska hiša, kakršne so gradili v novih mestnih predelih Ljubljane od konca 19. stoletja naprej.

Obcestni in dvoriščni trakt sta med seboj povezana z enonadstropnim dvoranskim traktom, namenjenim poslovanju s strankami. Dvorana zavzema celotno pritličje obcestnega in dvoriščnega trakta. Enoten prostor je s stebri razdeljen vzdolžno na tri dele, srednjega za stranke in stranska za uslužbence. Stebra, ki ločita obcestni del dvorane od dvoriščnega, povezujejo mavrsko oblikovani loki. Slikana dekoracija zavzema celoten obcestni del dvorane, vključno s stebri ter zadnjo steno dvoriščnega dela dvorane. Dvorana je osvetljena skozi steklen strop, sestavljen iz majhnih modrih steklenih kvadratov, vanj pa je vkomponiran dekorativni pas raznobarnih stekelc. Barvni vitraži v dekorativnih geometrijskih motivih krasijo tudi stopniščno vežo v prvih dveh nadstropjih. Poslikava dvorane in fasade je delo arhitektove soproge Helene Vurnik, odlične dekorativne slikarke, po rodu sicer Dunajčanke, ki pa se je dobro živela v slovensko okolje in sodelovala tudi pri Vurnikovem raziskovanju in ustvarjanju tipične slovenske arhitekture. Geometrijski ornament v rdeče belo modri barvni kombinaciji se dopolnjuje z motivi iz bogate slovenske ikonografije: stilizirano slovensko pokrajino smrekovih gozdov in žitnih polj ter vinske trte, med katere je vkomponiran motiv žena v slovenski narodni noši.

Fasada stavbe je zasnovana v stilu sodobnih trgovsko ali poslovno stanovanjskih hiš. Javnosti namen-

jeno pritličje členi pet polkrožno zaključenih odprtin, od katerih je leva uvozna veža, ki pelje skozi stavbo na dvorišče. Horizontalno je fasada členjena z močno profiliranimi venčnimi zidci, na vrhu je zaključena s trikotno atiko, ki sega čez vso širino stavbe. Izstopajoča okenska pomola povezuje ta na obeh straneh fasado od prvega do četrtega nadstropja, kjer pa izstopa vseh pet oken v okenske pomole. Dekorativni motiv, ki ga nekateri razlagajo kot stiliziran nageljev cvet, prevzet s slovenskih vezenin v kontrastnih slovenskih barvah, druga pa iščejo izvor drugje, tudi v slovaški ljudski ornamentiki⁵, obdaja okenske odprtine, fasadno ploskev okenskih pomolov in močno izstopajoč strešni napušč.⁶ Iz starih fotografij je razvidno, da je bila prvotno poslikana tudi požarna severna stena, ki je mejila na nepozidan sosednji vrt. Zadržna gospodarska banka je najpomembnejše delo zgodnje Vurnikove faze, ki ne more skriti daljnih secesijskih vzorov, čeprav je nastala vsaj petnajst let za najpomembnejšimi deli secesijske arhitekture. To zgodnje obdobje označujejo slovenski pisci z izrazom nacionalna romantika, nekateri pa vidijo v fasadi Zadržne gospodarske banke tudi vplive sodobne nemške⁷ oziroma češke⁸ ekspressionistične arhitekture.

Literatura:

M. Ivančič, *Arhitekt Ivan Vurnik*, FAGG, 1963 (tipkopolis); *Vurnik - slovenski arhitekt (1884-1971)*, AB, 119-124, 1994, (posebna izdaja).

- ¹ Npr. poslikava cerkve v Starem trgu pri Ložu ali prezbiterija cerkve sv. Katarine pri Mevodah (1919-1920) in celo mašna oblačila škofa Jegliča (1918-1923).
- ² M. Fabiani, Ljubljana: slika mesta in moji vtisi iz leta 1934, *Kronika*, 1, 1935, str. 4-6.
- ³ N. Šumi, Ivan Vurnik med pionirji moderne arhitekture, *Ivan Vurnik - slovenski arhitekt: 1884-1971*, AB, 119-124, 1994.
- ⁴ I. Vurnik, Vurnikova šola za arhitekturo, *Dom in svet*, 1, 1927, str. 291-93.
- ⁵ N. Šumi, Ivan Vurnik med pionirji moderne arhitekture, *Ivan Vurnik - slovenski arhitekt: 1884-1971*, AB, 119-124, 1994.
- ⁶ Podobne okrasne motive in način okraševanja fasade lahko razberemo tudi iz načrta za fasado Narodnega doma v Kranju iz leta 1922.
- ⁷ S. Bernik, Ekspresionistične tendence v slovenski arhitekturi. *Ekspresionizem in nova stvarnost na Slovenskem 1920 - 30*, Ljubljana, 1986.
- ⁸ D. Prelovšek, O dekorativnosti zgodnje Vurnikove arhitekture, *Ivan Vurnik - slovenski arhitekt: 1884-1971*. AB 119-124, posebna izdaja, 1994.

Ljubljana Sokolski dom

Tabor 13

Sinonim:
Partizan Tabor
Leto načrta - leto dokončanja:
1923 - 1926
Avtor načrta:
Ivan Vurnik
Investitor:
Telovadno društvo Sokol
Stavbni tip:
narodni dom, telovadnica

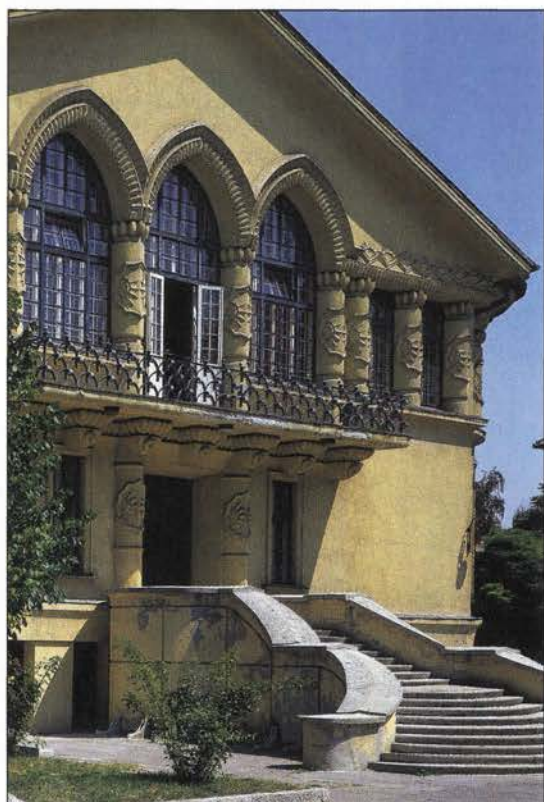
Med 1923 in 1926 je bil na Taboru zgrajen Sokolski dom, ki velja poleg Zadrúžne gospodarske banke za eno Vurnikovih najpomembnejših del. Dom je bil postavljen v prostor, ki so ga vrsto let po Hribarjevi zaslugi varovali kot trg, "kateremu je v bodoči Ljubljani bila namenjena vloga drugega Kongresnega trga in je imel pod spretno vrtnarjevo roko postati vzoren park."¹ Leta 1923 je mestna občina zemljišče kljub prvotnim načrtom prodala Sokolskemu društvu, ki je na tem mestu postavilo svoj dom, pozneje pa ob njem uredilo še športna igrišča.

Že v knjigi Oris zgodovine umetnosti, ki je izšla leta 1923, torej v času, ko je bil izdelan šele projekt, je Stele označil Sokolski dom za sintezo Vurnikovega dotedanjega

raziskovanja v smeri narodne umetnosti, kjer je poskušal "plastični moment združiti z dekorativnimi sredstvi v zvezi z dosledno izvedbo".² Vurnik je namreč svoja najpomembnejša dela iz obdobja narodnega sloga napravil v začetku dvajsetih let in Sokolski dom je pravzaprav zadnje med njimi. Nekatere arhitekturne elemente, ki jih srečamo na stavbi sokolskega doma, kot je npr. izrazito poudarjen osrednji rizalit, ki ga členijo šilasti loki in dopolnjuje monumentalno stopnišče, ali pa piramidasto prisekani čopi, je Vurnik uporabil že pri sanatoriju Golnik in Narodnem domu v Kranju.

Tlorisno simetrično zasnovana stavba ima dva vhoda. Severni pelje v društvene prostore in stanovanjski del, južni z monumentalnim stopniščem v dvorane. V zahodni stranski fasadi je vhod na zunanja športna igrišča. Vse štiri fasade so horizontalno razdeljene v tri dele: spodnji, polkletni del členijo masivni nizki stebri brez baze in kapitelov, med katerimi so nanizana okna. Nad njim v pritličju, ločenim z rahlo profiliranim venčnim zidcem, teče pas oken v plastično poudarjenih okvirih, tretji nadstropni pas pa je kot spodnji oblikovan kot stebrišče, ki v sredini južne fasade preide v šilasto ločno zaključeno triforo. Zatrepi severne fasade in stranskih rizalitov vzdolžnih fasad so razčlenjeni z arkadnimi stebrišči, ki rastejo od strani proti vrhu v sredini. Južno fasado členi portal z monumentalnim stopniščem in balkonom v širini trifore v nadstropju. Severna fasada, pa je poudarjena s polkrožnim izstopajočim vestibulom, nad katerim se dviguje polkrožno stopnišče.

Posebno pozornost zbuja fasadna členitev in okras stavbe. Fasada je obdelana v enotnem barvnem tonu. Vurnik je tu opustil je ploskovit način dekoriranja z barvami, s katerim je dosegel ustvarjalni višek na fasadi in notranjščini Zadrúžne gospodarske banke, in oblikoval fasado izključno z arhitekturnimi elementi, profiliranimi arhitekturnimi členi in štukaturo. Fasadna členitev s stebrišči, trikotnimi čeli, zalomljenimi strešnimi zaključki, nenavadno oblikovanimi kapiteli stebrov v prvem nadstropju, neraz-

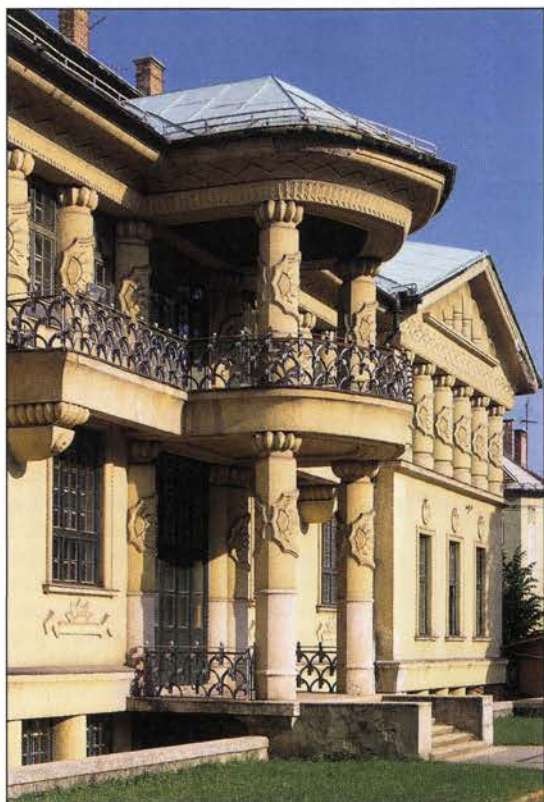
ložljivimi okrasnimi motivi, skratka, z vsem bogatimi heterogenim repertoarjem arhitekturnih elementov kaže, da se je Vurnik že nekoliko oddaljil od nacionalne romantike, ki je zaznamovala njegovo Zadružno zvezo in začel iskati vzore v širšem slovanskem in celo orientalskem prostoru. Stane Bernik³ govori o vplivu češkega kubizma. Vzore za okrasne motive, kot so npr. vrvi, ki obrobljajo šilaste loke in nenavadne oblike kapitelov stebrov v prvem nadstropju, je po Prelovškovem mnenju⁴ treba iskati v srednjeveški srbski cerkveni arhitekturi, lahko pa jih najdemo tudi v slovanski ljudski umetnosti⁵, vzhodnjaški vtis daje severna fasada z vestibulom v obliki indijske pagode, težko pa si je razložiti, od kod izvira npr. motiv vzhajajočega sonca na stebrih v prvem nadstropju in venčnem zidcu nad njim.

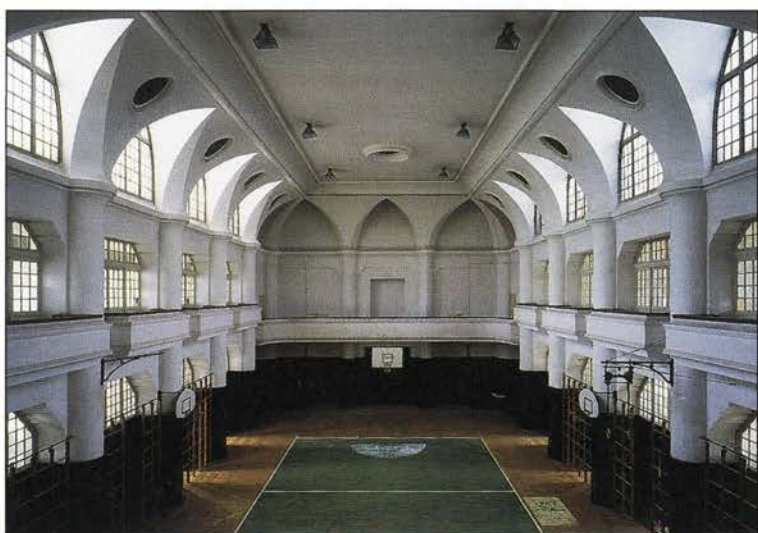
Sokolski dom je bil zgrajen kot društveni dom Sokolov in je pravzaprav čisto funkcionalen objekt. "Kar me je pri tem delu, z ozirom na organizem stavbe, še posebno mikalo, je bila misel zbrati posamezne celice v analogen sestav, kakor ga poznamo iz narave. Velika

dvorana naj bi bila celica matica, ob njenih podolžnih straneh manjše dvorane, združljive z glavno dvorano v organsko celoto."⁶ V tlorisu je stavba simetrično zasnovana. Jedro zavzema velika telovadnica, ki se na vsaki strani lahko odpre v dve manjši dvorani, po obodu stavbe pa so v vseh nadstropjih razporejeni društveni prostori in stanovanja. Monumentalno dvorano, ki je mnogo bolj ambiciozno oblikovana kot zahteva njena funkcija, prekriva raven strop, ki ob straneh preide v obok, razčlenjen s šilastimi loki na mogočnih stebrih. Strop dvorane je predrt z okroglimi plastično oblikovanimi zračniki, ki imajo na strehi videz opečnih dimnikov in enakomerno obdajajo raven del strehe nad dvorano. Prostor med stebri dvorane je na vzdolžnih straneh zaprt s steklenimi stenami v treh nadstropjih. Spodnji del se odpira v dve manjši in nižji stranski dvorani, zgornji del steklene stene v ločnih zaključkih dovaja preko steklenih strešnih oken dvorani svetlobo.

Sokolski dom na Taboru je zadnje Vurnikovo delo, ki ga povezuje s secesijo, oziroma tistim odvodom secesijske umetnosti po prvi vojni, ki se je v iskanju narodne identitete zatekala k ljudski umetnosti. "Pri reševanju vsake svoje naloge sem skušal vedno zadostiti smotrnosti - tako v pogledu uporabnosti predmeta kot konstrukcije, v formalnem sem se pa predajal čustvenosti. Slog stvarnosti se je začel zavedneje poganjati šele po tu

omenjeni pariški izložbi. To enkrat zaradi spoznanja, da evropski narodi nismo več sposobni ustvarjanja elementarne dekorativnosti, drugič radi realistične miselnosti našega časa, ki odklanja romantiko kot nekaj nezdravega.⁷⁷ Po sredi dvajsetih let je torej Vurnik sam spoznal, da njegova prizadevanja nimajo perspektive. Še posebej po konfrontaciji z umetniško močnejšo osebnostjo Jožeta Plečnika, je Vurnik krenil po svoji poti funkcionalistične arhitekture.

Literatura:

M. Ivančič: *Arhitekt Ivan Vurnik*, FAGG, 1963 (tipkopis);
Ivan Vurnik - slovenski arhitekt (1884-1971), AB, 119-124, 1994, (posebna izdaja).

¹ I. Hribar, *Moji spomini I.* Ljubljana, 1983.

² F. Stele, *Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih.* Ljubljana, 1924.

³ S. Bernik, *Eskpresionistične tendence v slovenski arhitekturi, Eskpresionizem in nova stvarnost na Slovenskem*, Ljubljana, 1986.

⁴ D. Prelovšek, *O dekorativnosti zgodnje Vurnikove arhitekture, Ivan Vurnik - slovenski arhitekt: 1884-1971.* AB 119-124, 1994.

⁵ npr. izdelki iz lecta

⁶ *Sokolski tabor*, 1927

⁷ I. Vurnik: *O bistvu arhitekture (Vom Wesen der Architektur)*, Ljubljana, 1957. (Predavanje za visoko tehniško šolo na Dunaju, tipkopis)

Drugod po Sloveniji

Jelka Pirkovič

56 km
81 C1
C3

Bled Vila Ana

Ribenska cesta 4

Sinonim:

Vila Generös

Leto načrta in dokončanja:

1906

Avtor, izvajalec in investitor:

Josef Hronek

Stavbni tip:

stanovanjska vila

Josef Hronek, stavbni mojster iz Radovljice, si je zase in za svojo družino omislil stanovanjsko vilo na obrobju elegantnega zdravilišča Bled. Kupil si je parcelo v neposredni bližini glavne ceste Radovljica-Bled. Vilo si je torej zgradil na mestu, ki se ne ponaša z razgledom na Blejsko jezero in je precej oddaljeno od Rikljičevega kopaljšča. Hronek pač ni potreboval miru in svežega zraka, temveč izhodišče za svoje poslovne stike z bogatimi obiskovalci Bleda in okolice. Med njimi si je Hronek pridobival stranke, ki so pri njem naročile gradnjo počitniških vil. Res je Hronek v dobrem desetletju do začetka prve svetovne vojne na Bledu zgradil vsaj sedem vil.

Hronekova vila na Bledu je svojevrsten prodajni katalog, v katerem so zbrane različne arhitekturne bravure. Razumeti jo moramo kot statusni simbol in hkrati kot jamstvo za kakovost stavbenikovih uslug. Sezidana je v mešanici romantičnega historizma in secesije po zadnji modi. Njena zasnova je razgibana. Poglejmo samo njeno streho. Je strma in slikovita, ker potek strešne kapi prekinjajo zatrep, strešno čelo in vogalni pomol s svojo zvonasto kapo.

Imenitnost stavbe poudarja tudi piano nobile - gosposko nadstrop-

je. Hiša ima namreč nižje pritličje in nad njim nadstropje z višjimi stropovi in z visokimi okni.

Zunanjščina ponuja na ogled različne arhitekturno - dekorativne elemente. Okna piano nobila povezuje pas iz zelenih in bledu-rumenih keramičnih ploščic v vzorcu šahovnice. Pas poteka okrog in okrog stavbe. Nekatera okna so poudarjena z obrobo iz temnejših rumenih ploščic. Nad okni v pritličju je vzorec iz zelenih ploščic. Na severozahodni fasadi je okenski pomol na školjkastem podstavku. Nad njim sta lesen balkon s svojo dvokapno strešico, katere linija se ponovi v podstrešnem zatrepu. Zatrep je umetelno okrašen z imitacijo lesene "predalčne" konstrukcije. Na cestni fasadi je v pritličju valjast rizalit in na njem v piano nobilu polkrožen balkon s "kamnito" ograjo, nad njim manjši balkon s

kovinsko ograjo. Balkonska vrata v prvem nadstropju imajo polkrožno nadsvetlobnico. Okrog zgornjih vrat je v svetlejšem ometu izdelan ovalen okvir. Čisto zgoraj je polkrožno strešno čelo, zaključeno z volutami in okrašeno z drobnim secesijskim okrasjem v ometu. Na južnem vogalu je dvonadstropni vogalni pomol z velikimi odprtina-mi in zvonasto streho. Os jugo-vzhodne fasade označujeta dva lesena balkona, postavljena drug nad drugim. Krona ju zatrep z lesenim predalčjem. Lesene balkonske ograje so izrezljane v ukrivljenih secesijskih linijah. Naslednji hišni vogal je opremljen z leseno verando v dveh nadstrop-jih. Na začetni fasadi je vhod v stavbo. Vhodna hrastova vrata in podboji so secesijsko oblikovani. Secesijskim linijam sledi tudi vrtna ograja.

Notranjost vile ne kaže več sece-

sijskih potez. Izjema so notranja nihajna vrata, ki vodijo iz veže na stopnišče, in lep kamin v eni od sob prvega nadstropja.

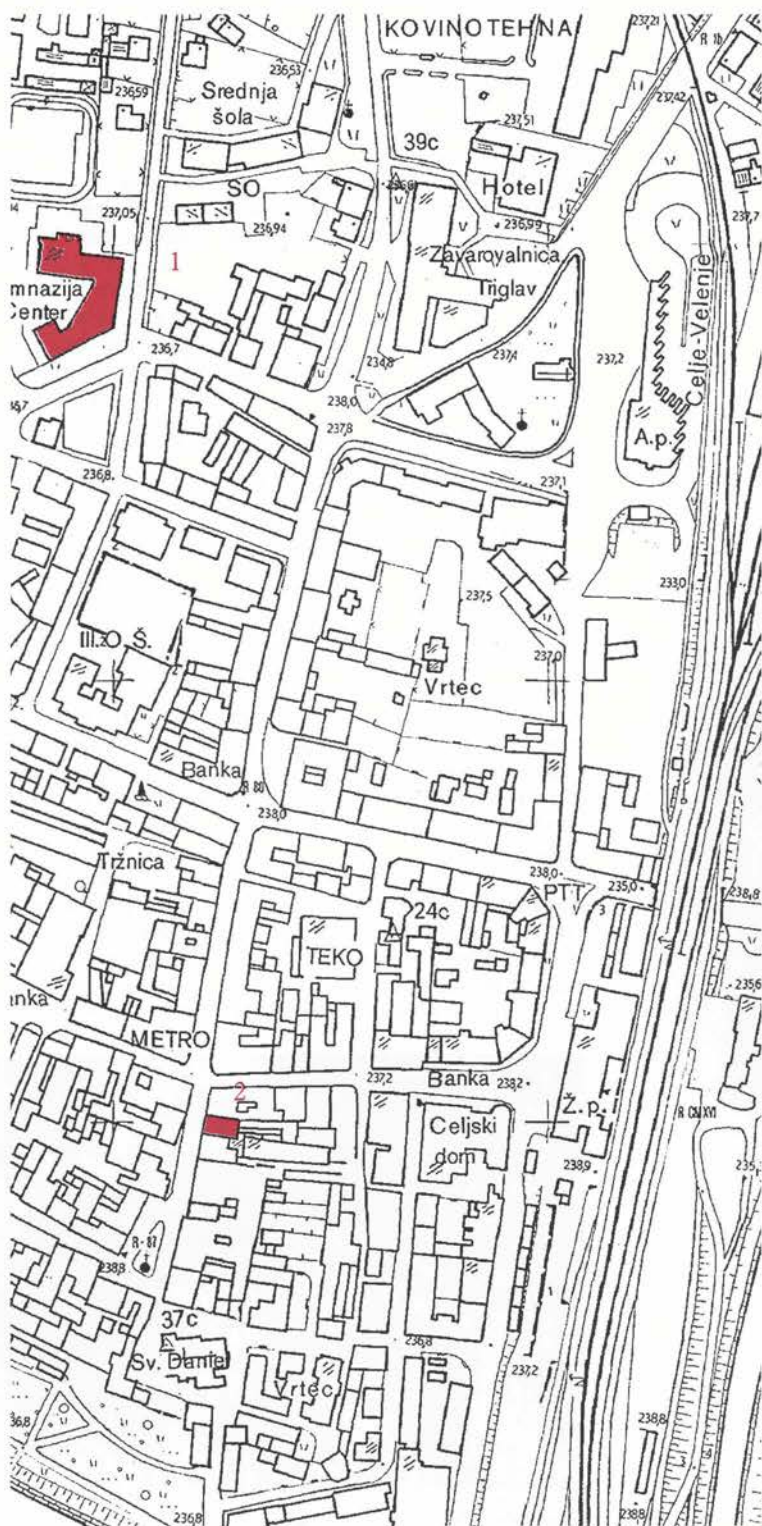
Po opisu sodeč si je težko predstavljati, da je vse naštete elemente sploh mogoče stlačiti na eno samo hišo. Pogled nanjo nas prepriča, da še nismo vsega našteli. ... Skratka, vila Ana je kot gospodična, ki vabi snubce in si nadene ves nakit, kar ga premore. Da bi bila še bolj imenitna, si povrh vsega v klobuk zatakne še pavje pero.

Literatura:

Nika Leben, *Počitniške vile na Bledu od leta 1850 do druge svetovne vojne: diplomsko delo*, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, PZE Umetnostna zgodovina, 1990 (tipkopis), str. 37, kat. 71.

Celje

- 1 Deška ljudska in meščanska šola
- 2 Joskova hiša

58 km
113 A1
F3

Celje

Deška ljudska in meščanska šola

Kosovelova ulica 1

Sinonim:

Gimnazija Center

Leto načrta - leto dokončanja:

1910 - 1912

Avtorji:

Richard Kloss, nadinženir,
projektantsko podjetje W. Burg-
staller & A. Zauner iz Gradca

Izvajalci:

inž. Wilhelm Lindauer, stavbenik
iz Celja - gradbenik, podjetje
Eduard Ast & Comp. iz Gradca -
železobetonska konstrukcija stro-
pov

Investitorji:

Mestna občina Celje, Deutsches
Schulverein iz Dunaja in celjsko
telovadno društvo

Stavbni tip:

šola

Viri:

ZAC fond MOC 1850-1918, fasc.
540/1910.

Idejni načrt za novo šolo je nastal kmalu potem, ko je celjski mestni odbor konec leta 1909 potrdil lokacijo severozahodno od mestnega jedra. Na načrtu je zapisano: "Gradec, februar 1910". Načrt je podpisal inženir Richard Kloss. Sledila sta dva izvedbena načrta, ki ohranjata osnovne značilnosti idejnega načrta. Tukaj ni več Klossovega podpisa, temveč pečat graškega projektantskega podjetja Burgstaller & Zaune. Isto podjetje je, na primer, projektiralo poslovno stavbo v Neutorgasse 35 v Gradcu (1912).¹

Zaradi zahtev šolskih oblasti v Gradcu je moral projektant malenkostno spremeniti notranjo razporeditev celjske šole. Najbolj vidne so spremembe fasade. Prva vari-

anta je bolj secesijska, druga bolj novobaročna. Izvedeni nista bili niti ena niti druga. Iz arhivskih dokumentov vemo, da je mestne odbornike ves čas skrbelo, ali bo občina finančno zmogla stroške gradnje. Končno so se morali zadolžiti, da so lahko izplačali stavbno podjetje. To je bil verjetno vzrok, da je bila izvedena poenostavljena inačica zadnjega načrta.

Šolsko poslopje, kot je danes pred nami, je zgrajeno tako, da je ohranjena Klossova osnovna zamisel. Vogalna lega ob ulicah, ki se sekata pod topim kotom, je poudarjena z valjasto zaobljenim vogalnim delom. Ob njem stojita dva rizalita. Praksa gradnje javnih poslopij, tudi šol, pozna primere, ko so glavni vhodi nameščeni v vogalu stavbe. Pri nas je na primer takšna tako imenovana nemška osnovna šola v Ormožu (1901). Vendar projektant glavnega vhoda v celjsko šolo ni namestil v vogal, temveč je uporabil zanimiv motiv dveh vhodov. Namestil ju je v rizalita ob zaobljenem vogalnem delu. Tako je vogalni motiv še bolj poudarjen. Njegov pomen dopolnjuje oblikovanje oken - okna v stranskih krilih so od prvega do zadnjega enaka, za razliko od njih pa so okna ob vogalnem valju bolj členjena in imajo celo zaobljeno oblikovane nadsvetlobne dele. Vogalni del je tudi za podstrešni mezanin višji od preostale stavbe. Najmočnejši oblikovalski poudarek bi po projektantovi zamisli morala stavba dobiti s tremi potlačenimi zvonastimi strehami, ki bi pokrivale vsak vogalni rizalit posebej. Izvedba je bolj skromna. Valjasti

del pokriva streha v obliki šesterkotne prisekane piramide, na vrhu katere je dežnikasta kapa. Med piramido in kapo je nameščena svetlobnica. Stranska trakta šole ob Gregorčičevi in Kosovelovi ulici sta zaključena z rizalitoma s podobno obliko strehe, kot jo ima osrednji rizalit.

Notranja zasnova stavbe sledi avstrijskim predpisom o gradnji šol iz leta 1883.² Šolski hodniki so široki, učilnice velike in svetle. Šola je opremljena s higienskimi napravami, ima garderobe, telovadnico, slačilnice, centralno kurjavo, sistem prezračevanja in železobetonsko rebrasto stropno konstrukcijo po patentu švicarskega gradbenega inženirja S. de Mollinsa, ki ga je v Avstriji zastopalo podjetje Eduarda Asta. Gre skratka za ta čas značilno funkcionalno arhitekturo. Njena posebnost je v tem, da je racionalna naravnost projektanta nehote pripeljala do rešitve, ki je izjemno blizu zasnovi modernih zaporov. Zaporniške stavbe devetnajstega stoletja so, kot vemo, značilen primer racionalnega arhitekturnega tipa, porojenega iz zahteve po "izboljšanju človeških duš". To

izboljšanje, ki je poslanstvo kaznovanih in vzgojnih ustanov, dosežemo z neprestanim nadzorom in s primernim bivalnim in delovnim okoljem. Celjska šola sledi enaki zamisli, zato ima tudi enako zasnovo. V osrednjem delu so nameščeni prostori za osebje, in sicer v pritličju dnevni prostor šolskega sluge, katerega naloga je nadzorovati oba vhoda, v prvem nadstropju učiteljska zbornica in v drugem pisarne šolske uprave. Iz teh prostorov je mogoče nadzorovati hodnike z učilnicami in šolsko stopnišče.

Dekoracija zunanjsčine in notranjsčine šole je skromna. Na fasadi je omejena na dvobarven in v teksturi različen omet, na decentno, tudi v ometu izvedeno obrobo vhodov in nekaterih oken. Glavni dekorativni učinki so doseženi z oblikovanjem arhitekturnih členov - s strešinami, rizaliti, različnimi oblikami oken. Na sicer najbolj dolgočasnih obličnih traktih je projektant oblikoval zanimivo valovito linijo, sestavljeno iz okenskih prečk in črte, ki ločuje dve barvi ometov. Linija se izteka v usločen pas ometa nad okni vhodnih rizalitov. V notranjščini se le vhodni veži ponašata s poenostavljenim secesijskim okrasjem. Stavbno pohištvo, kot so zastekljena vrata vhodne veže in vrata učilnic, je še v celoti originalno. Škoda je le, da neustrezen bel svetleč oplesk zmanjšuje njegovo oblikovno vrednost.

Literatura:

Janko Orožen, Posestna in gradbena zgodovina Celja. *Bilten občinskega ljudskega odbora Celje*, 1957, str. 51-52;
Peter Povh, Celjska arhitektura v 19. stoletju, *ZUZ, n.v.*, 9, 1972, str. 111.

¹ Friedrich Bouvier, Veränderungen in Stadtzentrum, Bank-, Hotel- und Geschäftsbauten, *Stadterweiterung von Graz: Gründerzeit*. Graded, Leykam, 1979, str. 152.

² ZAC, fond MOC 1850-1918, fasc. 540/1910.

58 km
113 A1
F3

Celje Joskova hiša

Glavni trg 2

Leto načrta - leto dokončanja:

1906 - 1907

Avtorja:

Ferdinand Gologranc - načrt adaptacije

Hans Pruckner - izvedbeni načrt fasade

Investitor:

Johann Jossek

Stavbni tip:

meščanska hiša v nizu

Viri:

ZAC fond MOC 1850-1918, fasc. 540/1910.

Gradbena zgodovina Joskove hiše je veliko starejša od letnice, zapisane na njeni fasadi, to je 1906. Nastala je že konec osemnajstega stoletja z združitvijo dveh parcel. Konec stoletja je hišo kupil tapetnik Jossek. Čez nekaj let se je odločil, da hišo preuredi in si na dvorišču zgradi novo delavnico. Nadejal se je tudi zaslužka od oddaje lokalov v pritličju in stanovanj v nadstropjih. Najel je znanega celjskega stavbenika Ferdinanda Gologranc. Gologranc je pripravil načrt adaptacije, v katerem je predvidena nadomestitev starega oboka nad pritličjem s konstrukcijo iz železnih reber, kar bi omogočalo ureditev velikih izložb v pritličju, in prezidavo nadstropij, tako da bi vsako nadstropje imelo štiri stanovanja, dve večji in dve manjši. Lastnik je na

občini vložil prošnjo za gradbeno dovoljenje. Stavbna komisija je sicer imela nekaj pripomb tehnične narave. Skrbelo jo je predvsem, ...”da staro zidovje v nadstropjih ne bo zdržalo povečanja odprtín na glavni steni v pritličju na ulični strani zaradi izložb”. Glede preureditve fasade je pripomnila, da “...fasada deloma ustreza”.

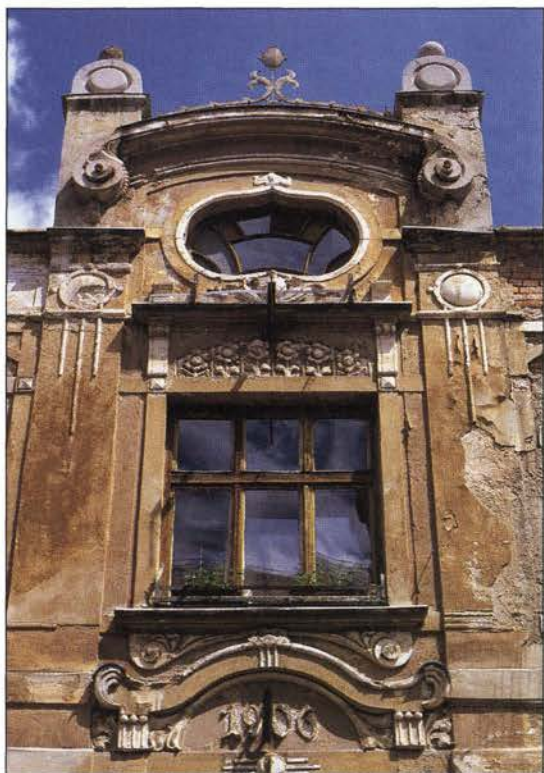
Občinski odbor očitno ni bil tega mnenja in načrta fasade ni potrdil. Ker se je investitorju mudilo, je klonil. Sporni načrt je umaknil in pri preverjenem, konservativno usmerjenem graškem arhitektu Hansu Prucknerju naročil nov načrt.¹ Gradbeno dovoljenje je bilo izdano in Jossek je v nekaj mesecih končal z adaptacijo.

Poglejmo, v čem je bilo jabolko spora. Gologrančev načrt ponuja drzno, v dinamičnih secesijskih linijah oblikovano fasado. Če bi bil izveden, bi predstavljal lep primer secesije po vzoru Victorja Horte ali Hectorja Guimarda, seveda v predelani, dunajski inačici. Pritlični del okrog glavnega vhoda in obeh lokalov je bil zasnovan v bogati vegetabilni dekoraciji, dopolnjeni s steklenimi površinami izložb. Nadstropni del naj bi bil okrašen s kombinacijo gladkega in grobega ometa in s krepkimi, valovitimi linijami stopničasto oblikovanega zidca, ki bi obrobljal okna. Os stavbe bi bila poudarjena s širšimi okni, z volutnim okrasom prvega nadstropja in s plitvim strešnim čelom.

Da so zgledi za takšno dinamično oblikovano fasado do Golograncu prišli z Dunaja, dokazuje primerjava s fasado stavbe na Radtenbachergasse št. 81 na Dunaju.² Zanimivo je, da je motiv valovnice nad okni uporabljen tudi pri vili Košenina v Vrskem, le da je tam poenostavljen v plitev pas v ometu. Zato projekt zanjo lahko pripišemo ali samemu Golograncu ali pa domačemu zidarju, ki je sicer delal pri celjskem stavbeniku in je hkrati gradil hiše v domačem kraju.

Pri Joskovi hiši, kot je danes pred nami, je Pruckner od prvotnega načrta ohranil samo motiv strešnega čela, obrobljenega z voluto in obdanega z dvema slopoma. Znotraj čela je, podobno kot pri Golo-

grančevem načrtu, potlačena ovalna odprtina. Fasada površina je, v nasprotju s prvotnim načrtom, statična, umirjena. Okrasje je sicer secesijsko, vendar sodi v tisti del secesijskega besednjaka, ki črpa iz historičnih dekorativnih vzorcev. V našem primeru je to rastlinski motivika v obliki stiliziranega akanta in cvetov. Uporabljene so tudi volute, obroči za tkanine, čopi, konzole in kar je še takih elementov. In kar je najpomembnejše, vsa dekoracija je na fasado dokaj enakomerno "prilepljena". Zdi se, kot da je arhitekt iz priložnosti jemal vzorce in jih po fasadi razporejal tako dolgo, da je bila površina vizualno zapolnjena.

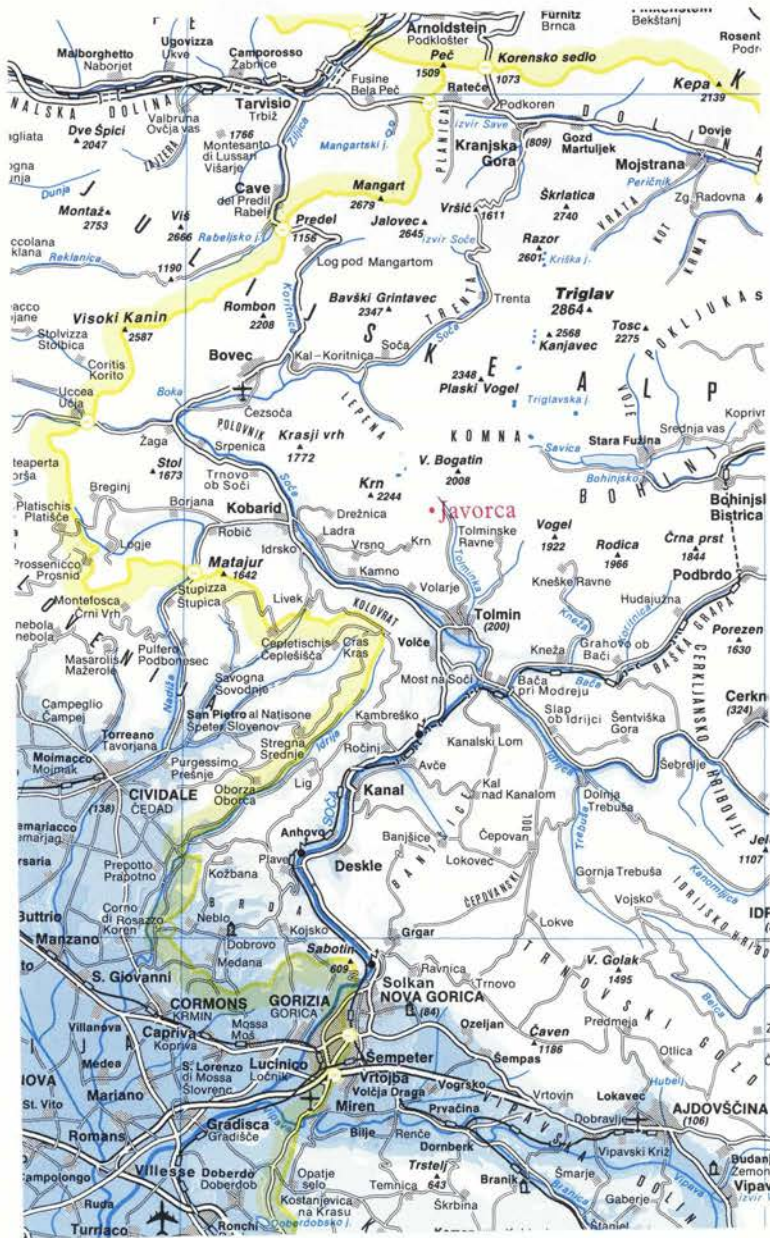
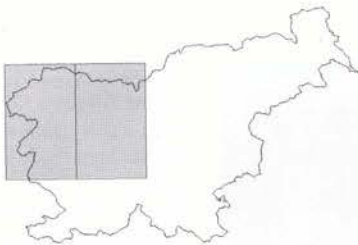
Skratka, hiša pomeni kompromis med modnim okusom malomeščanskega naročnika in predstavami provincialnih uradnikov o tem, kje so meje "moderne arhitekture". Joskova hiša dokazuje, da so meje modernosti natanko tam, do koder seže modni okus provincialnega središča, v našem primeru deželne prestolnice Gradca.

Literatura:

Janko Orožen, Posestna in gradbena zgodovina Celj, *Bilten občinskega ljudskega odbora Celje*, Celje, 1957, str. 51-52; Peter Povh, Celjska arhitektura v 19. stoletju, *ZUZ, n.v.*, 9, 1972, str. 111.

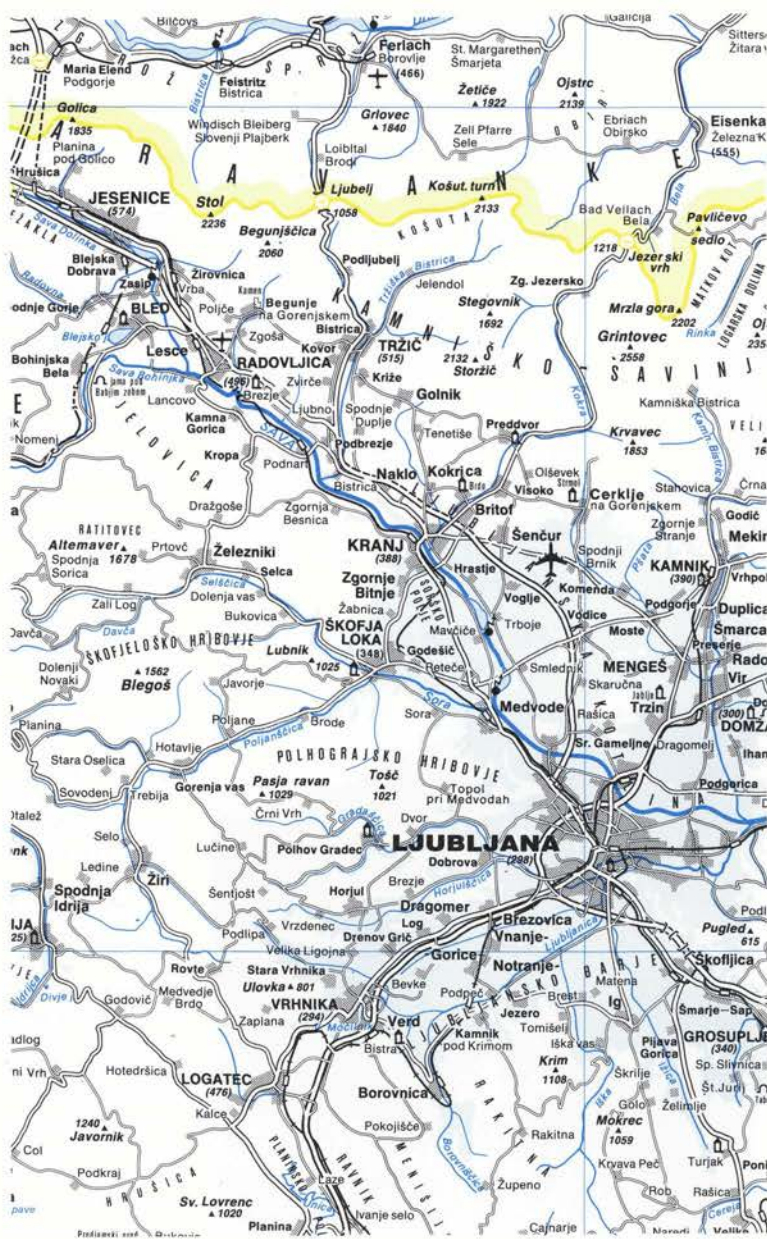
¹ Prucknerjev načrt je datiran (maj 1906) in podpisan. Parafiral ga je tudi izvajalec gradbenih del, to je Wilhelm Hiegersperger.

² Elisabeth Koller Gluck, *Unbekannter Jugendstil in Wien: Fassaden*, Dunaj, Editions Tusch, 1983, str. 52.

Javorca

Spominska cerkev sv. Duha

Spominska cerkev sv. Duha

128 km

100 B1

B3

Pološka planota nad Zatoľminom

Leto načrta in dokončanja:

1916

Avtorji:

Remigius Geyling - avtor arhitekture in dekoracije

Geza Jablonsky - gradbenik in vodja del

Anton Perathoner - leseni del oltarja

Investitorji:

vojaki 3. gorske brigade avstro-ogrsko vojske

Stavbni tip:

triladijska bazilikalna cerkev

Spominska cerkev je celostna umetnina v najboljši tradiciji dunajske secesije. Stoji v izjemnem naravnem okolju Julijskih Alp, v stranski dolini nad izviro Tolminke. Njen nastanek je tesno povezan z dogajanjem na soški fronti v prvi svetovni vojni. S svojimi rokami in s prostovoljnimi prispevki so jo namreč zgradili avstroogrski vojaki, bojujoči se na tem delu fronte, in to zato, da bi ohranili spomin na mrtve tovariše. Načrte za celoto je izdelal avstrijski slikar in scenograf Remigius Geyling (1878-1974), zanimiva umetniška osebnost. Slikarstvo je študiral na dunajski šoli za umetno obrt (kjer je bil od leta 1926 dalje profesor) in na münchenski akademiji.¹ Kot nadporočnik avstrijske vojske se je od leta 1915 do 1918 boril na soški fronti. Tehnični stavbni del zamisli je prispeval poročnik Geza Jablonsky, ki je tudi vodil gradnjo.

Cerkev stoji na pobočju, v tem delu zravnanim v umetno teraso, do

katere vodijo monumentalne stopnice. Na razgledni točki ob cerkvi je urejena terasa s pergolo, kar še posebej poudarja, da je tu kraj miru in posebne zbranosti.

Sv. Duh sodi v tip nepravne triladijske bazilike s pravokotnim prezbiterijem, katerega zgornji del je petkotno zaključen, in odprto vhodno lopo. Spodnji del cerkve je sezidan iz nepravilnih blokov kamna, ki so ga vojaki lomili v neposredni bližini. Iz enakega gradiva so zgrajene ograje stopnišča in terase. Tako se zdi, kot da cerkev "raste" iz skalne podlage. Na mogočnem kamnitem talnem zidu sloni zgornji leseni del konstrukcije. Zunanje in notranje ogrodje je iz macesnovih tramov. Robovi tramov na zunanjščini so obtesani v cikcak liniji, tako da celota spominja na skandinavsko ljudsko arhitekturo. Nad vhodom se iz glavnega stavbnega telesa dviguje osmerokoten sedlast zvonik s prišiljeno streho. Na njegovem podstavku je tabla s sončno uro in dvojnimi grbom Avstro-Ogrske. Na stranskih fasadah in po prezbiteriju so med okni nameščene table z grbi vseh dvajsetih dežel monarhije.

Notranjščina je dvoranski prostor, ki ga v ladje in traveje deli osem tramov. Dva tramova podpirata slavoločno preklado. Srednja ladja je nekoliko višja od stranskih, vendar nima svetlobnega nadstropja. Okna so razporejena v zgornjem delu zunanjega ostenja. Nad vhodom je "okno v nizu", ki kaže na vpliv glasgovske šole. Svetloba oken proseva skozi barvna stekla.² Skupaj z barvno dekoracijo tramovja, stropa in sten ustvarja ubrano občutje. Spodnji del prostora je temnejši, zgoraj kraljujejo modri odtenci z zlatimi poudarki. Proti prezbiteriju vse bolj prevladujeta bela in zlata. Oltar je belo in zlato obarvan, strop prezbiterija je iz belih plošč.

Poslikava tramov, plošč na ostenju in kaset na stropu preigrava geometrično motiviko, sorodno barvam in motiviki arabskih keramičnih ploščic. Osnovni dekorativni in simbolni lik je enakokraki križ, iz njega sta izpeljana kvadrat in romb. Ker je dekoracija risana prostoročno, ne deluje monotono, mehanično. Barve so v le

enem odtenku, vendar njihove vizualne kombinacije in svetloba barvnih stekel ustvarjajo vedno drugačne, prelivajoče se tone. Oprema je sestavni del celote, načrtovana "iz ene roke", iz materialov, ki so bili na voljo, in v tehnikah, zastopanih v vojaški službi (kovanje, tesanje, struženje). Zanimive so kovane roke svetilk, pritrjene na nosilne tramove, in oltarni svečniki, izdelani iz lesa. Finejši, rezbarski del naloge, to sta relief Križanega z angeli na vratih tabernaklja in dekoracija oltarja, je opravil Južni Tirolec Anton Perathoner. Edini del opreme, ki je bil po besedah samega Geylinga narejen drugje,³ je oltarni mozaik sv. Duha, sestavljen iz steklenih kamenčkov. Mozaik tvori osrednje polje oltarja v obliki križa. Na desni in levi slavočno steni sta nameščeni visoki oljni slike na platnu, ki prikazujeta angela - adoranta. Naslikal ju je Remigius Geyling.

Posebnost cerkve je njena sporočilnost. K temu poleg arhitekturnih,

slikarskih in umetnoobrnih stvaritev prispevajo številni napisi, nameščeni na pročelju in v notranjščini. Tudi tipografija je tukaj umetniško delo. Napisi sporočajo osnovne podatke o tretji gorski brigadi, o njenih poveljnikih, o avtorstvu cerkve, o datumu položitve temeljnega kamna (1. marec 1916) in o njenem dokončanju (1. november istega leta). Napis pod grbom monarhije - *Indivisibiliter ac inseparabiliter* opozarja, da so se to bojvali možje različnih narodnosti in ver, ki so prišli iz vseh avstro-ogrskih dežel. Napis na vrhu slavočne stene oznanja namen graditeljev, da bi "... v cerkvi spravili in ohraniti imena naših nepozabnih junakov s Slemena, Mrzlega in Vodil vrha..."⁴. Res je notranjščina kot knjiga, v kateri so zapisana imena tisočerih padlih. Spodji del sten ladje pokrivajo hrastove deske, iz katerih so bili sicer narejeni zaboji za topovske granate. Nanje so vojaki več kot tri mesece vžigali imena svojih mrtvih tovarišev. Ko so cerkev v začetku osemdesetih let obnavljali, so jih našli dva tisoč osemsto. Ker je med boji zmanjkalo prostora na stenah, so dodatne plošče pritrčili na tečaje in se odpirajo kot listi knjige.

Zaradi uporabe državnih simbolov bi površni opazovalec Javorco lahko označil kot poveljevanje monarhije. Vendar je resnica drugačna. Nad dvojnimi državnimi grbom je pomenljiva besedica *Pax*, nad njo je sončna ura kot simbol minljivosti človeškega in stalnosti

narave. Morda najbolj pretresljiv je napis, ki ohranja spomin na italijansko obnovo cerkve iz leta 1934⁵ in se glasi: *Ultra cineris hostium ira non superit* (Onkraj pepela sovragov jeza premine).

Literatura:

Eine Gedächtniskirche von Remigius Geyling, *Der Architekt: Wiener Monatshefte für Bauwesen und dekorative Kunst*, XXI, 1916-1918, str. 84-88;

Tavano Sergio, Memoria "Jugendstil" per caduti senza ricordo, *Da Iniziativa Isontina*, 93, 1989, 2, str. 91-98.

¹ *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler des XX. Jahrhunderts*, Leipzig, E.A. Seemann, 1963, 2. zv., str. 235.

² Geylingovi predniki, in tudi njegov oče Rudolf, so bili steklarji na Dunaju. Zato ne preseneča, da je tudi Remigius obvladal tehniko in umetnost vitražev. *Remigius Geyling*, Dunaj, Wiener Bibliophilen-Gesellschaft, 1974, (Künstler und Literaten: Gezeichnet in Wien um 1900), str. 5.

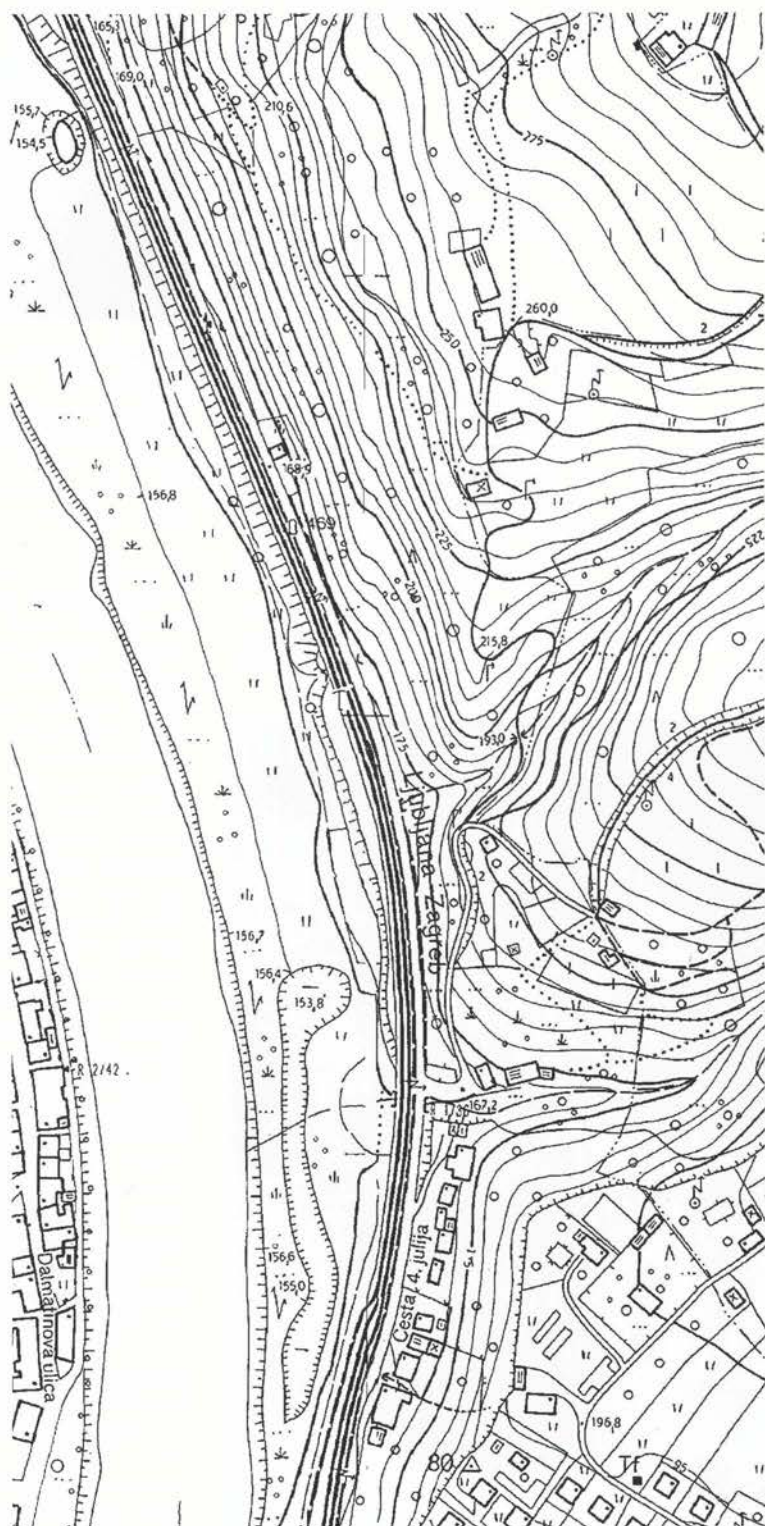
³ *Der Architekt*, XXI, 1916-1918, str. 86.

⁴ Ihr unvergesslichen Helden vom Sleme, Mrzli vrh und Vodil vrh deren Namen dieses Haus birgt und bewahrt!.

⁵ Napis nosi letnico A. XII E. F.

Krško

Hartmanova hiša

Krško

Hartmanova hiša

98 km
154 C2
G4

Cesta krških žrtev 18

Leto dokončanja:

1908

Avtor in izvajalec:

Valentin Scagnetti

Stavbni tip:

meščanska hiša v nizu

Viri:

ZAL Reg I, fasc. 1488, fol. 744,
fasc. 1743, fol. 371.

Valentin Scagnetti (1876-1922) v naši zgodovini arhitekture še nima pravega mesta. Res da ni bil šolan arhitekt. Tako kot marsikateri stavbenik svojega časa je dokončal "samo" stavbni oddelek graške obrtne šole. Njegovo delo ni raziskano. Vemo le, da je v Ljubljani leta 1909 dobil dovoljenje, da odpre gradbeno obrt.¹ Do svoje smrti leta 1922 je bil predvsem gradbenik - izvajalec. Pred prihodom v Ljubljano je v posavskem delu Kranjske in Štajerske projektiral in hkrati izvajal gradbena dela. V svoji vlogi za dodelitev koncesije za stavbno obrt v Ljubljani je navedel, da je zgradil mnoge zasebne in javne stavbe, med drugim cerkve v Cerkljah, v Podbočju pri Kostanjevici, v Teharjah in šolo v Šentjurju na Polju. Pri cerkvenih nalogah je bil verjetno le izvajalec. Tako

za cerkev sv. Martina v Teharjah (1906-1907) vemo, da je bila zgrajena po načrtih graškega arhitekta Adolfa Wagnerja.² Cerkev sv. Marka v Cerkljah je bila zgrajena leta 1905 in cerkev sv. Križa v Podbočju leta 1907.

V Krškem je v prvem desetletju novega stoletja nastalo kar nekaj secesijskih stavb. Med njimi je najbolj zanimiva Hartmanova hiša na glavnem mestnem trgu. V njeni fasadi zaznamo odmev hoffmannovske geometrijske secesije. Fasada je nesimetrična. Levi, ožji del, ima trikoten zatrep, desni pa raven strešni venec. Dvodelnost fasade je verjetno posledica tega, da sedanje stavbišče zajema dve starejši parceli. Levi del učinkuje bolj klasicistično, desni v duhu "geometrijske" secesije. Na stavbenikovo furlansko poreklo spominja podstrešni mezanin z nizom okenc. Fasada ima v ometu izvedeno arhitekturno okrasje, ki posnema druge materiale, na primer kamen in keramične ploščice. Poleg tega so iz ometa tudi običajni arhitekturni elementi, venčni zidci, dekorativne podokenske table, obrobe. Žal je zaradi velike zanemarjenosti in dotrajnosti fasada osiromašena skoraj do nerazpoznavnosti. Izginili so vsi drobni detajli, kot na primer pozlačeni deli okrasja.

Posebej velja opozoriti na del fasade z vhodom. Vhodna vrata so enostavne, pravokotne oblike, brez obrob. Vratnice so lesene, belo pobarvane. Spodnji del je obit z zeleno pobarvano pločevino. Vanjo so vtolčene letnica 1908 in začet-

nici VS (Valentin Scagnetti). Zgornji rob pločevine je valovito zaključen in še dodatno zmeščan z dekorativnimi aplikacijami iz istega materiala.

Nad vhodom je balkon z lepo secesijsko kovano ograjo, oblikovano v značilnih secesijskih valovnicah, ki jo poživljajo pozlačeni detajli. V notranjščini naj opozorim na lepa jedkana stekla z obrobo v dinamičnih linijah in na keramični tlak v vhodni veži.

Hartmanovo hišo smo izbrali za predstavitev v pregledu secesije zato, ker nam govori, kako so

najbolj napredne pobude z Dunaja odmevale v provincialnem okolju, in ker je delo domačega stavbenika. Zato si hiša zasluži, da bi jo primerno obnovili in ji povrnili nekdanji lesk.

Literatura:

Vlado Valenčič, Ljubljansko stavbeništvo od srede 19. do začetka 20. stoletja, *Kronika*, 1970, str. 140.

¹ ZAL, Reg I, fasc. 1488, fol. 744.

² Jože Curk, *Topografsko gradivo: I. Sakralni spomeniki na območju občine Celje*, Celje, Zavod za spomeniško varstvo, 1966, str. 97. Curk prinaša podatek, da je bil poleg Scagnettija izvajalec del na tej cerkvi tudi Ferdinand Gologranc.

Baroničina hiša

112 km
42 A2
G2

Prežihova ulica 8, Smetanova ulica 25

Leto načrta - leto dokončanja:

1902 - 1903

Avtor in izvajalec:

Fritz Friedrigger

Investitor:

baronica Emma Mixich Rast

Stavbni tip:

najemna stanovanjska stavba

Viri:

PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ma/163.

Fritz (Friedrich) Friedrigger se je podpisoval kot "arhitekt in stavbenik", vendar ne vemo, kakšno šolanje je imel za seboj. Deloval je le v Mariboru. Leta 1897 je dobil koncesijo za opravljanje stavbarske obrti, leta 1905 pa je bil izbrisan iz obrtnega registra.¹ Njegovo podjetje je včasih nastopalo samo kot izvajalec gradbenih del.

Po letu 1901 je Friedrigger našel tržno nišo v novem secesijskem slogu. Tako so istega leta, to je 1902., nastali trije njegovi secesijski projekti, in sicer za preureditev fasade starejše hiše na Koroški cesti 6², za novo najemno stanovanjsko hišo v Ulici kneza Koclja 16³ in za večstanovanjsko hišo baronice Emme Mixich Rast. Vse tri sodijo med "najčistejše" primere novega sloga v Mariboru. Hkrati lahko za vse tri ugotovimo, da gre za oblikovanje, ki želi ustreči želji naročnikov po novostih in zato "prerisuje" posamezne motive iz arhitekturnih revij.

Baroničina hiša stoji na križišču dveh ulic in zaseda dve parceli. Vsaka fasada ima svoj vhod. Prvi,

ožji, je vhod za pešce. Na severno stran je obrnjena veža, ki vozilom omogoča dostop na dvorišče. V vsaki etaži ima stavba po dve večji in štiri manjša stanovanja. Gre torej za značilno mestno najemno stanovanjsko hišo, povrh vsega postavljeno v nereprezentančno predmestje. Tako naj bi njeno prestižno vrednost dvigovalo predvsem oblikovanje zunanjsčine po zadnji dunajski modi.

Tako kot so velevali že vzori v času historizma, je vogal stavbe prisekan. Motiv je secesijsko dopolnjen s segmentnim strešnim čelom, ki ima veliko polkrožno luneto. Po načrtu bi tudi zahodna fasada morala biti okrašena s čelom, vendar to očitno nikoli ni bilo zgrajeno. V drugih podrobnostih realizacija zvesto sledi predlogi.

Izjema je le vhodna veža. Na načrtu je narisano bogato secesijsko okrasje v štuku, medtem ko je realizacija precej skromna in šablonska.

Maske v štuku dajejo fasadi glavni dekorativni pečat. Arhitekt jih je uporabil kot okras pilastrskih kapitelov, konzol pod napuščem in kot "sklepnik" nad luneto. Vsaka vrsta stavbnega člena ima obraz s svojo grimaso - torej so na fasadi tri vrste mask. Zanimivo je, da je eno od njih Friedriger uporabil v veži stavbe na Ulici kneza Koclja. Mavčni kalup je pač bilo treba s pridom uporabiti.

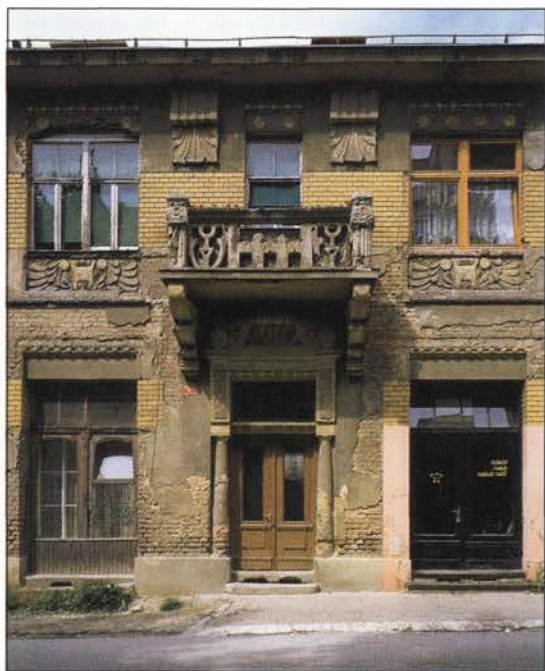
Druga vrsta dekoracije je vzeta iz vegetabilnega secesijskega besednjaka in preigrava znane motive akantovih listov in stiliziranih cvetov. Še najbolj izviren je konzolni motiv balkona na zahodni fasadi. Konzoli sta oblikovani kot segment pahljačasto razporejenih cvetnih listov. Poleg štuka je na fasadi še kombinacija ometa in pasov iz rumene keramike. Kljub vsemu trudu, ki ga je arhitekt vložil v oblikovanje baroničine hiše, prevladuje vtis potlačенosti in neubranosti. Maske, konzole in kapiteli so preveliki za enonadstropno stavbo. Ne moremo se znebiti občutka, da je arhitekt kalupe zanje dobil na razprodaji kakšne dunajske štukaterske delavnice, ki je okrasje pač

dimenzionirala glede na širino dunajskih krožnih cest in na petnadstropno višino najemnih stanovanjskih blokov.

Ne glede na takšne pomisleke velja, da je baroničina hiša za Maribor pomembna, saj dokazuje, kako je "secesija oplazila Maribor". Žal je stavba tudi žalostna priča odnosa mesta ob Dravi do stavbne dediščine. Zdi se, da le še štukirano okrasje in keramične obloge stavbo držijo skupaj in preprečujejo, da bi se zrušila.

Literatura:

Iztok Premrov, Arhitektura devetnajstega stoletja v Mariboru, ČZN, n. v., 10, 1974, str. 371.

¹ PAM, fond Obrtni register Maribor (529 stavbne obrti 1865-1909).

² PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo Ma/352.

³ PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo Ma/1795.

Dekliška ljudska in meščanska šola

112 km
42 A2
G2

Cankarjeva ulica 5

*Sinonim:*Osnovna šola Ivana Cankarja
Leto načrta - leto dokončanja:
1913 - 1917*Avtor:*

Mestni stavbni urad Maribor

*Izvajalci:*Rudolf Kiffmann - gradbenik,
Janesch & Schnell, gradbeno podjetje iz Gradca - železobetonska konstrukcija stropov*Investitor:*

Mestna občina Maribor

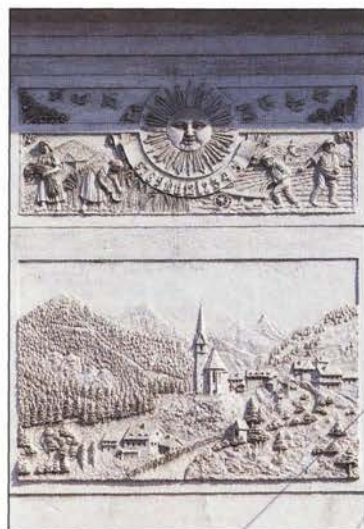
Stavbni tip:

šola

Viri:

PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ma/58, fond Gradbeni urad Maribor 1850-1919, 123.3.

Dekliška šola v Mariboru nam zastavlja vprašanje o avtorstvu. V gradbenem spisu so ohranjeni le načrti s pečatom mestnega stavbnega urada in graškega gradbenega podjetja Janesch & Schnell. Podjetje je bilo specializirano za gradnjo železobetonskih konstrukcij. V skladu s tedanjimi avstrijskimi gradbenimi predpisi so morale imeti vse javne zgradbe, med njimi tudi šole, ustrezno nosilnost. To so omogočali železo-

betonski stropovi, grajeni po različnih patentih. Vgrajevale so jih za to pooblaščen podjetja, med njimi tudi Janesch & Schnell. Isto podjetje je med drugim vgradilo stropove v deški ljudski šoli na ljubljanskih Prulah (Ciril Metod Koch, 1910-1911).¹

Nič nenavadnega ni, če je mestni stavbni urad pripravil načrte za šolo, za katero je bila investitor mestna občina. Takšen primer imamo v Gradcu pri mestni ljudski šoli na Grieskaiu št. 62, zgrajeni v dveh etapah v letih 1904 in 1910.² Graška šola je primer utilitarne gradnje brez posebnih oblikovalskih hotenj. Zato je na mestu vprašanje, ali je bil mariborski gradbeni urad sposoben pripraviti arhitekturno zasnovo in izvedbeni projekt za tako ambiciozno stavbo, kot je šola v sedanji Cankarjevi ulici. Tako lahko v rubriko arhitekt pri tej stavbi vpišemo: avtor ni znan.

Stavbna celota je premišljena oblikovana glede na padajoče zemljišče in na razmeroma ozko ulico, ki v času gradnje šole še ni bila v celoti obzidana. Stavba je obrnjena predvsem "navzven", na ulico. To pomeni, da je poudarjena njena reprezentančna vloga, ki ustvarja mestno podobo. Ker je ulica ozka, simetrična zasnova ne bi imela pravega učinka. Zato je arhitekt uporabil drugačne prijeme. Za gledalca, ki prihaja z glavne prometnice, sedanje Partizanske ceste, ponuja stranska fasada bogato reliefno dekoracijo.

Za poglede od severne strani se celota kaže kot slikovito nizanje stavbnih členov. Fasadni niz je tako sestavljen iz treh nesimetričnih delov. Stranska dela sta zaključena s trikotnima strešnima čeloma, srednji ima raven strešni venec.

Na zunanjščini šole je veliko skulpturalnih dodatkov. Najbolj opazen je velik relief na južni fasadi. Prikazuje idilično pokrajino,

vasico z gotsko cerkvico v podnožju gozdnatega hriba. Nad prizorom je polje s sončno uro. Ob njej sta prizora s kmečkimi opravili. Nad pritličjem so na glavni fasadi štirje manjši reliefni prizori iz Grimmovih pravljic Rdeča kapica, Trnjuljčica, Pepelka in Sneguljčica. Med okni prvega nadstropja so reliefi s cvetličnimi lončki in v zatrepih dekliški sprevodi. Portalni segmentni lok sloni na štirih stebrih in je okrašen z rožnim grmom, ki poganja iz dveh vaz. Pri mariborski šoli so njeni ustvarjalci zelo dobesedno vzeli priporočilo šolskih oblasti, da mora šola nuditi estetski videz in s svojim okrasjem spodbudno vplivati na mladi rod.³

Arhitekturo dekliške šole bi težko slogovno opredelili. Še najbliže resnici je ugotovitev, da gre za kombinacijo novega realizma, secesije in domačijskega sloga. Slednji se kaže predvsem v vzgojni ikonografiji reliefnih prizorov. Novi realizem je viden v kubičnosti mas, v osnovni tektoniki in v fasadni členitvi, ki gradi na arhitektonskih, nedekorativnih učinkih. In kaj je na stavbi secesijskega? Opozorim naj na tri stvari. Prva je, da secesija zaradi svoje internacionalnosti v Mariboru tistega časa ni bila zaželena, kot kaže primer Velike kavarne na Glavnem trgu. Zato ne preseneča, da je tudi pri dekliški šoli omejena le na posamezne oblikovane kovane mreže v nadsvetlobnici nad glavnim vhodom in še bolj izrazito vratnice glavnega vhoda. V zgornjih tretjinah vratnih

Literatura:

Jože Curk, Urbana in gradbena zgodovina Maribora, *Maribor skozi stoletja*, Maribor, Obzorja, 1991, str. 543, 545.

kril so odprtine zamrežene s kovano mrežo v obliki stiliziranih dreves z viticami. Secesijsko je tudi menjavanje ometov v različni teksturi od najbolj grobega, temnega, do belega, zaglajenega, ki obroblja okna. V notranjščini, ki je sicer funkcionalno oblikovana, brez dekorativnih detajlov, izstopajo balustrade obeh stopnišč in galerije v telovadnici in pa lepa secesijska lončena peč v enem od pisarniških prostorov. Končno, v širšem pomenu, je secesijsko tudi zavračanje historizma, saj arhitekt zavestno ni uporabil oblik, prevzetih iz besednjaka historičnih slogov devetnajstega stoletja.

¹ Vlado Valenčič, Ljubljansko stavbeništvo od srede 19. do začetka 20. stoletja, *Kronika*, 1970, str. 145.

² *Österreichische Kunsttopographie: Die Kunstdenkmäler der Stadt Graz - Die Profanbauten des IV. und V. Bezirkes*, Dunaj, Anton Schroll, XLVI zv., str. 218.

³ Vincenc Žnidar, Šolske zgradbe nekdanj in danes, *Šolske zgradbe v obdobju 1775-1966*, Ljubljana, Slovenski šolski muzej, 1967, str. 25-26.

Maribor

Vila Welley

112 km
42 A2
G2

Cankarjeva ulica 30

Leto načrta in dokončanja:

1907

Avtor in izvajalec:

Ubaldo Nassimbeni

Investitor:

Josefine Welley

Stavbni tip:

stanovanjska vila

Viri:

PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ma/8.

V severovzhodnem predmestju Maribora, pod Piramido, je v zadnji četrtini devetnajstega stoletja nastala reprezentančna stanovanjska četrt. Osnova zanjo je bila pravokotna mreža ulic, kot jo je načrtal regulacijski načrt iz leta 1875. Bliže središču so gradili nize dvonadstropnih najemnih stanovanjskih hiš, medtem ko so bile obrobne ulice namenjene stanovanjskim vilam. Če sta pri najemnih stanovanjskih hišah veljala za zgled dunajski in graški Ring, so pri vilah devetdesetih let in s preloma stoletja govorili o "Cottage stilu". Izraz je v avstrijske dežele uvedlo leta 1872 ustanovljeno dunajsko združenje Cottage Verein.¹ Vendar v Mariboru ni mogoče govoriti o vrtnem mestu, temveč le o "per partes" nastajajoči vilski četrti.

Vile v mariborskem Graškem predmestju sodijo v širši krog romantičnega historizma, kjer prevladujejo novi barok, nova nemška renesansa z elementi klasicizma in slikovite mešanice različnih predlog. V prvem desetletju našega stoletja se je mednje začela vpletati tudi secesijska dekoracija, vendar nikoli

ni prevladala nad tradicionalnimi prijemi. Tako je vila Welley edina, za katero lahko brez zadržka uporabimo oznako secesijska.

Stavbno telo je oblikovano v skladu s splošno veljavnimi predstavami o prostostoječi stanovanjski hiši v vrtu. Nanj je "prilepljeno" vegetabilno secesijsko okrasje. Večkrat je ponovljen motiv velikih rozet, povezanih s trakovi. Trakovi v ovalnih linijah obkrožajo okna prvega nadstropja. Drugi motiv je motiv palmete z uvitimi listi, ki obroblyajo okrogel medaljon. Na enem od vogalov stavbe je zanimiva reliefna dekliska glava s cvetličnimi kitami. Vsa ornamentika je izvedena v štuku in rumeno pobarvana, tako da kontrastno odstopa od sivomodre podlage.

Za gradbene razmere v majhnih mestih, kakršen je bil Maribor, je značilno, da je vila večstanovanjska, v našem primeru celo tristanovanjska, z lokalom v vogalu pritličja. Druga zanimivost je, da je stavbenik Ubaldo Nassimbeni, ki je tudi avtor projekta, skušal enako dekorativno shemo "prodati" tudi šolskemu profesorju Johannu Krenu za njegovo vilo ob Kajuhovi ulici 11. Toda načrt je moral spremeniti, tako da je Krenova vila okrašena z bolj klasičnimi motivi, kot so maske, girlande in krogljčni nizi.

¹ Renate Wagner Rieger, *Wiens Architektur im 19. Jahrhundert*, Dunaj, Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, 1970, str. 215-216.

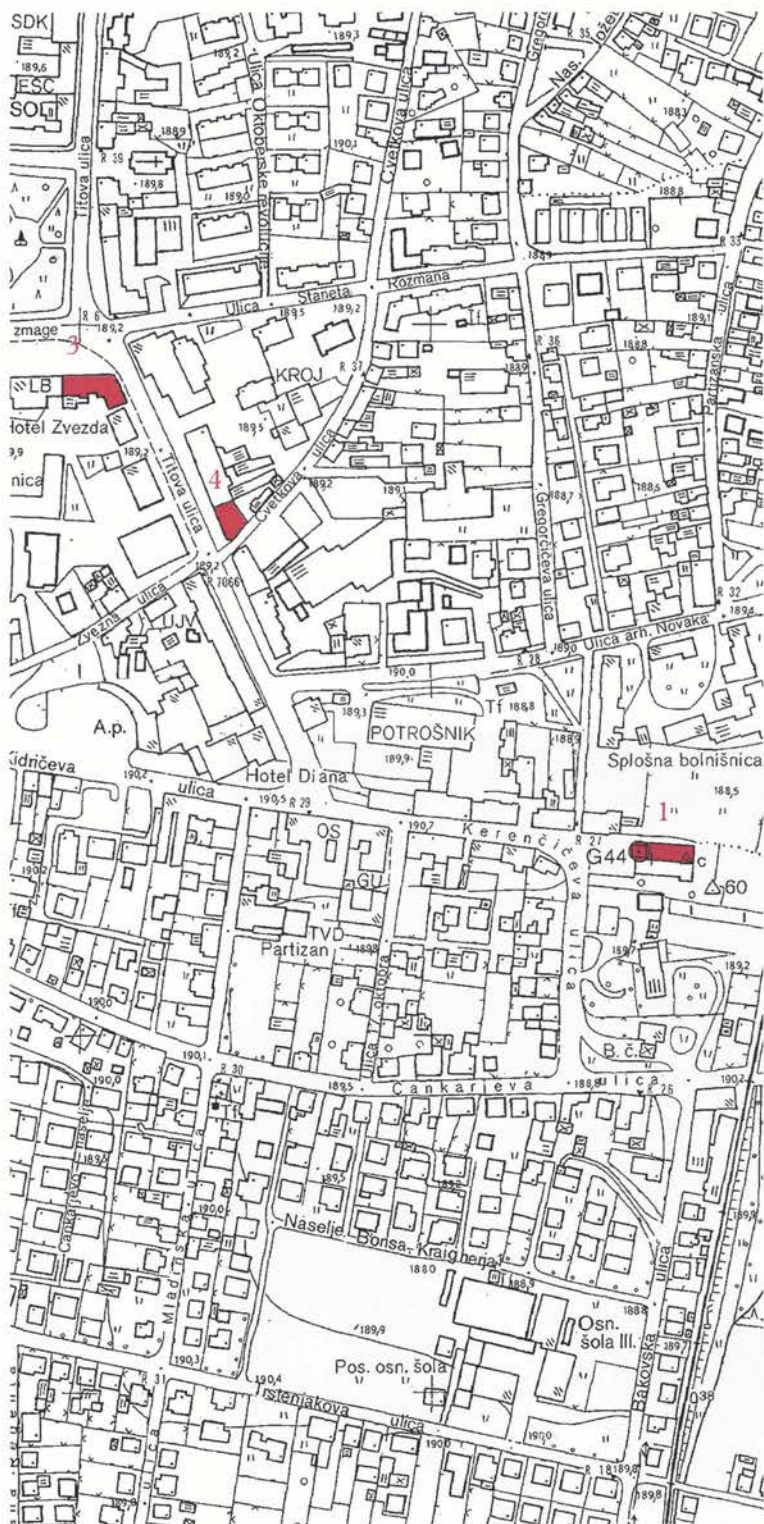
Literatura:

Borut Rovšnik, Stilni razvoj
ornamenta na fasadah v Sloveniji
od 1895 do prve svetovne vojne,
ZUZ, n.v., XVI, 1980, str. 46.

Murska Sobota

- 1 Cerkev sv. Nikolaja
- 2 Deška meščanska šola
- 3 Hotel Dobrai
- 4 Hranilnica južne Železne županije

Murska Sobota

Cerkev sv. Nikolaja

Gregorčičeva ulica 2

171 km
21 B2
H2

Leto načrta - leto dokončanja:

1909 - 1912

Avtor:

László Takác

Izvajalci:

ing. Károly, gradbeno podjetje iz Budimpešte - železobetonska konstrukcija

L. Mátrai, kipar iz Budimpešte - lesena prižnica

Investitor:

katoliška župnija Murska Sobota

Stavbni tip:

triladijska cerkev z vzhodnim zvonikom

Viri:

PAM, fond Okrajno glavarstvo MS, I. 2658/1910.

Sv. Nikolaj je Takáczevo najpomembnejše delo. Vemo sicer, da je leta 1913 projektiral neko cerkev v Kecskemetu in leto kasneje sodeloval na natečaju za cerkev v Budimpešti, posvečeno cesarju Francu Jožefu I. Vendar teh načrtov ne poznamo, niti ne vemo, ali so bili uresničeni. Sicer je v bližnjih Puncicah Takác leta 1909 preuredil baročno evangeličansko cerkev.

Izvedbeni načrti za katoliško župno cerkev v Murski Soboti nosijo letnico 1909, medtem ko je bil

idejni načrt verjetno leto starejši. Leta 1910 je soboški župnik za prošil za gradbeno dovoljenje za novo cerkev "...po skoraj popolni odstranitvi stare". Gradnja je bila končana leta 1912, oprema notranjščine pa leta 1914. Časovni zamik med nastankom projekta in odločitvijo o gradnji si lahko razlagamo s tem, da je bilo treba zbrati finančna sredstva. Verjetno je k odločitvi o gradnji prispevalo tudi prestižno tekmovanje, ki ga je spodbudila leta 1909 začeta gradnja evangeličanske cerkve ob Glavni ulici (projektant budimpeštanski arhitekt Ernő Gerey).

Katoliška cerkev sv. Nikolaja je v Takáczevi predelavi monumentalna arhitektura. Postavljena je v os Slomškove ulice, v zamiku Gregorčičeve ulice. Njeno zahodno pročelje je preračunano za poglede od daleč in kot glavni poudarek pravokotnega trga med župniščem in cerkvijo. V širšo silhueto mesta se vrisuje visok korni zvonik, ki po višini in slokosti tekmuje z novogotskim zvonikom evangeličanske cerkve.

Parlament Imreja Steidla v Budimpešti je, podobno kot pri marsikaterem drugem evropskem narodu, novo gotiko povzdignil med nacionalne sloge devetnajstega stoletja. Temu je sledila gradnja mnogih madžarskih cerkva, tako tudi evangeličanske v Murski Soboti. V letih 1896 in 1904 so Madžari v bližnjem Jaku ob obsežnih restavratorskih delih na samostanski cerkvi sv. Jurija "odkrivali"

romaniko kot enega od zgodovinskih stebrov madžarske arhitekture. Zato ne preseneča, da je tudi Takács za sv. Nikolaja v glavnih potezah prevzel "romansko" zasnovu in precej "romanskih" arhitekturnih detajlov. Cerkev je triladijska bazilika s prečno ladjo, ki je enako visoka kot glavna ladja in enako široka kot vzdolžne ladje. Namesto zahodnih zvonikov ima sv. Nikolaj korni, vzhodni zvonik, ki do višine drugega nadstropja ohranja romanski zvonik, tako značilen za prekmursko srednjeveško stavbarstvo. Sestavni del nove cerkve je tudi stari gotski prezbiterij s freskami.

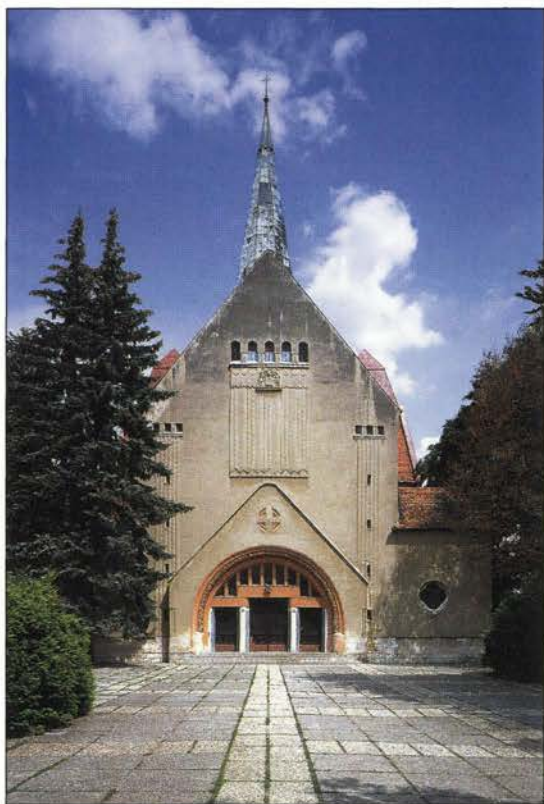
Pri drugih potezah, ki v zunanjsčini in notranjsčini cerkve prevladujejo, lahko govorimo le o spominih na historizem. Tako je glavna fasada tridelna, z visokim trikotnim čelom. Njegovo linijo ponavlja trikotno čelo portala. Portal sestavlja mogočen polkrožen lok, ki počiva na nizkih stebričih, zato daje vtis potlačенosti. Lok je okrašen s plastično akantno dekoracijo v štuku in obarvan z opečnato barvo. Na nizkih stenah stranskih ladij sta nameščeni dve okni v obliki štiri-lista. Plitve navpičnice v ometu še

poudarjajo višino fasade. V zaključku čela je niz arkadnih okenc, pod njimi grb soboških grofov Szapáryjev. Grb iste družine krasi tudi "romanski" portal grobnice, ki je prislonjena k jugovzhodni steni transepta. Portal ponavlja motiv glavnega vhoda v cerkev. Sestavlja ga trikotno čelo, prislonjeno k fasadni steni. V čelo je vrezana ločna odprtina vhoda. čelo sloni na čokatih, nizkih stebrih brez kapitelov in z enotno, zidano bazo. Na vsaki strani vhoda so po štirje stebri. Na fasadah obeh krakov transepta sta veliki ločni okenski odprtini, namenjeni vitražem. Zaradi izjemnih dimenzij dajeta vtis modernosti.

Pomembno je opozoriti na dejstvo, da je Takács v glavni ladji uporabil železobetonsko konstrukcijo v obliki slopov, ki nosijo stropne preklade in ploščo oziroma plitvo kupolo v železobetonu nad križiščem glavne ladje in transepta. Škoda je, da je arhitekt takšno napredno konstrukcijsko rešitev preoblekel z opeko in ometom. Tudi zvonik je nadzidan z železobetonu in obzidan z opeko.

Izrazito secesijska je dekoracija lesenih zunanjih in notranjih vrat cerkve. Notranjost ladje delijo obočni slopi, "okrepljeni" s služniki. Kapiteli so deloma novoromanski, deloma imajo mehko, "topečo se" secesijsko dekoracijo. Kot poroča Stele, je notranja oprema cerkve "... sodobna, po arhitektovem načrtu izvršena in predstavlja solidna kiparska dela v lesu, kovini in kamnu".

Vrnimo se še enkrat k cerkveni zunanjsčini. Opozoriti želimo na to, da je skoraj identičen motiv vhoda, kot ga ima Szapáryjeva kapela, uporabil Aladár Árkay pri svoji Kalvinistični cerkvi šestega okrožja v Budimpešti. Tudi tam stena vhoda počiva na osmih čokatih stebričih brez kapitelov. Razlika je le v tem, da je Árkayjev čelni zaključek vodoraven in da je po celotni površini okrašen z barvitimi secesijskimi keramičnimi ploščicami. Budimpeštanska cerkev spominja na soboško tudi po ozki, trikotno zaključeni fasadi in velikih ločnih oknih na glavni fasadi in fasadah transepta. Pri tem ne gre pozabiti, da je bila Kalvi-

nistična cerkev šestega okrožja
zgrajena med letoma 1911 in 1913
in je torej mlajša od sv. Nikolaja v
Murski Soboti.

Literatura:

Építő ipar, 1911, 14. februar, str. 72;

France Stele, Umetnost v Slovenski krajini, *Slovenska krajina: zbornik*, Beltinci, 1935, str. 26;

Franc Obal, *Arhitektura v obdobju 1900-1941 v Murski Soboti*, Murska Sobota, Kulturni center, 1982, str. 4-5.

Murska Sobota

Deška meščanska šola

171 km
21 B2
H2

Cankarjeva ulica 91

Sinonim:

Osnovna šola II.

Leto načrta - leto dokončanja:

1915 - 1916

Avtor:

Ödön Hochholzer

Investitor:

občina Murska Sobota

Stavbni tip:

šola

poudarja tudi glavni vhod s polkrožnim lokom in s trikotnim nadstreškom. Na fasadi ni odvečnega okrasja. Strešna čela so zapolnjena z arkadnimi linami in zaključena s profilirano obrobo. Fasada je ometana in enobarvno obdelana. Poživljajo jo le polja in pasovi ob oknih, sestavljena iz menjajočega se gladkega in kaneliranega ometa.

Tudi začetje šole je skrbno oblikovano. Telovadnica s svojim ožjim in nižjim zaključkom, strešnim stolpičem in ločno zaključenimi okni spominja na cerkveno arhitekturo. V osi začetja je postavljen stopnišni stolp s piramidasto streho.

Skratka, soboška šola predstavlja lep primer pozne madžarske secesije, ki že nakazuje prehod v funkcionalizem dvajsetih let našega stoletja. Njen arhitekt, Ödön Hochholzer, je bil sicer iz Sombathelyja. Vendar v njegovi stvaritvi vidimo predvsem odmeve budimpeštanske moderne arhitekture, kot sta jo predstavljala Béla Lajta ali Emil Vidor.

Leta 1993 so šoli prizidali dodatne učilnice. K sreči pri tem niso porušili stare telovadnice, kot je bilo prvotno zamišljeno. Novi prizidek je moderno oblikovan. Kljub temu se je v zasnovi in arhitekturnem občutju dobro prilagodil secesijski celoti. Škoda je le, da so v večini starih šol, tako tudi v soboški, v skrbi za varnost otrok že zdavnaj zaprli originalne vhode z glavnih ulic. V Soboti pred opuščenimi vrati raste mogočno drevo. Zato šolske oblasti pozivam,

Stavba meščanske šole v Murski Soboti je bila postavljena zunaj mestnega središča, ob jugozahodni mestni vpadnici. Tukaj je bilo dovolj prostora za dokaj veliko šolsko poslopje. Njegova zasnova je tradicionalna, simetrična, s tlorisom v obliki črke U, pri čemer je levo krilo na dvorišni strani podaljšano s telovadnico.

Tako kot se za šolo spodobi, je celota oblikovana enostavno in pregledno. Okna so pravokotna in na glavni fasadi razporejena v petnajst osi. Da bi tako dolgo in monotono pročelje smiselno uredil, si je arhitekt zamislil tri trikotna strešna čela, torej v osi in nad vogalnima rizalitoma. Os stavbe

naj nekdanje vhode obnovijo. Častljiva šolska vrata naj bodo vsaj simbolično odprta. Ob svečanih priložnostih jih bomo v resnici odpirali, in to z velikim ponosom.

Literatura:

Franc Obal, *Arhitektura v obdobju 1900-1941 v Murski Soboti*, Murska Sobota, Kulturni center, 1982, str. 4;

Razvoj osnovnega šolstva v Murski Soboti, Murska Sobota, Osnovna šola II, 1994, str. 30.

Murska Sobota

Hotel Dobrai

171 km
21 B2
H2

Trg zmage 8

Sinonim:

Hotel Zvezda

Leto načrta - leto dokončanja:

1908 - 1909

Investitor:

Janos Dobrai

Stavbni tip:

hotel

Viri:

PAM, fond Okrajno glavarstvo

Murska Sobota, 4. 1499/1908.

Že na prelomu stoletja je imel gostilničar Janos Dobrai na Glavnem trgu v Murski Soboti hotel, ki se je po lastniku imenoval Hotel Dobrai. V virih je zabeleženo, da so bili v njem koncerti. Lastnik je leta 1903 poleg dovoljenja za hotel, gostilno in opravljanje kočijaške obrti, dobil še koncesijo za kavarniško obrt. Z leti stara stavba očitno ni več ustrezala naraščajočemu prometu, predvsem pa predstavam o urejenem mestnem hotelu. Zato je Dobrai leta 1908 zaprosil za gradbeno dovoljenje za "poslopje hotela, gostilne in stanovanjske hiše". Stavba naj bi v pritličju imela gostinske lokale, v nadstropju pa hotelske sobe. Zgrajena naj bi bila iz opeke in krita s škodlami. Okrajno glavarstvo mu je gradnjo dovolilo.

Ali se v sedanjem hotelu skrivajo ostanki stare stavbe, ne vemo in tudi ni pomembno. V gradbenem spisu ni zapisov o rušenju starega hotela. Danes je pred nami enotno, dokaj veliko hotelsko poslopje z dvema ambiciozno oblikovanima fasadama. Stavba stoji na prometno najživahnejšem vogalu

nekdanjega Glavnega trga in Glavne ulice, kjer je bilo znamenito družabno zbirališče Sobočanov. Vogalna lega stavbe je poudarjena s priskanim vogalom. Tam je bil nameščen vhod v kavarno, vendar so ga kasneje zazidali. Ostal je le še motiv balkona z lepo kovano ograjo v prvem nadstropju.

Obe ulični fasadi se ponašata z bogato dekoracijo v štuku. Prevladujejo secesijsko predelani historični motivi od poenostavljene rustike v pritličju, pilastrske členitve, rokokojskih nadstreškov nad, segmentno zaključenimi okni v pritličju, do konzol pod napuščem, cvetlične in druge vegetabilne ornamentike in obveznih mask. Posebej imenitna in bogato okrašena so polkrožna strešna čela z okroglimi okni in okrasnimi slopi.

Dve čeli obrobljata vogalni rizalit,
še dve krasita daljšo, trško fasado.

Kdo je avtor arhitekture, ni znano. Ker Sobota poleg Lászla Takácza v tem času ni premogla šolanega arhitekta, je investitor moral najeti tujega arhitekta, domnevno iz Budimpešte. Na ohranjenih tlorisih stavbe ni podpisa niti pečata. Večina napisov je v nemščini, tako da ni izključeno avtorstvo nekoga iz avstrijskega dela monarhije. Ko so leta 1909 v hotelu urejali kazino, je načrte za opremo napravil Takácza. Žal se ta oprema in tudi preostala notranjščina hotela zaradi kasnejših preureditev nista ohranili.

Literatura:

Franc Obal, *Arhitektura v obdobju 1900-1941 v Murski Soboti*, Murska Sobota, Kulturni center, 1982, str. 4.

Sinonim:

Faflikova kavarna

Leto načrta - leto dokončanja:

1907 - 1908

Avtor:

László Takác

*Investitor:*Hranilnica južne Železne županije,
d. d.*Stavbni tip:*banka, poslovno stanovanjska
stavba*Viri:*PAM, fond Okrajno glavarstvo
Murska Sobota, 12.4300/1906.

Še v začetku dvajsetega stoletja so ob soboški Glavni, sedANJI Slovenski ulici, stale predvsem pritlične hiše. Takšna je bila tudi leta 1875 zgrajena osnovna šola. Hranilnica in njej nasproti ležeča Bölczova lekarna sta bili prvi nadstropnici. Zgrajeni sta bili v devetdesetih letih. Šele po letu 1907 je ulica pričela dobivati bolj mestno podobo. Največ zaslug za to je imel mladi soboški rojak, sin šolskega ravnatelja in v Budimpešti šolani arhitekt László Takác. V obdobju do začetka prve svetovne vojne so po njegovih načrtih nastale tri stavbe ob Glavni ulici in

sicer Vrataričeva hiša, Hranilnica južne Železne županije in Sömnova hiša. Vse tri lepo kažejo Takáczev razvoj od skromnih začetkov pri Vrataričevi hiši preko mehke mađarske secesije Hranilnice do racionalizma Sömnove hiše, kjer je dekoracija omejena le na določena polja. K mestnemu izgledu ulice je prispeval tudi platanov drevored, ki so ga posadili v skladu z občinskim pravilnikom iz leta 1913 o saditvi dreves ob mestnih ulicah in trgih.

Poglejmo, s kakšnimi prijemi je Takác oblikoval mestno ulico. S Hranilnico je določil novo višino ulične zazidave. Že res, da se je strešni venec prilagodil višini sosednje historistične Bölczove lekarne, vendar je v vogalnem rizalitu fasado potegnil v strešno čelo do višine drugega nadstropja. Že naslednja nova gradnja ob Glavni ulici, to je Karđoševa hiša, je tako lahko obsegala dve nadstropji nad pritličjem in s polkrožnim strešnim čelom že nazkazala višino tretjega nadstropja.

Hranilnica južne Železne županije je uvedla še en pomemben urbanistični poudarek. Zasnovana je tako, da ne ustvarja samo urbane podobe Glavne ulice, temveč postavlja tudi merilo v prečni smeri, to je v Zvezni in Cvetkovi ulici. Ta Takáczeva namera je toliko bolj jasna, če upoštevamo tudi oblikovanje Sömnove hiše, ki leži diagonalno nasproti Hranilnice.

In tretja mestotvorna poteza? Arhitekt je uporabil secesijo in njene oblikovne možnosti kot simbol moderne mestnosti. Obe fasadi sta oblikovani mehko, testeno. Poglejmo stebre ob glavnem vhodu. Omet je oblikovan tako, da imamo občutek, kot da je narejen iz mehkega preлива, ki se pod kovinskimi kapami topi in počasi polzi navzdol. Tudi vratna odprtina je mehko "vtisnjena" v steno. Stena, ki se pod čeli dviga v prvo nadstropje in še više, "valovi" pred očmi mimoidočih. Valovito so oblikovane police oken. Njihova linija navzgor prehaja v valovito oblikovan omet čela in naprej v polkrožno ograjo vogalnega balkona. Skratka, arhitekt je s skrbnim oblikovanjem ometa in arhi-

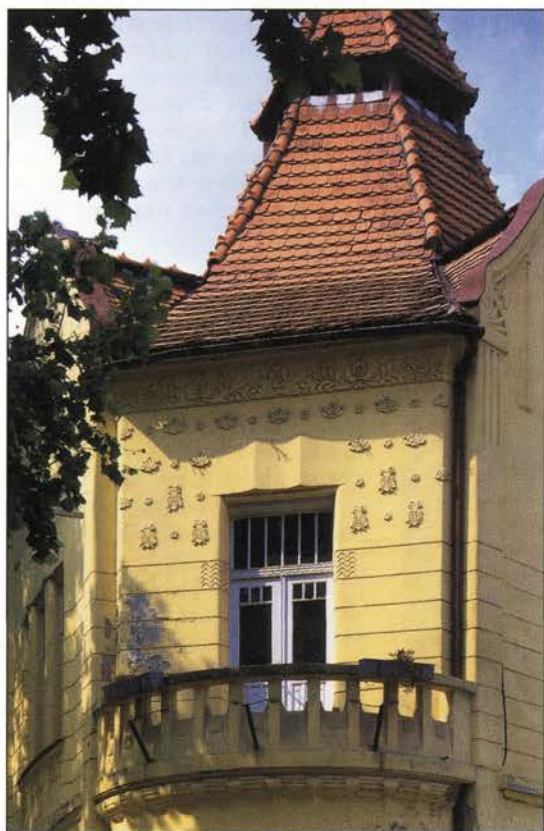
tekturnih detajlov dosegel dinamične učinke, ki jih lahko primerjamo sicer bolj velikopoteznim oblikovanjem Ödöna Lechnerja ali katerega od njegovih učencev.

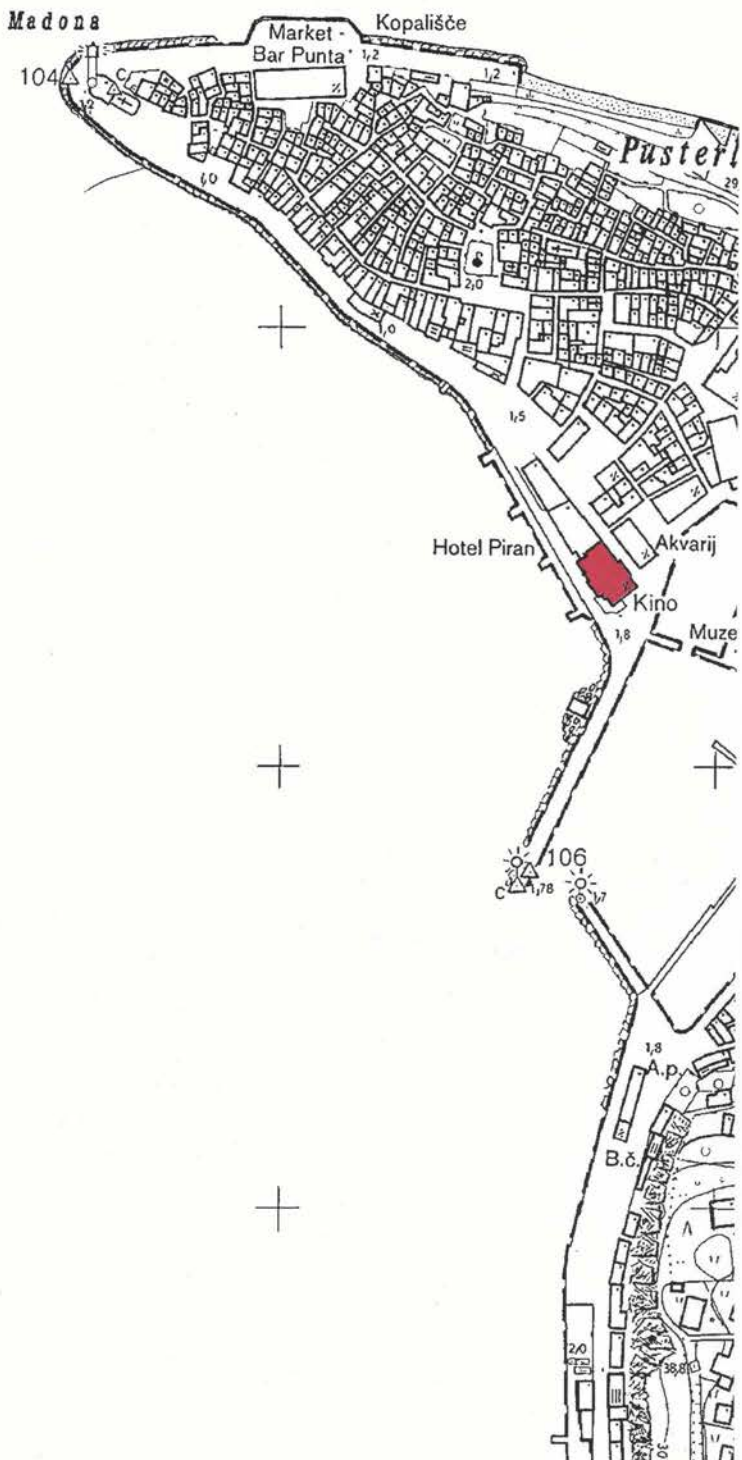
Takác z je, verjetno pod vplivom naročnika, to je delniške družbe Hranilnice, uporabil tudi arhitekturne prvine "madžarskega narodnega sloga". Takšen je "transilvanski" motiv piramidaste strehe, ki je pod vrhom prekinjena z

leseno svetlobnico. Med populistične elemente lahko prištejemo še stilizirane čebele in cvetove v ometu na balkonski steni. In končno, celoten motiv prisekanega vogala, poudarjenega s strešnimi čeli, lahko štejemo za značilno "madžarskega", kar dokazuje tudi soboški hotel Dobrai. Vendar je Takác z takšen obrabljeni motiv oblikoval po svoje, izrazito inventivno. Tako je vogal Hranilnice v pritličju zaobljen, v nadstropju pa prisekan. S tem je arhitekt v prvem nadstropju pridobil pohodno površino polkrožnega balkona. S kombinacijo strešnih čel in potlačene piramidaste strehe vogalnega rizalita je nastala slikovita oblika strešine, ki bistveno prispeva k podobi ulice in mesta.

Literatura:

Franc Obal, *Arhitektura v obdobju 1900-1941 v Murski Soboti*, Murska Sobota, Kulturni center, 1982, str. 5.

Piran

Tartinijevo gledališče

Tartinijevo gledališče

Kidričevo nabrežje 6, Stjenkova ulica 1

123 km

192 B3

B5

Sinonim:

Kino Tartini

Leto načrta - leto dokončanja:

1909 - 1910

Avtorji:

Giacomo Zammattio - izvedbeni načrt,

Gioacchino Grassi - idejni načrt,
Napoleone Cozzi - poslikava stropa
dvorane*Investitor:*

občina Piran

Stavbni tip:

gledališče

*Viri:*PAK-EP, fond občina Piran, zbirka
načrtov.

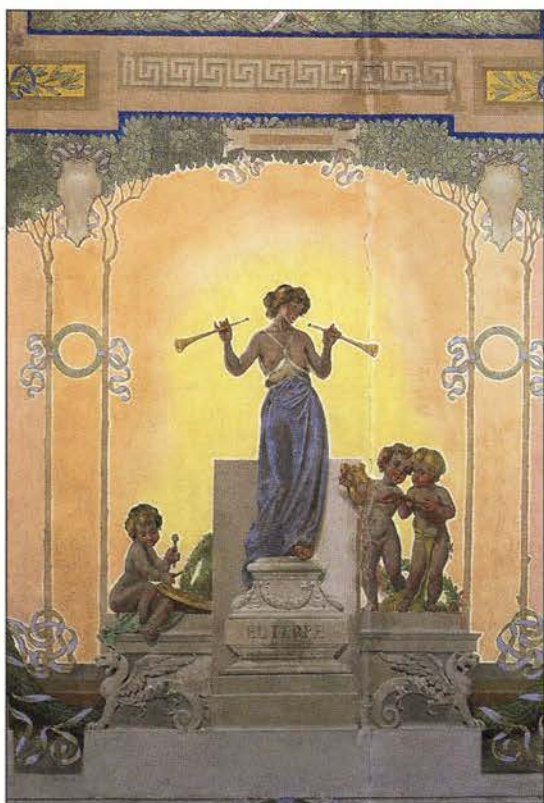
Danes nam gledališče Tartini kaže tako spremenjeno zunanjo podobo, da se sprašujemo, ali pri njem sploh lahko govorimo o secesiji. Šele ogled notranjštine tega zaprtega in zanemarjenega objekta nas prepriča, da je pred nami lep primer fin-de-sieclovske celostne umetnine, seveda nastal na obrobju monarhije in v mešanici historizma in secesije. Če si ob tem v mislih ustvarimo predstavo gledališča v času njegovega nastanka, smo prepričani, da gre za pomembno arhitekturo. Na njeni zunanjsčini so se namreč prepletli vzori italijanske nove renesanse in sodobnega dunajskega realizma. Arhitekt je ustvaril celoto, pri kateri je težko potegniti ločnico med historičnim arhetipom in njegovo modernizirano izpeljanko.

Zunanjščina Tartinijevega gledališča je ohranila le osnovne poteze nekdanje celote. Osiromašena je zato, ker so s fasade odstranili vso poslikavo, zazidali okrogla okna in jih nadomestili z neustreznimi kvadratnimi okni, spremenili oken-ske odprtine kavarniškega dela, na zahodni strani dodali nekaj prizidkov in celoto pobarvali z neustrezno umazano oranžno barvo. Tudi notranjščina je doživela precej prezidav in uničenj in to predvsem v vhodni veži in v opremi dvorane. Ker obstajajo originalni načrti in stare fotografije, bi bilo možno celoti vrniti nekdanji izgled. Toda za nekatere je bolj pomembno ustvarjati nove arhitekturne spomenike kot poskrbeti za dostojno obnovo starih.

Gledališče je bilo v devetnajstem stoletju pomembna sestavina mestnega življenja. Vsako mesto, ki je dalo kaj nase, si je privoščilo vsaj enega. Piran je to željo uresničil šele konec prvega desetletja našega stoletja. Občinski možje so leta 1906 nalogo zaupali tržaškemu arhitektu Gioacchinu Grassiju, ki je pripravil idejni načrt. Izvedbeni načrt je delo drugega arhitekta, Giacoma Zammattia, ki je v osemdesetih letih sodeloval pri zidavi gledališča na Reki (projektantsko podjetje Fellner & Helmer) in istočasno kot v Piranu gradil gledališče v Pazinu (1911-1912).

Zammattio je bil v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja učenec Heinricha von Ferstla na dunajski Tehniški visoki šoli. Šolanje ga je usmerilo v novo renesanso. Po letu 1900 je v svojo arhitekturo začel vključevati posamezne prvine novega secesijskega sloga. Ker je bil Trst do leta 1918 v avstrijskem delu habsburške monarhije, je logično, da je na tržaške arhitekta najbolj vplivala dunajska smer. Zammattio je sodil v tisti krog arhitektov, ki so jih pritegnile "sredozemske" korenine Wagnerjeve moderne in Fabianijevega novega realizma. Seveda pri tem ostaja odprto vprašanje, ali so iredentistično razpoloženi tržaški Italijani razumeli Wagnerjevo in Fabianijevo nadnacionalno arhitekturo. Če upoštevamo fašistični požig Fabianijevega Narodnega doma v Trstu leta 1922, bi lahko

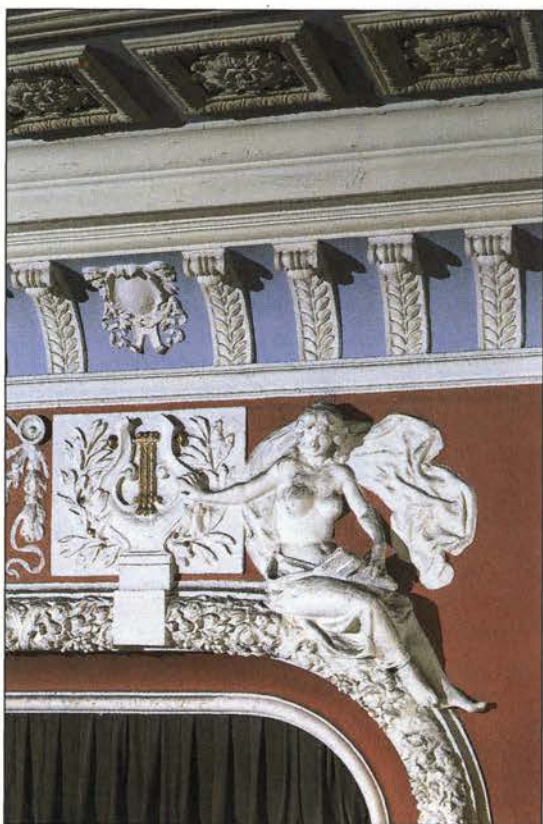
sklepali, da temu ni bilo tako.

Piransko gledališče je oblikovano "od znotraj navzven". V tem sledi Wagnerjevim načelom, izraženim v *Moderne Architektur*, in tudi naukom Camilla Boita o delitvi na "organski" in "simbolični" del arhitekturne. To pomeni, da sta funkcija in prostorski tip določila obliko glavnega prostora, ob katerem so logično nanizani pomožni prostori. Zasnova notranjosti

stavbe se jasno izraža v njeni zunanjsčini. Tako sta ob arhitekturnem jedru, to je dvoranskem delu, v osi nanizana vhodna veža in odrski del. Ob morski strani je postavljena terasa s kavarno in pomožnimi prostori. Stavbne mase so zato stopničasto oblikovane.

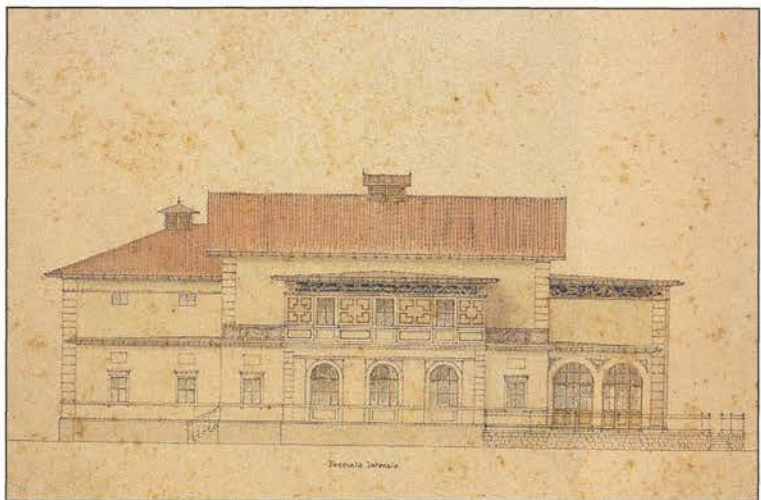
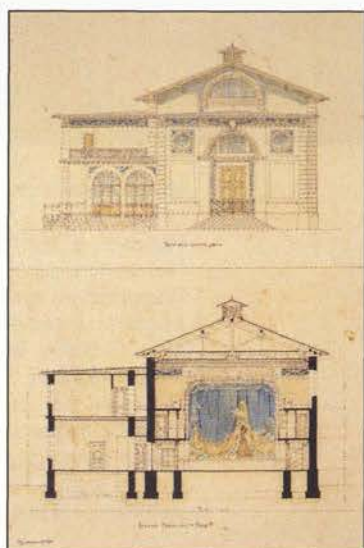
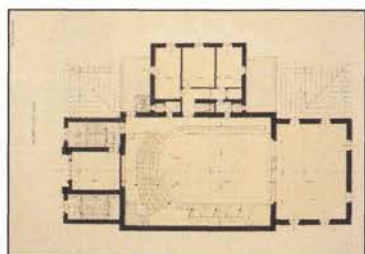
Glavni arhitekturni poudarki so, kot običajno, osredotočeni na glavni fasadi, ki je simetrično zasnovana. Vendar je Zammattio namesto klasičnega motiva portika, ki je bil v devetnajstem stoletju obvezen sestavni del gledališke arhitekture, uporabil druge prvine iz klasičnega besednjaka, kot so portal z močno preklado, luneta, okulus. Ločne odprtine in okulusi so tudi glavni arhitektonski poudarki, iz katerih je Zammattio zgradil svoje najbolj znano tržaško delo, palačo Cassa Marittima Adriatica na Corso d'Italija, ki je bila zgrajena leto pred Tartinijevim gledališčem, to je leta 1909. Pri piranskem gledališču na timpanon spominja le globok napušč in za njim dvigajoči se trikotni zatrej dvoranskega dela. Ugotovimo lahko, da so arhitekturne prvine večinoma uporabljene v svoji osnovni, konstrukcijski ali funkcionalni vlogi in je njihov simbolni pomen le stranski proizvod arhitekturne zasnove. Secesijsko je zavračanje historizma, kombinacija različnih gradiv in poudarki na slikani dekoraciji fasade (friz z girlandami in maskami pod napuščem in listnati lok lunete). Pri Cassi Marittimi Adriatici je Zammattio tudi uporabil slikano

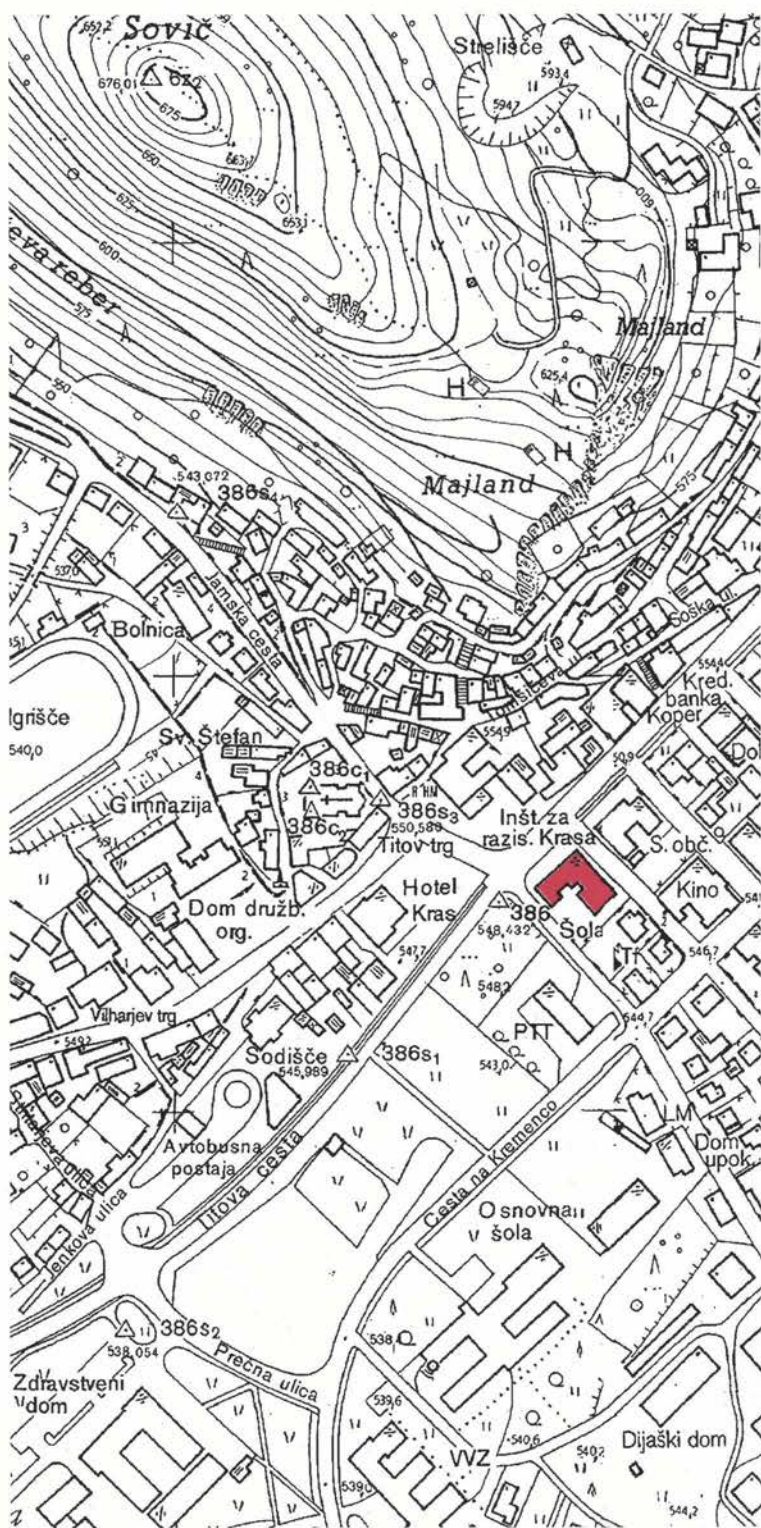

secesijsko dekoracijo fasade, ki jo je prispeval slikar Pietro Lucano. V notranji dekoraciji gledališča Tartini je teh elementov več, na primer kovane ograje, svetilke (oboje je bilo v predelavah odstranjeno), linija in dekoracija predelnih sten med ložami in pa posamezni detajli (drevesca) na sicer eklektični Cozzijevi stropni poslikavi, ki prikazuje zmago slavje svobodnih umetnosti oziroma muze na prestolu.

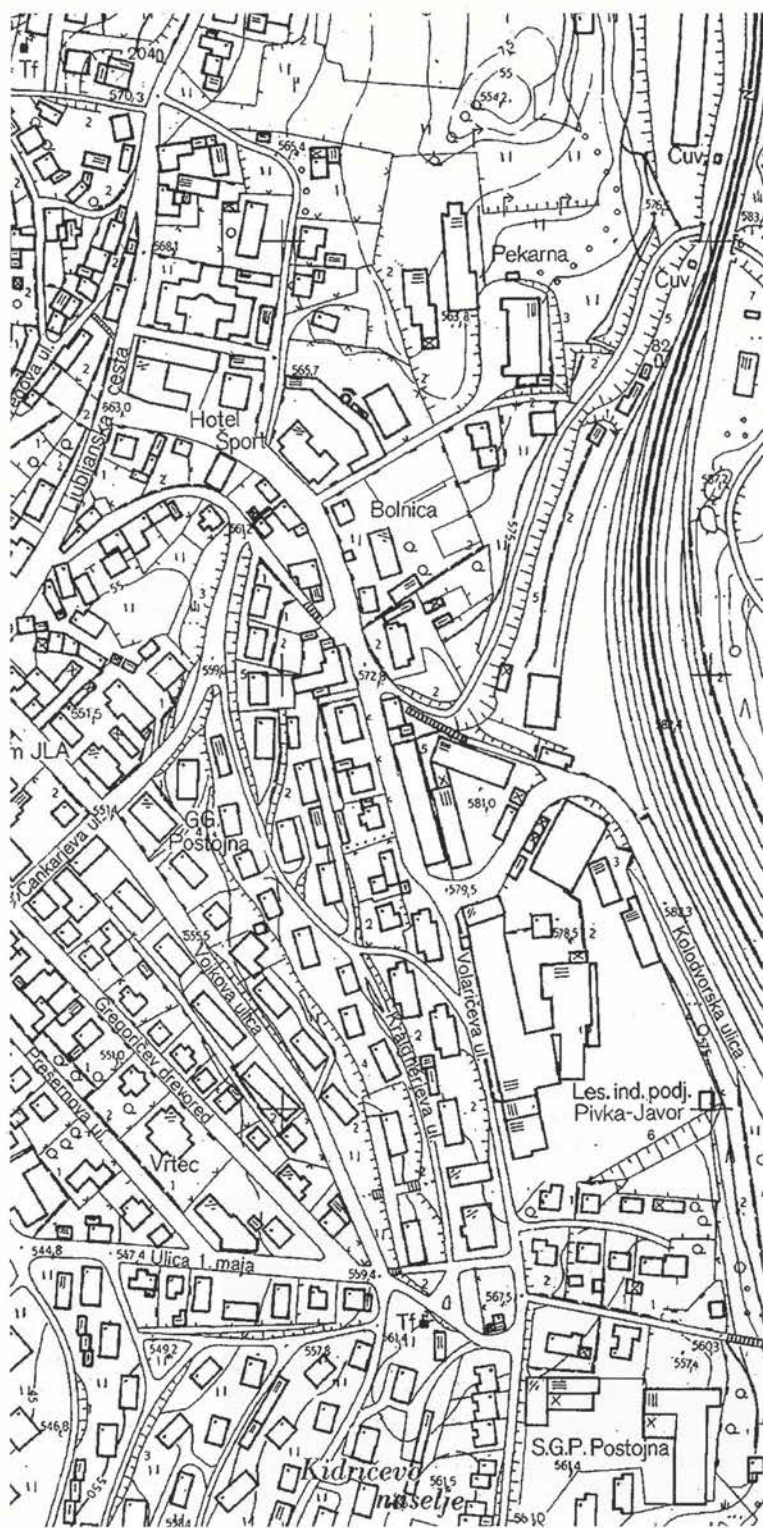
Literatura:
 Brigita Jenko, Arhitektura
 Tartinijevega gledališča v Piranu,
Annales, 1992, 2, str. 199-215.

Postojna

Deška meščanska šola

51 km
163 B3
C5

Postojna

Deška meščanska šola

Ljubljanska cesta 2

Sinonim:

Osnovna šola Miroslava Vilharja

Leto načrta - leto dokončanja:

1907 - 1909

Avtor:

Josip Costaperaria

Izvajalec:

Kranjska stavbna družba

Investitor:

občine postojnskega šolskega okoliša

Stavbni tip:

šola

Josip Costaperaria (1876-1951) sodi v generacijo arhitektov, rojenih v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Čeprav je bil hrvaškega rodu, je skoraj vse aktivno življenje preživel na Slovenskem. Zato ga upravičeno štejemo med slovenske arhitekta. Večina njegovih arhitektur je iz časa med obema vojnama in so v Ljubljani. Leta 1900 je diplomiral na Visoki tehniški šoli na Dunaju. Njegov učitelj in zaščitnik je bil Maks Fabiani. Po diplomi je Costaperaria delal v Fabianijevem dunajskem ateljeju. Leta 1901 ga je Fabiani poslal v Trst, da bi nadziral gradnjo Narodnega doma. Gradnja je trajala do leta 1904, naslednje leto je nadziral še zidavo Fabianijevega Trgovskega doma v Gorici. Nato je bil zaposlen pri nekem tržaškem projektanskem podjetju, dokler leta 1907 ni zmagal na natečaju za gradnjo meščanske šole v Postojni in se osamosvojil. Med njegove najboljše stvaritve sodi Živnostenska banka v Trstu (1913-1914). Banka je monumentalna velemestna palača v mešanici secesije in novega realizma. Costaperarijev sodelavec pri tem projektu je bil Osvald Polivka.¹

Meščanska šola v Postojni ne more skriti tesne povezave s Fabianijevim vzorom, še bolj natančno,

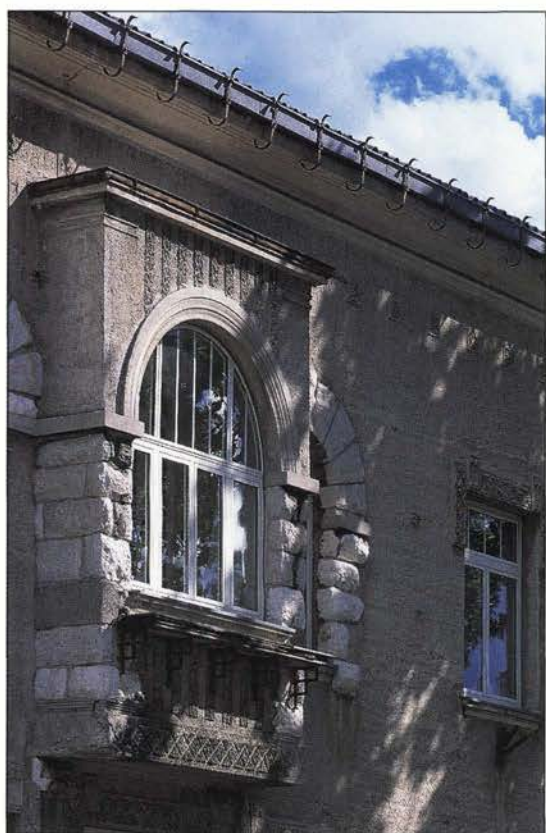
z zasnovo Narodnega doma v Trstu. Tako kot Fabiani v Trstu je Costaperaria v Postojni svoji arhitekturi skušal dati "južnjaški značaj". Neznani kronist je v poročilu o gradnji šole zapisal: "Pročelje... stavbe spominja na romanski slog, a vobče je moderno, samostojno delo, ki popolnoma ustreza notranjosti stavbe in se dobro poda v sliko bližnje okolice. Stavbenik se je posebno izogibal podobnosti vojašnice, ki jo, žal, opazujemo mnogokje pri šolskih poslopih."²

Za razliko od Fabianija arhitekt postojnske šole ni iskal navdiha v tradicionalni beneški arhitekturi, značilni za mesta ob jadranski obali, temveč v ljudskem stavbarstvu primorskega zaledja, Krasa. Zato zunanost šole ni oblikovana kot kontrast med rustiko v pritličju in barvito opeko zgornjega dela. Uporabljen je umirjenjši motiv rustikalnega kamnitega talnega zidu in sive, ometane fasade. Talni zid je izdelan iz grobo klesanih kamnov, ki obrobajo tudi vse ločne elemente fasade. Prav motiv kamnatega loka je druga poteza, prevzeta iz kraške arhitekture. Glavni vhod v šolo je nameščen v niši z dvojno arkadno odprtino. Srednji arkadi podpira čokat steber s stiliziranim jonskim kapitelom. Ločni motiv se ponovi pri vhodu v ravnateljevo stanovanje, na nadstropnem pomolu z velikim, ločno zaključenim oknom in na ožjih oknih ob pomolu.

Rustična "romanskost" fasade je, začuda, kombinirana s stilizirano secesijsko dekoracijo, izvedeno v ometu. Takšne so bordure okrog oken, dekorativni pas pod pomolom in napuščem in predvsem strešno čelo. V tem pogledu je Costaperaria črpal iz zgledov dunajskega modnega oblikovanja. Te poteze je podredil "kraškemu" izgledu celote, tako da je ornament trd, enobarven in se zdi, kot da je klesan iz sivega kamna.

Tretja poteza Costaperarijeve arhitekture je njena funkcionalnost. Arhitekt je stavbo zasnoval tako, da so na glavno cesto obrnjeni upravni in pomožni prostori in le ena učilnica. Tako je glavno fasado lažje oblikoval kot reprezentančno ulično lice. Vse preostale učilnice imajo okna na

Literatura:

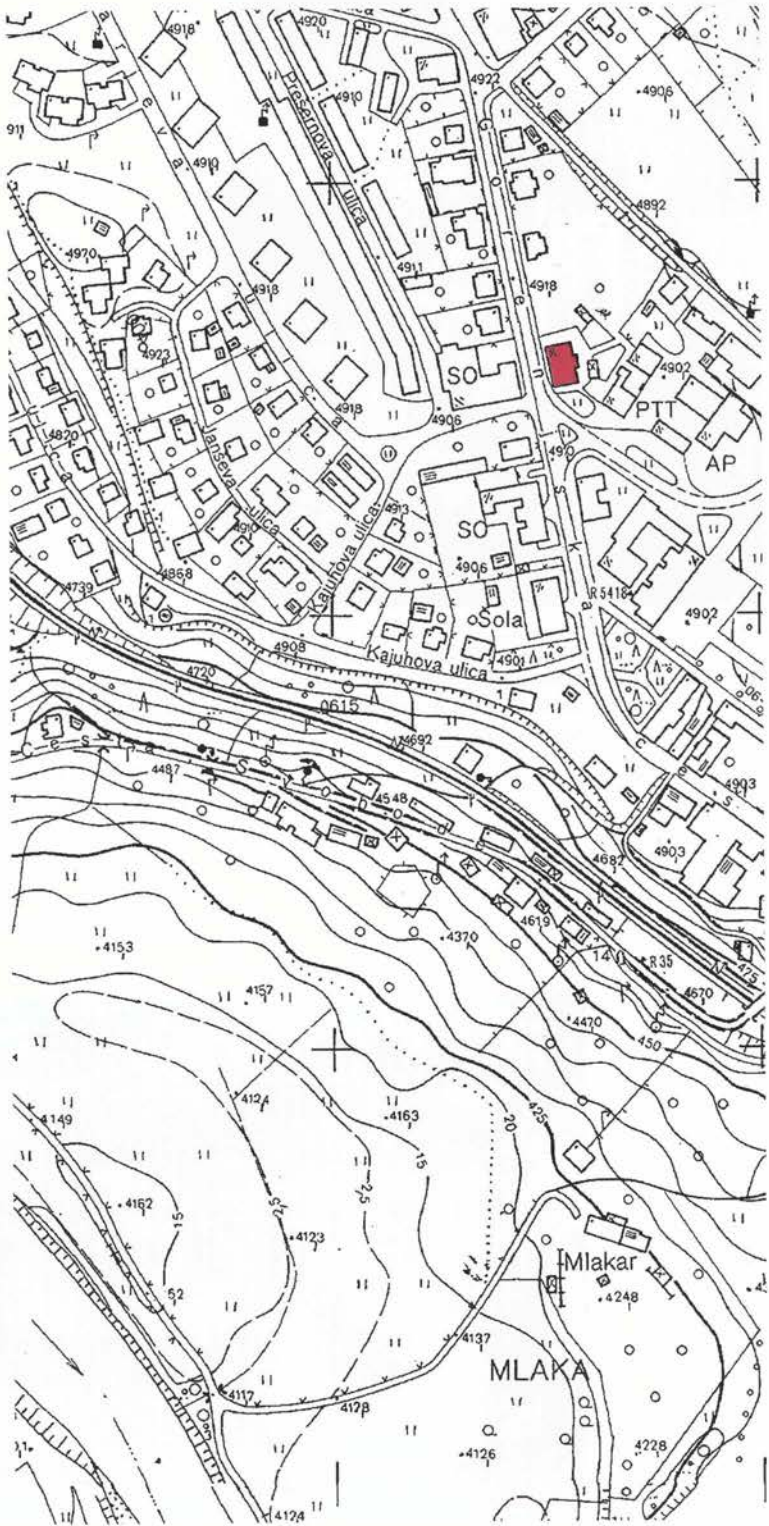
Izvestje deške meščanske šole v Postojni o šolskem letu 1908/9, Postojna, 1909, str. 3-8;
 France Ivanšek, Arh. Josip Costaperaria, *Arhitekt*, 1, 1951, št. 1, str. 42-43.

stranski oziroma začetni fasadi. Te fasade so s tem osvobojene reprezentančnosti in oblikovane skrajno racionalno.

¹ Ezio Godoli, *Liberty Architecture in Italy, Art Nouveau/Jugendstil architecture in Europe*, German Commission for UNESCO, 1988, str.142. Živnostenska banka stoji na vogalu vie Mazzini in vie Roma. Letnico 1913 sporoča Godoli, medtem ko je leto dokončanja banke, to je 1914, zabeležil Ivanšek, op. cit., str. 42.

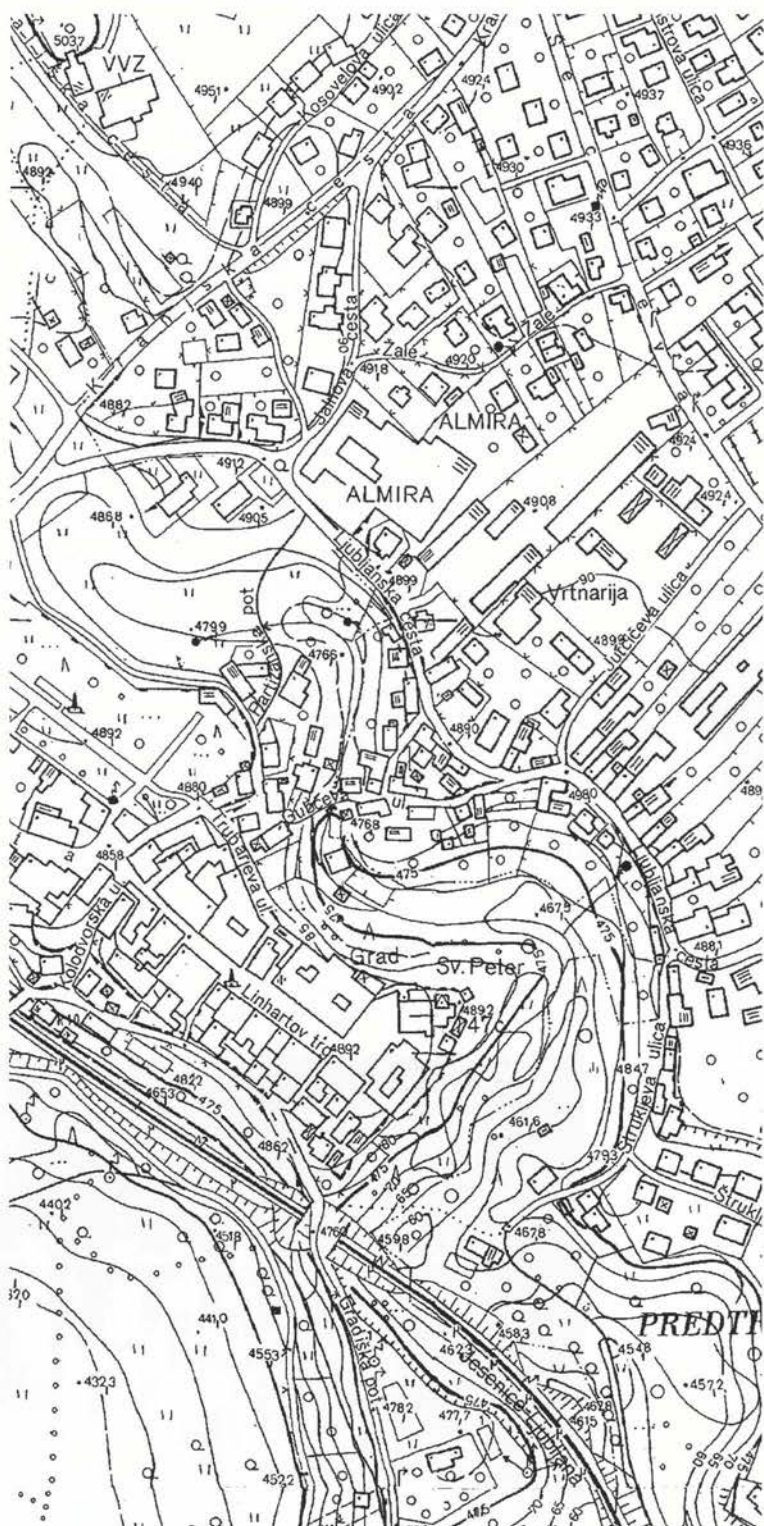
² *Izvestje deške meščanske šole v Postojni*, str. 5.

Radovljica

Hiša Čebelica

49 km
82 B2
C3

Radovljica Hiša Čebelica

Gorenjska cesta 18

Sinonim:

Posojilnica

Leto dokončanja:

1906

Avtor:

Ciril Metod Koch

Investitor:

Posojilnica Radovljica, registrirana
zadruga z omejenim poroštvo

Stavbni tip:

banka

Ciril Metod Koch (1867-1925), ljubljanski mestni arhitekt, je bil gorenjski rojak. Naročilo za posojilnico v Radovljici je verjetno dobil s posredovanjem ljubljanskega župana Ivana Hribarja, uglednega bančnika, ki je v bližnjih Cerkljah preživljal poletne počitnice.

Stavbe se je zaradi značilne dekoracije na fasadi prijel ime Čebelica. Stoji ob severni vpadnici v staro jedro Radovljice. Bliže staremu jedru so nekaj starejša poslopja mestne hranilnice, sodišča in šole. Cesto so uredili po letu 1900 in ob njej nasadili kostanjev drevored, ki je še bolj poudarjal njeno reprezentančnost.

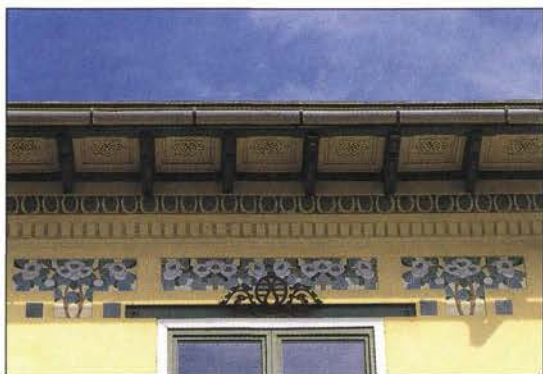
Posojilnica v Radovljici je Kochova najboljša arhitektura. V glavnih potezah sodi v krog wagnerjanske secesije. Od tega odstopa naturalistična dekoracija z motivom drevesa. V tem Čebelica spominja na češke vzore, na primer na Havlovo hišo arhitekta Osvalda Polivke v Pragi (1900-1902). Da ta motiv ni bil omejen le na češko in madžarsko kulturno okolje, dokazuje Fabianijeva vila v Speisingu na Dunaju iz leta 1899, katere fasada je prav tako okrašena

s stiliziranim drevesom.¹ V primerjavi s Fabianijem in Polivko, ki sta motiv drevesa izvedla v štuku, je Kochova dekoracija sestavljena iz barvanih keramičnih ploščic.

Arhitekturna zasnova posojilnice je tradicionalna in ponavlja vzorec preostalih javnih stavb v svoji neposredni okolici. Gre za prostostoječo dvonadstropno simetrično zasnovano stavbo. Njena velikost in trdna kubičnost soustvarjata mestno podobo. Od sosednjih zgradb loči Čebelico predvsem globok napušč. Ta skupaj s plitvo streho in oblikovalskimi detajli, kot so profilirani špirovci, dekorativne planete s stiliziranimi cvetovi v geometrijsko dekoriranem okviru, neposredno ponavlja wagnerjanske vzore. Vemo, da je Wagner svoj arhitekturni besednjak gradil na kubičnosti mas in na poročih italijanske renesanse. Še posebej so zanj in za njegov krog značilni "florentinski napušči". Takšen motiv je Koch večkrat uporabil, med drugim tudi pri Čebelici. Na dunajske vzore kaže tudi dejstvo, da so razmeroma velike površine fasade prazne, brez okrasja. Dekoracija je osredotočena predvsem na prostor okrog oken, na pas pod napuščem in na pas keramičnih ploščic med okni pritličja. Poleg keramičnih ploščic sodi med moderni secesijski okras Čebelice tudi kovina. Koch jo je uporabil pri kovanih balkonskih ograjah in pri umetelno oblikovanih kovinskih čelih oken v drugem nadstropju.

Barvna dekoracija v osi stavbe je glavni poudarek fasade. Iz dekorativnih ploščic okrog vhoda

oblikovane kovinske žuželke in zdi se, kot da bi se spuščale nadenj.

Literatura:

Borut Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n.v., XVI, 1980, str. 47-48.

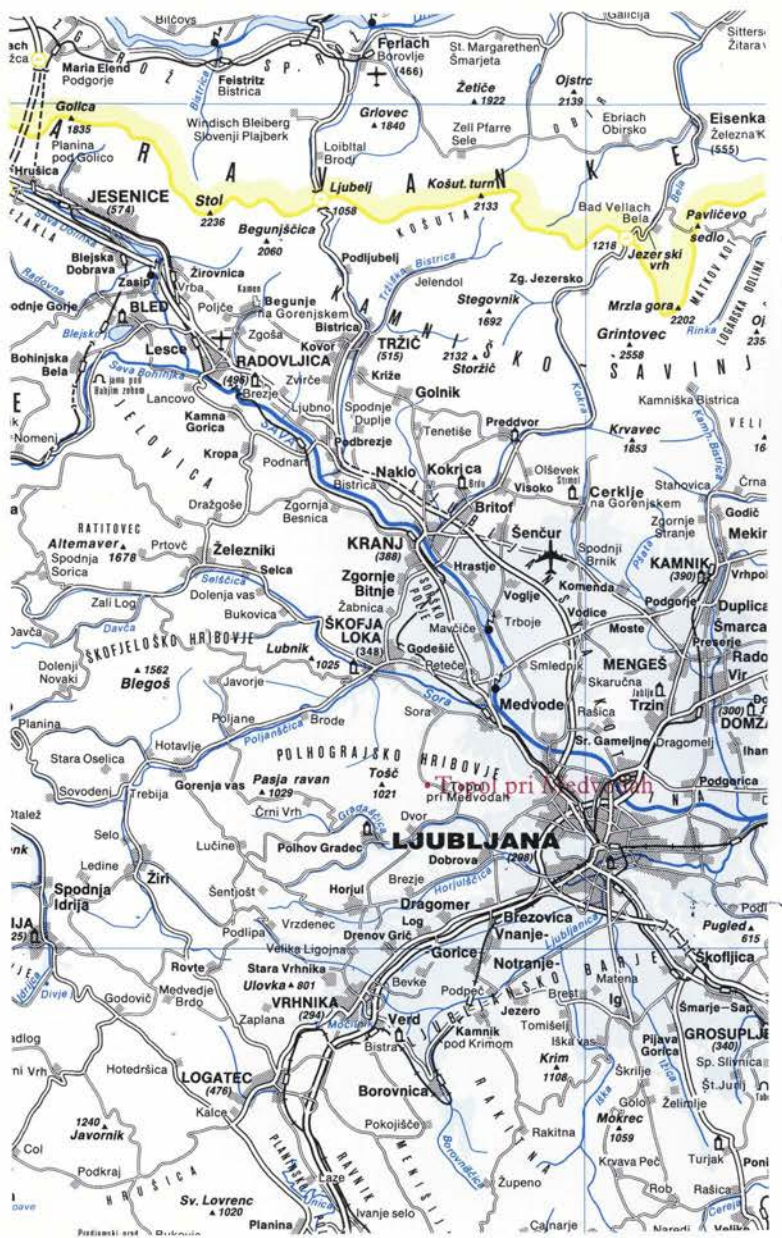
rasteta drevesi. Njuni krošnji objemata osrednje okno v prvem nadstropju. V krošnjah, kot mozaik sestavljenih iz zelenih in modrozelenih listov, so belo-rumeni cvetovi. Tik nad vhodom je čebelji panj. Okrog panja so narisane čebele, v krošnji dreves pa so pritrjene njihove sestre, plastično oblikovane v kovini. Dekoracija je tako naturalistična, da lahko govorimo o ulični sliki, ki prikazuje let čebel v panj. Obiskovalec najprej iz daljave vidi le raznobarnve, dekorirane površine. Bolj ko se bliža, bolj razpoznava poteze dreves, rož, panja in čebel. Ko stopi tik k vhodu, zagleda plastično

¹ *Der Architekt: Wiener Monatshefte für Bauwesen und dekorative Kunst*, V, 1899, str. 10.

Topol pri Medvodah

Prezbiterij cerkve sv. Katarine

18 km
126 A1
D4

Topol pri Medvodah

Prezbiterij cerkve sv. Katarine

Topol pri Mevodah 18

Leto načrta - leto preureditve prezbiterija:

1919 - 1920

Avtorja:

Ivan in Helena Vurnik

Investitor:

župnija sv. Katarine

Stavbni tip:

baročni prezbiterij - nova poslikava in oprema

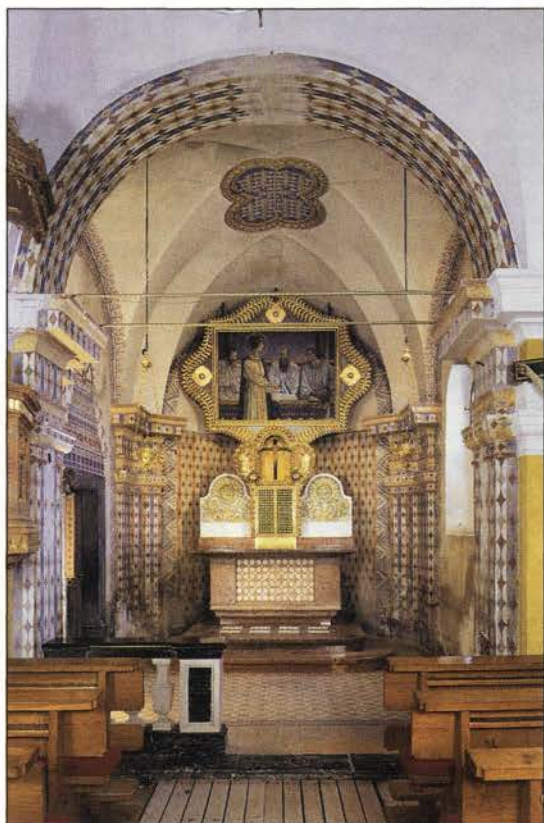
Prezbiterij župne cerkve sv. Katarine je ena redkih stvaritev svojega časa, ki je takoj po nastanku zbudila živo zanimanje umetnostne kritike. O njem sta pisala tedaj vodilna slovenska umetnostna zgodovinarja, Izidor Cankar in France Stele. Cankar se je še posebej poglobil v analiziranje tega Vurnikovega dela in o njem objavil obširno razpravo. V slikani dekoraciji sten prezbiterija in v oblikovanju oltarja je Cankar videl dokaz o nastajanju nove, duhovno bolj poglobljene umetnostne smeri. Prezbiterij sv. Katarine naj bi vodil proč od realistične umetnosti, kakršna je v Evropi prevladovala vsaj od renesanse dalje in ki jo je s svojim romantičnim odkrivanjem preteklosti in s ponavljanjem starih oblikovnih vzorcev nadaljeval tudi

historizem devetnajstega stoletja. Cankar je Vurniku pripisal duhovni obrat v smeri poudarjenega simbolizma. Ta obrat naj bi bil soroden umetniški naravnosti zgodnjega krščanstva, vendar ne kot njegova historična reprodukcija, temveč v "...umetnostnem hotenju: odklankanju historične snovi".

Pustimo ob strani razglabljanje o tem, ali je Cankar v preureditvi cerkve sv. Katarine iskal predvsem potrditev svojih pogledov na razvoj umetnosti ali ne. Dejstvo je, da je njegova razlaga deloma enostranska. Prezrla je namreč nekatere zgovorne podrobnosti Vurnikovega oblikovanja. Te značilnosti so se še bolj jasno pokazale pri naslednjem Vurnikovem delu, pri stavbi Družne banke v Ljubljani iz leta 1922, torej leto po objavi Cankarjeve razprave.

Tako kot pri Zadržni banki je Vurnik tudi pri tej nalogi tesno sodeloval z ženo Heleno. Na to dejstvo je opozoril France Stele v svojem *Orisu zgodovine umetnosti pri Slovencih* iz leta 1925. Pri prvem večjem Vurnikovem cerkvenem naročilu, pri preureditvi škofovske kapele v Trstu (1913), Helena še ni sodelovala - poročila sta se istega leta. To Vurnikovo delo nosi izrazit pečat internacionalne secesije v njeni dunajski različici. Šest let kasnejši prezbiterij sv. Katarine je drugačen. Klasično belo-zlato eleganco tržaške kapele je tukaj zamenjala arhaična barvitost. Če se je Vurnik pri preureditvi škofovske kapele podredil arhitekturni členitvi prostora in jo celo poudaril s pozlato, je za cerkvico na Topolu značilno atektonično ogrinjanje baročnih stavbnih členov s slikano geometrijsko dekoracijo, sorodno vzorcem Wiener Werkstätte, in nearhitektonsko oblikovanje oltarja.

Ta sprememba ima dvojni izvir. Prvi je intimni, povezan z ljubljeno osebo, z ženo, prijateljico in sodelavko. Drugi je posledica Vurnikovega prizadevanja, da bi ustvaril nacionalni arhitekturni izraz. V tem je Vurnikova vloga sorodna tisti, ki jo je dve desetletji prej na Madžarskem odigral Ödön Lechner. Skupna točka obeh Vurnikovih nagibov je bila vera, in to v Boga in v svoje umetniško

poslanstvo.

Sporočilnost prezbiterija sv. Katarine se tako giblje na treh ravneh. Prva, najbolj očitna raven, je vezana na samo naročilo in preigrava tradicionalno ikonografijo krščanske umetnosti. Druga raven nas nagovarja s tematiko, danes bi rekli, ženske enakopravnosti. Tretja tema se izraža v poudarjanju neklasičnih oblikovnih prvin, za

katere lahko pogojno uporabimo oznako "slovenske".

Legenda svetnice Katarine Aleksandrijske tako ni le prikaz mučeništva, stanovitnosti in vere. Gre za motiv ženske - filozofinje, ki s svojo bistrumnostjo in učenostjo prekaša moške. Motiv so, kot je znano, s pridom upodabljali v času italijanske renesanse. Dobesedno ga prikazuje oltarna slika Helene Vurnik Sv. Katarina disputira s filozofi. Osrednji lik svetnice je naslikan v profilu. Desnico drži v značilni gesti, imenovani *computo digitale* (naštevaje dokazov s prsti). Filozof na desni ima poteze Ivana Vurnika in sv. Katarina Helenine poteze.

Vurnikova sta pri slikani dekoraciji uporabila narodne barve, rdečo, modro in belo, dopolnjeno z rumeno in zlato. V enakih barvah, z izjemo zlata, so izdelane marmornata menza in stopnice oltarja. Poleg geometrijskih vzorcev sta na stene prezbiterija vpletla nagelj, najbolj priljubljen motiv slovenskih vezenin. Zanimanje za ljudsko umetnost se kaže tudi v letu 1918 izdani knjigi Alberta Siča, *Narodne vezenine na Kranjskem*,¹ v kateri so zbrani različni narodni dekorativni vzorci. Ta knjiga je za Vurnika in njegovo ženo lahko pomenila le vir navdiha. Motiv nageljna sta namreč po svoje stilizirala, tako da ni mogoče govoriti o neposrednem posnemanju ljudske umetnosti. To je še najbolj vidno v dekorativnem medaljonu na temenu oboka. Enak vzorec se ponavlja v obrobi obočnih lokov. Na stenah prezbiterija je uporabljena še ena dekorativna bordura, sestavljena iz cikcastega črtovja in stiliziranih rastlin. Njihovi listi in cvetovi spominjajo na osat oziroma na palmete, kar vse so simboli mučeništva.

Nad stranskimi vrati v zakristijo je dekoracija, ki vpleta svetnične attribute: mučeniško krono, kolo z noži, palmovi veji in knjige. Ob straneh poganjajo vitice, na katerih sedijo pisani ptiči. Ptiči so upodobljeni tudi na retabulah ob tabernaklju v reliefnem okrasju, izdelanem iz medenine. Na koru, natančneje na orglah, je nameščen medaljon z doprnsnim barvnim reliefom angela z dvignjenima dlanema. Relief zaradi oblike

okvira, belega obraza in modrega ozadja spominja na Luco della Robio. Druga njegova značilnost je dekorativnost, in to v vzorcu oblačila, zlatih angelskih perutih in v okviru. To ga uvršča med lepše primerke secesijske upodablajoče umetnosti.

Literatura:

Izidor Cankar, Presbiterij sv.

Katarine, *Dom in svet*, XXXIV,

1921, str. 112-118;

France Stele, *Oris zgodovine*

umetnosti pri Slovencih, Ljubljana,

1924, str. 163-164;

Ivan Vurnik 1884-1971: Slovenski

arhitekti, Ljubljana, AB, posebna

izdaja, 1994, str. 18-20 in 65.

¹ Albert Sič, *Narodne vezenine na Kranjskem*, Ljubljana, Ib. pl. Kleinmayr & Ferd. Bamberg, 1918.

Katalog secesijskih stavb v Ljubljani

Aškerčeva cesta 1

Cesarsko kraljeva državna obrtna šola

Sinonim: Srednja kemijska, lesarska in strojna šola
1909-1911

Avtor: Vojteh Dvořak

Izvajalci: Filip Supančič - zidarska dela, podjetje Seravalli & Pontello - betonski stropovi, Vaclav Mach iz Prage - kiparska dela.

Stavbni tip: šola

Viri: ZAL, zbirka načrtov, mapa 11/12; Reg I, fasc. 2078- 2080.

Literatura: Drago Fatur, Šolska zgradba, *Spominska knjiga 1888-1938*, (ob 50 letnici izdala Državna tehniška srednja šola v Ljubljani, 1938; Slavica Pavlič: Šolske zgradbe v Ljubljani: Razstava v Slovenskem šolskem muzeju, *Kronika 1975*, str. 52-55.

Šola je monumentalna palača z bogatim figuralnim in rastlinskim okrasjem na fasadi in v vestibulu. Osrednji rizalit je poudarjen s trojnim ločnim vhodom, levo in desno od njega sta dve otroški figuri, levo deklica z grbom mesta Ljubljane, desno deček z grbom dežele Kranjske.

Beethovnova ulica 4

Jadranska zavarovalna družba v Trstu, generalno zastopstvo za Slovenijo

1923

Avtor: Ciril Metod Koch

Investitor: Jadranska zavarovalna družba v Trstu

Stavbni tip: poslovno stanovanjska stavba

Viri: ZAL Reg I, sv. XVI/2, št.n. 103.

Literatura: F.M., Ciril M. Koch, *ZUZ*, 1925, str. 79-80.

Stavba ima poznosecesijsko fasado z dvema plitvima pomoloma. Je zadnje Kochovo delo v Ljubljani. Cvetlični relief krasi podokenske okvire na obeh pomolih, pod strešnim vencem je geometrijski okrasni vzorec. Simetričnost fasade poudarjata polkrožno zaključen portal in trikotna atika na strehi. Levo in desno od vhoda je po en medaljon z začetnicami družbe, lastnice hiše JZDT.

Beethovnova ulica 7, Cankarjeva cesta 8

Podružnica Prve hrvatske štedionice u Zagrebu

Sinonim: Nova Ljubljanska banka

Leto dokončanja: 1920

Investitor: Hrvatska hranilnica

Stavbni tip: poslovno stanovanjska

Viri: ZAL, Reg IV, št.n. 1413, posnetek originalnega načrta.

Poslopje je vogalno in ima poznosecesijsko fasado. Pritličje in prvo nadstropje povezujejo kanelirani pilastri, zgornji dve nadstropji pa okras iz rastlinskih vejic in listov. Dva močna horizontalna venca delita fasado na tri pasove, vogal je poudarjen s kupolo.

Beethovnova 9

1910-1911

Izvajalec: Gustav Tönnies

Investitor: Hugo Peternel

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, XVI/2, f. 1540, št. 28711/ 1910.

Literatura: Borut Rovšnik, Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne, *ZUZ, n.v.*, XVI, 1980, 25-50.

Tridelna fasada je podobno oblikovana kot fasada stavbe Župančičeva 8. Srednji štiriosni pas je umaknjen v notranjščino, poudarjen z balkonom na stebrih v prvem in drugem nadstropju in zaključen s potlačenim čelom, v katerem je tridelno okno. Fasadna ploskev v pritličju je obdelana v obliki šahovnice v groben in gladkem ometu, zgornji del fasade krasijo geometrijski motivi med okni in v pasu pod strešnim napuščem.

Cigaletova ulica 1

Pogačnikova hiša

Leto načrta: 1902

Avtor: Ciril Metod Koch

Izvajalec: Valentin Accetto

Investitor: Josip in Štefan Pogačnik

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, sv. XVI/2, f. 1510.

Literatura: Nace Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954; Borut Rovšnik, Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne, *ZUZ, n.v.*, XVI, 1980, str. 25-50; Damjan Prelovšek, Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, *Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996, str. 579-650.

Najemniška stanovanjska hiša z elegantno dunajsko modno fasado oblikuje zahodno stranico Miklošičevega parka pred sodnijo.

Cigaletova ulica 3

Čudnova hiša

Leto načrta: 1902

Avtor: Ciril Metod Koch

Izvajalec: Jakob Accetto

Investitor: Fran Čuden

Stavbni tip: najemniška stanovanjska stavba

Viri: Reg I, sv. X VI/2, f. 1510.

Literatura: Nace Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954; Borut Rovšnik, Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne, *ZUZ, n.v.*, XVI, 1980, str. 25-50; Damjan Prelovšek, Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, *Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996, str. 579-650.

Vogalna hiša z značilnim vogalnim stolpičem in modno, dunajsko navdahnjeno secesijsko fasado.

Cigaletova ulica 5

Pirčeva hiša

1905-1906

Izvajalec: Faleschini & Schuppler

Investitor: dr. Maks Pirc

Stavbi tip: trgovsko stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, f. 1522.

Literatura: Borut Rovšnik, Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne, *ZUZ, n.v.*, XVI, 1980, str. 25-50.

Vogalna stavba z značilnim vogalnim stolpičem. Dvobarvno, v dveh zelenih tonih obdelano fasado krasijo wagnerjanski dekorativni elementi v zlati barvi, zgoščeni na vogalnem pomolu, nad okni

prvega nadstropja in pod strešnim napuščem.

Ciril Metodov trg 1

Grobelnikova hiša

1899-1900

Avtor: Anton Wolf

Izvajalec: Filip Supančič

Investitor: Ivan Grobelnik

Stavbni tip: trgovsko stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, XVI/2, fasc 1154. Št.n. 27790/1899.

Vogalna stavba s pomolom, ki sega od drugega nadstropja do vrha stavbe. Fasado krasijo poznohistorični in wagnerijanski motivi, zgoščeni med okni drugega nadstropja, pod strešnim vencem in na vogalnem pomolu.

Čopova ulica 3

Mestna hranilnica

1903-1904

Avtor: Josip Vancaš

Izvajalec: Filip Supančič

Investitor: Mestna hranilnica

Stavbni tip: banka, trgovsko stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, XVI/2, fasc. 2068.

Literatura: Nace Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954; Damjan Prelovšek, Poslopje mestne hranilnice ljubljanske, *Kronika*, 24, 1976, str. 43-47; isti, Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, *Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996, str. 579-650; Borut Rovšnik, Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne, *ZUZ, n. v.*, 16, 1980, str. 25-50.

Secesijska fasada s historicističnimi dekorativnimi prvini je eno zgodnejših Vancaševih secesijskih del. Secesijski portal v srednji osi je poudarjen z nadstreškom iz stekla in kovanega železa v obliki razprtih cvetnih listov, nad vhodom je ohranjen originalni secesijski izvesek. V notranjščini je bolj ali manj pristno obnovljen eden redkih secesijskih ambientov.

Dalmatinova ulica 1, Slovenska cesta 44

Kmetska posojilnica

Leto načrta: 1906

Avtor: Ciril Metod Koch

Stavbni tip: trgovsko stanovanjska stavba

Investitor: Kmetska posojilnica

Viri: ZAL, Reg IV, št. 93344/94, adaptacija pritličja.

Literatura: ES, 5, str. 175.

Neorenesančna fasada je obdelana v kombinaciji ometa in svetlih keramičnih ploščicah. Svetlo fasado pod okni drugega nadstropja krasijo cvetlične girlande, polja med okni tretjega nadstropja in podstrešni venec pa geometrijski okras.

Dalmatinova 3

Leto načrta: 1903

Avtor, izvajalec in investitor: Robert Smielowski

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, sv. XVI/2, f. 1514, št.n. 10828.

Literatura: Borut Rovšnik, Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne, *ZUZ, n. v.*, XVI, 1980, str. 25-50; Damjan Prelovšek, Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, *Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996, str. 579-650.

Secesijska fasada je okrašena z geometrijskim ornamentom v kombinaciji belega in rumenega ometa in modrih in belih glaziranih keramičnih ploščic. V polkrožno zaključen olbrichovski portal v

belem štuku z vkomponiranimi modrimi okroglimi keramičnimi ploščicami so vdelana secesijska vrata s kovano mrežo, oblikovano v značilnem secesijskem rastlinskem vzorcu.

Dalmatinova 5-7 **Deghenghijeva hiša**

Leto načrta: 1904

Avtorji: Ciril Metod Koch - prvi načrt, Viljem Treo - drugi ?

Izvajalec: Jacob Accetto

Investitor: Anton Deghenghi

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, sv. XVI/2, f. 1519; št. 4102/1904.

Literatura: Nace Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954; Borut Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n.v., XVI, 1980, str. 25-50.

Tovarnar Deghenghi je dal istočasno zgraditi dve stavbi po enotnem načrtu. Vogalna je poudarjena s pomolom, ki se zgoraj zaključuje z zvončasto kritim stolpičem. Po prvotnem Kochovem načrtu je bila fasada bogato dekorirana s tipičnim vegetabilnim secesijskim okrasom, izvedena fasada je skromnejša. Dekoracija je izvedena zgolj z različno strukturiranimi ometi v kombinaciji opečno rdečega pritličja in rumene fasade zgornjih nadstropij.

Dalmatinova 9

1910-1911

Avtor in izvajalec: Viljem Treo

Investitor: Ivan Tertnik

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, sv. XVI/2, fasc. 1539, št-10858.

Skromna secesijska fasada ima poudarjeno srednjo partijo s polkrožnimi balkoni v prvem in drugem nadstropju in je okrašena z geometrijskimi vzorci okrog oken.

Dvorni trg 2, Gosposka 1 **Narodna kavarna**

Sinonim: Mestna knjižnica

stavba 1897-1898

Avtor: Filip Supančič - stavba, Janez Jager - ureditev kavarne

Izvajalec: Filip Supančič

Investitor: stavba g. Marie von Pongratz, kavarna Franc Krapež

Stavbni tip: stanovanjska stavba, kavarna

Viri: ZAL, Reg I, f. 1144, št.n. 13094

Literatura: Damjan Prelovšek, Janez Jager in slovenska arhitektura, *Sinteza*, 26-27, 1973, str. 65-72

Neohistorično stavba. V pritličju je bila leta 1898 urejena secesijska kavarna z biljardno sobo in čitalnico po načrtih Janeza Jagra v narodnem slogu. Kavarna je delovala do 1932. Ohranjena je samo na fotografijah.

Erjavčeva 1 **Nemško gledališče**

Sinonim: Drama

1909-1911

Avtor: Alexander Graf

Izvajalec: Kranjska stavbna družba - gradbena dela, Janesch & Schnell - železobetonske konstrukcije

Investitor: Gledališko društvo v Ljubljani, Kranjska hranilnica

Stavbni tip: gledališče

Viri: ZAL, sv. XVI/2, fasc. 1537, št. 27720/1909; zbirka načrtov, mapa 10/9.

Literatura: Nace Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954.

Objekt ima razgibano zunanjščino. Srednja os stavbe je poudarjena z vhodom pod nadstreškom na stebrih, balkonom in trikotnim zalomljenim čelom, ki ga je prvotno krasil napis Deutsches theater v secesijskem štukaturnem okviru. Bogato dekorirana notranjščina je razdeljena na dva dela, na avditorij z vestibulom, garderobami in foyerjem in na oder.

Gornji trg 18 **Šentjakobsko župnišče**

1907-1908

Avtor: Maks Fabiani

Izvajalci: Filip Supančič - stavba dela, E. Ast & Co - betonske konstrukcije

Investitor: mestna občina (iz fonda za regulacijo Ljubljane)

Stavbni tip: župnišče

Viri: ZAL, Reg I, f. 2093.

Literatura: Nace Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954; Marko Pozzetto, *Max Fabiani: vizije prostora*, Kranj, Libra, 1997; Marco Pozzetto, *Max Fabiani: Ein Architekt der Monarchie*, Dunaj, Edition Tusch, 1983.

Fasada stavbe je značilen primer tako imenovanega Fabianijevega reduktivnega stila. Okras je omejen na stilizirane pozno-baročne podokenske motive. Srednji rizalit se zaključuje s trikotno atiko, glavni vhod je pomaknjen v desno os. Stopnišče je na dvoriščni strani v okroglem železobetonskem stolpu, ki je pokrit s stožčasto streho.

Ilirska 28

1906-1907

Izvajalec: stavbno podjetje Polz & Knoch

Investitor: Vekoslav Šešek, od 1907 Adolf Hauptmann

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, XVI/2, f. 1537, 24527/1906.

Vogalna stavba s pomolom, iz katerega v drugem nadstropju izstopa balkon, se na vrhu zaključuje z okroglim, zvončasto kritim stolpičem. Vogal je dodatno poudarjen z dvema lokoma, ki segata nad fasado stranskih rizalitov. Geometrijski okras je koncentriran v polkrožnih čelih nad okni prvega nadstropja in pod strešnim vencem.

Jekarski most

Sinonim: Most čez Gradaščico, Razorčev most
1903

Avtor: Mestni stavbni urad

Izvajalec: Žabkarjeva tovarna

Investitor: mestna občina Ljubljanska

Stavbni tip: most

Viri: Zal, Reg I, fasc 2073.

Literatura: Fran Govekar, Miljutin Zarnik (ed), *Ljubljana po potresu (1895-1910)*, Ljubljana, 1905; Ivan Vrhovnik: *Trnovska župnija v Ljubljani*, Ljubljana, 1933, str. 214; Damjan Prelovšek, *Ljubljanski mostovi v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja*, *Kronika*, 1975, str. 29-37.

Litoželezna, kovičena mostna konstrukcija je zakrita z železnimi ploščami z aplicirano kovano dekoracijo. Železno ograjo krasijo stilizirani cvetovi na secesijsko zavitih železnih palicah.

Kersnikova 5

1902-1903

Avtor načrta, izvajalec in investitor: Viljem Treo

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I XVI/2, fasc 1510, št. 33885/ 190.1

Literatura: Vlado Valenčič: Ljubljansko stavbeništvo od srede 19. do začetka 20. stoletja, *Kronika*, 1970, 3, str. 143.

Sedemosna fasada z uvozno vežo in stopniščem v levi osi. Značilni wagnerjanski okrasni elementi poudarjajo vhodni portal in obrobajo okna v nadstropjih. Geometrijski okrasni vzorci se zgostijo na vrhu stavbe pod strešnim napuščem.

Kersnikova 7

1903-1904

Avtor, izvajalec in investitor: Viljem Treo

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, fasc. 1510, št. 33885/1901.

Literatura: Vlado Valenčič: Ljubljansko stavbeništvo od srede 19. do začetka 20. stoletja, *Kronika*, 1970, 3, str. 143.

Fasado členijo značilne secesijske ovalne oziroma zaobljene oblike vratnih odprtin na balkone v srednji in stranskih oseh prvega in drugega nadstropja, dopolnjene z wagnerjanskimi okrasnimi vzorci (valovnica, krogi itd.).

Kolodvorska ulica 11, Pražakova ulica 15

Ljubljanski dvor

1922-1925 (južni trakt)

Avtor: Josip Costaperaria

Izvajalec: Obratno ravnateljstvo južne železnice

Investitor: Ljubljanski dvor, družba z.o.z. v Ljubljani

Stavbni tip: poslovna stavba

Viri: ZAL, Reg I, XVI/2, št. 3266/1925 (samo uporabno dovoljenje za južni trakt).

Literatura: France Ivanšek, Arh. Josip Costaperaria 1897-1951, *Arhitekt*, 1951, 1, str. 42-43; Borut Rovšnik, Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne, *ZUZ, n.v.*, XVI, 1980, str. 49; Špelca Čopič, Damjan Prelovšek, Sonja Žitko, *Ljubljansko kiparstvo na prostem*, Ljubljana, DZS, 1991.

Poznosecesijsko fasado krasi geometrijski okras nad okni drugega nadstropja in na strešnem vencu, dopolnjen z maskami nad okni prvega nadstropja v srednjem rizalitu in reliefi pod strešnim vencem, figuralni reliefi nad glavnim portalom in med okni tretjega nadstropja, delo kiparja Lojzeta Dolinarja.

Kopitarjeva ulica 6

Katoliška tiskarna

1907-1908

Avtor: Alois Cantoni ?

Izvajalec: Gustav Tönnies

Investitor: Katoliško tiskovno društvo Ljubljana

Stavbni tip: tiskarna

Viri: Reg I, fol. 1530, št.n. 21349.

Literatura: ES, 4, str. 342.

Prva industrijska stavba v Ljubljani z železobetonsko stropno konstrukcijo, sicer klasično grajena v opeki. Fasada je oblikovana z značilnimi wagnerjanskimi okrasnimi motivi in strešnim napuščem.

Levstikov trg 1

Osemletna dekliška šola

Sinonim: Zavod Janez Levec, osnovna šola s prilagojenim programom

1900-1901 (natečaj 1897)

Avtorji: I. Sbrizaj - načrt celote po natečajnem projektu arhitekturnega biroja F. Krauss in J. Tölk; Maks Fabiani - fasada

Izvajalec: Filip Supančič

Investitor: mestna občina

Stavbni tip: šola

Viri: ZAL, Reg I, 2228/2077, zbirka načrtov, mapa 11/6.

Literatura: Nace Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954; Borut Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n. v., XVI, 1980; Marco Pozzetto, *Max Fabiani: Ein Architekt der Monarchie*, Dunaj, Edition Tusch, 1983, Damjan Prelovšek, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996

Monumentalno poslopje odlikujejo čiste linije, jasna členitev fasadnih ploskev in reduciran fasadni okras. Vodoravni nizi okenskih odprtín so med seboj ločeni s plitvimi zidnimi venci, ki potekajo neprekinjeno okrog in okrog stavbe. Portal v srednji osi stavbe je na vrhu poudarjen z reliefom mestnega grba, edini okras fasade so štukature z rastlinskimi motivi, na robovih glavne in stranskih fasad in stilizirani rožni venčki.

Levstikov trg 9, Stiška 1

Leto načrta: 1899

Avtor in izvajalec: Viljem Treo

Investitor: dediči Matilde Paullus

Stavbni tip: poslovno stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, XVI/2, f. 114.

Poznohistorična, po potresu prezidana stavba ima posamezne elemente secesijskega okrasja.

Mestni trg 23

Drofenigova hiša

Sinonim: Miklaučeva veleblagovnica, Epicenter
1914

Avtor: Karl Brännler

Izvajalec: Viljem Treo

Investitor: Franc Drofenig

Stavbni tip: veleblagovnica

Viri: Reg I, f. 1780, št.n. 4142; Arhiv Uprave RS za kulturno dediščino, fond Zentral-Kommission für Denkmalpflege, leto 1914.

Literatura: Nace Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954; Borut Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n. v., XVI, 1980, str. 25-50; Damjan Prelovšek, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996, str. 579-650.

Stavba se ponaša s prvo moderno, v celoti kovinsko in stekleno montažno fasado v Ljubljani. Danes velja stavba za enega uspešnejših primerov integracije modernega sloga v zgodovinsko mestno tkivo.

Miklošičeva 1

Hotel Union

Leto načrta - leto dokončanja: 1903-1905

Avtor: Josip Vančaš

Izvajalci: gradbena dela Stavbna tvrdka Viljem Treo; železna strešna konstrukcija dvorane L. & J. Biro & A. Kurz, Dunaj;

Investitor: Delniška stavbna družba Union

Stavbni tip: hotel

Viri: ZAL, Reg I, fasc. 2066

Literatura: Nace Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954; Borut Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n. v., XVI, 1980, str. 25-50; Damjan Prelovšek, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996, str. 579-650.

Prvi moderni, izrazito funkcionalno zasnovani hotelski objekt in hkrati največja stavba v mestu se je ponašala z največjo in najbolj reprezentativno dvorano na vsem Balkanu, ki je zaradi zahtevne

železne strešne konstrukcije veljala tudi za izreden tehnološki dosežek. Celoten objekt, tako zunanja fasada kot tudi notranjščina z vso notranjo opremo in bogato zbirko jedkanih stekel, je bil oblikovan v dekorativnem secesijskem slogu.

Miklošičeva cesta 4
Ljudska posojilnica

Leto načrta: 1907

Avtor: Josip Vancaš

Izvajalec: stavbna tvrdka Viljem Treo

Investitor: Ljudska posojilnica

Stavbni tip: banka, trgovsko stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, XVI/2, fasc.1533.

Literatura: Nace Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954; Borut Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n.v., XVI, 1980, str. 25-50; Damjan Prelovšek, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996, str. 579-650; Špelca Čopič, Damjan Prelovšek, Sonja Žitko, *Ljubljansko kiparstvo na prostem*, Ljubljana, DZS, 1991.

Stavba ima tipično secesijsko fasado z wagnerjanskimi dekorativnimi elementi, kot je npr. potlačen strešni zaključek, keramična preobleka fasade in fabianijevski plitvi tristransko zaključeni pomoli. Na strehi nad osrednjim rizalitom sta dve sedeči figuri, bosu in razkritih ramen, opremljeni z mošnjikičkom, panjem in kartušama, na katerih sta upodobljeni čebela in mravlja, simbola varčnosti, marljivosti in denarnega bogastva.

Miklošičeva cesta 6

1903-1904

Avtor: Robert Smielowski

Izvajalec: stavbno podjetje Filip Supančič

Investitor: Josipina Počivavnik

Stavbni tip: trgovsko stanovanjska stavba

Viri: Reg I, XVII/2, f. 1516.

Wagnerjanska fasada ima dekorativne, z barvnimi keramičnimi ploščicami obdelane okenske obrobe.

Miklošičeva cesta 7

Vzajemna posojilnica

Sinonim: Koteks Tobus

Leto načrta: 1922

Izvajalec: Ivan Ogrin

Investitor: Vzajemna posojilnica v Ljubljani

Stavbni tip: trgovsko stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg IV, št. 312.

Poznosecesijsko fasado odlikujejo dekorativno obdelani okenski okviri in venčna zidca, ki delita stavbo horizontalno na tri dele. Pod okni prvega nadstropja so reliefi s stiliziranimi figuralnimi motivi in zanimivo ikonografijo (rog izobilja, bogatin in berač itd.)

Miklošičeva 8

Zadružna gospodarska banka

Sinonim: Agencija za plačilni promet

Leto načrta - leto dokončanja: 1921 - 1922

Avtor načrta: Ivan Vurnik

Izvajalec: Miroslav Kasal, Ivan Ogrin

Investitor: Zadružna gospodarska banka

Stavbni tip: banka, stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg IV, f. 2420

Literatura: M. Ivančič: *Arhitekt Ivan Vurnik Ivan*, FAGG, 1963 (tipkopis); *Vurnik - slovenski arhitekt (1884-1971)*, AB, 119-124, 1994, (posebna izdaja).

Najpomembnejše zgodnje Vurnikovo delo velja za enega najkvalitetnejših primerov sloga nacionalne romantike v slovenski arhitekturi pozne secesije po prvi svetovni vojni. Fasado in dvorano krasi naslikan geometrijski vzorec v rdeče belo modri barvni kombinaciji, dopolnjen z motivi iz bogate slovske ikonografije: stilizirano slovensko pokrajino smrekovih gozdov in žitnih polj ter vinske trte, v katero je vkomponiran motiv žena v slovenski narodni noši.

Miklošičeva cesta 16

Bambergova hiša

1906-1907

Avtor: Maks Fabiani

Izvajalec: Gustav Tönnies

Investitor: Otomar Bamberg

Stavbni tip: trgovsko stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, XVI/2, f. 1527, št. 21745.

Literatura: Nace Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954; Borut Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n.v., XVI, 1980, Marco Pozzetto, *Max Fabiani, Ein Architekt der Monarchie*, Wien, Edition Tusch, 1983; Damjan Prelovšek, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996.

Palača na vogalu Miklošičeve in Dalmatinove je oblikovana v tradiciji ljubljanskih poznobaročnih patricijskih hiš, čelo stavbe je varianta borromijevskega motiva.

Miklošičeva cesta 18

Regallijeva hiša

1904-1906

Avtor: Fran Bernekar

Izvajalci: Faleschini & Schuppler

Investitor: Ana Regalli

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, sv. XVI/2, f. 1524, št. 26907.

Literatura: Nace Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954; Borut Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n.v., 16, 1980, str. 25-50; Špelca Čopič, Damjan Prelovšek, Sonja Žitko, *Ljubljansko kiparstvo na prostem*, Ljubljana, DZS, 1991.

Vogalna stavba s pomolom in stolpičem nad njim zaključuje jugovzhodni vogal Miklošičevega parka, fasada je zgoraj zaključena z vencem v obliki valovnice nad okni drugega nadstropja in okrašena z glaziranimi keramičnimi ploščicami zelene barve. Bronasta vrata z dvema plitkima reliefoma, alegorijama Noči in Dneva in plastiki na vogalnem pomolu sta narejena po Bernekarjevi predlogi.

Miklošičeva cesta 20

Krisperjeva hiša

1900-1901

Avtor: Maks Fabiani

Izvajalec: Filip Supančič

Investitor: Valentin Krisper

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: Reg I, XVI/2, fasc. 1521, št. 22945.

Literatura: Nace Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954; Borut Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n.v., XVI, 1980; Marco Pozzetto, *Max Fabiani, Ein Architekt der Monarchie*, Wien, Edition Tusch, 1983; Damjan Prelovšek, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996.

Vogalna stavba s pomolom in stolpičem oblikuje severovzhodni

vogal Miklošičevega parka, fasada je oblikovana v lahkotnem secesijskem slogu po vzoru sodobne dunajske arhitekture in okrašena s tipičnimi secesijskimi cvetličnimi in rastlinskimi stiliziranimi motivi.

Pod gozdom 12

Hotel Bellevue

Leto dokončanja: 1909

Investitor: Alojz Zajc

Stavbni tip: hotel, vrtni uti

Literatura: *Pozdrav iz Ljubljane: Mesto na starih razglednicah*, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1985, str. 87; Modest Erbežnik, Darja Pergovnik: *Spomeniško varstvene smernice za hotelski kompleks Bellevue*, Ljubljana, LRZVNKD, 1989.

V zunanji masi razgiban hotelski objekt z glasbenim paviljonom in obsežno razgledno teraso stoji na pobočju pod Šišenskim hribom. Fasado in paviljon krasijo secesijski elementi (okenske obrobe, kovane ograje terase, balkonov in paviljona, na terasi kandelabri s svetilkami iz jedkanega stekla).

Pod Turnom 4

Hotel Tivoli

Sinonim: Švicarija

1908-1909

Avtor: Ciril Metod Koch

Izvajalec: Filip Supančič

Investitor: mestna občina Ljubljanska

Stavbni tip: hotel

Viri: ZAL Reg I, fasc 2172/2029; zbirka načrtov, mapa 16/4.

Literatura: *Pozdrav iz Ljubljane: Mesto na starih razglednicah*, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1985, str. 82.

Secesijska stavba, oblikovana v narodnem slogu, posnema elemente gorenjske ljudske arhitekture.

Prečna 7

Ljudska kopel

1899-1901

Avtor: Wilhelm Brückner & Co iz Gradca

Izvajalci: Adolf Tönnies - gradbena dela, E. Ast & Co - betonske konstrukcije, W. Brückner iz Gradca - instalacije

Investitor: mestna občina

Stavbni tip: javna kopel, pokrito kopališče

Viri: Reg I, fasc 2170/ 2027, spec. fasc. 17; zbirka načrtov, mapa 18/5.

Literatura: Fran Govekar, Miljutin Zarnik (ed), *Ljubljana po potresu: 1895-1910*, Ljubljana, 1905, str. 139; Ivan Hribar, *Moji spomini*, Ljubljana, 1983.

Stavba je bila zgrajena po vzoru ljudske kopeli v Lipskem. Nad dvojnimi vhodom na prisekanem vogalu se kot kulisa dviguje atika, spodaj volutasto zaključena, zgoraj trikotna. Stavba je poudarjena z enonadstropnim šesterkotnim stolpom, neoromanske fasade členijo polkrožno zaključene bifore in lizene v kontrastni belo modri kombinaciji.

Prešernova 1

1902-1903

Izvajalec: Gustav Tönnies

Investitor: Alojzij Korsika

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, XVI/2, fasc 1140.

Literatura: Borut Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n.v., XVI, 1980.

Wagnerjanska fasada je oblikovana z značilnimi horizontalnimi črtami, krogi in obroči s trakovi na vrhu. Vhod je poudarjen s pomolom, ki sega od prvega nadstropja do tretjega, kjer se konča z odprtim balkonom.

Prešernova 3

1902-1903

Izvajalec: Gustav Tönnies

Investitor: Alojzij Korsika

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, XVI/2, fasc 1140.

Literatura: Borut Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n.v., XVI, 1980.

Stavba je bila načrtovana in grajena sočasno s stavbo Prešernova 1 za istega naročnika. Ima podobno wagnerjansko fasado, portal je okrašen z vegetabilnimi motivi, prav tako tudi vogalni balkon v drugem nadstropju. Fasada je na straneh poudarjena z lizenami, ki izstopajo iz gladkega ometa, se proti vrhu ožijo in zaključijo nad streho s stolpičkoma.

Prešernova 12

1904-1905

Avtor: Robert Smielowski

Izvajalec in investitor: Filip Supančič

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, XVI/2, f. 1514.

Literatura: Borut Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n.v., XVI, 1980; Damjan Prelovšek, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996, str. 601.

Secesijska fasada je okrašena z značilnimi geometrijskimi okrasnimi motivi v ometu in v kovini, ki spominjajo na Olbrichovo Friedmanovo hišo v Hinterbrühlu in na vzorce umetnoobrtnih izdelkov.

Prešernova 14

1903-1904

Avtor: Robert Smielowski

Izvajalec in investitor: Filip Supančič

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, XVI/2, f. 1514.

Literatura: Borut Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n.v., XVI, 1980; Damjan Prelovšek, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996, str. 601.

Podobno okrašena fasada kot sosednja Prešernova 12. Geometrijsko okrasje je zgoščeno med okni tretjega nadstropja. Bogato je okrašen portal, svetlobno okno nad vrati je zapolnjeno s kovinsko mrežo secesijskih oblik.

Prešernova cesta 25

Mladika, dekliški licej in internat

šola 1906-1907, internat 1910-1912

Avtorji: šola Maks Fabiani, internat Ciril Metod Koch

Izvajalec: Gustav Tönnies, železobetonska konstrukcija R. Schnell

Investitor: mestna občina

Stavbni tip: šola

Viri: ZAL, Cod. III, 61-1903; Reg I. 2234/2081, 82,83; 2235, 2082; Reg I, XVI/2, f. 1527, št. 21745.

Literatura: Nace Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954; Borut Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n.v., XVI, 1980, Marco Pozzetto, *Max Fabiani, Ein Architekt der Monarchie*. Wien,

Edition Tusch, 1983; Damjan Prelovšek, Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, *Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996; Gojko Zupan, Fabianijeva arhitektura dekliškega liceja, *VS*, 36, 1997, str. 13-25.

Šola je dober primer v urbanistični kontekst vrtnege mesta na robu Tivolija vklopljene in na regionalno in lokalno ljubljansko tradicijo oprte arhitekture. Stolpiček nad vhodom posnema motiv urnega stolpa ljubljanskega magistrata, fasada je asketska, čista, brez okrasja, obdelana v domačem gradivu. Edini okras stavbe so sove kot simbol modrosti na sklepnikih vhodnega portika in relief iz sivega kamna na slepi fasadi telovadnice. Fasado internata, ki zaključuje parcelo proti Tivoliju, krasi vegetabilno secesijsko okrasje na delilnem zidcu, ki obkroža celo stavbo.

Prešernov trg 3

Frischova hiša

1896-1897

Izvajalec: Filip Supančič

Investitor: Ivan Frisch

Stavbni tip: trgovsko stanovanjska stavba

Viri: Reg I, sv. XVI/2, f. 1148, št. n. 16477.

Literatura: Borut Rovšnik, Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne, *ZUZ, n.v.*, XVI, 1980, str. 25-50.

Vogalna stavba s pomolom in stolpičem zaznamuje vhod v Čopovo ulico. Poznohistorično fasado dopolnjujejo posamezni secesijski elementi, okrasje je zgoščeno nad okni prvega nadstropja, pod strešnim vencem in na vogalnem pomolu.

Prule 13

Tretja mestna deška ljudska šola na Prulah (na Sredini)

Sinonim: Osnovna šola Prule

1910-1911

Avtor: Ciril Metod Koch

Izvajalci: Valentin Scagnetti - gradbena dela, Zajec & Horn - betonski temelji, Janesch & Schnell - betonski stropovi

Investitor: mestna občina

Stavbni tip: šola

Viri: ZAL, Reg I, f. 2076; zbirka načrtov, mapa 11/8.

Literatura: Vlado Valenčič: Ljubljansko stavbeništvno od srede 19. do začetka 20. stoletja, *Kronika*, 1970, 3, str. 145.

Fasado krasijo tipični wagnerjanski okrasni motivi, kot npr. obroči, lovorjevi venci s stiliziranimi vrvmi in pas meandra nad pritličjem. Šola je bila sezidana na zemljišču, kupljenem za državno obrtno šolo, ima simetričen tloris v obliki črke U.

Resljeva 7

1900-1901

Izvajalec: Filip Supančič

Investitor: A. Reisner

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, XVI/2, f. 1509.

Fasado členijo pilastri med okni, ki nad rustikalnim pritličjem vertikalno povezujejo zgornji dve nadstropji. Wagnerjanski okras je koncentriran med okni prvega nadstropja in pod strešnim vencem.

Resljeva cesta 35

Železničarski blok

1920-1921

Avtor: Josip Costaperaria

Investitor: Južna železnica

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Literatura: France Ivanšek, Arh. Josip Costaperaria 1876-1951, *Arhitekt*, 1951, 1, str. 42-43.

Pozno secesijska simetrična fasada s poudarjenim portalom, ki ga krasi maska merkurja s strelami v polkrožnem timpanu. Zgornje nadstropje je oblikovano kot slepa arkada, v katero so vkomponirana okna. Na levem in desnem robu fasade sta letnici graditve stavbe (1920 in 1921).

Rimska 20-22

1899-1900

Avtor, izvajalec in investitor: Filip Supančič

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, XVI/2, f. 1154, št.n. 32984/ 1899.

Literatura: Borut Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n.v., XVI, 1980, str. 25-50.

Poznohistorična fasada s secesijskimi motivi (medaljoni, lističi in trakovi pod napuščem), ki spominjajo na fasado stavbe arhitekta Jana Koteže na Vencljevem trgu v Pragi.

Slovenska cesta 11, Gradišče 6-8

Nemška hiša

1913-1914

Avtor: arhitekturni biro Ernest Schäfer iz Reichenberga

Izvajalci: Robert Smielowski - gradbena dela, N. Rella in Nečak - betonski stropovi

Investitor: pokojninski sklad Kranjske hranilnice

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, XVI/2, f. 1788, št.n. 6468.

Literatura: A. Vodopivec, *Arhitektura Ljubljane*, Ljubljana, AB, 1978, str. 39; Špelca Čopič, Damjan Prelovšek, Sonja Žitko, *Ljubljansko kiparstvo na prostem*, Ljubljana, DZS, 1991.

Skupina stanovanjskih hiš Kranjske hranilnice oblikovana v slogu dunajske secesije. Bogato arhitektonsko členjene fasade (pomoli, balkoni, loggie) krasijo geometrijski vzorci iz keramičnih ploščic pod strešnim vencem. Edini figuradni okras so kipi otrok iz žgane gline z venci, pentljami oziroma girlandami na vseh treh fasadah, povečani posnetki kipcev znamenite delavnice Wiener Keramik, ki so bili verjetno izdelani na Dunaju.

Stritarjeva ulica 9

Filipov dvorec

1896-1897

Avtor: Leopold Theyer

Investitor: Filip Schreyer

Stavbni tip: trgovsko stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I., fol 1145, št. načrta 18320.

Literatura: Nace Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954; Damjan Prelovšek: *Secesija in Slovenci. Secesija na Slovenskem*, Ljubljana, Narodni muzej, 1984; Marko Habič, Blaženka Fürst, Marjan Drnovšek, *Prestolnica Ljubljana nekoč in danes: A Pictorial Chronicle of a Capital City*, Ljubljana, DZS, 1997; str. 92.

Monumentalna stavba z vogalnim stolpičem poudarja vhod v srednjeveško mestno jedro. Fasada je oblikovana v stilu nemške neorenesanse, okrašena s historičnim vegetabilnim ornamentom, med katerim se pojavljajo posamezne secesijske prvine. V pritličju stavbe je bila že pred koncem stoletja urejena Mayerjeva kavarna v značilnem secesijskem slogu, danes ohranjena samo na fotografijah. V veži so ohranjena originalna jedkana stekla.

Šmartinska cesta 30

Kolinska tovarna kavnih primesi

1909-1910

Avtor: arh. Křička, Tehnična pisarna Praga

Izvajalec: Robert Smielowski

Investitor: češka tovarna kavnih nadomestil iz Kolina

Stavbni tip: tovarna

Viri: ZAL, Reg I, fasc. 1480.

Literatura: ES, 5, 202; Vlado Valenčič, Ljubljansko stavbeništvo od srede 19. do začetka 20. stoletja, *Kronika*, 1970, 3, str. 135-147.

Velik tovarniški kompleks leži med Šmartinsko in železniško progo. Proti Šmartinski ima razgibano nesimetrično secesijsko fasado, ki je bila prvotno arhitektonsko razčlenjena s temnimi lizenami na svetli podlagi in z različno oblikovanimi stavbnimi čeli. Glavno fasado ob železnici poudarja osmerokotni stolp, ki je bil prvotno v načrtu zaključen z zvončasto streho. Izredno lep, delno ohranjen tovarniški dimnik ima v tlorisu obliko osmerokotnika.

Šubičeva 10

1906-1907

Avtor: Robert Smielowski

Izvajalec: Filip Supančič

Investitor: Otto Wallentschag

Stavbni tip: stanovanjska vila

Viri: ZAL, Reg I, sv. XVI/2, fasc. 1517, št. 29538/1903.

Ena izmed redkih enodružinskih vil na robu Tivolija s secesijsko fasado. Dekorativni motiv je koncentriran na obrobah oken, vrat in pokrite verande.

Tabor 13-14

Sokolski dom

Sinonim: Partizan Tabor

1923-1926

Avtor: Ivan Vurnik

Investitor: Telovadno društvo Sokol

Stavbni tip: narodni dom, telovadnica

Literatura: M. Ivančič: *Arhitekt Ivan Vurnik*, FAGG, 1963 (tipkopis); *Ivan Vurnik: slovenski arhitekt 1884-1971*, AB, 119-124, 1994.

Zadnje Vurnikovo delo v narodnem slogu. Fasada je obdelana v enotnem barvnem tonu, oblikovana izključno z arhitekturnimi elementi, profiliranimi arhitekturnimi členi in štukaturo, členjena s stebrišči, trikotnimi čeli, zalomljenimi strešnimi zaključki, nenavadno oblikovanimi kapiteli stebrov v prvem nadstropju in okrašena z nerazložljivimi okrasnimi motivi.

Tavčarjeva 2

Hribarjeva hiša

Leto načrta - leto dokončanja: 1902-1903

Avtor načrta: Maks Fabiani

Izvajalec: Gustav Tönnies

Investitor: Ivan Hribar

Stavbni tip: trgovsko stanovanjska hiša

Viri: Reg I, XVI/2, fasc. 1512, št. 21567

Literatura: Nace Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954; Borut Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n.v., 16, 1980, str. 25-50; M. Pozzetto, *Max Fabiani, Ein Architekt der Monarchie*. Wien, Edition Tusch, 1983; Damjan Prelovšek, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996, str. 579- 650

S formalnega vidika velja stavba za eno najbolj asketskih Fabianijevih del. Zasnovana je v klasičnih antičnih proporcijah, osnovni modul je kocka, ki se v pritličju izmenjuje s polovičnim kvadrom. Izrazito geometrijsko fasado členijo kvadrati, ki reliefno izstopajo iz podlage in so oblikovani v grobem in finem ometu. Okras je omejen na ozke pasove nad širšimi okni izstopajočih pomolov, v katere so vkomponirane antične levje glavice. V tlorisu fasada na Slovensko cesto trikrat vzvalovi v tri plitve okenske pomole, ki segajo od pritličja do zgornjega nadstropja.

Tavčarjeva ulica 4

Vodnikova hiša

1902-1903

Avtor prvotnega načrta: Ciril Metod Koch, izvedbeni načrt verjetno podjetje Faleschini & Schuppler

Izvajalec: Faleschini & Schuppler

Investitor: Alojzij Vodnik

Stavbni tip: najemniška stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, sv. XVI/2, f. 1511, št. načrta 12642.

Literatura: Borut Rovšnik, Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne, ZUZ, n.v., XVI, 1980, 25-50.

Preprosto členjeno fasado krasi motiv valovnice v pasu med drugim in tretjim nadstropjem. Stiliziran nagelj je na fasadi prvič uporabljen kot okrasni motiv.

Tavčarjeva 10

Leto načrta: 1907

Izvajalec: Filip Supančič

Investitor: Julijana Stare

Stavbni tip: najemniška stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, sv. XVI/2, f. 1530, št.n. 21799.

Literatura: Borut Rovšnik, Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne, ZUZ, n.v., XVI, 1980, 25-50.

Pod wagnerjanskim strešnim napuščem je pas naslikanega barvnega ornamenta. V srednji osi je monumentalni portal s polkrožno rozeto nad močno plastično izstopajočo preklado.

Tavčarjeva 11

Leto dokončanja: 1903

Investitor: Fran Bahovec

Stavbni tip: najemniška stanovanjska stavba

Literatura: Borut Rovšnik, Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne, ZUZ, n.v., XVI, 1980, 25-50.

Modna secesijska fasada v intenzivnih barvah. Pod strešnim napuščem je dekorativni venec v intenzivnih barvnih tonih z motivom cvetočih vrtnic v zelenem listju na straneh, in pasom sončnic v sredini, v katerega so vkomponirani trije medaljoni z ženskimi doprskimi podobami.

Tavčarjeva 13

1904

Izvajalec: Valentin Accetto

Investitor: Ana Regali

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, XVI/2, fasc 1510, 46593/1901.

Wagnerjanska fasada je obdelana v dveh barvnih tonih in s pilastri, ki segajo od pritličja do vrha stavbe razdeljena na tri dele. Geometrijsko okrasje, ki je razporejeno okrog okenskih odprtin, se zgošči na vrhu fasade, kjer je dopolnjeno z intenzivno obarvanim

vencem pod napuščem. Vhodna vrata krasi kovinska mreža s cvetnimi motivi.

Tavčarjeva 15

Leto dokončanja: 1906

Investitor: dr. Lovro Požar

Fasada je petosna. V srednji osi je pomol, ki se zaključuje s čebulasto streho. Wagnerjanska dekoracija je koncentrirana na pomolu, okrog oken in pod strešnim napuščem.

Tomšičeva ulica 1

Narodna tiskarna

1902-1904

Avtor: Ciril Metod Koch

Izvajalec: Filip Supančič

Investitor: grafično podjetje Narodna tiskarna

Stavbni tip: poslovna stavba

Literatura: ES, 7, 307; F.M., Ciril M.Koch, ZUZ, 1925, str. 79-80.

Stavba je bila prva tiskarna v Sloveniji, urejena za veliko proizvodnjo. Fasada je horizontalno razdeljena z vencem cvetličnega reliefa med pritličjem in prvim nadstropjem in barvno poudarjenim cvetnim frizom pod vencem med drugim in tretjim nadstropjem. Srednja os stavbe je poudarjena z nadstreškom nad portalom in balkonom na njem z visoko nad fasado segajočim čelom. Geometrijsko okrasje je kombinirano z venci in glavicami, notranjščino hodnika krasi barvni cvetlični ornament.

Trdinova ulica 2 in 8

Kmetska posojilnica

1906-1907

Avtor: Ciril Metod Koch

Izvajalec: Filip Supančič

Investitor: Kmetska posojilnica

Stavbni tip: najemni stanovanjski stavbi

Viri: Reg I, sv. XVI/2, f. 1527, št.n. 28783.

Literatura: Nace Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954; Borut Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n.v., XVI, 1980, str. 25- 50; Damjan Prelovšek, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996, str. 579- 650.

Obe vogalni stavbni sta identični in imata identični dekorativni fasadi v intenzivnih barvah. Cvetlični motivi krasijo okna prvega, bordura iz zelenih in modrih glaziranih ploščic pa okna drugega nadstropja. Motiv šahovnice krasi fasadni pas pod strešnim napuščem.

Trubarjeva 1

Urbančeva hiša

Sinonim: Centromerkur

Leto načrta - leto dokončanja: 1902- 1903

Avtor načrta: Fredrich Sigmundt

Izvajalec: stavbno podjetje Faleschini & Schuppler

Investitor: Felix Urbanc

Stavbni tip: veleblagovnica

Viri: ZAL, Reg I, sv. XVI/2, f. 1511

Literatura: Damjan Prelovšek: *Urbančeva hiša in njen arhitekt*.V: Sinteza 1977/38-40, str. 112-116; isti, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996, str. 579-650; Nace Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954; Borut Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n.v., XVI, 1980, str. 25-50.

Prva veleblagovnica v Ljubljani je bila zgrajena po sodobnih evropskih vzorih. Je ena redkih ohranjenih celostnih umetnin v Ljubljani in najpristnejši primer secesijske arhitekture v mestu. Bogato in dekorativno obdelana notranjščina ter portal z nadstreškom v obliki pahljaèasto razprtih cvetnih listov iz stekla in kovanega železa sta oblikovana v stilu belgijskega art nouveauja.

Trubarjeva cesta 72

Usnjarska tovarna Karola Pollaka

Sinonim: Rog

pritličje 1900, nadzidava in dozidava 1917

Avtor: Josip Jakusch

Investitor: Pavel Pollak

Stavbni tip: tovarna

Viri: ZAL, Reg I, fasc 1478; fasc. 1741.

Literatura: Breda Mihelič, *Complexe de l' Usine Rog: Donnees historiques, description de la zone, evaluation, Les ancienne usines Rog/Ljubljana, exemple europeen de mise en valeur du patrimoine architectural abandonné.*

Stavba je prvi železobetonski tovarniški objekt v Ljubljani, ki je bil sezidan po patentu francoskega inženirja François Hénnebiqua, z zanj značilnim vertikalnimi in horizontalnimi betonskimi vezmi. Stavbo odlikuje enotna prostorska struktura notranjščine brez vmesnih podpor. Konstrukcija je na fasadi jasno izražena, fasadni slopi spominjajo na kubistične češke vzore.

Tržaška cesta 74

Osnovna šola Vič

Leto načrta: 1911

Avtor: ing. Jan Bednár

Izvajalec: Franc Marinčič

Investitor: občina Vič

Stavbni tip: šola

Viri: ZAL, zbirka načrtov, mapa 11/1.

Literatura: S. Pavlič, *Šolske zgradbe v Ljubljani: Razstava v slovenskem šolskem muzeju, Kronika, 1975, str. 54; Sto let ustanovitve OŠ Vič, Ljubljana, 1997.*

Tlorisno simetrično zasnovano poslopje s poudarjenim srednjim rizalitom je z glavnim vhodom obrnjeno proti Tržaški. Fasado krasi cvetlični motiv nad glavnim vhodom in nad oknom v prvem nadstropju, v atiki je napis Izobrazbi. Na vsaki stranski fasadi je napis v secesijskem okviru z imeni dveh pomembnih slovenskih šolnikov, na južni fasadi vitez pl. Franc Močnik, na severni Andrej Praprotnik.

Ulica Stare pravde 5

Leto načrta: 1904

Izvajalec: Valentin Accetto

Investitor: Ivan Lončar

Stavbni tip: dvostanovanjska vila

Viri: ZAL, Reg I, XVI/2, fasc. 1518, 40761/1903.

Preprosta fasada ima skromno vegetabilno dekoracijo nad bifornim oknom v atiki stranskega rizalita.

Ulica stare pravde 9, Zrinjskega 10

1905

Stavbni tip: stanovanjska vila

Preprosta fasada je horizontalno členjena z zlato obarvanim venčnim zidcem med pritličjem in prvim nadstropjem in zlato obarvanim strešnim vencem, pod katerim teče okrog in okrog pas kvadratov iz štuka, prav tako v zlati barvi.

Ulica talcev 2

Vila Elsa

1909

Izvajalec: Filip Supančič

Investitor: Tomišek Fran

Stavbni tip: dvostanovanjska vila

Dvostanovanjska vila v oblikovanju zunanjščine posnema vzore ljudske arhitekture z leseno obdelavo čelnega zaključka in balkona v mansardnem drugem nadstropju. Horizontalni venec med pritličjem in prvim nadstropjem krasi geometrijsko okrasje iz kvadratov, v notranjost umaknjen portal in ograjo pa kovane mreže z vegetabilnimi secesijskimi motivi.

Veselova 13

Leto načrta: 1908

Izvajalec in investitor: Filip Supančič

Stavbni tip: stanovanjska vila

Viri: ZAL, Reg I, sv. XVI/2, fasc. 1532, fol. 318, 11502.

Stavba je bogato arhitektonsko členjena z izstopajočim srednjim rizalitom, s pomolom in stolpičem, z loggiami, balkoni in z bogato modno dekoracijo okrog oken prvega in drugega nadstropja in na balkonskih ograjah.

Veselova 17

Vila Madelaine

Leto načrta: 1902, fasada prenovljena 1910

Avtor: Anton Wolf

Izvajalec: Kranjska stavbna družba

Investitor: Josip in Magdalena Spalek

Stavbni tip: stanovanjska vila

Viri: ZAL, Reg I, XVI/2, fasc. 1512, št. 27686/1902.

Neoklasicistična vila je bila prvotno okrašena z modnimi secesijskimi vzorci na ograjah balkonov, pod strešnim vencem in v atikah nad stranskimi okni. Po predelavi 1910. za novega lastnika K. Trillerja je fasada ohranila samo še nekaj secesijskih okrasnih elementov na pilastrih med okni zgornjega nadstropja.

Wolfova ulica 2

Hauptmannova hiša

Sinonim: mali nebotičnik

Leto adaptacije fasade: 1904

Avtor: Ciril Metod Koch

Izvajalec: Gustav Tönnies

Investitor: Adolf Hauptmann

Stavbni tip: trgovsko stanovanjska stavba

Viri: Reg I, f. 1520, št. n. 26513.

Literatura: Nace Šumi, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, 1954; Borut Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n. v., XVI, 1980, str. 25- 50; Damjan Prelovšek, *Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa*, *Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996, str. 579- 650.

Fasada je obdelana v stilu modne dunajske secesije v močnih kontrastnih barvah, z dekoracijo iz glaziranih ploščic, ki se zgosti pod strešnim vencem. Velja za eno kvalitetnejših Kochovih ljubljanskih stavb.

Wolfova ulica 10

Dolenčeva hiša

1897- 1998

Izvajalec: Jakob Accetto

Investitor: Oroslav Dolenc

Stavbni tip: trgovsko stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, sv. XVI/2, f. 1148.

Literatura: Borut Rovšnik, Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne, *ZUZ, n.v.*, XVI, 1980, 25-50.

Najemniško stanovanjska hiša z dvema vzporednima traktoma, med katerima je ozko dvorišče. Fasada je poznohistoristična s secesijskimi elementi, med katerimi izstopa secesijsko oblikovana mreža iz kovanega železa nad vrati uvozne veže.

Zaloška cesta 2
Anatomski inštitut

1919-1920

Avtor: Ivan Vurnik

Investitor: mestna občina

Literatura: Ivan Vurnik, *slovenski arhitekt 1884 - 1971*, AB, 119 - 124, 1994.

Preprosta, vertikalno členjena fasada s slopi trikotega profila, med katerimi so okna in cikcakasto ornamentirana stena, ki spominja na motive čeških kubistov.

Zrinjskega 4

1905

Izvajalec: Filip Supančič

Investitor: Ciril Globačnik

Stavbni tip: stanovanjska vila

Viri: Reg I, sv. XVI/2, f. 1552.

Družinska vila v vrtu je bogato arhitektonsko členjena.

Zrinjskega 6-8

1904 - 1905

Izvajalec: Gustav Tönnies

Investitor: Josipina Kos

Stavbni tip: stanovanjska vila-dvojček

Viri: ZAL, Reg I, XVI/2, f. 1520.

Vila ima skromno secesijsko fasado z geometrijskimi vzorci v ometu.

Zmajski most
Most čez Ljubljanico

1900-1901

Avtor arhitekture: Jurij Zaninovič

Izvajalci: Filip Supančič - gradbena dela; Pittel & Brausewetter, Dunaj - železobetonska konstrukcija

Investitor: mestna občina

Stavbni tip: most

Viri: Zal, Reg I, fasc 2038.

Literatura: Damjan Prelovšek: Ljubljanski mostovi v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja, *Kronika*, 1975, 23, str. 29-37.

Prvi železobetonski most na Slovenskem, ki je bil grajen po Melanovi izpeljanki Monierjevega železobetonskega sistema, je eden najpristnejših primerov secesijske arhitekture v Ljubljani.

Župančičeva 7

1910- 1911

Izvajalec: Gustav Tönnies

Investitor: Vaclav Kubelka

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, f. 1539, št.n. 15997.

Fasada je obdelana v dveh barvnih tonih, svetlem in temnem ometu. Srednja partija je poudarjena z rahlo izstopajočim pomolom, ki sega od prvega nadstropja do tretjega. Geometrijsko okrasje je

zgoščeno v sredini na pomolu okrog oken, nad okni prvega nadstropja in nad oknom v zatrepu, ki sega nad strešni venec.

Župančičeva 8

1910-1911

Izvajalec: Gustav Tönnies

Investitor: Ernest Peternel

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: ZAL, Reg I, XVI/2, f. 1540, št. 28711/ 1910.

Literatura: Borut Rovšnik, Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne, *ZUZ, n.v.*, 16, 1980, 25-50.

Fasada je podobno oblikovana kot fasada stavbe Huga Peternela v Beethovnovi 9. Razlikuje se le v srednjem pasu, ki je razčlenjen z balkoni na konzolah in v okrasnih detajlih.

Katalog secesijskih stavb drugod po Sloveniji

Beltinci

Panonska ulica 1

Gostišče Zvezda

Stavbni tip: hotel

Enonadstropna stavba ima tloris v obliki črke L. Vogal je valjasto zaobljen in členjen z lizenami, podaljšanimi v segmentno oblikovano čelo.

Bled

Črtomirova ulica 2

Vila Pomona

1905

Avtor in izvajalec: Josef Hronek

Investitor: Franc Rus, nadučitelj

Stavbni tip: počitniška vila

Literatura: Nika Leben, *Počitniške vile na Bledu od leta 1850 do druge svetovne vojne:* diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, PZE Umetnostna zgodovina, 1990, str. 35, kat. 19.

Vila ima geometrijsko in vegetabilno dekoracijo na verandi, steni nad njo in na balkonu.

Prešernova cesta 26

Vila Lergertroper

1906

Avtor: Wenzel Trauschke

Stavbni tip: počitniška vila

Literatura: Nika Leben, *Počitniške vile na Bledu od leta 1850 do druge svetovne vojne:* diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, PZE Umetnostna zgodovina, 1990, kat. 64.

Vila je zgrajena v mešanici alpskega sloga (imitacija predalčne konstrukcije) in secesije.

Ribenska cesta 4

Vila Ana

Sinonim: Vila Generös

1906

Avtor, izvajalec in investitor: Josef Hronek

Stavbni tip: stanovanjska vila

Literatura: Nika Leben, *Počitniške vile na Bledu od leta 1850 do druge svetovne vojne:* diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, PZE Umetnostna zgodovina, 1990, str. 37, kat. 71.

Prostostoječa vila z vrtom je slikovito členjena in bogato dekorirana.

Celje

Cankarjeva ulica 1

Železni dvor

Sinonim: Eisenhof

1907

Investitor: Leopold Rakusch

Stavbni tip: poslovno stanovanjska stavba

Literatura: Janko Orožen, Posestna in gradbena zgodovina Celja, *Bilten občinskega ljudskega odbora Celje*, 1957, 10-12, str. 47; Janez Cvirn, Andreja Rihter, Vojko Strahovnik, *Biser na Savinji: Celje na starih razglednicah*, Nazarje, EPSI, 1993, str. 64 (fotografija originalnega stanja).

Stavba je pred predelavo leta 1927 imela secesijska čela, pomol s slikovito streho in balkone s kovanimi ograjami.

Cankarjeva 2

1904-1909

Avtor in izvajalec: Ferdinand Golgranc, stavbenik iz Celja

Investitor: Posojilnica Celje

Stavbni tip: poslovno stanovanjska stavba

Viri: ZAC, fond MOC 1850-1918, fasc. 483/1904-1909, AŠ 39.

Literatura: Janko Orožen, Posestna in gradbena zgodovina Celja, *Bilten občinskega ljudskega odbora Celje*, 1957, 10-12, str. 47; Peter Povh, Celjska arhitektura v 19. stoletju, *ZUZ, n.v.*, št. IX (1972), str. 110; Ivan Stopar, Spomeniškovarstveni red za staro mestno jedro v Celju, *Celjski zbornik*, 1989/70, str. 292.

Velika, trinadstropna stavba ima v pritličju poslovne prostore (med drugim je bila v njej tudi kavarna). Fasade so vodoravno členjene in oblikovane v historističnem slogu z nekaterimi secesijskimi elementi (ženska maska nad portalom, balkonska ograja).

Glavni trg 2

Joskova hiša

1906-1907

Avtor: Ferdinand Golgranc - načrt adaptacije, Hans Pruckner, izvedbeni načrt fasade

Investitor: Johann Jossek, tapetnik

Stavbni tip: meščanska hiša v nizu

Viri: ZAC, fond MOC 1850-1918, fasc. 510/1906, AŠ 42.

Literatura: Janko Orožen, Posestna in gradbena zgodovina Celja, *Bilten občinskega ljudskega odbora Celje*, 1957, 10-12, str. 51-52; Peter Povh, Celjska arhitektura v 19. stoletju, *ZUZ, n.v.*, št. IX (1972), str. 111.

Pri adaptaciji je stavba dobila secesijsko - novorenesančno dekoracijo.

Glavni trg 3

1914-1915

Avtor: dr. Leo Cerny, arhitekt in profesor iz Gradca, Alois Kaiser, arhitekt in stavbenik iz Celja

Izvajalec: Alois Kaiser

Investitor: Gustav Stiger, trgovec iz Celja

Stavbni tip: meščanska hiša v nizu

Viri: ZAC, fond MOC 1850-1918, fasc. 1533/1914, AŠ 163.

Literatura: Janko Orožen, Posestna in gradbena zgodovina Celja, *Bilten občinskega ljudskega odbora Celje*, 1957, 10-12, str. 22; Ivan Stopar, Spomeniškovarstveni red za staro mestno jedro v Celju, *Celjski zbornik*, 1989/70, str. 297.

Starejšo stavbo so prezidali in naredili novo fasado s secesijskimi tridelnimi okni in valjastim pomolom s triforo v drugem nadstropju.

Jurčičeva 5

1899-1901

Avtor in izvajalec: inž. Wilhelm Lindauer, stavbenik iz Celja

Investitor: Josef Pallos

Stavbni tip: stanovanjska vila

Viri: ZAC, fond MOC 1850-1918, fasc. 399/1899, AŠ 37.

Literatura: Janko Orožen, Posestna in gradbena zgodovina Celja, *Bilten občinskega ljudskega odbora Celje*, 1957, 10-12, str. 61.

Pritlična vila je zgrajena v slogu romantičnega historizma s secesijskimi kovanimi detajli (ograja verande, nadstrešek vhodnih stopnic, strešna okenca, vetrnica).

Kosovelova ulica 1

Deška ljudska in meščanska šola

Sinonim: Gimnazija Center

1910-1912

Avtor: Richard Kloss, nadinženir iz Gradca, projektantsko podjetje W. Burgstaller & A. Zauner iz Gradca

izvajalci: Wilhelm Lindauer - gradbenik, podjetje Eduard Ast & Comp. iz Gradca - železobetonska konstrukcija stropov po sistemu Mollins

Investitor: Mestna občina Celje, Deutsches Schulverein z Dunaja in celjsko telovadno društvo

Stavbni tip: šola

Viri: ZAC, fond MOC 1850-1918, AŠ 57, fasc. 540/1910.

Literatura: Janko Orožen, Posestna in gradbena zgodovina Celja, *Bilten občinskega ljudskega odbora Celje*, 1957, str. 51-52; Peter Povh, Celjska arhitektura v 19. stoletju, *ZUZ, n.v.*, IX (1972), str. 111.

Mogočna vogalna stavba ima dvojen vhod in slikovite strešine. Oblikovana je v mešanici novega realizma in secesije.

Krekov trg 3

Nemška hiša

Sinonim: Celjski dom, Dom Osvobodilne fronte

1905-1906

Avtor: Peter Paul Brang, arhitekt z Dunaja

Izvajalec: Anton Dimetz, stavbenik iz Celja

Investitor: Deutsches Haus Verein

Stavbni tip: narodni dom, hotel, stanovanja

Viri: ZAC, fond MOC 1850-1918, fasc. 40/1907, AŠ 40.

Literatura: Andrej Studen, Beseda, dve o Nemški hiši v Celju, *Celjski zbornik*, 1991, str. 39-51.

Celota je oblikovana v slikoviti mešanici slogov, kjer prevladujeta severnjaška nova renesansa in romantični historicizem. Posamezni detajli, predvsem v notranjščini, imajo secesijske oblike (štukatura glavne dvorane, kovane stopniščne ograje, slikana dekoracija vež).

Ljubljanska 23

1904

Avtor: Dietrich Dickstein, akademski arhitekt in pooblaščen stavbenik iz Celja

Investitor: Jožef Dickstein (po 1905)

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: ZAC, fond MOC 1950-1918, fasc. 484/1904.

Literatura: Janko Orožen, Posestna in gradbena zgodovina Celja, *Bilten občinskega ljudskega odbora Celje*, 1957, 10-12, str. 60.

Stavba je bila zgrajena v domačijem slogu z nekaterimi secesijskimi detajli. Po letu 1945 je bila temeljito predelana, tako da so se ohranile samo secesijske vratnice.

Ljubljanska 25

1904

Investitorja: Josef in Ivana Weren (vendar šele po 1908)

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Literatura: Janko Orožen, Posestna in gradbena zgodovina Celja, *Bilten občinskega ljudskega odbora Celje*, 1957, 10-12, str. 60.

Stavba je enonadstropna, prostostoječa. Zunanjščina je okrašena s skromno secesijsko dekoracijo.

Stanetova 11

1909

Avtor in izvajalec: Wilhelm Lindauer

Investitor: Franc Dirnberger, trgovec iz Celja

Stavbni tip: poslovna stavba, trgovina

Viri: ZAC, fond MOC 1850-1918, fasc. 537/1909.

Literatura: Janko Orožen, Posestna in gradbena zgodovina Celja, *Bilten občinskega ljudskega odbora Celje*, 1957, 10-12, str. 61.

Stavba je enonadstropna, dvoosna, z velikimi okni. Fasada je členjena s pasovi v ometu in s tremi pilastri (stranska dva sta podaljšana v slopa). Secesijskega okrasja ni več.

Teharska cesta 40

Vila Katarinin dvor

1916-1917

Avtor: Vincenc Kukovec, stavbenik (arhivski načrt se razlikuje od izvedbe)

Investitor: Josef Rebeuschegg, lastnik hotela Pošta

Stavbni tip: stanovanjska vila

Viri: ZAC, fond Občina Celje - okolica 1850-1931, *Zavodna*, X/58, 1916.

Vila je nastala na mestu prejšnje Strausove pritlične hiše. Njene fasade so okrašene z dinamično secesijsko ornamentiko (valovnice, venci s cvetovi, ženske glave). Stavba je v izredno slabem stanju.

Cerklje na Gorenjskem

Trg Davorina Jenka 10

Hribarjeva hiša

1895

Avtor: Jan Vladimír Hrásky, inženir in arhitekt

Izvajalec: Karel Lipovšek, slikar - dekorater

Investitor: Ivan Hribar, zastopnik banke Slavija, ljubljanski občinski odbornik

Stavbni tip: počitniška vila

Literatura: Nika Leben, Prenova Hribarjeve hiše v Cerkljah, *VS*, 33, 1991, str. 69-72.

Vila ima številne dekorativne elemente v lesu, ki posnemajo ljudsko stavbarstvo.

Črenšovci

Ulica prekmurske čete 20

Naš dom

Sinonim: Kleklov dom

1925-1930

Investitor: Hranilnica in posojilnica Črenšovci

Stavbni tip: narodni dom

Literatura: Naš dom: Desetletnica Hranilnice in posojilnice v Črenšovcih, *Kalendar Srca Jezusovega*, 193, str. 53-62; *Kleklov simpozij v Rimu*, Celje, Mohorjeva družba, 1995 (Simpoziji v Rimu 12), str. 91-93, 224.

Stavba je enonadstropna. Fasada je simetrična. Njen osrednji del uokvirjata stebra, zgoraj ga zaključuje segmentno strešno čelo s triforo. V vodoravni smeri poteka ozek dekorativen pas z motivom nageljnov.

Črnomelj

Ulica Staneta Rozmana 15

Korenova hiša

1910-1913

Investitor: Jurij Šterk, trgovec

Stavbni tip: meščanska hiša v nizu, vogalna

Literatura: Stane Bernik, *Črnomelj: urbanistični, arhitekturni in spomeniškovarstveni oris*, Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1987, str. 32; Božidar Flajšman, *Sledovi časa: Bela Krajina na razglednicah*, samozaložba, 1995, str. 20-31.

Enonadstropna stavba ima vogalni pomol, drugega je dobila med predelavo v dvajsetih letih. Predvsem pri uporabi različnih ometov in pri oblikovanju oken se kaže odmev secesije.

Ilirska Bistrica

Levstikova ulica 25

Ferlugova hiša

1930

Investitor: Karel Ferluga, odvetnik

Stavbni tip: meščanska hiša v nizu, vogalna

Sicer tradicionalna enonadstropna stavba z vhodom na zatrejni strani ima zunanost oblikovano v mešanici italijanske nove renesanse in dinamičnega sloga Liberty (slikana dekoracija pod napuščem, štukirane obrobe oken, ometi, stavbno pohištvo).

Javorca

Pološka planota nad Zatolminom

Spominska cerkev sv. Duha

1916

Avtor: Remigius Geyling - avtor arhitekture in dekoracije, Geza Jablonsky - gradbenik in vodja del, Anton Perathoner - leseni del oltarja

Investitorji: vojaki 3. gorske brigade avstroogrške vojske

Stavbni tip: triladijska bazilikalna cerkev

Literatura: Eine Gedächtniskirche von Remigius Geyling, *Der Architekt: Wiener Monatshefte für Bauwesen und dekorative Kunst*, XXI, 1916-1918, str. 84-88; Sergio Tavano, Memoria "Jugendstil" per caduti senza ricordo, *Da Iniziativa Isontina*, 93, 1989, 2, str. 91-98.

Cerkev je celostna umetnina v izjemnem naravnem okolju, zgrajena v posebnih okoliščinah soške fronte.

Jesenice

Čufarjev trg 1

Gimnazija

1914

Stavbni tip: šola

Literatura: Robert Potokar, Poskus urbanističnega in arhitekturnega orisa Jesenic, *Radovljiški zbornik*, 1992, str. 306.

Dvonadstropna stavba ima tloris v obliki črke U. Njena fasada je členjena v oblikah pozne geometrijske secesije (trikotna čela, polja, friz pod napuščem). Reljefi so delo kiparja Josipa Pavlina.

Kamnik

Tomšičeva 1

1904

Stavbni tip: poslovno stanovanjska stavba

Literatura: Razglasitev, *UL SRS*, 42/86, str. 2951.

Meščanska hiša stoji na izpostavljenem uličnem vogalu. Je historistično oblikovana, le nekateri detajli spominjajo na secesijo.

Kranj

Glavni trg 21

Logarjeva hiša

Stavbni tip: meščanska hiša v nizu

Literatura: Cene Avguštin, Oris razvoja meščanske arhitekture v Kranju od srednjega veka do začetka 20. stoletja, *Kranjski zbornik*, 1970, str. 242.

Starejša, baročna stavba je na prelomu stoletja dobila novo fasado v mešanici novega baroka in secesije (kartuše, girlande, ženske maske).

Krško

Hiša Dalmatinova 5

Stavbni tip: meščanska hiša v nizu

Starejša stavba je bila na prelomu stoletja preurejena in je dobila skromno secesijsko fasado.

Cesta krških žrtev 18

Hartmanova hiša

1908

Avtor in izvajalec: Valentin Scagnetti

Stavbni tip: meščanska hiša v nizu

Viri: ZAL Reg I, fasc. 1488, fol. 744, fasc. 1743, fol. 371.

Literatura: Vlado Valenčič, Ljubljansko stavbeništvo od srede 19. do začetka 20. stoletja, *Kronika*, 1970, str. 140.

Stavba predstavlja sicer skromen, a zanimiv odmev hoffmannovske geometrijske secesije v Sloveniji.

Cesta Krških žrtev 40

Stavbni tip: trgovsko stanovanjska stavba

Vogalna lega hiše je poudarjena s prisekanim vogalom, vogalnim balkonom in vhodom v lokal. Zunanost je secesijsko dekorirana (ometi, členitev, štuk, predvsem maske Merkurja nad okni prvega nadstropja).

Lendava

Partizanska 10

Sinonim: Knjižnica Lendava

1906

Stavbni tip: stanovanska vila

Pritlična novobaročna vila ima v vogalnih stolpičih secesijska barvna okna.

Partizanska ulica 38

Balkanijeva hiša

Investitor: Ernest Balkany, tiskar in knjigarnar iz Lendave

Stavbni tip: meščanska hiša v nizu

Literatura: Nikica Brumen, Tiskarne v Pomurju, *Kronika*, 1961, 2, str. 89.

Enonadstropna hiša ima prvo nadstopje okrašeno z vegetabilno secesijsko ornamentiko (stilizirani cvetovi med okni in dinamična obroba oken v svetlejšem ometu).

Ljutomer

Glavni trg 7

1923

Stavbni tip: poslovno stanovanjska stavba

Literatura: *Morfološka analiza Ljutomera*, Maribor, ZVNKD, 1989 (tipkopis), str. 13.

Glavna fasada ima poznosecesijsko geometrijsko dekoracijo in povišano strešno čelo nad osrednjim vhodom.

Ormoška 4

1905

Stavbni tip: meščanska hiša v nizu, vogalna

Literatura: *Morfološka analiza Ljutomera*, Maribor, ZVNKD, 1989 (tipkopis), str. 32.

Stavba ima prisekan vogal z balkonom in strešnim čelom. Členjena je s poenostavljenimi secesijskimi pasovi v ometu.

Prešernova cesta 5

Stara pošta

1906

Stavbni tip: poslovno stanovanjska stavba

Literatura: *Morfološka analiza Ljutomera*, Maribor, ZVNKD, 1989 (tipkopis), str. 40.

Stavba je enonadstropna. Simetričnost fasade poudarjata glavni vhod in strešno čelo. Dekoracija je historistična z nekaj secesijskimi elementi.

Prešernova cesta 20

Katoliški dom

Sinonim: Dom kulture

1925

Stavbni tip: narodni dom, gledališka dvorana

Literatura: *ES*, 5, str. 22.

Podolžna stavba je sezidana v poenostavljenih poznosecesijskih oblikah. Glavna fasada je na zatrejni strani. Ima povišano segmentno strešno čelo, pod njim biforo, triforo in vhodno lopo, ki nosi balkon.

Prešernova cesta 34, (ob gimnaziji)

Sokolski dom

1924-1927

Avtor: Jože Jelenc, Maribor - izvedbeni načrt; Društvo za izgradnjo domov, Ljubljana - idejni načrt

Investitor: Društvo Sokol, Ljutomer

Stavbni tip: narodni dom, telovadnica

Literatura: Anton Ratiznojšek, Telovadno in kulturno društvo Sokol v Ljutomeru, *Zgodovinski listi*, Ljutomer, Zgodovinsko društvo, 2, 1993, 1, str. 28-35.

Stavba je podolžno zasnovana, z vhodom na ožji, zatrejni fasadi. Ima enostavno trikotno strešno čelo, plitvo pilastrsko členitev, enostaven portal (pilastr, čelo) in skromno dekoracijo z lovorjevimi venci.

Ptujska 6

Stavbni tip: predmestna stanovanska stavba

Literatura: Razglasitev, UL RS 53/92.

Stavba je pritlična in ima skromno secesijsko okrasje na fasadi.

Lukavci

Lukavci 23

Podeželski dvorec

1914

Stavbni tip: dvorec

Stavba je pritlična in okrašena z novobaročnimi in secesijskimi elementi. V notranjščini so glavni prostori poslikani z vegetabilnim okrasjem.

Maribor

Cankarjeva ulica 5

Dekliška ljudska in meščanska šola

Sinonim: Osnovna šola Ivana Cankarja

1913-1917

Avtor: Mestni stavbni urad Maribor

Izvajalec: Rudolf Kiffman - gradbena dela, Janesch & Schnell, podjetje iz Gradca - železobetonska konstrukcija stropov

Investitor: Mestna občina Maribor

Stavbni tip: šola

Viri: PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ma/58, fond Mestna občina Mb, Gradbeni urad Maribor 1850-1919, 123.3.

Literatura: Jože Curk, Urbana in gradbena zgodovina Maribora, *Maribor skozi stoletja*, Maribor, Obzorja, 1991, str. 543, 545.

Zunanost šole je reprezentančno oblikovana v mešanici domačijskega sloga, secesije in novega realizma.

Cankarjeva ulica 30

Vila Welley

1907

Avtor in izvajalec: Ubald Nassimbeni, stavbenik iz Maribora

Investitor: Josefina Welley

Stavbni tip: stanovanjska vila

Viri: PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ma/8.

Literatura: Borut Rovšnik, Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne, *ZUZ, n.v.*, XVI, 1980, str. 46.

Vila je razgibano oblikovana. Njene fasade krasi secesijska floralna dekoracija.

Glavni trg - Trg revolucije

Državni most

Sinonim: glavni most

1908-1913

Avtor: Eugen Fassbender, Dunaj

Investitor: država

Stavbni tip: cestni most

Viri: PAM, fond Fototeka Zavoda za urbanizem Maribor, šk. II/20.

Literatura: *Maribor včeraj-danes-jutri*, Maribor, Zavod za urbanizem Maribor, 1963, (tipkopis) str. 2.

Most je izrazita inženirska arhitektura. Nekdanji secesijski detajli (slopi s svetilkami) so izginili ob obnovi po drugi svetovni vojni.

Glavni trg 1

Terezijin dvor

Sinonim: Velika kavarna

1912-1913

Avtor: dr. Leo Cerny, Gradec

izvajalec: Rudolf Kiffmann

Investitor: Podjetje bratov Franz

Stavbni tip: poslovno stanovanjska stavba

Viri: PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ma/102.

Stavba ima poudarjeno vogalno lego, teraso proti Dravi in razgibano mansardno streho s čelom. Zgrajena je v domačijskem slogu z nekaj secesijskimi elementi (velika okna, menjavanje ometov).

Glavni trg 23

1910

Avtor in izvajalec: Ubald Nassimbeni

Investitor: Mathias Zeiler

Stavbni tip: poslovno stanovanjska stavba

Viri: PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ma/120.

Trinadstropna stavba ima v vsakem nadstropju balkon s kovano ograjo. Balkoni povezujejo osrednje okenske osi. Fasado krasijo ometi v kombinaciji temne in svetle barve in keramične ploščice.

Kajuhova 11

1907-1908

Avtor in izvajalec: Ubald Nassimbeni

Investitor: Johann Kren, šolski profesor

Stavbni tip: stanovanjska vila

Viri: PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ma/249.

Literatura: Borut Rovšnik, Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne, *ZUZ, n.v.*, XVI, 1980, str. 46.

Vila ima mogočen vogalni stolp in na vsaki ulični fasadi po eno trikotno strešno čelo. Dekoracija sodi v krog romantičnega historizma in secesije (girlande, maske, krogllični nizi).

Kamniška ulica 2

Vila Bancalari

Sinonim: Vila Robič

1905-1906

Avtor in izvajalec: Rudolf Kiffmann, stavbenik iz Maribora

Investitor: Josef Bancalari, bančni direktor

Stavbni tip: stanovanjska vila

Viri: PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ma/256.

Vila je značilen primer romantičnega historizma. Ob stavbnem jedru so nanizani slikoviti arhitekturni členi (pomoli, prizidek s teraso, zatrepi). Dekoracija fasade je večinoma novobaročna. V notranjščini, na stopnišču, so ohranjena secesijska jedkana stekla in originalno stavbno pohištvo.

Koroška 6

1902 (obnova fasade)

Avtor in izvajalec: Fritz Friedrigger, arhitekt in stavbenik iz Maribora

Investitorja: Josef in Cecilia Hitzl

Stavbni tip: meščanska hiša v nizu

Viri: PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ma/352.

Stavba ima starejšo zasnovo. Fasada je prezidana v izrazitih secesijskih oblikah, barvah in materialih (dekoracija v ometu, keramične ploščice).

Koroška 48

1901

Avtor in izvajalec: Ubald Nassimbeni

Investitor: Jacob Zergern

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ma/388.

Literatura: *Strokovne osnove za razglasitev kulturnih in zgodovinskih spomenikov v občini Maribor Rotovž*, Maribor, ZVNKD, 1984 (tipkopis), str. 183.

Vogalna enonadstropna stavba ima fasadi okrašeni s štukom v novobaročnih in secesijskih oblikah.

Maistrova 3

1903-1904

Avtor, izvajalec in investitor: Franz Derwuschek, stavbenik iz Maribora

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ma/609.

Trinadstropno fasado delijo plitvi pilastri, ki slone na maskah v pritličju. Pod napuščem so konzole z levjimi glavami. Oblikovanje je šablonsko, v slogu dunajske secesije.

Maistrova 22

1903-1904

Avtor in izvajalec: R. Katschnig, stavbenik iz Maribora

Investitor: Aloisia Wrulich

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ma/624.

Literatura: Borut Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n.v., XVI, 1980, str. 40.

Fasadno okrasje ponavlja novorenesančne in secesijske vzorce (pilastri, venci, trakovi, cvetni popki).

Partizanska 17

1902

Avtor in izvajalec: Rudolf Kiffmann

Investitor: Franz Bernhard

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ma/940.

Literatura: Borut Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n.v., XVI, 1980, str. 37; Iztok Premrov, *Arhitektura devetnajstega stoletja v Mariboru*, ČZN, n.v., 10, 1974, str. 370.

Dvonadstropna hiša v nizu ima starejšo zasnovo. Njena fasada je simetrična in ima stopničasto strešno čelo, balkon in portal. Okrašena je v slogu nove severne renesanse z nekaj secesijske ornamentike. Na stopnišču v notranjščini so ohranjena jedkana stekla.

Partizanska 27

1902-1903

Avtor, izvajalec in investitor: Rudolf Kiffmann

Stavbni tip: poslovno stanovanjska stavba

Viri: PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ma/950.

Literatura: Borut Rovšnik, *Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne*, ZUZ, n.v., XVI, 1980, str. 37; Iztok Premrov, *Arhitektura devetnajstega stoletja v Mariboru*, ČZN, n.v., 10, 1974, str. 370.

Stavba stoji na ozki, klinasti parceli. Je trinadstropna in ima stopničasto strešno čelo, vogalni pomol in dekoracijo v mešanici

nove severne renesanse in secesije.

Poštna ulica 1, Glavni trg 9

Ludwigov dvor

Simonim: Francova palača

1904- 1905

Avtor: Johann Eustacchio, arhitekt z Dunaja

Izvajalec: Rudolf Holzer

Investitor: Therese Franz

Stavbni tip: poslovno stanovanjska stavba

Viri: PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ma/1150.

Literatura: Iztok Premrov, Arhitektura devetnajstega stoletja v Mariboru, *ČZN, n.v.*, 10, 1974, str. 370.

Celota je oblikovana v slikoviti mešanici historičnih slogov z nekaterimi secesijskimi elementi, predvsem v notranjščini (keramični tlak v veži, stopniščna ograja).

Prežihova ulica 8, Smetanova ulica 25

Baroničina hiša

1902-1903

Avtor in izvajalec: Fritz Friedriger

Investitor: baronica Emma Mixich Rast

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ma/163.

Literatura: Iztok Premrov, Arhitektura devetnajstega stoletja v Mariboru, *ČZN, n.v.*, 10, 1974, str. 371.

Stavba je najbolj izrazit primer secesije v Mariboru, vendar je v izjemno slabem stanju.

Ruška cesta 27

Gajškova vila

1911

Avtor in izvajalec: Ubald Nassimbeni

Investitor: Martin Gaischeg, trgovec iz Maribora

Stavbni tip: stanovanjska vila

Viri: PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ta/1015.

Vila je enonadstropna in razgibano oblikovana. Ima valjast vogalni pomol in velika okna. Secesijsko oblikovanje se izraža v menjavanju ometov na fasadah, v obliki okenskih obrob, v balkonski ograji in v interierju.

Sodna ulica 14

Okrožno sodišče

Simonim: Sodna palača

1898-1902

Investitor: država

Stavbni tip: sodišče

Viri: PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ma/1467.

Literatura: Iztok Premrov, Arhitektura devetnajstega stoletja v Mariboru, *ČZN, n.v.*, 10, 1974, str. 372, Jože Curk, Urbana in gradbena zgodovina Maribora, *Maribor skozi stoletja*, Maribor, Obzorja, 1991, str. 542.

Monumentalna stavba je zgrajena v slogu nove renesanse. V notranjščini je nekaj secesijskih detajlov (stavbno pohištvo).

Tomšičeva 8

1906

Avtor in izvajalec: Rudolf Kiffmann

Investitor: Katarina Martin

Stavbni tip: stanovanska vila

Viri: PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ma/1616.

Vila ima razgibane strešine, stolpič in verando. Fasada je členjena s secesijsko ornamentiko.

Trubarjeva 4

1903-1904

Avtor in izvajalec: Fritz Friedrigger - avtor celote, J. Weber, stavbenik - načrt fasade

Investitor: Kathe Wiedemann

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ma/1664.

Literatura: Borut Rovšnik, Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne, ZUZ, n.v., XVI, 1980, str., 37.

Na fasadi sta dva pomola s secesijskimi čeli. Okrasje je historistično-secesijsko (ženske maske na konzolah in nad portalom).

Tyrševa 14

1906-1907

Avtor in izvajalec: Rudolf Holzer, stavbenik iz Maribora

Investitor: Hans Sirk

Stavbni tip: poslovno stanovanjska stavba

Viri: PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ma/1704.

Stavba ima prisekan vogal in je dvonadstropna. Fasadska členitev predstavlja za Maribor lepo secesijo dunajske smeri (štuk, balkonske ograje). Stopnišče v notranjščini se odlikuje po lepem stavbnem pohištvu in jedkanih steklih na stopnišču.

Ulica heroja Tomšiča 3

Avtor in izvajalec: Fritz Friedrigger?

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Viri: PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ma/1778.

Literatura: Borut Rovšnik, Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne, ZUZ, n.v., XVI, 1980, str. 45.

Na fasadi prevladuje historistična členitev. Dopolnjuje jo modna secesijska vegetabilna dekoracija (ovijalke, rastlinska maska nad portalom).

Ulica kneza Koclja 2, Glavni trg 20

1912-1913

Avtor in izvajalec: Rudolf Kiffmann

Investitorja: Andreas in Rosa Mayer

Stavbni tip: poslovno stanovanjska stavba

Viri: PAM, fond Uprava za gradnje in regulacijo, Ma/1795.

Stavba je dvonadstropna, vogalna lega je poudarjena s pomolom in vhodom v lokal (ob njem sta reljefa Eskulapa in Hygie). Vsaka fasada ima "bidermajersko" strešno čelo, okrašeno s secesijskim štukom (cvetovi, maske).

Žički prehod 5

Stavbni tip: meščanska hiša v nizu, vogalna

Literatura: Strokovne osnove za razglasitev kulturnih in zgodovinskih spomenikov v občini Maribor Rotovž, Maribor, ZVNKD, 1984 (tipkopis), str. 423.

Starejša stavba je bila na prelomu stoletja preurejena v secesijskem slogu (dekoracija fasade, portal).

Mozirje

Na trgu 14 Pevčeva hiša

1911

Investitor: Rudolf Pevec, trgovec

Stavbni tip: trgovsko stanovanjska stavba

Stavba je z daljšo stranico postavljena pravokotno na trg. Ima prisekan vogal s strešnim čelom in s polkrožnim balkonom z lepo kovano okrajo.

Na trgu 35 Gostilna Majerhold

1923

Investitor: Anton Majerhold

Stavbni tip: gostilna

Vogalna lega stavbe je poudarjena z balkonom. Na fasadi se menjavajo polja v različnih ometih.

Murska Sobota

Cankarjeva ulica 91 Deška meščanska šola

Sinonim: Osnovna šola Murska Sobota II

1915-1916

Avtor: Ödön Hocholzer, arhitekt iz Sombathelyja

Investitor: občina Murska Sobota

Stavbni tip: šola

Literatura: Franc Obal, *Arhitektura v obdobju 1900-1941 v Murski Soboti*, Murska Sobota, Kulturni center, 1982, str. 4; *Razvoj osnovnega šolstva v Murski Soboti*, Murska Sobota, Osnovna šola II, 1994, str. 30.

Velika enonadstropna stavba ima tloris v obliki črke U. Fasada je umirjeno oblikovana v slogu pozne madžarske secesije oziroma zgodnjega funkcionalizma.

Gregorčičeva ulica 2 Cerkev sv. Nikolaja

1910-1912

Avtor: László Takács

Izvajalci: ing. Károly, gradbeno podjetje iz Budimpešte - železobetonska konstrukcija; L. Mátrai, kipar iz Budimpešte - lesena prižnica

Investitor: katoliška župnija Murska Sobota

Stavbni tip: triladijska cerkev z vzhodnim zvonikom

Viri: PAM, fond Okrajno glavarstvo Murska Sobota, 1. 2658/1910.

Literatura: France Stele, *Umetnost v Slovenski krajini, Slovenska krajina - Zbornik*, Beltinci, 1935; Franc Obal, *Arhitektura v obdobju 1900-1941 v Murski Soboti*, Murska Sobota, Kulturni center, 1982, str. 4-5.

Cerkev je zgrajena v nacionalno - romantičnem slogu s secesijskimi detajli.

Lendavska ulica 9-11 Benkova hiša

Sinonim: Mesna industrija Pomurka

Investitor: Josip Benko, župan in lastnik mesarije

Stavbni tip: poslovno stanovanjska stavba

Stavba je bila pred prvo svetovno vojno nadzidana za eno nadstropje. Iz tega časa je tudi fasada, okrašena v poznem secesijskem geometrijskem slogu.

Slomškova ulica 19

Okrajno sodišče

1909-1911

Avtor: neznani arhitekt iz Budimpešte

Stavbni tip: sodišče, zapori

Viri: PAM, fond Okrajno glavarstvo Murska Sobota, 16.5993/1909.

Literatura: Franc Obal, *Arhitektura v obdobju 1900-1941 v Murski Soboti*, Murska Sobota, Kulturni center, 1982, str. 4, 19.

Velika vogalna enonadstropna stavba ima notranje dvorišče. Ulična fasada je oblikovana v mešanici historizma in secesije (čela).

Slomškova ulica 23

Hahnova hiša

1910

Investitor: dr. Leopold Hahn

Stavbni tip: poslovno stanovanjska stavba (notariat, lekarna)

Literatura: Jože Pojbič, Bela Sever, *Murska Sobota*, Murska Sobota, Pomurska založba, 1996, s.p.

Enonadstropna stavba ima asimetrično fasado. Levi del je poudarjen s strešnim čelom, ki ima zanimivo ločno okno s "palično" členitvijo.

Slovenska ulica 39

Kardoševa hiša

Investitor: Josip Kardoš

Stavbni tip: poslovno stanovanjska stavba

Literatura: Jože Kološa-Kološ, *Sobota moje mladosti*, Murska Sobota, Pomurska založba, 1991, str. 34.

Hiša je bila zgrajena po letu 1918 in je primer pozne secesije. Ima visoko segmentno strešno čelo in poudarjene klasicistične elemente (balkon na stebrih, glavni vhod).

Slovenska ulica 41

Hranilnica južne Železne županije

1907-1908

Avtor: László Takács

Investitor: Hranilnica južne Železne županije, d.d.

Stavbni tip: banka, poslovno stanovanjska stavba

Viri: PAM, fond Okrajno glavarstvo Murska Sobota, 12.4300/1906.

Literatura: Franc Obal, *Arhitektura v obdobju 1900-1941 v Murski Soboti*, Murska Sobota, Kulturni center, 1982, str. 5.

Hranilnica je lep primer madžarske secesije z mehкими linijami in poudarjeno vogalno zasnovu.

Slovenska ulica 42

Sömnova hiša

1915

Avtor: László Takács

Investitor: Lajos Sömen

Stavbni tip: poslovno stanovanjska stavba

Literatura: Franc Obal, *Arhitektura v obdobju 1900-1941 v Murski Soboti*, Murska Sobota, Kulturni center, 1982, str. 4.

Vogalna lega stavbe je poudarjena z valjastim pomolom. Glavna fasada je asimetrična in je sestavljena iz dveh različno visokih delov. Oblikovanje je značilno za pozno geometrijsko secesijo in napoveduje zgodnji funkcionalizem.

Slovenska ulica 45

Vrataričeva hiša

Avtor: László Takács

Investitor: dr. Ivan Vratarič

Stavbni tip: meščanska hiša v nizu

Literatura: Franc Obal, *Arhitektura v obdobju 1900-1941 v Murski Soboti*, Murska Sobota, Kulturni center, 1982, str. 3.

Stavba je bila zgrajena pred letom 1907. Ima skromno secesijsko dekoracijo med okni prvega nadstropja in pod napuščem. V notranjščini je ohranjeno originalno stavbno pohištvo.

Trg zmage 8

Hotel Dobrai

Sinonim: Hotel Zvezda

1908-1909

Avtor: neznani arhitekt iz Budimpešte

Investitor: Janos Dobrai, gostilničar in kavarnar iz Murske Sobotice

Stavbni tip: hotel

Viri: PAM, fond Okrajno glavarstvo Murska Sobota, 4.1499/1908.

Literatura: Franc Obal, *Arhitektura v obdobju 1900-1941 v Murski Soboti*, Murska Sobota, Kulturni center, 1982, str. 4.

Hotel ima vokalno zasnovano in bogato členjeno fasado v mešanici madžarske secesije in novega baroka.

Ulica arhitekta Novaka 27

Gostilna Pri kolodvoru

Stavbni tip: gostilna

Literatura: Marjan Drnovšek (ed.), *Pozdravi iz slovenskih krajev: dežela in ljudje na starih razglednicah*, Ljubljana, Mladinska knjiga, 1987, str. 119 (fotografija originalnega stanja).

Stavba je pritlična in okrašena s stilizirano secesijsko dekoracijo. Sezidana je bila med leti 1907 in 1915. V predelavah je izgubila secesijsko strešno čelo in baldahinast nadstrešek nad vhodom.

Ulica Štefana Kovača 19 a

Valijeva vila

Stavbni tip: stanovanjska vila

Literatura: Razglasitev UO MS, 8/91.

Enonadstropna vila ima fasade okrašene z elementi madžarske secesije.

Ormož

Kolodvorska 4

Stavbni tip: trgovsko stanovanjska stavba

Literatura: Ivan Lovrenčič (ed.), *Ormož in okolica: vodnik*, Ormož, Skupščina občine, 1990, str. 41.

Enonadstropna prostostoječa stavba ima secesijsko strešno čelo in prisekan vogal z zvonasto streho. Fasada je členjena z lizenami, zidci in secesijsko dekoracijo v temnejšem ometu.

Ptujska 1

Stavbni tip: trgovsko stanovanjska stavba

Stavba je prostostoječa, enonadstropna. Glavna fasada je simetrična, ima osrednji rizalit, strešno čelo in stilizirano dekoracijo v ometu (okenske obrobe, lizene in zidci).

Skolibrova ulica 10

Polakova hiša

Investitor: fotograf M. Polak

Stavbni tip: poslovno stanovanjska stavba, fotoatelj

Literatura: Ivan Lovrenčič (ed.), *Ormož in okolica: vodnik*, Ormož, Skupščina občine, 1990, str. 23-24.

Stavba je bila zgrajena po letu 1900. Ulična fasada ima skromno secesijsko dekoracijo in veliko ateljejsko okno. Drugo okno ateljeja je na dvoriščni strani.

Skolibrova ulica 19

Trautvetterjeva lekarna

Investitor: lekarnar Trautvetter

Stavbni tip: stanovanjska vila, lekarna

Literatura: Ivan Lovrenčič (ed.), *Ormož in okolica: vodnik*, Ormož, Skupščina občine, 1990, str. 25.

Enonadstropna vila ima vrt, secesijska vhodna vrata in okna pritličnega lekarniškega prostora z jedkanimi stekli (Hygia in Eskulap).

Piran

Kidričevo nabrežje 6, Stjenkova ulica 1

Tartinijevo gledališče

Sinonim: Kino Tartini

1909-1910

Avtor: Giacomo Zammattio - izvedbeni načrt, Gioacchino Grassi - idejni načrt, Napoleone Cozzi - poslikava stropa dvorane

Investitor: občina Piran

Stavbni tip: gledališče, kavarna

Viri: PAK-EP, fond občina Piran, zbirka načrtov.

Literatura: Brigita Jenko, Arhitektura Tartinijevega gledališča v Piranu, *Annales*, 1992, 2, str. 199 -215.

Razgibana stavba gledališča in kavarne ima simetrično vhodno fasado z luneto in trikotnim čelom. Zunanja in notranja dekoracija je oblikovana v mešanici historizma in secesije.

Stjenkova ulica 3

Hotel Piran

Stavbni tip: hotel

Literatura: VS, 29, 1987, str. 139-140.

Dvonadstropna stavba je bila zgrajena v dvajsetih letih. Združuje elemente historizma, to je novega italijanskega quattrocenta in sloga liberty (rustika v ometu, stebriči na konzolah, ki nosijo globok napušč, okulusi, okrog katerih je naslikana vegetabilna dekoracija).

Podhom

Podhom 59

Vila Belar

1901

Avtor: Maks Fabiani

Investitor: Albin Belar, profesor in seizmolog iz Ljubljane

Stavbni tip: počitniška vila

Literatura: Joseph August Lux, Eine Villa von Professor Max Fabiani, *Der Architekt: Wiener Monatshefte für Bauwesen und dekorative Kunst*, IX, 1903, str. 42, sl. 103; Nika Leben, *Počitniške vile na Bledu od leta 1850 do druge svetovne vojne: diplomsko delo*, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, PZE Umetnostna zgodovina, 1990, str. 34-35.

Vila je imela rustiko v pritličju, strmo streho, globok napušč in leseno verando. Med okni so bila polja s stilizirano secesijsko dekoracijo. V kasnejših predelavah je vila zgubila večino svojih arhitekturnih značilnosti.

Pondor

Pondor 5

1912

Investitor: L. Apat

Stavbni tip: stanovanjska vila

Hiša ima simetrično urejeno fasado in asimetrično strešino (ker celota ni dokončana). Fasado krasi skromna secesijska dekoracija v štuku (maska nad portalom).

Postojna

Gregorčičev drevored 17

1924

Investitor: Alessandro Rossi

Stavbni tip: stanovanjska vila

Viri: Arhiv Notranjskega muzeja Postojna.

Nadstropna vila ima kvadraten tloris. Na obulični fasadi so rizalit, veranda z oknom v nizu in pod njo vhodna loggia s stebri. Pod napuščem teče pas secesijske dekoracije v štuku.

Ljubljanska cesta 2

Meščanska šola

Sinonim: Osnovna šola Miroslava Vilharja

1907-1909

Avtor: Josip Costaperaria

Izvajalci: Kranjska stavbna družba

Investitor: občine postojnskega šolskega okoliša

Stavbni tip: šola

Literatura: *Izvestje deške meščanske šole v Postojni o šolskem letu 1908/9*, Postojna, 1909, str. 3-8; France Ivanšek, Arh. Josip Costaperaria, *Arhitekt*, 1, 1951, 1, str. 42-43.

Šola nosi pečat Fabianijeve arhitekture in združuje elemente novega realizma, dunajske secesije in tradicionalnega sredozemskega stavbarstva.

Ptuj

Cvetkov trg 1

Nemška hiša

Sinonim: Mestni kino

Avtor: Wilhelm Dengg, stavbenik iz Ptuja

Stavbni tip: narodni dom

Viri: ZAP, Zbirka razglednic, Ptuj II 1915-1920.

Stavba, ki je bila zgrajena pred letom 1914, ima razgibano zasnovo, baročno - secesijsko strešno čelo z okulusom in triforo in vhodno lopo z zvonasto streho. V prezidavah je zgubila precej arhitekturnih značilnosti (vhodni del, notranjščina).

Čučkova ulica 2

Čučkova trgovina

Sinonim: Zdravstveni dom

Investitor: Franc Čuček, vinski trgovec

Stavbni tip: poslovno stanovanjska stavba

Viri: ZAP, Zbirka razglednic, Ptuj II 1915-1920.

Stavba velemestnega videza je bila zgrajena pred 1. svetovno vojno. Ima vogalni stolp s kupolo in strešna čela. Po letu 1945 je bila odstranjena secesijska dekoracija in spremenjena notranjost.

Miklošičeva 1

1911 (prezidava)

Avtor: Anton Treo - načrt ureditve vhodov in izložb v pritličju

Investitor: Gertrud Spruschina

Stavbni tip: meščanska hiša v nizu, vogalna

Viri: ZAP, fond Mestna občina Ptuj, 2435 7 1911.

Enonadstropna hiša ima starejšo zasnovo. Nova fasada ima plitvo strešno čelo in secesijsko dekoracijo v štuku, to je relief z atributi hitrosti (v hiši je bila prodajalna biciklov in motorjev), obrobe oken in členitev fasadne ploskve prvega nadstropja.

Miklošičeva 11

Stavbni tip: meščanska hiša v nizu

Literatura: Razglasitev, *UV ORP*, 34/89.

Hiša je bila prezidana v dvajsetih letih in ima fasado s secesijsko ornamentiko.

Ormoška 1

1909

Avtor: Wilhelm Denng

Izvajalci: Franz Celotti, zidarski mojster iz Ptujja, stavbno podjetje Richard Tolazzi, Ptuj

Investitor: Josef Murschetz, kamnosek

Stavbni tip: poslovno stanovanjska stavba

Viri: ZAP, fond Mestna občina Ptuj, 2319-7-1909.

Velika vogalna hiša ima dekoracijo v mešanici novega baroka in secesije. Vogalno lego poudarjata stolpič z zvonasto streho in vhod v lokal, ob katerem sta jonska stebra.

Ulica heroja Lacka 13

Investitor: B.M. (začetnice v kartuši na fasadi in v nadsvetlobnici portala)

Stavbni tip: meščanska hiša v nizu

Literatura: Borut Rovšnik, Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne, *ZUZ, n.v.*, XVI, 1980, str. 46.

Enonadstropna stavba ima v osi secesijsko strešno čelo in pomol na konzolah. Ob strani je vhod v vežo. Fasada je okrašena s floralno ornamentiko v štuku. Na vhodnih vratih in v notranjščini je secesijsko kovano okrasje (mreža na vratih, stopniščna ograja).

Žnidaričevo nabrežje 1

Dekliška ljudska in meščanska šola, Nemški dekliški dom

Sinonim: Osnovna šola Mladika

1901-1902

Avtor: Anton Treo, stavbenik iz Ptujja

Investitor: Dežela Štajerska, mestna občina Ptuj, Posojilnica Ptuj

Stavbni tip: šola, internat

Viri: ZAP, fond Občinski ljudski odbor Ptuj, gradbeni načrti, fasc. I (načrti adaptacije 1937).

Literatura: *Städtliche Unterriches u. - Erziehung - Anstalten: Deutsches Mädchenheim, Deutsches Studentenheim*, Ptuj, s.a., str. 37, 53-54.

Stavba je bila funkcionalno zasnovana in je imela izrazite secesijske prvine (čeli, baldahinast nadstrešek glavnega vhoda). V predelavi po 2. svetovni vojni je izgubila nekdanje arhitekturne značilnosti.

Puconci

Evangeličanska cerkev

1909-1910 (prezidava)

Avtor: László Takács

Stavbni tip: triladijska cerkev z nižjim prezbiterijem
Viri: PAM, fond Okrajno glavarstvo Murska Sobota, 8.2577/ 1910;
ES, 6, 360.

Baročni cerkvi iz leta 1784 so v notranjščini dodali pevski kor. Fasade so dobile nevsiljivo secesijsko dekoracijo.

Puconci 82

Stavbni tip: panonska pritlična hiša

Podolžna stavba je z daljšo stranico obrnjena na ulico. Ulična fasada je simetrična, z osrednjim rizalitom in plitvim secesijskim strešnim čelom.

Radovljica

Gorenjska cesta 16

Mestna hranilnica

Sinonim: Gorenjska banka

1905

Avtor: Josef Hronek

Stavbni tip: banka

Literatura: *ES*, 10, str. 65; podatki ZVNKD Kranj (Nika Leben).

Fasada dvonadstropne prostostoječe stavbe je okrašena s poenostavljeno secesijsko dekoracijo. V kasnejši prezidavi je bilo spremenjeno strešno čelo.

Gorenjska cesta 18

Hiša Čebelica

Sinonim: Radovljica - Posojilnica Radovljica

1906

Avtor: Ciril Metod Koch

Investitor: Posojilnica Radovljica, registrirana zadruga z omejenim poroštvom

Stavbni tip: banka

Literatura: Borut Rovšnik, Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne, *ZUZ*, n. v., XVI, 1980, str. 47-48.

Stavba je velika, prostostoječa, s poudarjenim napuščem. Na glavni fasadi je v barvnih keramičnih ploščicah izdelana dekoracija s panjem in čebelami.

Gorenjska cesta 23

Vila Beli dvor

Sinonim: Festova vila

Avtor in izvajalec: Josef Hronek

Stavbni tip: stanovanjska vila

Literatura: Razglasitev, podatki ZVNKD Kranj (Nika Leben).

Visokopritlična vila je bila zgrajena po letu 1904 in to v mešanici romantičnega historizma in secesije (trikotno strešno čelo z okulusom in ločnim oknom, stebriščna vhodna lopa). Vrt je ograjen z lepo kovano secesijsko ograjo.

Rogaška Slatina

Celjska cesta 3

Hotel Beli križ

Sinonim: Hotel Trst

1908

Stavbni tip: hotel

Literatura: Ivan Stopar, *Rogaška Slatina*, Maribor, Obzorja, 1973 (Zbirka Kulturni in naravni spomeniki Slovenije), str. 18.

Stavba je prostostoječa, kvadratnega tlorisa, dvonadstropna. Na fasadah so v prvem nadstropju balkoni s secesijskimi kovanimi ograjami. Okrasje v štuku je poenostavljeno secesijsko. Od notranje opreme je originalna le še stopniščna ograja.

Izletniška ulica 2
Železničarski dom

Sinonim: Občinski dom

1913-1914

Stavbni tip: hotel

Literatura: Adolf Režek, *Rogaška Slatina na starih slikah, fotografijah, zemljevidih, spomenikih in kozarcih*, Rogaška Slatina, Zdraviliški svet, 1964, str. 169.

Velika trinadstropna stavba ima simetrično fasado s tremi secesijskimi čeli, tremi nizi balkonov in dekoracijo v ometu oziroma štuku.

Zdraviliški trg 2
Graški dom

Sinonim: Ljubljanski dom

1903-1904

Stavbni tip: hotel

Literatura: Adolf Režek, *Rogaška Slatina na starih slikah, fotografijah, zemljevidih, spomenikih in kozarcih*, Rogaška Slatina, Zdraviliški svet, 1964, str. 267.

Hotel je v predelavi leta 1934 izgubil večino secesijskih značilnosti. Tako so bili izgubljeni predvsem interieri. Ohranjeni so balkoni s secesijskimi kovanimi ograjami na glavni in stranskih fasadah.

Zdraviliški trg
Cesarsko kopališče

Sinonim: Stara hidroterapija

1903-1904

Investitor: Kopališče Rogaška Slatina

Stavbni tip: pokrito kopališče

Literatura: Adolf Režek, *Rogaška Slatina na starih slikah, fotografijah, zemljevidih, spomenikih in kozarcih*, Rogaška Slatina, Zdraviliški svet, 1964, str. 169, 263.

Zleknjena paviljonska stavba ima velika ovalna secesijska okna s kovinskimi okvirji in secesijsko štukaturo v notranjščini. Je v izjemno slabem stanju.

Slovenj Gradec

Francetova 3

Stavbni tip: poslovno stanovanjska stavba

Literatura: *Usmerjena prenova starega mestnega jedra Slovenj Gradca: Morfološka analiza*, Maribor, ZVNKD (tipkopis), 1988, str. 18.

Velika enonadstropna stavba ima osrednji rizalit poudarjen s portalom in secesijskim strešnim čelom, ki je predrto z ovalno odprtino in okrašeno s secesijsko ornamentiko v štuku.

Glavni trg 13

Stavbni tip: meščanska hiša v nizu

Literatura: *Usmerjena prenova starega mestnega jedra Slovenj Gradca: Morfološka analiza*, Maribor, ZVNKD (tipkopis), 1988, str. 26.

Stavba ima starejšo zasnovo in v secesiji predelano fasado (polkrožno strešno čelo, balkon s kovano ograjo, secesijska dekoracija v štuku).

Glavni trg 19

Stavbni tip: meščanska hiša v nizu

Literatura: *Usmerjena prenova starega mestnega jedra Slovenj Gradca: Morfološka analiza*, Maribor, ZVNKD (tipkopis), 1988, str. 29.

Starejša stavba je bila predelana v začetku stoletja in ima skromno secesijsko fasado.

Slovenska Bistrica

Trg Alfonza Šarha 12

Stavbni tip: meščanska hiša v nizu

Literatura: *Strokovne osnove za razglasitev kulturnih in zgodovinskih spomenikov v občini Slovenska Bistrica*, Maribor, ZVNKD, 1990 (tipkopis), str. 15.

Enonadstropna stavba ima starejšo zasnovo. V secesijskem slogu so ji predelali fasado, tako da ima strešno čelo s potlačeno odprtino in v prvem nadstropju dekorativen vodoraven pas in obrobe oken v štuku.

Slovenske Konjice

Stari trg 36

Hranilnica

1904

Stavbni tip: banka

Literatura: *Predlog za razglasitev naravnih in kulturnih spomenikov v občini Slovenske Konjice*, Celje, ZVNKD, 1990 (tipkopis), str. 121.

Stavba je vogalna in ima obe fasadi skoraj enako členjeni z osrednjima rizalitoma in stranskimi pilastri, ki so podaljšani v strešne stebre z aplikacijo v obliki čebel. Fasadi imata plitvo secesijsko okrasje. Vratnice glavnega vhoda so izrazito secesijske.

Žička 6

Stavbni tip: stanovanjska vila

Literatura: *Predlog za razglasitev naravnih in kulturnih spomenikov v občini Slovenske Konjice*, Celje, ZVNKD, 1990 (tipkopis), str. 83.

Enonadstropna vila stoji sredi vrta. V osi vhodnega dela je rizalit, na začetju veranda. Fasade so členjene v mešanici historizma in secesije (kovana ograja verande). V notranjščini je ohranjena originalna oprema veže in stopnišča (ogledala, stopniščna ograja s svetilkami, poslikava, stavbno pohištvo).

Šentjur pri Celju

Cesta na kmetijsko šolo 9

Deželna kmetijska šola

Sinonim: Srednja kmetijska šola Šentjur

1906-1910

Avtorji: Deželni gradbeni urad Gradec (Schwarz, Helmarc)

Izvajalci: Wilhelm Brückner & Co Gesellschaft, Gradec - železobetonska konstrukcija

Investitor: Dežela Štajerska

Stavbni tip: šola, internat in gospodarska poslopja

Viri: AS, zbirka načrtov, VI/8.

Literatura: Marjan Žagar (ed), *Med Bočem in Bohorjem*, Šentjur pri Celju (etc.), Delavska univerza, 1984, str. 679.

Šolski kompleks je bil zasnovan po tedaj najsodobnejših agronomskih načelih. Arhitekturne oblike so značilne za domačijski slog z nekaterimi secesijskimi poudarki (menjavanje ometov, štukirane obrobe oken in glavnega portala).

Škofja Loka

Kapucinski trg 22

Stavbni tip: predmestna hiša

Starejša stavba je bila prezidana na prelomu stoletja in ima okenske odprtine uokvirjene s plitvimi obrobami v shematičnem secesijskem slogu.

Šoštanj

Cankarjeva 2

Stavbni tip: trgovsko stanovanjska stavba

Stavba je pritlična. Vogalna lega je poudarjena z visokim strešnim čelom, v katerem je nameščen balkon, in z vhodom v lokal.

Trg bratov Mravljakov 11

Stavbni tip: meščanska hiša v nizu

Fasada je simetrična, z balkonom nad glavnim vhodom. Členjena je s plitvimi pilastri in okenskimi obrobami v svetlejšem, gladkem ometu. Vratnice glavnega vhoda so secesijsko oblikovane.

Topol pri Medvodah

Prezbiterij sv. Katarine

1919-1920 (preureditev)

Avtor: Ivan in Helena Vurnik

Investitor: župnija sv. Katarine

Stavbni tip: baročni prezbiterij - nova poslikava in oprema

Literatura: Izidor Cankar, Presbiterij sv. Katarine, *Dom in svet*, XXXIV, 1921, str. 112-118; France Stele, *Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih*, Ljubljana, 1924, str. 163-164; *Ivan Vurnik 1884-1971: Slovenski arhitekt*, Ljubljana, AB, posebna izdaja, 1994, str. 18-20 in 65.

Prezbiterij je preurejen v secesijsko občutenem narodnem slogu.

Vransko

Vransko 29

Stavbni tip: najemna stanovanjska stavba

Zunanjščina stavbe je izrazito secesijska, z originalno dekoracijo (stilizirani cvetovi z dolgimi trakovi), ometi in keramičnimi ploščicami.

Vransko 59

Osetova hiša

1910

Investitor: Franc Oset, trgovec s hmeljem

Stavbni tip: stanovanjska vila, trgovina

Zunanost velike enonadstropne stavbe z vogalnim pomolom je členjena s poenostavljeno secesijsko dekoracijo. V notranjščini so ohranjeni številni secesijski elementi (poslikana veža in stopnišče, jedkana stekla, stavbno pohištvo, gravirani radiatorji).

Vransko 66

Vila Košenina

Stavbni tip: stanovanjska vila

Prostostoječa enonadstropna vila ima simetrično glavno fasado s secesijskim strešnim čelom, balkonom in dinamično oblikovanimi obrobami okrog oken. Reprezentančni prostori v notranjščini so poslikani (lovska soba).

Literatura

Art Nouveau: Jugendstil Newsletter, Deutsche UNESCO Kommission, Bonn, 1987;

Bernik, Stane, Valenčič, Vlado, *Ljubljanske ulice*, Ljubljana, 1980;

Campailla, Ettore, *Trieste Liberty*, Trieste, Italo Svevo, 1980;

Cankar, Izidor, Presbiterij sv. Katarine, *Dom in svet*, XXXIV, 1921, str. 112-118;

Curk, Jože, Urbana in gradbena zgodovina Maribora, *Maribor skozi stoletja: Razprave I*, Maribor, Obzorja, 1991, str. 511-564;

Čopič, Špelca, Prelovšek, Damjan, Žitko, Sonja, *Ljubljansko kiparstvo na prostem*, Ljubljana, DZS, 1991

Dierkins-Aubry, Françoise, Vanderbreeden, Jos, *Jugendstil in Belgien, Architektur & Interieurs*, Eupen, Grenz - Echo, 1991;

Dimitriou, Sokratis (ed.), *Stadterweiterung von Graz: Gründerzeit. Graz (etc.)*, Leykam, 1979;

Dyroff, Hans-Dieter (ed.), *Architectural Heritage of Art Nouveau/Jugendstil: History & Conservation*, German Commission for UNESCO, 1991 (Architecture and protection of monuments and sites of historical interest, 30);

Dyroff, Hans-Dieter (ed.), *Art Nouveau/Jugendstil architecture in Europe*, German Commission for UNESCO, 1988 (Architecture and protection of monuments and sites of historical interest, 26);

Eschmann, Karl, *Jugendstil: Ursprünge, Parallelen, Folgen*, Göttingen (etc.), Muster-Schmidt, 1991;

Fabiani, Max, *Regulierung des Landeshauptstadt Laibach*, Wien, 1895;

Fabiani, Max, *Regulacija deželnega stolnega mesta Ljubljane* (II. izdaja), Wien, 1899;

Gerle, János, *L'Art Nouveau a Budapest*, Budapest, Municipio, 1992;

Hribar, Ivan, *Moji spomini*, Ljubljana, 1983;

International Joint Cultural Study and Action Project to Preserve and Restore World Art Nouveau/Jugendstil Architectural Heritage; VIIth Plenary Meeting, Torino, Commissione Nazionale Italiana, 1994;

Ivan Vurnik: slovenski arhitekt 1884 - 1971, Ljubljana, AB, 1994;

Ivančič, Marko, *Arhitekt Ivan Vurnik*, FAGG, 1963 (tipkopis);

- Jenko, Brigita, Arhitektura Tartinijevega gledališča v Piranu, *Annales*, 1992, 2, str. 199-215;
- Leben, Nika, *Počitniške vile na Bledu od leta 1850 do druge svetovne vojne: diplomsko delo*, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, PZE Umetnostna zgodovina, 1990 (tipkopis);
- Ljubljana po potresu (1895-1910)*, ur. Fran Govekar, M. Zarnik, Ljubljana, 1905;
- Lombergar, Aleš, Prezrta steklena dediščina, *Ambient*, 4, 1994, str. 64-69;
- Madsen, S. Tschudi, *L'Art Nouveau*, Paris, Hachette, 1967;
- Malgrave, Harry Frances (ed.), *Otto Wagner - Reflection on the Raiment of Modernity* Santa Monica, CA, The Getty Centre for the History of Art and Humanities, 1993 (Series of the Getty Center Publication Programms);
- Moravánsky, Ákos, *Die Architektur der Donaumonarchie*, Berlin, Ernst & Sohn, 1988;
- Moravánsky, Ákos, *Die Erneuerung der Baukunst: Wege zur Moderne in Mitteleuropa 1900-1940*, Salzburg (etc.), Residenz, 1988;
- Nautz, Jürgen, Vahrenkamp, Richard (ed.), *Die Wiener Jahrhundertwende: Einflüsse, Umwelt, Wirkungen*, Wien, Böhlau, 1993;
- Obal, Franc, *Arhitektura v obdobju 1900-1941 v Murski Soboti*, Murska Sobota, Kulturni center, 1982;
- Orožen, Janko, Posestna in gradbena zgodovina Celja, *Bilten občinskega ljudskega odbora Celje*, 1957, 10-12, str. 1-62;
- Pevsner, Nikolaus, Richards, J.M. (ed.), *The Anti-Rationalists*, New York (etc.), Harper&Row Publishers, 1973;
- Pinter, Tamás K., *Budapest Architectura 1900*, Budapest, 1987;
- Povh, Peter, Celjska arhitektura v 19. stoletju, *ZUZ, n.v.*, 9, 1972, str. 71-114;
- Pozzetto, Marco, *La scuola di Wagner 1894-1912: Idee - Premi - Concorsi*, Trieste, Comune di Trieste, 1981;
- Pozzetto, Marco, *Max Fabiani: Ein Architekt der Monarchie*, Dunaj, Edition Tusch, 1983;
- Pozzetto, Marco, *Max Fabiani: Nuove frontiere di architettura*, Trieste, 1988;
- Pozzetto, Marco, Fabianijeva palača: dom in dobro utečen stroj, *Narodni dom v Trstu 1904-1920*, Trst, Devin, 1995;
- Pozzetto, Marco, *Max Fabiani- vizije prostora*, Kranj, Libra, 1997;
- Prelovšek, Damjan, Olbrichov projekt deželnega dvorca v Ljubljani, *Sinteza*, 18-19, 1970, str. 23-26;
- Prelovšek, Damjan, Janez Jager in slovenska arhitektura, *Sinteza*, 26-27, 1973, str. 65- 72;
- Prelovšek, Damjan, Poslopje mestne hranilnice ljubljanske, *Kronika*, 24, 1976, str. 43 -47;

- Prelovšek, Damjan, Urbančeva hiša in njen arhitekt, *Sinteza*, 1977, 38-40, str. 112-116;
- Prelovšek, Damjan, Ljubljanska arhitektura Hribarjevega časa, *Grafenauerjev zbornik*, Ljubljana, 1996, str. 579- 650;
- Premrov, Iztok, Arhitektura devetnajstega stoletja v Mariboru, *ČZN, n.v.*, 10, 1974, str. 341-378;
- Rennhofer, Maria, *Kunstzeitschriften der Jahrhundertwende in Deutschland und Österreich 1895-1914*, Augsburg, Bechtermünz, 1997;
- Rovšnik, Borut, Stilni razvoj ornamenta na fasadah v Sloveniji od 1895 do prve svetovne vojne, *ZUZ, n.v.*, XVI, 1980, 25-50;
- Russell, Frank (ed.), *Art Nouveau Architecture*, New York, Arch Cape Press, 1986;
- Schorske, Carl E., *Fin-de-siecle Vienna: politics and culture*, New York, Cambridge University Press, 1981;
- Secesija na Slovenskem*, Ljubljana, Narodni muzej, 1984;
- Sembach, Klaus Jürgen, *Jugendstil: die Utopie der Versöhnung*, Köln, Benedikt Taschen, 1990;
- Senarclens de Girancy, Antje, Zwischen Tradition und Innovation: Architektur in Graz um 1900, *Ohne Erinnerung: Beiträge zum Umgang mit der Geschichte der Architektur in Graz*, Graz, Haus der Architektur, 1995 (HDA - Dokumente zur Arcitektur No 4/95) str. 39-48;
- Studen, Andrej, *Stanovati v Ljubljani*, Ljubljana, 1995;
- Šumi, Nace, *Arhitektura secesijske dobe v Ljubljani*, Ljubljana, Mestni muzej, 1954;
- Tavano, Sergio, Memoria "Jugendstil" per caduti senza ricordo, *Da Iniziativa Isontina*, 93, 1989, 2, str. 91-98;
- Traum und Wirklichkeit: Wien 1870-1930*, Wien, Museum der Stadt Wien, 1985;
- Valenčič, Vlado, Ljubljansko stavbeništvo od srede 19. do začetka 20. stoletja, *Kronika*, 3, 1979, str. 135- 147;
- Vergo, Peter, *Art in Vienna: 1898-1918*, Oxford, Phaidon, 1981;
- Wagner Rieger, Renate, Vom Klassizismus bis zur Secession, *Geschichte der bildenden Kunst in Wien; Geschichte der Architektur in Wien*, Wien, Verein für Geschichte der Stadt Wien, n.v., zv. VII, 3, 1973;
- Wagner Rieger, Renate, *Wiens Architektur im 19. Jahrhundert*, Wien, Österreichischer Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst, 1970;
- Wittlich, Peter, *Prague: Fin de Siècle*, Paris, Flammarion, 1992;
- Zupan, Gojko, Fabianijeva arhitektura dekliškega liceja, *VS*, 36, 1997, str. 13-25.

Kratice v literaturi

AB	Arhitektov bilten,
AS	Arhiv Slovenije,
ČZN	časopis za zgodovino in narodopisje,
ES	Enciklopedija Slovenije,
PAK-EP	Pokrajinski arhiv Koper - Enota Piran
PAM	Pokrajinski arhiv Maribor,
VS	Varstvo spomenikov,
ZAC	Zgodovinski arhiv Celje,
ZAL	Zgodovinski arhiv Ljubljana,
ZAP	Zgodovinski arhiv Ptuj,
ZUZ	Zbornik za umetnostno zgodovino,
ZVKND	Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine.

Imenik arhitektov in stavbenikov

136 A

Accetto, Jakob 66, 154, 156, 170
Accetto, Valentin 65, 154, 167, 169
Árkay, Aladár 125

B

Balkany, Ernest 178
Bednár, Jan 169
Bernekar, Fran 48, 161
Brang, Peter Paul 32, 175
Brückner, Wilhelm 162, 193
Brünnler, Karl 27, 82, 159
Burgstaller, W. & Zauner, A., arhitekturni biro 98, 175

C

Cankar, Izidor 150, 195
Cantoni, Alois 158
Celotti, Franz 190
Cerny, Leo 26, 174, 181
Costaperaria, Josip 142, 158, 164, 189
Cozzi, Napoleone 136, 188

D

Denng, Wilhelm 190
Derwuschek, Franz 182
Dickstein, Dietrich 175
Dimetz, Anton 175
Duffé, Jan 22, 72
Dvořak, Vojteh 31, 153

E

Eustacchio, Johann 35, 183

F

Fabiani, Maks
19, 21, 27, 30, 32, 38, 39, 40, 41, 72, 74, 76, 78, 80,
84, 142, 157, 158, 161, 163, 166, 188
Faleschini & Schuppler, stavbno podjetje 69, 136, 154, 161,
167, 168
Fassbender, Eugen 180
Fellner & Helmer, arhitekturni biro 26
Friedrigger, Fritz 27, 114, 181, 183, 184

G

Geyling, Remigius 33, 104, 105, 177
Gologranc, Ferdinand 100, 174
Graf, Alexander 15, 156
Grassi, Gioacchino 136, 188
Guimard, Hector 14, 100

H

Hochholzner, Ödön 31, 127, 185
Hoffmann, Josef 14, 18, 19, 29

Holzer, Rudolf 183, 184
Horta, Victor 14
Hráský, Jan Vladimír 35, 176
Hribar, Ivan 22, 24, 38, 56, 76, 146, 155, 166, 176
Hronek, Josef 27, 29, 94, 173, 191
Hudetz, Joseph 23

J

Jablonsky, Geza 104, 177
Jager, Janez 21, 84, 156, 196
Jakusch, Josip 169
Janesch & Schnell, gradbeno podjetje 116, 156, 164, 180
Jelenc, Jože 32, 179
Jurkovič, Dušan 84

K

Kaiser, Alois 174
Kasal, Miroslav 84, 160
Katschnig, R. 182
Kiffmann, Rudolf 25, 29, 116, 181, 182, 183, 184
Kloss, Richard 98, 175
Koch, Ciril Metod
28, 41, 48, 65, 66, 67, 80, 116, 146, 153, 154, 155, 156,
162, 163, 164, 167, 168, 170, 191
Krauss, F. & Tölk, J., arhitekturni biro 23, 72, 158
Kregar, Ivan 43, 61
Krička, 166
Kukovec, Vincenc 176

L

Lechner, Ödön 15, 19, 84, 132
Lindauer, Wilhelm 98, 175, 176
Lipovšek, Karel 176
Lucano, Pietro 138

M

Mackintosh, Charles Rennie 14
Marinčič, Franc 169
Mathian, mizarska delavnica 43, 61
Mátrai, L. 124, 185
Melan, Joseph 24, 171
Mihevc, Edo 48

N

Naglas, mizarska delavnica 43, 61
Nassimbeni, Ubald 119, 180, 181, 182, 183

O

Ogrin, Ivan 84, 160
Olbrich, Joseph Maria 18, 19, 21, 22, 28, 29, 40, 74, 163

P

Perathoner, Anton 104, 177
Pittel & Brausewetter, gradbeno podjetje 24, 171
Plečnik, Jože 23, 27, 28, 29, 33, 89
Polivka, Osvald 142
Polz & Knoch, stavbno podjetje 157
Pruckner, Hans 26, 100, 174

R

Rella, R. & Nečak, stavbno podjetje 165
Riegl, Alois 17, 18

S

Scagnetti, Valentin 27, 110, 111, 164, 178
Schäfer, Ernest 165

Schmidinger, Fritz 27, 82
Sevarelli & Pontello, stavbno podjetje 153
Sigmundt, Friedrich 25, 26, 41, 69, 168
Smielowski, Robert 155, 160, 163, 165, 166
Stele, France 26, 82, 87, 125, 150, 185, 194
Supančič, Filip 27, 28, 39, 56, 72, 74, 153, 155, 156,
157, 158, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168,
170, 171

T

Takács, Lázsló 25, 28, 29, 124, 130, 131, 185, 186, 190
Theyer, Leopold 19, 20, 21, 26, 40, 165
Tolazzi, Richard 190
Tönnies, Gustav
39, 67, 76, 78, 80, 154, 158, 161, 162, 163, 166, 170,
171, 172
Trausche, Wenzel 173
Treo, Anton 190
Treo, Viljem 27, 39, 59, 63, 82, 156, 157, 158, 159, 160

V

Vancaš, Josip
29, 30, 41, 42, 43, 56, 59, 60, 61, 63, 155, 159, 160
Vurnik, Helena 85, 150, 151, 194
Vurnik, Ivan
28, 30, 32, 33, 40, 42, 84, 86, 87, 150, 151, 152, 160,
166, 171, 194

W

Wagner, Adolf 110
Wagner, Otto 14, 15, 16, 17, 18, 35, 47, 48
Wayss, G. A., gradbeno podjetje 24
Weber, J. 184
Wolf, Anton 72, 155, 170

Z

Zajec & Horn, gradbeno podjetje 164
Zammattio, Giacomo 25, 136, 137, 188
Zaninivič, Jurij (Zaninovich, Giorgio) 40, 41, 171

Ž

Žabkar 43

Tekst

Jelka Pirkovič (J. P.)
Breda Mihelič (B. M.)

Izdajatelj

Ministrstvo za kulturo, Uprava Republike Slovenije za kulturno dediščino

Zanj

Stanislav Mrvič

Urednica

Jerneja Batič

Fotografija

Miran Kambič

Fotografije so prispevali še

Dragan Arrigler, str. 61 (zgoraj), 62
Damjan Gale, naslovnica, str. 104, 105, 106 (spodaj)
Stane Klemenc, sr. 44, 48
Narodna in študijska knjižnica Trst, str. 32 (srednja)
Jelka Pirkovič, str 106 (zgoraj)
Pomorski muzej Sergej Mašera Piran, str. 138 (načrti)

Zemljevidi

Geodetska uprava Republike Slovenije
Geodezski zavod Slovenije

Oblikovalska zasnova

Ranko Novak

Oblikovalska realizacija

Studio id

Fotoliti

Fotolito Dolenc

Organizacija tiska

Korotan Ljubljana d.o.o.

Tisk

Gepard, Koper

Ljubljana, september 1997

Po mnenju Ministrstva za kulturo Republike Slovenije, št.: 415-6/97, z dne 13. 1. 1997 se za publikacijo plačuje 5% davek od prometa proizvoda.

